

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞİHÂB MECMUASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ceyda ALİŞ

HAZİRAN - 2023

T.C.
KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞİHÂB MECMUASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ceyda ALİŞ

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Birol BULUT

HAZİRAN - 2023

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Şihâb Mecmuası Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmamın içinde yer alan bütün bilgilerin bilimsel etik kuralları çerçevesinde araştırılıp takdim edildiğini, tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırlandığını ve yararlanılan kaynakların tümüne atıf yapıldığını beyan eder ve onurumla doğrularım.

Ceyda ALİŞ
07.06.2023

ÖZ

ŞİHÂB MECMUASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Aliş, Ceyda

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğr. Üyesi Birol Bulut

Haziran 2023

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte özgürleşen basın ve yayın hayatı birçok gazete ve derginin çıkarılmasına neden olur. Bu özgürlük ortamı İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerin yanında Anadolu'da da kendini gösterir. 17 Mart 1328 (30 Mart 1912) tarihinde Konya'da yayımlanan ve Şahâb, Şahap, Şehâb gibi çeşitli adlarla anılan *Şihâb* mecmuası da bunun bir örneğidir. *Şihâb*, *Barika* (1909) ve *Ufk-ı Ati* (1911) süreli yayınlarından sonra Konya'da yayımlanan üçüncü mecmua olması ve içeriğinde eski lisan ile yeni lisan tartışmalarına yer vermesi bakımından büyük önem taşır. Çalışmamızda *Şihâb*'ın içeriğinde yer alan metinleri, türlerine ve konularına göre ayırarak inceleyeceğiz.

Şihâb mecmuasında yer alan metinleri konularına göre Makaleler, Şiirler, Hikâyeler, Hatıralar, Mektuplar, Tiyatrolar, Bilmeceler ve Kitap İlanları olarak 8 bölüme ayırarak ele aldık ve kendi içlerinde türlerine göre sınıflandırdık. Bu metinleri günümüz Türkçesine aktararak inceledik. Ele aldığımız yazı ve şiirlerin işledikleri ve üzerinde yoğunlukta durdukları konuları, o dönem itibarıyla edebiyat camiasına kattıklarını ve çıktığı dönem içerisinde *Şihâb*'ın yerini tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Şihâb, Mecmua, Edebiyat, Basın

ABSTRACT

II. With the proclamation of the Constitutional Monarchy, the liberated press and publishing life led to the publication of many newspapers and magazines. This atmosphere of freedom manifests itself in Anatolia as well as in big cities such as Istanbul and Izmir. The *Şihâb* magazine published in Konya on March 17, 1328 (March 30, 1912) is an example of this. It is of great importance in that it is the third journal published in Konya after the periodicals of *Şihâb*, *Barika* (1909) and *Ufk-ı Ati* (1911) and includes discussions of old and new languages in its content. In our study, we will examine the texts in the content of *Şihâb* by separating them according to their types and subjects.

We divided the texts in the *Şihâb* journal into 8 sections as Articles, Poems, Stories, Memories, Letters, Theatres, Riddles and Book Advertisements, and classified them according to their types. We analyzed these texts by transferring them to modern Turkish. We tried to determine the subjects that the articles and poems we discussed, which they dealt with and focused on, added to the literary community as of that period and the place of *Şihâb* in the period it was published.

Key Words: Şihâb, Journal, Literature, Press

ÖN SÖZ

Sosyal, siyasal, fikrî ve edebî gibi her alanda ihtiyaç duyulan gazete ve dergiler önemli basın ve yayın araçlarıdır. Özellikle eski dönemde radyo, televizyon ve cep telefonu gibi haber araçlarının bulunmaması Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı'da çıkarılan gazete ve dergilerin, halkın ve devletin önemli haberleşme kaynakları olmasına sebep olur. Bu kaynaklarda devletin siyasi ve sosyal durumu yer alırken dönemin edebî ortamı hakkında da bilgiler elde edilir.

Bu bağlamda II. Meşrutiyet sonrasında Konya'nın üç numaralı dergisi olarak çıkan *Şihâb*, çalışmamızın konusunu oluşturur. 17 Mart 1328 tarihinde yayın hayatına başlayan ve on dört sayı çıkarılan mecmua üzerine bugüne değin sadece bir çalışma yapılmıştır. *II. Meşrutiyet Konya'sında Bir Dergi Şahâb* isimli bu çalışma, Mustafa Özcan, Gülsün Koçer ve Sena Küçük tarafından *Şihâb* mecmuası içinde yer alan ürünlerin Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevirisidir. Kitabın giriş kısmında ise mecmuanın şekil ve muhteva özellikleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Bazı kaynaklarda da mecmuanın adı geçmesine rağmen bunlar *Şihâb* hakkında verilen genel bilgilerin ötesine geçmemiştir.

Bu çalışmada mecmuanın şekil ve muhteva açısından detaylı tanıtımı yapılmıştır. “Giriş” kısmında basın ve yayın hayatının genel tarihi ile mecmuanın ismindeki tutarsızlık üzerinde durulmuştur. Dergide yer alan ürünler türlerine göre konularına ayrılıp dönemin sosyal, siyasal ve edebi ortamına göre incelenmiştir. İncelenen ürünler “Sonuç” kısmında değerlendirilmeye alınmış ve “Ekler” kısmına bir tablo oluşturularak yazar ve eser olarak verilmiştir. “Ekler”in ikinci kısmında ise derginin kapağı ile içinde yer alan birkaç fotoğraf verilmiştir.

“Şihâb Mecmuası Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmamızın bir nebze de olsa bilim ve kültür hayatındaki bir eksikliği gidermesini ve araştırma yapanlara fayda sağlamasını en içten dileklerimizle temenni ediyoruz.

Tez konumun seçilmesi, şekillenmesi ve eksiklerimin giderilmesi konusunda benden yardımını esirmeyen sevgili ve saygıdeğer danışman

hocam Dr. Öğr. Üyesi Birol BULUT’a, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi destekleriyle her daim yanımda olan annem Mehtap, babam Hüseyin, abim Oğuz ALİŞ’e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ	1
-------------	---

1. BÖLÜM

ŞİHÂB'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	15
1.1. Şihâb'ın Şekil Özellikleri	15
1.2. Şihâb'ın Muhteva Özellikleri	18

2. BÖLÜM

ŞİHÂB'IN MUHTEVASI	25
2.1. Makaleler	25
2.1.1. Toplumsal Yazılar	25
2.1.2. Felsefe Yazıları	62
2.1.3. Eleştiri	75
2.1.4. Polemik.....	88
2.2. Şiir	101
2.2.1. Aşk Şiirleri	102
2.2.2. Ölüm Şiirleri.....	111
2.2.3. Tabiat Şiirleri.....	115

2.2.4.	Vatan Şiirleri	118
2.2.5.	Diğer Şiirler.....	126
2.3.	Hikâyeler.....	131
2.3.1.	Aşk Konulu Hikâyeler.....	131
2.3.2.	Ölüm Konulu Hikâyeler	137
2.3.3.	Tabiat Konulu Hikâyeler	140
2.3.4.	Diğer Hikâyeler	145
2.4.	Hatıralar	151
2.5.	Mektuplar.....	152
2.6.	Manzum Tiyatrolar	155
2.7.	Bilmeceler.....	162
2.8.	Kitap İlanları.....	164
SONUÇ		169
KAYNAKÇA		177
A. Şihâb Mecmuasında İncelenen Yazılar		177
B. Diğer Kaynaklar.....		181
DİZİN		191
EKLER		197
EK-1 / ŞİHÂB MECMUASI İÇİNDEKİLER TABLOSU		197
EK-2 / ŞİHÂB MECMUASI FOTOĞRAFLAR.....		203

KISALTMALAR

age.	: Adı Geçen Eser
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
S.	: Sayı
s.	: Sayfa sayısı
Y.	: Yıl
bkz.	: Bakınız
YÖK.	: Yüksek Öğretim Kurumu

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin Batı'ya yönelmesiyle başlayan yenileşme hareketinde gazete ve dergilerin rolü oldukça büyüktür. Çünkü gazete ve dergiler Batı'da yaşanan yeniliklerden haberdar olunmasını sağlayan, siyasi ve edebî hayata yön veren önemli haberleşme araçlarıdır. Ancak on beşinci yüzyılın ikinci yarısında keşfedilen matbaanın Osmanlı'ya üç yüz yıllık bir gecikme ile gelmesi bizim de basın faaliyetlerine geç başlamamıza neden olur. Bu bağlamda çalışmamıza başlamadan önce matbaanın icadından, Osmanlı'ya geliş serüveninden, Osmanlı'nın matbaaya karşı tutumundan, ilk süreli yayınlardan ve Osmanlı'daki yayıncılık hayatından kısaca bahsedilecektir.

Çok erken bir tarihte Çin'de ortaya çıktığı bilinen ilk matbaanın keşfedilmesi on beşinci yüzyılın ikinci yarısına denk gelir. Bunun üzerine ağaç oymacılığı ve tipografi gibi çeşitli basım yöntemleri bulunur. Ancak bu yöntemlerde yaşanan bazı güçlükler Johan Gutenberg'in modern matbaanın yolunu açmasına ön ayak olur. Uzun uğraşlar sonucunda ulaştığı bu icadı Avrupa'da çok hızlı bir şekilde yayılım gösterir. Öyle ki on beşinci yüzyılın sonunda iki yüz elliden çok Avrupa kentine matbaa kurulduğu görülür.¹

Gutenberg'in 1440 yılındaki bu icadı Avrupa'nın yanında birçok ülkede ve toplumda da kullanılmaya başlar. Özellikle İtalya, Fransa, İsviçre, Belçika ve Hollanda bu ülkelerin başında gelirken Osmanlı ise ilk zamanlarda çekimser davranarak matbaa fikrine sıcak bakmaz. Babinger çekimser davranılmasının sebebi şöyle açıklar:

"Türk yazıcıları, bir daha yazı yazamama ve bu durumda geçimlerini meslekleri ile sağlayamama tehdidi ile karşılaştıkları için, ayrıca açıkça söylenmese de bir başka nedenden, Bir Hristiyan icadı olması ve Türklerin matbaa makinesi ile basılmış kitapların bir küfür olmalarına inanmaları nedeniyle..."²

¹ Albert Labarre, *Kitabın Tarihi*, çev. Galip Üstün: İstanbul: İletişim Yayınları, 1994, s. 43-48.

² Franz Babinger, *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, çev. Nedret Kuran Burçoğlu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2004, s. 9.

Çekimserliğin bir başka nedeni de işsiz kalma korkusu yaşayan loncaların, matbaanın kendi ülkelerine gelmesini önlemek için ellerinden geleni yapmalarıdır. Bunlar aynı zamanda matbaanın gecikme nedenleridir. Bunun yanında II. Beyazid'in padişah olduğu dönemde “*baskı işinin ülkeye girmesi yasağı ve bu yasağa uymayanların ölümle cezalandırılacakları*”³ şeklinde bir ferman yayınlanması ve Babinger'in yukarıda bahsettiği üzere matbaanın Hristiyan icadı olduğu için kullanılmaması gerekçisi, dinsel tutuculuğun ve yasaklamaların matbaanın gecikmesine etki ettiği söylenebilir. Ancak Lewis'e göre basımevinin açılmasında gerekli olan padişahın fermanı ile şeyhülislamın fetvası kolayca çıkar. Çünkü basımevi işi padişah ile şeyhülislamın da desteklediği bir iştir.⁴

Ahmet Rasim'den aktaran Tonta, Berkes ve Nüzhet matbaanın dinî yasaklamalar nedeniyle geç geldiği görüşünü reddederler. Adı geçen araştırmacılara göre verilen tepkinin sebebi dinî yasaklardan ziyade hattatların matbaa ile girdikleri rekabette ekmeklerinden olacakları korkusunu taşımalarıdır.⁵ Bunun üzerine hattatlar direnişe kalkarak: “(*...*) *bir gün kalem ve divitlerini bir tabuta koyarak cenaze alayı yapmak sureti ile nümâyişte bulundular.*”⁶ Ancak dinî izin içeren bir fetva olmadıkça matbaada Kuran, Hadis, Tefsir, Kelam, Fıkıh gibi dinî kitapların

³ Gülcan İyidoğan, *Celal Nuri'nin Yazılarında İttihat Ve Terakki (Atı Gazetesi 30 Ekim 1918 -19 Mayıs 1919)* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 331251), s. 2.

⁴ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıtlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984, s.52.

⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 57-58. Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı I: Müteferrika Matbaası*, İstanbul Devlet Basımevi, 1939, s. 34.

Yaşar. A. Tonta, “Ahmet Rasim'in İbrahim Müteferrika ve Matbaacılık Üzerine Yazdıklarının İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C. 3, S. 1 (1985), s. 159 - 160.

⁶ Server İskit, *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1939, s. 7.

basılmayacağını öğrenince hattatların bu direnişi son buldu.⁷ Çünkü hattatların geçimini sağlayacak çalışma alanı oluşturulmuştu.

Bu söylenenlerden anlaşılıyor ki matbaanın gecikmesinde dinî yasaklamaların etkisinden ziyade devlet sistemine özgü lonca sınırlamaları, basma sanatının Yahudi, Ermeni ve Rum dillerinde gelişerek Osmanlı dilinde gelişmemesi, Arap harfleriyle yapılan yayınların yanlışlıklarla dolu olması ve devletteki siyasi nedenler vardır. Niyazi Berkes bu durumu kısaca şöyle açıklar:

“Matbaacılığın önce Yahudiler arasında, daha sonra Rumlar ve Ermeniler arasında ne gibi düşüncelerle ilgi gördüğünü, ne gibi olaylara yol açtığını ayrıntılara girmeksizin biraz araştırsak, Osmanlı devlet adamları arasında bu sanata karşı yaşanan alerjinin nedenini ve Türkçe matbaacılığın gecikmesinde din nedenleri değil, siyasa nedenleri bulunduğunu görürüz.”

Ali Budak da matbaanın gecikme nedenini Avrupa’nın ekonomik şartları ile Osmanlı’nın ekonomik şartlarının uymamasına bağlar. Çünkü Avrupa’nın serbest piyasa düzenine Osmanlı henüz geçmediği için ticari bilgi üretimi ve aktarımı Osmanlı toplumunda büyük bir ihtiyaç olarak görülmemiştir.⁸ İnalcık’a göre ise Osmanlıların Lale Devri’ne kadar matbaaya ilgi göstermelerinin sebebinde *“halkın dinî metinler dışındaki bilgi kaynaklarına ilgisizliği yatmaktadır.”*⁹

Osmanlı’nın Batı’ya yönelmesi ile birlikte başlayan Batılı değerlere duyulan ilgi bazı yeni düzenlemeleri de beraberinde getirir. Özellikle Osmanlı’da hissedilen bazı şeylerin eksikliği matbaanın kurulmasına sebep olmuştur denilebilir.¹⁰

⁷ N. Serpil Altuntek, “İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1 (1993), s. 195.

⁸ Ali Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı: Lale Devri’nden Tanzimat’a Yenileşme*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2018 s. 384.

⁹ Halil İnalcık, *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005, s.190.

¹⁰ Budak, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı*, s. 384.

Osmanlı topraklarında kurulan ilk matbaaya bakıldığında Yahudiler tarafından -Adivar'a¹¹ göre 1493, Ersoy'a¹² ve Kuran'a göre 1494 ve Berkes'e¹³ göre 1495 yılında İstanbul'da açıldığı belirtilir. 1565'te Ermeniler ve 1627'de Rumlar da İstanbul'da matbaacılık faaliyetlerine başlar. Ancak yayımlanan bu eserler Ermenice, Rumca ve Yahudilerin kendi dillerinde çıkardıkları kitaplar olur. Türklerin Arap harfleriyle kitap basmaları ise elyazmalarının teker teker kopyalarının çıkarılmasının güç olduğu dönemlerde bunların yapımını hızlandıracak çeşitli yollar aranmaya başlanır. İlk defa 1729 yılında Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin oğlu Said Efendi ile İbrahim Müteferrika'nın ortak kurdukları matbaada gerçekleşir.¹⁴

Matbaanın kurulma aşamasında Sait Efendi Paris'te matbaaya dair yaptığı incelemelerle İstanbul'a döndükten sonra basımevinin hazırlıklarına başlar. İbrahim Müteferrika ise *Vesiletü't-tıbbâ* adında hazırladığı raporu sadrazama, şeyhülislama ve ulemaya sunar. Hazırladığı bu muhtırada basımın gerekliliğini ve değerini anlatırken basım sanatının yokluğu yüzünden Müslümanların Avrupalılara karşı cahil kaldığını da açıkça anlatır.¹⁵ Bunun üzerine şeyhülislam Abdullah Efendi dinî kitaplar hariç diğer kitapların basılabileceğine dair fetva verirken sadrazam ve dönemin padişahı III. Ahmet de bu fikri fermanla onaylar.¹⁶ III. Ahmet sanat meraklısı bir padişah olması nedeniyle döneminde kütüphane sayılarını arttırması, çeviri kurulu oluşturması, Yalova'da kâğıt imalini başlatması da matbaayı destekler nitelikte faaliyetler olur.

¹¹ Adnan A. Adivar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul: Remzi, 1982, s. 167.

¹² Osman Ersoy, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*. Ankara: DTCF, 1959, s. 18.

¹³ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s. 18.

¹⁴ Ercüment Kuran, "Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri", *Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1992, s. 492.

¹⁵ Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s. 56- 57.

¹⁶ Nurettin Güz, "Türkiye'de Matbaanın Kurulması", *Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Dergisi*, S. 8-9 (1987) , s. 160-161.

Müteferrika Matbaası'ndan sonra birçok matbaa açılmaya başlanır. Ancak matbaaların açılması gazete ve dergilerin çıktığı anlamına gelmez. Çünkü gazete ve dergiler ilk matbaanın kurulmasından bir asır sonra çıkmaya başlar. Bunun başlıca sebebi ise halkın bilgisiz ve okuyucu sayısının az olması ile haber yayımcılığının yapılamamasından kaynaklanmaktadır.

Matbaanın icadı, Osmanlı'ya geliş serüveni ve Osmanlı'nın matbaaya karşı tutumu üzerine verdiğimiz genel bilgilerden sonra bahsedilmesi gereken bir diğer konu süreli yayınlardır. Matbaanın Osmanlı'ya geç gelmesi ve ilk defa yabancılar tarafından kurulması gibi gazete ve dergiler de Osmanlı'da hem geç bir vakitte gelir hem de ilk defa yabancılar tarafından çıkarılır. Devletin siyasi durumunun bu konu üzerinde etkisi büyüktür. Avrupa ülkelerinde devletten bağımsız bir şekilde çıkan gazeteler, Osmanlı'da ilk olarak devletin bizzat kendisinin çıkarmasıyla başlar. Bu nedenle içeriklerinde siyasi ve resmi konular ağırlık kazanır. İlk Osmanlı gazetelerine geçmeden önce yabancıların Osmanlı'da çıkardıkları basınlar hakkında kısaca bilgi vermek doğru olacaktır.

Osmanlı sınırları içinde yayınlanan ilk gazeteler Fransızlar tarafından çıkarılır. Fransızca olarak çıkarılan bu gazeteler iki farklı dönemde yayınlanır.

İlk dönemde İstanbul'da çıkarılan 1795'te *Bulletin Des Nouvelles* (Haber Bülteni), 1796'da *Française de Constantinople* (İstanbul Fransız Gazetesi) ve 1797'de *Mercure Oriental* (Doğu Merkür'ü) adlı gazeteler, Fransız elçiliği tarafından özel bir matbaada basılır.¹⁷ Fransızca oluşturulan bu üç bültenin amacı, kentteki Fransız tüccarları dünyadaki yeni gelişmelerden, Fransız devriminden ve fikirlerinden basın yoluyla haberdar etmek, onların haklarını korumak ve onları yeni Cumhuriyet rejimine kazandırmaktır.¹⁸

¹⁷ Ali Budak, "Fransız Devrimi'nin Osmanlı'ya Armağanı: Gazete, Türk Basınının Doğuşu", *Turkish Studies*, C. 7, S. 3 (Summer 2012), s. 664.

¹⁸ Uğur Akbulut, "Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)", *Turkish Studies*, C. 8, S. 5 (2023), s. 34.

1815'te sona eren Napolyon Savaşları ile Akdeniz'de ticaretin gelişir ve İzmir de bu yönde büyük bir ilerleme kaydeder. Özellikle Marsilya limanı Akdeniz'in diğer işlek limanlarıyla iş ilişkisi kurarak bir tüccar grubu oluşturur. Böylelikle on dokuzuncu yüzyılın başlarında Fransızlar da dâhil olmak üzere çok sayıda yabancı tüccar kümelenir ve aralarında haberleşme mecburiyeti doğar. Bu durum İzmir'de canlı bir sosyal hayatı meydana getirir ve gazeteciliğin ikinci döneminin başlamasına sebep olur. Bu dönemde çıkarılanlar ise 1824'te yayımlanan *Le Smyrne* (İzmirli) ve 1828 'de yayımlanan *Le Courier de Smyrneen* (İzmir Postası) ve bunları takip eden gazetelerdir. Bu gazetelerde içereden ve dışarıdan birtakım haberler gelişim sırasıyla verilmeye çalışılır ve hemen hemen düzenli bir süreli yayına ulaşılır.¹⁹

İzmir ve İstanbul'da çıkan gazetelere ek olarak Mehmet Ali Paşa da 1828'de yarısı Türkçe yarısı Arapça olan *Vakâyî-i Mısriyye* adlı gazeteyi Bulak'ta (Mısır'da) kurduğu matbaada çıkarır.²⁰ Bu işin önemini anlayan Paşa, böylelikle kurmuş olduğu yeni düzeni ve yenilikleri halka anlatır. Gazetenin çıkış nedeni de şöyle belirtir: "*Toplumu asrın çağlarına getirecek tarım ve endüstri alanındaki gelişmelerin izlenmesi ve yapılan yenilikleri anlatarak yeni düzenin propagandasını yapmak.*"²¹ Bu gazete ilk çıkan Türk gazetesi değildir ama yarı Türkçe olmasıyla önem arz eder.

Avrupa'nın siyasi, iktisadi, içtimai ve kültürel alanlarında büyük bir güç olan basın, Osmanlı Devleti'nde henüz ilk Türkçe gazete olan *Takvîm-i Vekâyi* ile yeni yeni doğmaktadır.²² 1831 yılında II. Mahmut'un çabası ve önderliği ile çıkan *Takvîm-i Vekâyi* bir özel sayısının önsözünde, iç ve dış olayları zamanında öğrenemeyen halkın olayları yanlış yorumlayıp Devlet'i

¹⁹ Ali Budak, "Fransız Devrimi"nin Osmanlı'ya Armağanı, s. 667- 670.

²⁰ Yahya Bağçeci, "İsyandan İtaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıâli İlişkileri (1841-1849)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 32 (2014), s. 220.

²¹ Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, Nisan 2014, s.61.

²² Belkıs Ulusoy Nalcıoğlu, "Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkleri", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 14 (2005) , s. 255.

zor durumda bırakmasın diye bu gazetenin çıktığını söyler.²³ Aynı zamanda ilk resmi gazete unvanına sahip olan söz konusu gazete, düzenli bir şekilde yayınlanmaz ve çıkmadığı zamanlarda devletin idare haberler ile ilanlara yer verilir.²⁴

Takvîm-i Vekâyi'den sonra çıkarılan yarı resmî ve özel gazete *Cerîde-i Havâdis* 1840 yılında İngiliz misyonu William Churchill tarafından çıkarılır. Gazetenin içeriğinde günlük olaylar, ilanlar yer alırken İngiliz mallarının pazarlaması da yapılır. Bunun yanında söz konusu gazetenin birçok yazarı gazeteci olarak yetiştirmesi yönünden önemlidir.²⁵

Kurucuları Batı'yı tanıyan Agâh Efendi ile Şinasi olan ve 1860 yılında yayınlanan *Tercümân-ı Ahvâl* ise hem ilk özel gazete olması hem de diğer haber gazetelerinden farklı olarak aynı zamanda düşünce ve tartışma gazetesi olması sebebiyle Türk basınının emekleme dönemine girmesini sağlar. Bunun yanında teknik özellikleri ve içeriğiyle yukarıda sözü edilen gazetelerden oldukça gelişmiş olan *Tercümân-ı Ahvâl*'in "umum halkın kolaylıkla anlayabileceği şekilde" yazma ilkesini koyması halka yönelme amacının olduğunu da gösterir.²⁶

Agâh Efendi ile yollarını ayırdıktan sonra Şinasi, 1862 yılında *Tercümân-ı Ahvâl*'in açtığı yolu daha ileriye taşıyan *Tasvîr-i Efkâr*'ı çıkarır. Öyle ki *Tasvîr-i Efkâr* "kamuoyunun önemini her şeyin üstünde ön plana çıkaran ilk gazetedir."²⁷ Bunun yanında gazete, halkın anlayacağı sade anlatıma önem vermiş, Türk unsurunun haklarını savunmuş, okuyucularının fikirlerine önem vermiş, yapılan polemiklerle basının bakış açısını

²³ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973, s. 6.

²⁴ M. Kazım Benek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyet'e Kadarki Gelişimi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 6-7 (2016), s. 32.

²⁵ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839- 1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, s. 35-37.

²⁶ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s. 31-32.

²⁷ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s. 33.

genişletmiştir. Ancak 1865'ten sonra gazete Namık Kemal'in yönetimine geçer. ²⁸

Atılan bu ilk adımlardan sonra gazete ve mecmualara her geçen gün bir yenisi daha eklenerek Osmanlı'nın basın hayatı gelişmeye başlar. Bu gelişmeyle birlikte fikir ayrılıkları ortaya çıkar ve basın yavaş yavaş devlet tekeline ayrılıp özgürleşme adımları atar. Ancak bu durum hükümetin hoşuna gitmeyerek gazetecilerle arasının bozulmasına ve caydırıcı tedbirler almasına sebep olur. Nitekim çok gecikmeden hükümet, düzenlemelerini de yapar. ²⁹

1857'de hazırlanan *Matbuat Nizamnamesi* neşriyatların basılmadan önce devletin izninden geçmesiyle ilgiliyken 1858 yılında ıkarılan Ceza Kanunu'nun üç maddesi de matbaa ve basın ile ilgilidir. Bu üç maddeye göre ruhsatsız matbaalar kapatılacak, millet aleyhinde yapılan yayınlar kapatılıp para cezasına arptırılacak ve adaba aykırı yayın yapanlar hapis cezası alacaktır. 1864'te Ali Paşa'nın yayınladığı kararname ise gazetelerin kapatılma kararını hükümet yetkisinde olduğu gibi bazı suçların yargılanması da mahkemede olur. Yine 1867'de ıkarılan *Kararname-i Ali ile Matbuât Nizamnâmesi* askıya alınarak basın hayatının her türlü yetkisi hükümete verilir. ³⁰ 1876 yılında da yeni bir kararname ile gazetelere şöyle bir sansür uygulamıştır:

"Osmanlı basınında çıkan yazılara hükümet gerekli dikkati göstermiş ve çoğu zaman gazeteleri süreli veya süresiz olarak kapatmışsa da basın inzibat altına alınamamıştır. Bunun için gazetelerin baskıdan önce denetimine karar verilmiştir. Bu karar da geçicidir..." ³¹

Bu dönem için adı geçen gazetelerin yanında sayabileceğimiz 1867'de Ali Suavi'nin başta İstanbul'da yayımladığı sonra Londra'ya taşıdığı

²⁸ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s. 33.

²⁹ Benek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Basının Doğuşu", s. 33-34.

³⁰ Ayhan Ceyhan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen", *Türk Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2006, s. 139-155.

³¹ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, Baskı 6,s.47.

Muhbir, 1868’de Namık Kemal’in Londra’da kurduğu *Hürriyet*, 1869’da Basiretçi Ali Bey’in çıkardığı *Basiret*, 1870’de Namık Kemal’in önderliğinde çıkan *İbret* gibi pek çok gazete I. Meşrutiyet’in ilanına kadarki süreçte basın hayatındaki yerini almıştır.

Tanzimat’ın ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı’da toplumunda sosyal, siyasal, ekonomik ve düşünsel açıdan değişim ve dönüşümler yaşanır. Bu değişimler görüldüğü gibi basın ve yayın hayatını da yakından etkiler. Ancak basın ve yayın hayatında uygulanan sansürler kimi yazarların sürgün edilmesine kimi yazarların ise yurtdışına kaçmasına sebep olur.

1876’da Padişah Abdülaziz’in tahttan indirilmesi üzerine oluşan özgürlük ortamı, sürülen ve kaçan yazarların ülkelerine dönmelerine sebep olur. V. Murat’ın üç aylık iktidar dönemi içerisinde ve Sultan II. Abdülhamit’in ilk tahta çıktığı yıllarda görülen özgürlük ortamı hâlâ devam eder. Özellikle Abdülhamit’in meşrutiyetin ilk adımı olarak ilan ettiği Kanun-i Esasi’nin 12. maddesindeki “basın kanun dairesinde serbesttir” ibaresi basının üzerindeki baskıyı kırarak yeni gazeteler ve gazetecilerin çıkmasına olanak sağlar.³² Ancak ilan edilen Kanun-i Esasi ve bu ilandan birkaç ay sonra toplanan Meclis-i Mebusan, padişahın temayüllerinde çok da etkili olmaz. Öyle ki 1877’de Meclis-i Mebusan’ın kapatılması ve 1878’de Sıkıyönetim Nizamnamesi’yle basına sansür uygulanmasıyla Osmanlı tarihinde *İstibdat Dönemi* başlar. Özellikle Balkan ülkelerinin çıkarmaya başladığı bağımsızlık savaşları ve Çarlık Rusya’nın Osmanlı’ya saldırısı Devlet’te büyük bir gerginliğe sebep olur ve II. Abdülhamit dış tehlikelere karşı önem almak için otuz yıl boyunca baskı rejimini uygular.³³

Bu dönemin gazetelerine bakıldığında 1878 yılında Ahmet Mithat Efendi’nin kurduğu ve birçok yazısını yayımladığı *Tercümân-ı Hakikat*, 1882 yılında Mihran Efendi çıkardığı *Sabah* ve 1894 yılında Ahmet Cevdet tarafından çıkarılan *İkdam* gazeteleri dönemin önemli gazetelerinden oluşturur.³⁴

³² Benek, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Basının Doğuşu”, s. 35-36.

³³ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s. 57-58.

³⁴ Benek, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Basının Doğuşu”, s. 35-36.

Basının hayatının henüz yeni başladığı dönemlere bakıldığında dergilerin gazetelere göre geri planda kaldığı görülür. Ancak uygulanan bu sansürle gazetelerin ve dergilerin içeriklerinde değişimler gözlenir. Siyasal konuların yerini bilim ve kültür konuları ve Batı'daki pozitif ve sosyal bilimleri aktaran yazılar alır. Böylelikle gazeteler çeviri ve tefrika eserlerle dolarak birer edebî dergi hâlini almaya başlar. “Gerçekten de özellikle 1885’ten yüzyılın sonuna kadar edebiyat ağırlıklı, bir kısmı çok güzel baskılı klişeli, hatta bazıları saraydan himaye de gören pek çok dergi yayımlanmıştır.”³⁵ 1862’de *Mecmua-i Fünun* ile başlayan dergiciliğimiz II. Abdülhamit ile altın dönemlerini yaşamış olur.

Osmanlı Dönemi’nde yayımlanan ilk dergilere bakıldığında bilimsel nitelikte olduğu görülür. Bunlardan ilki 1849-1851 yılları arasında yayımlanan ilk Türkçe ve tıp dergisi olan *Vaka-i Tıbbiye*’dir. Yirmi sekiz sayı neşredilir. Gerçek anlamdaki ilk dergi olarak niteleyebileceğimiz ve 1862 yılında yayımlanan *Mecmua-i Fünun* ise fizik, kimya, tarih, coğrafya, felsefe, ruh bilimi gibi her türlü pozitif bilime yer veren bilimsel bir dergidir. Bu dergi Münif Paşa’nın kurduğu Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye derneğinin yayın organıdır. Aynı dönemde Cemitet-i Küttap cemiyeti tarafından *Mecmua-i Fünun*’a rakip olarak *Mecmua-i İbritname* dergisi çıkar. Yine aynı dönemlerde *Takvîm-i Ticaret*, *Ayine-i Vatan*, *Tuhfet-ül Tıb*, *Cüzdan*, *Cerîde-i Askeriye* adlı dergiler çıkarılır.

1862 yılında da Mustafa Refik tarafından çıkarılan ve ilk resimli Türk dergisi olan *Mirat* yayımlanır ve sadece üç sayı neşredilir. 1863 yılında ilk müzik dergisi olma özelliği taşıyan ve on sayı çıkarılan *Musiki-i Osmanî* ve 1864 yılında Harbiye Nezareti tarafından çıkarılan *Ceride-i Askeriye* adlı dergiler yayımlanır. 1869’da ise ilk çocuk dergisi olan *MümeYYiz*, bir gazetenin haftalık eki olarak yayımlanır ve kırk dokuz sayı çıkarılır. Yine aynı sene Teodor Kasap tarafından *Diyojen* adlı mizah dergisi çıkarılır. *Dağarcık*, *Kırk Anbar*, *Keşkûl*, *Mitat-İber*, *Muharrir*, *Derme Çatma*,

³⁵ Orhan Okay, *Kâğıt Medeniyeti*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, s. 71.

Yadigâr ve Mecmua-i Ulum gibi dergiler de dönemin diğer dergileri arasında yer alır.³⁶

Özellikle bu dönemde yer alan Ara Nesil şair ve yazarlarının *Âfâk, Âsar, Berk, Fevaid, Gayret, Gülşen, Güneş, Hâver, Mekteb, Malumat, Maarif, Manzara, Hizmet, Mirsad, Muhit, Musavver, Mürüvvet, Nilüfer, Nokta, Sa'y, Sebat, Şafak, Şule, Terakki, Umran* gibi pek çok dergide faaliyet göstermiş olmaları önemlidir.³⁷ Çünkü Ara Nesil devrinde gazeteciliğin yerini dergiciliğin almaya başlaması oldukça dikkat çekicidir.³⁸ Bu durum bize gösterir ki dergiye olan ilgi oldukça artmıştır.

Dergicilikte en büyük atılım ise Ahmet İhsan Tokgöz'ün 1891 yılında yayımladığı *Servet-i Fünun* dergisinde görülür. Avrupa resimli dergileri kalitesinde bir yayın yapan dergi başlarda içerik olarak aile ve moda, şiir dergisi iken kadrosuna Recaizade, Tevfik Fikret ve Halit Ziya'yı almasıyla en etkili sanat ve düşünce yayın organı olur.

Servet-i Fünun kaliteli yazar kadrosu ve yapılan edebî tartışmalarla düşünce dünyamıza yeni bakış açıları getirse de dönemin tartışmalara karşı olan sansüründen kurtulamaz. *Malumat* dergisi de *Servet-i Fünun* gibi aynı kalitede yazar kadrosu ve içeriğe sahiptir. Ancak sahibi aşırı çıkarıcı olduğu için etkili olmamıştır.³⁹

24 Temmuz 1908 yılında İstanbul gazetelerinde çıkan resmi bildiri ile Meşrutiyet'in yeneden ilan edildiği ve 1876 Anayasasına göre seçim yapılacağı belirtilir. Bu haberi coşku ile karşılayan gazeteciler, o gün kendi aralarında dernek kurmaya karar vererek Osmanlı Matbuat Cemiyeti adlı derneğin temellerini atarlar. O gece sansür memurlarını gazetelere sokmayarak gazetelerin artık hür olduğunu savunurlar. O gecenin sabahı da ilk defa gazeteler sansürsüz çıkar ve o günlerde İstanbul'da *İkdam, Sabah,*

³⁶ Aslı Yapar Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi" *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* C. 0, S. 29, 2007, s. 64.

³⁷ Abdullah Harmancı, "Edebiyatımızda Ara Nesil", *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER)*, C. 3, S. 2 (2019), s. 159.

³⁸ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1993, s. 22.

³⁹ Koloğlu, *Türkiye'de Basın*, s. 46-47.

Tercüman, *Saadet* adlı dört gazete Meşrutiyet'i ve özgürlüğü öven yazılar yazar. Bunun üzerine 24 Temmuz günü Cumhuriyet'ten sonra "Gazeteciler Bayramı" olarak kabul edilir.⁴⁰

II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte otuz üç yıl süren baskı dönemi sona ermiş ve bu vesileyle gazete ve dergi sayılarında büyük bir artış yaşanmıştır. Öyle ki çoğu dergi ve gazete sadece birkaç sayı çıkarıp kapanmış ve neredeyse okuyucu sayısı kadar gazete yayımlanmıştır.⁴¹ Bu dönemde adeta gazete furyası yaşanır.

Şihâb da bu dönemde çıkan mecmualardan biri olur. Her ne kadar on dört sayı çıksa da bazı sayılar belirli aralıklarla yayınlanmayarak risaleyi kapatma noktasına getirir. Bu durum ise okuyucuların risalenin kapandığını düşünmelerine sebep olur. Bunun yanında hemen hemen her sayıda okuyuculara abone bedellerinin ödenmesine yönelik yapılan ihtar risalenin maddi yönden zorluk çektiğinin de apaçık göstergesidir. Nitekim risale de on dördüncü sayıda bir sebep göstermeden çoğu gazete ve dergi gibi yayın hayatına son vermiştir. Dönemdeki yaşanan bu durum Ahmet İhsan'ın *Matbuat Hatıralarım* adlı eserinde şu şekilde özetlemiştir:

*"Sanki, memleketin eli kalem tutanlarının hepsi yazar oluyordu! Kimin beş on parası varsa, hemen bir gazete kurmaya kalkıyordu! Hazır parası olmayanlar evlerini, mallarını satıp matbaa ve gazete açıyorlardı. Yayına başlayan günlük gazetelerin sayısı elliye geçmişti; mecmuaların, risalelerin hesabı yoktu."*⁴²

İşte basın hayatındaki bu özgürlük fikir canlılığını da beraberinde getirir. Gazete ve dergilerde sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarda bilgi aktarımı sağlanır. *Şihâb*'ın kapağında "Edebî, fikrî, içtimai, fennî risale-i mahiyedir." ibaresinin yer alması da bunun bir göstergesidir. Çünkü Tanzimat ile birlikte başlayan Batı'ya yönelme ve oradaki gelişmeleri takip

⁴⁰ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s. 102.

⁴¹ İnci Enginün, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, s. 86.

⁴² Ahmet İhsan Tokgöz, *Matbuat Hatıralarım*, der. Alpay Kabacalı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 218.

etme fikri *Şihâb* ve birçok süreli yayında çeviri eserlerin ve fen, felsefe gibi çeşitli bilgilerin yer almasına sebep olur.

Bu dönemde yer alan yayın organlarına kısaca değinecek olursak görülür ki daha Meşrutiyet'in ilanından sonraki ilk iki ayda iki yüzün üstünde gazete imtiyazı alınır. Bu gazete bolluğu içinde yer alan başlıca gazeteler şunlardır: *Yeni Gazete*, *Tanin*, *Mizan*, *Hukuk-ı Umumiye*, *Serbesti*, *Sada-yı Millet*, *Şura-yı Ümmet*, *Takvim-i Vakayi*, *Osmanlı*, *Tasvir-i Efkar*. Dinsel konulu gazeteler ise *Sırat-ı Müstakim*, *Sebilürreşat*, *Sadada-yı Din*, *Medrese*, *İlmiye'dir*. Ayrıca bu dönemde yayımlanan edebiyat ve düşünce dergileri vardır. Onlar da *Genç Kalemler*, *Yeni Mecmua*, *Türk Yurdu*, *İctihad*, *Mahasin*, *Şehbal* başlıklı dergilerdir.⁴³

Şihâb mecmuası bu dönemin Konya'sında yayın hayatına başladığı için buradaki basın faaliyetlerinden de kısaca bahsetmek doğru olacaktır. Konya'da basın hayatı 1869'dan itibaren *Konya* adında tek bir resmi gazeteyle başlar ve şehirde tek matbaa kullanılır. İkinci Meşrutiyet'ten sonra ise gazete ve dergi sayılarında bir artış yaşanır. Bu dönemde çıkan gazeteler şunlardır: *Anadolu* (1908), *Hakem* (1909), *Meşrik-i İrfan* (1909), *Çiftçi* (1909), *Şemş* (1909), *Babalık* (1910), *Meram* (1910), *Osmanlı* (1911), *Telgraf Haberleri* (1918), *Öğüt* (1919), *İntibah* (1919), *İbret* (1919), *Halk* (1922). *Hakem* ve *Osmanlı* gazetesi Konya'da İttihat ve Terakki Partisi'nin ve Ahali Partisi'nin sözcülüğünü yapar. Sonrasında *Meşrik-i İrfan* gazetesi Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin tarafına geçer.

Bu dönemde *Şihâb*'dan önce çıkan dergiler *Barika* (1909) ve *Ufk-ı Atı* (1911)'dir. Bunlar Konya'da basın hayatına başlayan birinci ve ikinci dergilerdir. Üçüncü dergi ise çalışmasını yaptığımız *Şihâb'dır*. *Şihâb*'dan sonra *Rehber* (1913), *Ocak* (1917), *Öksüz Yurtları* (1917), *Hak Yolu* (1919) isimli dergiler de çıkar. Ancak çalışmamız gereği *Şihâb*'ı ele alacağız.

*Şahâb*⁴⁴, *Şahap*⁴⁵, *Şihâb*⁴⁶, *Şehâb*⁴⁷ gibi çeşitli adlarla anılan mecmuanın başlık kullanımında ortak bir noktada birleşilemediği görülmüştür.

⁴³ Topuz, *Türk Basın Tarihi*, s. 103-105.

⁴⁴ Özcan, Koçer ve Küçük, *II. Meşrutiyet Konyası'nda Bir Dergi Şahâb*, s. 7.

Çalışmamızda Tarık Us Koleksiyonu'ndaki başlık kullanımı (*Şihâb*) esas alınmıştır.

Bu dönemin 1912-1913 tarihlerinde yayınlanan *Şihâb* risalesi yayımlandığı tarih itibarıyla Türk edebiyatında Servet-i Fünun etkisindeki Fecr-i Ati topluluğunun sonuna ve Yeni Lisan hareketinin başlangıcına denk gelir. Bu nedenle *Şihâb*'ın incelenen sayılarında yer alan edebî metinlerde eski dil ile yeni dili sürdürmek isteyenler ve bu konuda polemiğe girenler olur. Bunun yanında o dönemde yaşanan Balkan Savaşları'nın etkisiyle siyasi ve sosyal konulu metinler de yer alır.

2016 yılında *Şihâb* mecmuasında yer alan ürünleri günümüz Türkçesine çevirerek kitaplaştıran Özcan, Koçer ve Küçük'ün *II. Meşrutiyet Konyası'nda Bir Dergi Şahâb*⁴⁸ çalışmasına ek olarak biz de çalışmamızda ele alınan ürünleri siyasi, edebi ve sosyal yönüyle inceleyeceğiz. Gerekli görülen açıklamaları bölüm başlarına ekleyeceğiz.

⁴⁵ Gülben Üzümcü, *Yeni Fikir Mecmuasının Tahlili Fihristi, İncelenmesi ve Seçilmiş Metinler* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 405676), s. 14.

⁴⁶ *Şihâb*, Hakkı Tarık Us Yayınlar Koleksiyonu, no. 2119, HTU no. 0972.

⁴⁷ Çandır, “Namdar Rahmi Karatay”, s. 445.

⁴⁸ Mustafa Özcan, Gülsün Koçer ve Sena Küçük, *II. Meşrutiyet Konyası'nda Bir Dergi Şahâb*, Konya: Palet Yayınları, 2016.

1. BÖLÜM

ŞİHÂB'IN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1.1. Şihâb'ın Şekil Özellikleri

On dört sayıdan oluşan *Şihâb* mecmuasının ilk sayısı 17 Mart 1328 (30 Mart 1912) ve son sayısı 22 Mart 1329 (4 Nisan 1913) tarihinde yayımlanmıştır. Mecmuanın ilk on üç sayısı Meşrık-ı İrfan Matbaası'nda son sayısı ise Tekâmül Matbaası'nda neşredilmiştir. Başlangıçta aylık olarak çıkarılan mecmua, yedinci sayıdan sonra on beş günde bir yayımlanır. Dört ayda bir de okuyuculara “fevkalade nüsha” takdim edileceği söylenir ve sadece 5-6 numaralı nüsha “fevkalade nüsha” olarak takdim edilir. Ancak beklenen klişe⁴⁹ malzemesi gelmediği için bu nüsha da fevkalade bir suretle yayımlanamaz ve bunun için okuyuculardan özür dilenir. 14 numaralı nüshada ise bir sonraki nüshanın fevkalade surette olacağını duyurulur ancak bu sayıdan sonra mecmua kapanır.

Mecmuanın ilk dört sayısında iç ve dış olmak üzere iki adet kapak kullanılır. Ancak dördüncü sayıdan sonra dış kapak kaldırılır, sadece iç kapak yer alır.

1 ve 2 numaralı nüshanın dış kapaklarına büyük punto ve rika ile *Şihâb* yazılmıştır. Başlığın sağ üstüne mecmuanın numarası, sol üstüne nüshasının otuz para olduğu; soluna gönderilecek makalelerin ve bilmecelerin Muzaffer Hamid adına irsal edileceği ve altına da idarehanesinin Meşrık-ı İrfan Matbaası olduğu yazılmıştır. Bunun altında da mecmuanın kimliğini ifade eden “*Edebî, fikrî, içtimai, fennî risale-i mahiyedir.*” ibaresi yer alır. İfadenin hemen altında “mâhı” kelimesi yazar. Onun da sağ alt kısmında nüshanın numarası, sol alt kısmında senesi ile cildi ve onların ortasında tarihi yer alırken bunların altında ise mecmuanın içeriği ile abone şartları bulunur. Abone şartına göre; dışarıdan alınan aboneliğin seneliği on altı, altı

⁴⁹ Klişe kelimesinin TDK'de iki anlamı vardır. Birincisi “*Baskıda kullanılmak amacıyla, üzerine kabartma resim, şekil, yazı çıkarılmış metal levha*” İkincisi ise “*Basmakalıp (söz, görüş vb.)*” ifadesidir. Bu çalışmada birinci anlamıyla kullanılmıştır. (Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, Ankara: 2005, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 01. 05. 2023)).

aylığı dokuz kuruşken içereden alınan aboneliğin seneliği on iki, altı aylığı yedi kuruştur. Ancak bu rakamlar dokuzuncu sayıdan sonra değişir; dışarıdan alınan aboneliğin seneliği on dört, altı aylığı sekiz kuruş ve içereden alınan aboneliğin seneliği yedi, altı aylığı sekiz kuruş olur.

3 ve 4 numaralı nüshanın dış kapaklarında ise *Şihâb* yazısından bir logo oluşturulduğu dikkat çeker ve bundan sonraki nüshalarda da bu logo kullanılır. Logonun altında “mâhı” kelimesi yer alır ve onun da hemen altında mecmuanın yayınlandığı tarih, tarihin sağ alt kısmında numara, sol alt kısmında sene ve cilt yer alır. Bunların altında ise “Mündericât” ve abonelik şartları bulunurken en alt sol kısımda da “*Meşrik-ı İrfan Matbaası’nda tab olunmuştur.*” notu yer alır. Bu söylenenlere ek olarak 4 numaralı nüshadaki logonun altına gönderilen evrakların mecmuaya ait olduğu ile ilgili bir ihtar yapılırken abonelik şartlarının altına da okuyuculara ithafen duyuru yayınlanır.

Mecmuanın iç kapağı ile dış kapağı benzerlik gösterir. Bu nedenle tekrara düşmemek adına aynı bilgileri vermeye gerek görülmemiştir. Sadece dokuzuncu sayı ile birlikte nüshanın çıktığı gün yazılmaya başlar. Bunun yanında logonun altında “*Edebî, fikrî, içtimai, fennî mecmua-i mahiyedir.*” ifadesi yer alır. Ancak dördüncü sayıdan itibaren bu ifadede yer alan fikrî kelimesi çıkarılarak yerine intikadî kelimesi koyulur. Sekizinci sayıda bu ifade “*edebiyat, intikadat, ictimaat, felsefe*” olarak yer alırken dokuzuncu sayıdan on üçüncü sayıya kadar “*edebiyat, ictimaat, şathiyat, eleştiri, fen, felsefe*” olarak değiştirilir ve on üç ile on dördüncü sayıda ise “*edebî, içtimai, intikadi, felsefî, mizaci*” olarak son şeklini alır. Bu ifadenin altında ise “Abone Şeraiti” “Mündericât” “İhtar” “Muhaberat-ı Alaniyye” “Heyet-i Muavene” gibi başlıklar yer alır. Ancak mecmuada tam bir düzen oturtulmadığı için bu başlıklar bazı nüshalarda yer almazken bazı nüshalarda yerleri değişmiş olarak karşımıza çıkar. Örneğin, “Abone Şeraiti” dokuzuncu sayıdan sonra logonun sol tarafında yer alırken “*On beş günde bir neşr olunur.*” ifadesi yedinci sayıdan sonra yer alır ya da yazı işlerinde yer alan kişilerin isimleri onuncu sayı ile birlikte yayınlanmaya başlar.

“Heyet-i Muavene” başlığı altında ise Muzaffer Hamid, Hulki Amil, Abdullah Cevdet, Abdullah Zühdi, Rıfat Tahir, Necdet Sabri, Selim Sırrı, Tahsin Nahid ve Abdülhak Rakib’in isimleri yer alır. Ancak 14 numaralı nüshada Tahsin Nahid ile Abdülhak Rakib’in ismi çıkarılır ve onların yerine Ömer Lütfi’nin ismi koyulur.

8 numaralı nüshaya kadar mecmuanın nüsha fiyatı otuz paradır. Sadece 5-6 numaralı nüshanın fiyatı elli paradır. Bunun sebebi zannediyoruz ki iki nüshanın birleşiminden kaynaklanmaktadır. Dokuzuncu nüsha ile beraber fiyatta bir düşüş yaşanır ve dokuzuncu nüshadan sonra nüsha başına yirmi para fiyat koyulur.

Şihâb, bünyesinde çok fazla resim ya da fotoğraf barındıran bir mecmua değildir. Bu nedenle dört sayıdan oluşan mecmuada toplamda on iki adet resim yer alır. Bu resimlerin yer aldığı nüshalara bakıldığında: 3 numaralı nüshada bir adet, 4 numaralı nüshada bir adet, 5 numaralı nüshada altı adet, 8 numaralı nüshada bir adet, on bir numaralı nüshada bir adet, on iki numaralı nüshada iki adet resmin yer aldığı görülür. 1, 2, 7, 9, 10, 13, 14 numaralı nüshalarda ise herhangi bir resim yer almaz. Yayınlanan resimlerde at arabası süren adam, okuyuculara yapılan duyuruyu işaret parmağıyla gösteren el, ata binmiş adam figürleriyle birlikte ördek, gül, aslan, dala konmuş kuş, çiçek ve çiçeklerin arasında duran kız resimleri, görülür ve bazı resimler ise iki kere yayınlanır.

Mecmuanın incelenen sayıları 7 numaralı nüshaya kadar on iki sayfadan oluşurken sonraki nüshaları sekiz sayfadan oluşur. Sadece 5-6 numaralı nüsha iki sayının birleşimi olduğu için yirmi dört sayfadan oluşur. İlk dört sayıda yer alan dış kapaklar sayfa numarasına dâhil edilmezken iç kapaklar sayfa numaralarına dâhil edilir. İlk iki sayı hariç sayfa numaralandırmaları birbirini takip eden bir sıra içindedir ve mecmua toplamda 136 sayfadır. 14 numaralı nüshanın sayfalarında bazı karışıklıklar yaşanmıştır. Sondaki 136. sayfa kapak sayfasının arkasına basılmış, ondan sonraki sayfaya da sondaki kapak sayfası basılmıştır.

Mecmuanın 1,4 ve 9 numaralı nüshaları dışında ön ve arka kapaklarda kâğıt rengi kırmızı kullanılmıştır. Yazılar siyah renk ile yazılmış ve başka renk kullanılmamıştır. Mecmuada yer alan *Şihâb* logosu ile sütun isimleri de

koyu puntolarla, büyük bir biçimde yazılmıştır. Bazı düz yazılar da aynı numaraya sahip sayfa ortadan bir çizgiyle ikiye bölünüp kullanılmıştır. Farklı konulara geçişlerde ise bazen “_” gibi işaretler, süslemeler veya resimler kullanılmış olup bazen de herhangi bir simge olmadan direkt geçilmiştir. Genel olarak mecmuada yazılar okunaklı ve noktalama işaretlerine dikkat edilerek yayımlanmıştır.

Mecmuada yer alan sütun isimleri: “Kısm-ı Edebî”, “Kısm-ı İctimai”, “Küçük Hikâye”, “Muhaberat-ı Alaniyye” ve “Bilmece” şeklindedir. Ancak sütun isimlerinin kullanım sayısı çok azdır. Hatta bazı mecmualarda sütun isimleri kullanılmaz. Düzenli kullanılan ve ilk sayıdan son sayıya kadar daima aynı sıralamayı takip eden tek sütun “Bilmeceler” başlığını taşıyan derginin en son sütunudur. Bu sütunların içerikleri hakkındaki detaylı bilgi “Muhteva Özellikleri” kısmında verilecektir.

Mecmuanın arka kapak kısımlarında “Muhaberat-ı Alaniyye” “Abonelerimize” başlığı altında yapılan duyurulara, kitap tanıtımlarına, edebiyat müsabakalarına, bilmecelere ve bilmecelerin cevaplarına yer verilir.

Şekil özelliklerinden yola çıkılarak incelenen *Şihâb*’ın ön kapaklarında, edebî sütunlarında ve yayınlanma aralıklarında her ne kadar tam bir düzen mevcut olmasa da tertibinde klasik mecmua düzenine riayet edildiği görülür. Bunun yanında içeriğinde çok fazla fotoğraf veya süsleme yer almamasına rağmen şekil bakımından göze hitap eden bir mecmua olduğunu söylemek mümkündür.

1.2. *Şihâb*’ın Muhteva Özellikleri

Mecmuanın ilk sayısının başında yer alan, okuyuculara ithaf edilen ve önsöz niteliği taşıyan “Mesleğimiz”⁵⁰ başlıklı sunuş yazısı, mecmuanın çıkış amacını vermesi bakımından önemlidir.

Barika-yı Hakikat ile *Ufk-ı Ati* Konya’da çıkmış ilk dergilerdendir. Özellikle *Ufk-ı Ati*’deki çoğu yazar ve şair *Şihâb*’ın yazar kadrosunda yer alır. Bu nedenle söz konusu dergilerin *Şihâb*’ın zeminini oluşturduğu

⁵⁰ Heyet-i Tahririye, “Mesleğimiz”, *Şihâb*, 17 Mart 1328, s. 1.

söylemek mümkündür. “Mesleğimiz”⁵¹ başlıklı yazıda ise geçmiş dönemlerde Konya’da çıkmış *Barika-yı Hakikat*⁵² ile *Ufk-ı Ati*⁵³ süreli yayınlarının geçmişte “*meşime-i emelinden nevar güneşler*” olarak doğduğu ancak bir müddet sonra ekonomik sebeplerde dolayı battıkları dile getirilir. Bu nedenle kalbi inkılâp fikriyle yanan *Şihâb*’ın aciz bir kitle tarafından basın sahasında kimsesiz kalan Konya muhitine teşvik olmak amacıyla çıktığı ve muhitteki bu noksanlığı idrak ile tamamlayı kendine görev bildiği yazar. Bunun için okuyuculardan destek beklenildiği Muallim Naci’nin “*Marifet iltifata tabidir, müşterisiz meta zayidir.*” sözüyle anlatılır.

Görüldüğü gibi mecmua başlangıçta eski veya yeni hiçbir grup içerisinde yer almaz. Bu nedenle her türlü yazar veya şairin eserlerine yer verilir. Ancak mecmuanın üçüncü sayısında “ ‘*Ayin. R.*’ imzalı varaka

⁵¹ Heyet-i Tahririye, “age”, *Şihâb*, 17 Mart 1328, s. 1.

⁵² *Barika-yı Hakikat* mecmuasının müdürü ve müessisi Ahmet İhsan ve başyazarı Mehmet Muhlis’tir. 1 Şubat 324 (1908) yılında yayımlanmaya başlayan ve A4 ebadından küçük olan Mecmua, Konya basınının dergi biçimindeki ilk yayın organıdır. Haftada bir neşrolunur ve “Menafî-i mülk ve millete hâdim ilmî, edebî, fennî risaledir.” ibaresini yayın sloganı olarak kullanırken sonradan buna “Bârîka-i hakikat müsademe-i efkârdan çıkar” ibaresi eklenir. 1909’dan sonra dergi, gazeteye dönüştürülür. Dergi zamanında olduğu gibi gazete zamanında da ülkeyi istbdattan kurtardığı için İttihat ve Terakki’ye destek verir, milli hassasiyete tercdüman olur ve İstanbul gazetelerinden alıntı haberler paylaşır. Ayrıca Konya’daki birçok genç yazarın yetişmesine imkân tanır. Bu yazarların birkaçı sonradan *Şihâb* mecmuasında yer alır (Caner Arabacı, *Barika*, Konya Ansiklopedisi, <https://www.konyapedia.com/makale/580/barika> (Erişim: 08. 04. 2023).

⁵³ *Genç Kalemler* dergisinden hemen hemen bir yıl sonra yani 17 Mart 1327(30 Mart 1911) yılında yayın hayatına giren *Ufk-ı Âti*, on iki sayı neşredilir. Müessisleri Halit Ziya ile Cevdet Tahir’dir. Ancak altıncı sayıdan sonra Naci Fikret ile Fuat Rıza da aralarına dâhil olur. *Barika-yı Hakikat* gibi *Ufk-ı Âti* de Konya’da Meşrik-ı İrfan Matbaası’nda basılır. Mecmua da yer alan “*Genç Kalemler’in makes-i efkârı*” ibaresiyle Genç Kalemlerin sade dil hareketini kendilerine gaye edinirler. Yazarlar Milli edebiyat etrafında halkı bilinçlendirmeye çalışsalar da mecmuaya Fecr-i Ati kanalı ile girdikleri için bol tamlamalı Arpça ve Farsça kelimeler kullanırlardır. Bunun yanında mecmuanın yazar kadrosunda yer alan isimler *Şihâb*’ın yazar kadrosuyla hemen hemen aynıdır (Neslihan Bodur, “Ufk-ı Ati Mecmuası Üzerine Bir İnceleme”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 4 (2016) , 160-164).

sahibine: muhammesler, müseddesler devr-i esatire mahsustur.” denilir ve şiirleri eski tarzda olduğu için yayınlanmaz. Bu nedenle söz konusu kişiye 20. yüzyıla uygun, insanların duygularına tercüman olacak şiirler göndermesi için uyarı yapılır. Böylelikle mecmua, tarafını ilk defa belli etmiş olur. Özellikle mecmuanın dördüncü sayısından sonra eski lisan ve yeni lisan ile ilgili eleştiriler ve polemikler başlar. Bunun üzerine *Şihâb*, “Mesleğimiz ve Yeni Lisan” başlıklı yazısıyla artık Genç Kalemler’in izinden giderek “Yeni Lisan” gayesi için çalışacağını duyurarak tarafını belli etmiş olur.

Mecmuanın muhteva özelliklerinden bahsederken dönemin siyasi ve edebî ortamından da kısaca bahsetmek doğru olacaktır. *Şihâb*’ın yayımlandığı 1912 ve 1913 seneleri Osmanlı Devleti’nde yaşanan I. Balkan Savaşı’na denk gelmektedir. Bu nedenle halk, kaybedilen canlara ve topraklara karşı büyük bir üzüntü duyarken bir yandan da devletin tedbirsizliğine ve özellikle düşmanın zulmüne karşı büyük bir öfke duymaktadır. Bunun yanında İttihat ve Terakki fırkası ile Hürriyet ve İtilaf fırkası arasında mücadele yaşanır. Bu durum devleti ve milleti olumsuz yönde etkiler.

Mecmuanın yayımlandığı dönemde siyasi hayat bu şekilde ilerlerken edebî hayat da yeni bir hareketin etkisi altındadır. Yazının başında da bahsedildiği üzere “Yeni Lisan” hareketi devrin gazete ve dergilerini büyük derecede etkilemiştir.⁵⁴ *Şihâb*’da da olduğu gibi dilde sadeleşme ve hece vezni üzerine birçok tartışmalar yapılmıştır.

Dönemin siyasi ve edebî ortamında yaşanan bu durumlar *Şihâb*’da yer alan yazılara ve eserlere de yansımıştır. Özellikle yaşanan Balkan Savaşı ve onun getirdiği acı ile üzüntü mecmuadaki şiir, hikâye, tiyatro gibi edebî yazılarda yerini almıştır. Bu nedenle mecmuadaki türlere karamsar bir hava hâkim olmuştur. Bununla birlikte fennî ve felsefî yazılar ile sosyal içerikli yazılar da mecmuada kendine yer bulur. Edebî türlerin içeriğinde yer alan

⁵⁴ Duran Can Gazioğlu, “Türk Derneği’nin Yeni Lisan Hareketine Katkıları İhmal Mi Edildi?”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı (2018), s. 282.

aile, vatan, kahramanlık, ölümden doğan hüznün, hastalık, aşk acısı, ayrılık gibi karamsar konular dönemin edebî ortamıyla ilgilidir. Çünkü *Şihâb* her ne kadar “Yeni Lisan” gayesi yönünde ilerleyeceğini dile getirse de bazı eserlerde hâlâ “Edebiyat-ı Cedide” ile “Fecr-i Atı” etkisi devam etmiştir.

Mecmuanın muhtevasını daha iyi anlamak adına Mecmuada yer alan sütunlara ve içeriklere geçildiğinde Mecmuada yer alan “Kısm-ı İçtimai” sütunun 3 ve 4 numaralı nüshalarda, “Kısm-ı Edebî” sütunun ise sadece 3 numaralı nüshada yer aldığı görülür. “Kısm-ı Edebî” sütununda yer verilen yazıların içerikleri ise şiirlerden ve hikâyelerden oluşmuştur.

Mecmuadaki edebî türler arasında en fazla şiir göz çarpar. . İncelenen sayılar arasında otuz altı adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin içeriğine bakıldığında ilk sayılarda divan şiiri minvalinde yazılmış metinler bulunur. Ancak sonraki nüshalarda “Yeni Lisan” etkisi hissedilir. Özellikle 5-6 numaralı nüshada “Yeni Lisanda İlk Şule” üst başlığıyla “Çalışmak İhtiyacı”⁵⁵ başlıklı bir şiir yer alır. Söz konusu şiir 8’li hece ölçüsüyle yazılmış olup oldukça sade bir üsluba sahiptir.

“Kısm-ı İçtimai” sütununda genellikle insanın şahsi vazifeleri ve ahlakı gibi konularda yazılmış makaleler yer almaktadır. Bu başlık altında yedi makale yayınlanmış olup bunlardan üç tanesi Naci Fikret’e, iki tanesi Niğdeli Periklis’e, diğer ikisi de Şadan ve Seydi Şehirli Zeki’ye aittir. Makale başlığı altında yayınlanan diğer yazılar ise felsefi yazılar, eleştiri ve polemiklerdir.

“Küçük Hikâye” sütunu altında yer alan hikâyeler ise genellikle kısa ve deneme türüne benzer bir tarzdadır. Ancak o dönemde deneme türü ile hikâye türü arasında tam bir ayrıma gidilmediği için Mecmuadaki bu tarz yazıların hepsi “Hikâye” başlığı altına alınmıştır. Mecmuada on sekiz adet hikâye bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi tefrika olduğu için “Tefrika Hikâye” başlığı altında ele alınmıştır. “Hodgam” başlıklı tefrika hikâye ise *Şihâb* tarafından büyük bir övgüyle bahsedilmiş ve başlığı diğer başlıklardan farklı olarak koyu renkle ve büyük punto ile yazılmıştır.

⁵⁵ M. H, “Çalışmak İhtiyacı”, *Şihâb*, 1 Temmuz 1328, s. 63.

Mecmuanın son sayfasında “Muhaberat-ı Aleniyye” başlığında okuyucularla yapılan yazışmalar yer alır. Burada Mecmuaya gönderilen eserlerin yayınlanamama nedenleri, abone ücretlerini yatıran okuyucuların isimleri ve onlara edilen teşekkür yazısı, okuyucuların abone kaydı ve irsaliyesi gibi haberler paylaşılmıştır. “Abonelerimize” başlığında da abonelerden ücretlerini ödemeleri talep edilmiştir.

Bunun yanında son sayfada yer alan 1 numaralı nüshanın “Musabaka-ı Edebîyye” başlığı altında edebiyat müsabakası yapılmıştır. 3 Numaralı nüshada müsabakayı kazananın “Leyle-i Vapesin”⁵⁶ şiiriyle Namdar Şihâb olduğu açıklanmıştır. 8 numaralı nüshada da “İhtar” başlığıyla kitap tanıtımı yapılmış, ancak sonraki nüshalarda yapılan kitap tanıtımlarında sadece tanıtılan kitabın ismi yer almıştır. 14 numaralı nüshadaki “İlan” başlığında ise Tahsin Nahid’in dergiden ayrıldığı duyurulmuştur.

“Bilmece” başlığında da her nüshanın bilmecesi ve bir önceki nüshadaki bilmecenin cevabı, kazananı ve verilen hediyeler yayınlanmıştır.

Derginin bazı sayılarının ilk sayfalarında “Karilerimize” başlığıyla mecmua hakkında bazı duyurular yapılmıştır. “Mündericât” başlığında ise nüshadaki eserlerin ismi ile eseri yazan kişinin adı yer almıştır.

Mecmuanın muhtevasını daha iyi anlamak adına incelenen bu sütunlar ve içeriklerinden anlaşılır ki mecmuada bir tutarlılık yoktur. Örneğin, mecmuadaki sütunların sırasında herhangi bir düzene dikkat edilmemiş ve bazı sütunlar bir kere yazılıp bir daha diğer nüshalarda yer almamıştır. Bunun yanında her nüshada farklı yazım şekilleriyle, farklı boyutlarda ve farklı yerlerde yazılan sütunlar karşımıza çıkmaktadır. Bu düzensizlik ve tutarsızlık “Mündericât” başlığında da görülür. Çünkü “Mündericât” sırasında verilen eserler bazen nüshada aynı sırayla yer almazken bazen de nüshada yer alan eserler “Mündericât”ta yer almaz.

Muhteva özelliklerinde son olarak değineceğimiz bir diğer konu yazar kadrosu olacaktır. Mecmuada imzası bulunan yazar ve şairlerin isimlerin şu şekilde sıralanmıştır:

Abdullah Cevdet

⁵⁶ Namdar Şihâb, “Leyle-i Vapesin”, Şihâb, 30 Mayıs 1328, s. 35.

Abdullah Hilmi
Abdülhak Rakib
Ayn. M.
Ayn. R.
Abdullah Zühdi
Cemil Sena
Cevdet Tahir
Ferhunde Nezahat
Fuad Rıza
H.
H. E.
H. Hulki Amil
İsmail Zühtü
Kaytazzade Nazım (Kıbrıslı)
Gündoğdu
M. Arif
Mehmet Hayrettin (M. H.)
Mehmet Muhlis
Mehmet Muhsin
Mehmet Raşid
Mehmet Sadık
Mehmet Suphi
Muhsin Nahid
Muzaffer Hamid
Namdar Şihâb
Naci Fikret
N. Sabri (Karamanlı)
Necdet Niyazi (N. Niyazi)
Niğdeli Periklis
P. E.
Rasim Ali
Rıfat Tahir

R.T.
Selim Sırrı
Şadan
Şakir
Şihâb (Heyet-i Muavene)
Tahsin Nahid
Zeki (Seydişehirli)

2. BÖLÜM

ŞİHÂB'IN MUHTEVASI

Şihâb'daki ürünler türlerine göre “Makaleler, Şiirler, Hikâyeler, Hatıralar, Mektuplar, Manzum Tiyatrolar, Bilmeceler ve Kitap İlanları” olarak dokuz başlığa ayrılmıştır. Türler de kendi içinde çeşitli konu başlıklarına ayrılıp incelenmiştir.

2.1. Makaleler

Mecmuada önemli bir yere sahip olan makaleler konularına göre “Toplumsal, Felsefe, Polemik ve Eleştiri Yazıları” olarak dört alt başlığa ayrılmıştır. Eleştiri yazıları kendi içinde çeşitli edebî konularda yazılmıştır.

2.1.1. Toplumsal Yazılar

Bu kısımda yazılar “Ahlaka Dair”, “İnkılâp Fikri”, “İzdivaç Tarzı” ve “Kadınların Erkekler Karşısındaki Eşitsizliği” olarak dört başlığa ayrılmıştır. Naci Fikret⁵⁷ ve Niğdeli Periklis'in⁵⁸ ahlakla ilgili yazdıkları yazılar “Ahlaka Dair” başlığı altında toplanmıştır. Şadan'ın⁵⁹ sosyal

⁵⁷ Konya'da doğan Naci Fikret, Mustafa Fikrî Efendinin oğludur. Okulun son sınıfında iken arkadaşları Halid Zeki, Cevdet Tahir ve Fuat Rıza ile Ufk-ı Atı adlı ilmî ve edebî bir dergi ve bir ara Asie Mineur (Küçük Asya) adıyla Fransızca bir dergi çıkarmıştır. Bunun yanında I. Dünya Savaşı'nda yedek subay olarak Irak cephesinde bulunmuş, İstiklâl Savaşına katılmış, özel bir okulda öğretmenlik yapmış, Babalık, Ekekon gibi gazetelere ve Konya, Barika, Şihâb, Rehber, Ocak, Hak Yolu, İş Ocağı gibi mecmualara; Zekâ, Felsefe Mecmûası, Millî Mecmûa ve Servet-i Fünûn-Uyanış gibi dergilere ilmî ve felsefî yazılar göndermiştir. Ayrıca Konya ve Târîh-i Edyân isimli eserleri kaleme almıştır. (Konu hakkında daha fazla bilgi için Bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969; EVREN, Afif (1968), “Bir Portre, Bir Anı: Naci Fikret BAŞTAK”, *Çağrı*, 1 Aralık 1968, Y:12, S:131, Güven Matbaası, Ankara; Naci Kum, “Naci Fikret Baştak-Ölüm Yıldönümü Vesilesiyle 1891-1948, *Konya*, Y: 14, S. 131-132; M. G. Muşta, *Konya Enerjetizm Felsefe Okulu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990; Adem Demirsoy, *Konya Basınında Afif Evren (1922-1977)* (Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 218611).)

⁵⁸ Hakkında bilgiye rastlanmamıştır.

⁵⁹ Hakkında bilgiye rastlanmamıştır.

olaylardaki inkılâp fikri üzerine yazdığı yazı “İnkılâp Fikri”, Seydişehirli Zeki’nin⁶⁰ toplumun izdivaç tarzındaki yanlışlıklar üzerine yazdığı yazı “İzdivaç Tarzı” ve Naci Fikret’in erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizliklerden bahseden yazısı da “Kadınların Erkekler Karşısındaki Eşitsizliği” başlıkları altında ele alınmıştır.

2.1.1.1. Ahlaka Dair

Ahlak, insan ilişkilerinde iyi ya da *doğru* veyahut *kötü* ya da *yanlış* olarak adlandırdığımız değer yargılarını ifade ederken ahlak felsefesi ise insan yaşamının ahlaki boyutları inceleyen bir bilim dalı ya da felsefe disiplini⁶¹.

Niğdeli Periklis’in kaleme aldığı ve mecmuanın içtimai kısmında yer alan “Felsefe-i Ahlakiye”⁶² başlıklı yazıda öncelikle içindekiler kısmı oluşturularak yazının içeriği hakkında okuyucuya bilgi verilir. Yazının içindekiler kısmı ise şöyledir:

“Mündericât: Kanun Ahlakı- Ahlakın Prensipleri- Hükemanın Efkârı- Dünyada Vazifemizi İfa Etmeliyiz- Felsefe-i Fenniyye- Kanun-ı Tekâmül Kanun-ı Umumidir- Kanun- Umumi- İnsan Hürdür- Tefekkür Ahlakdır- İnsan Terakkiye Nasıl Çalışabilir- Şahsiyet-i Maneviye-”

İçindekiler kısmından sonra *şahsi vazife* konusu üzerinden devam eden Periklis, nasıl ki şahsi vazife bilgiye dayanıyorsa ahlak felsefesinin de fen felsefesine dayanması gerekliliğine vurgu yapar ve insanın hâl ve hareketlerini düzenleyen kuralların, dünya düzenini koruyan kurallardan anlam çıkarması gerekliliğine dikkat çeker. Ancak insanların hâl ve hareketlerini düzenleyen kurallar ve var oluşlarındaki süre boyunca takip ettikleri maksat ve gayeler hakkında toplumbilimcilerin öne sürdükleri fikir ve söylemlerde görüş ayrılıkları olduğunu yani toplumbilimcilerin ortak bir

⁶⁰ Mecmuada kendisinin Seydişehirli ve mesleğinin Yalvaç ruzi memuru olduğu belirtilir. Ancak hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁶¹ Coşkun Can Aktan, “Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S.1 (2009), s. 39-40.

⁶² Periklis, “Felsefe-i Ahlakiye”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s.3-5.

noktada toplanamadıklarını dile getirir. Yazının devamında ise bu görüş ayrılıklarından bazılarını vererek her görüş üzerine olumlu veya olumsuz yorum getirir. Söz konusu bu fikir ayrılıklarını bir paragrafa şu şekilde toplayabiliriz:

“ ‘Bazıları: “Mahzuziyet ve telezzüzü aramalıyız.’ diyorlar’ (...)

‘Bazılarımız da : ‘Her şeyden evvel menfaat-ı şahsiyemizi aramalıyız.’ diyorlar.’ (...)

‘Bir kısım içtimaiyun ise: ‘Bütün etvar ve harekâtımızda hemcinsimize teveccüh ve şefkat ile muamele etmeliyiz’ diyorlar.’ (...)

‘Bazı felsefe: ‘Dünyada vazîfemizi ifa etmeliyiz.’ diyorlar.’ “

Bu görüşler üzerinden yorum yapan Periklis, hayattan zevk alma isteği ile haz peşinde koşmayı sürekli hareket hâlinde olan bir şey olarak görür ve -insan davranışını belirlemede gerekli olan- o mühim kuralları vermeye onun gücü yetmeyeceğini düşünür. Şahsi menfaat konusunda da insanların şahsi menfaatini gözeten kişiden öğrendiğini ve bu nedenle toplumun tam anlamıyla mutlu olamayacağını söyler. Hemcinsimize teveccüh ve şefkat ile davranma mevzusunu ise yazar, diğer görüşlere göre daha gerçekçi ve asil bulur. Ancak yeterli görmez. Çünkü şefkat ve merhamet, düşünmeden, doğaçlama gelişen bir hissiyattır ve akla uygun olmadığı için insanı küçük düşürebilir. “Dünyada vazîfemizi ifa etmeliyiz.” söylemi ise yazara en yakın görüştür. Ancak yazar söz konusu görüşe “(...) bu vazîfenin neden ibaret olduğunu ve ne suretle ifa edilebileceğini bilmek lazımdır.” ifadelerini de ekler. Çünkü yazara göre kâinatın yasası iyiliğe doğru olgunlaşmak yani terakkidir. İnsan da zekâsı sayesinde hürdür ve bu sayede kendi hâl ve hareketlerinden sorumludur. Bu nedenle hiçbir kanun insanın yaptıklarına engel koyamaz. Çünkü zekâsı insana iyiliğin ve saadetin nerede olduğunu gösterir ve yaptığı her davranışın olumlu veya olumsuz [ödül veya ceza] sonucu olacağını hissettirerek insana davranışlarının mesuliyetini üstlendirir.

Bu sebeple Periklis yazının devamında terakki kanununun insana doğal [kâinatın] kanun gibi zorunlu bir şekilde değil de kanun ahlakı gibi hür bir surette yöneleceğini söyler. İnsanların dünyadaki hâl ve hareketlerinin kanunu terakki için çalışmak olduğunu söyleyerek yukarıda belirttiği:

“(...)bu vazifenin neden ibaret olduğu (...)” ifadesini desteklemiş olur. Yani yazara göre bu kanunu takip eden insan vazifesini de ifa etmiş olacaktır.

“İnsan terakkiye nasıl çalışabilir?” sorusuyla yazısına devam eden Periklis, cevap olarak bunun kanun ahlakı ile mümkün olacağı söyler. Yani insan terakki için ya kendi kendini olgunluğa ulaştırarak ya da hemcinsinin olgunlaşma çaresini hazırlayarak terakkiye çalışır. İnsan, akla sahip ve hür bir mahlûk olduğu için ahlak kanununu anlayarak nefsinin bu kanuna göre uygun düşürmelidir. Bu da insanın kendisine olan vazifelerini oluşturur.

Son olarak her insanın bir başka insanın hukukuna saygı göstermesi gerekliliğini de vurgulayan Periklis, burada yazıyı bitirir ve söz konusu meseleleri diğer makalelerde izah etmeye çalışacağını söyler.

Niğdeli Periklis’in “Vazaif-i Şahsiye”⁶³ başlıklı yazısı “Felsefe-i Ahlakiye”⁶⁴ başlıklı yazısının devamı niteliğindedir. Çünkü yazar “Felsefe-i Ahlakiye” başlıklı yazısının içindekiler kısmında yer alan konuları diğer makalelerinde ele alacağını dile getirir. Bu makale de onlardan biridir.

Periklis yazısında insanın iyiyi ve kötüyü ayırt edebilmesi için diğer canlılardan farklı olarak akla sahip olduğunu dile getirir. Bu akıl sayesinde hür olan insanın ise kendine karşı yapmaya mecbur olduğu bazı şahsi vazifeleri olduğunu söyleyen yazar, yazısında bu vazifelerin ne olduğunu, hangi yollarla bölünüp hangi yollarla birleştiğine dair sorular sorar.

Bunun yanında Periklis, insanın vücuduna ve ruhuna karşı da görevleri olduğunu dile getirirerek bu iki görevin birbiriyle uyum içerisinde olması gerektiğini söyler. İnsanın şahsına karşı borçlu olduğu bu vazifeleri ise maddelere bölerek açıklar.

Yazara göre birinci vazife, insanın ruhuna karşı olan vazifeleridir. İnsan ruhunun zekâ, hassasiyet, irade gibi yetilerle genişlemeye ve olgunlaşmaya eğilimli olduğu bilinir. Bu nedenle insanın vazifesi söz konusu bu yetileri geliştirerek güzel bir yola sokmaktır. Ancak bu yetilerin her biri diğer yetiler üzerinde üstünlük sağlamak amacıyla onları buyruğu altına almak ister ve bu nedenle bazı meselelerde uyuşmazlık meydana gelir. İşte yazara

⁶³ Periklis, “Vazaif-i Şahsiye”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 41-43.

⁶⁴ Periklis, “Felsefe-i Ahlakiye”, s. 3-5.

göre burada yan bir vazife daha doğar. Bu vazife ise “*Bunların beyninde ahenk ve imtizacın takarrürünü temindir.*” Yani aralarındaki uyumun sağlanmasıdır. Yazının devamında ise yazar, söz konusu olan irade, hassasiyet ve zekâ yetilerine karşı insanın ne gibi vazifesi olduğunu maddeler hâlinde açıklar.

Yazar öncelikle zekâyâ karşı yapılması gereken vazifelerden başlar. Yazara göre insan yeni bilgiler öğrenerek zekâsını genişletmeli ve bu bilgilerin onu iyiliğe ulaştırmasını sağlamalıdır. Peki, bu bilgiler nelerdir? Yazar bu bilgileri üçe ayırarak önem sırasına sokar. İnsanın önce iyilik ile alakası olan ahlak bilgilerini, sonra dünyada dayandığı duruma ilişkin din bilgilerini ve daha sonra her çeşit fen bilgilerini öğrenmesi gerektiğini söyler. Geçmişteki âlimlerin bu vazifeye *kemal* ismini verdiğini dile getirerek ikinci vazifeye geçer.

İkinci vazife hassasiyete karşı vazifelerdir. Periklis bu konuda Kant ve Revakiler⁶⁵ (Stoacılar) gibi mesleğini gerekli gören bazı ahlakçıların iddiasına yer verir: “*Hassasiyetimizi mahvetmek çaresini aramalıyız.*” Ancak yazar bu fikri yanlış bulur. Çünkü ona göre bu imkânsızdır. Bu konuda yapılacak olan şey sadece hassasiyetin haddinden fazla ilerlemesine engel olmaktır. Çünkü hassasiyet zekâyı boyunduruğu altına alamasa bile zekâyâ uyararak ona yardımcı olma vazifesini üstlenebilir. Bu nedenle haddinden fazla hassasiyet yani insanın hoşuna geden şeylere ve lezzetlere çokça kapılması zekânın genişlemesini olumsuz yönde etkiler. Bu duruma da geçmiş zamandaki âlimler *itidal* yani dengeli, ölçülü olma namını verir.

⁶⁵ Stoa, Yunanca bir kelime olup sözlük anlamı “revak”tır. Revak kelimesi ise TDK’de “*Üstü örtülü, önü açık yer, sundurma.*” (Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, Ankara: 2005, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim: 10. 08. 2022) olarak geçer. Bunun yanında stoa, Helenistik döneminin önemli felsefe okullarından birisidir. Kıbrıslı Zenon tarafından kurulan bu okul, aynı zamanda Roma döneminin en yaygın felsefi akımı olur. Atina’da edebiyat ve sanatçıların yer aldığı sütunlu (revak) binada ders veren Zenon’un öğrencilerine ise Stoacılar denir. İslam kaynaklarında da bu akımı benimseyen filozoflara Revâkiyye gibi çeşitli isimlendirmeler yapılmıştır (Mahmut Kaya, “Ayasofya Camii”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35 (2008), <https://islamansiklopedisi.org.tr/revakiyyun> (Erişim: 10. 08. 2022).

Üçüncü vazife ise iradeye karşı vazifelerdir. Bu konuda Periklis, iradenin hür olduğunu ve bu hürlüğün devam edebîlmesi için onun sürekli genişlemesine ve sürekli olgunlaşmasına çalışılması gerektiği söyler. Ona göre irade ne başkalarının iradesine bağlı kalmalıdır ne de insanın kendi nefsinin hevesleri altına girmelidir. Çünkü girerse hürlüğünü kaybeder ve tutsaklığa düşer. Bunun yanında irade ancak iyiliğe doğru yönlendirilmelidir. Yazara göre bu yönlendirme iradeyi esaret altına almak değil aksine iradenin genişlemesine ve olgunlaşmasına yardımcı olarak ona kıymetini vermektir.

Periklis her ne kadar iradeyi iyiliği ulaştırmadan bahsetse de bu sürecin zor olduğunu ve iyilik yolunda bir sürü engeller çıkacağını söyler. Bu engelleri yenebilmek için ise insana büyük bir *cesaret* gerektiğini ve bu cesaretin askeri cesaret, medeni cesaret vb gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkacağını dile getirir. Ancak rekabet esnasında kararından vazgeçmemenin ve mutlulukta dengeli olmanın bu yeteneklerden sayıldığı söyler. Geçmişteki filozoflar “(....) ‘kemal’ ve ‘itidal’ miyanına idhal ettikleri *şecaat*, *arada tek haslet-i mümeyyizesidir*.” demişlerdir. Yani olgunluk ve dengenin arasına yiğitliği dâhil etmek iradenin ayırıcı özelliği (huyu) olduğu ifadelerinden sonra yazar dördüncü vazifeye geçmiştir.

Dördüncü vazife de akli melekeler meziyetinde uyum ve anlaşmanın devam etmesine ait vazifelerdir. Bu vazife akli melekelerin beyinde uyumunu ve anlaşmasını sağlamalıdır ve bu da adalet kavramı ile mümkündür diyen yazar Eflatun’un: “*Adalet yalnız insanların yekdiğeriyle olan münasebatını irade eden bir şey değildir. Aynı bir ferdin muhtelif aksamının münasebatını irade eden şeyine dahi ‘adalet’ denir.*” ifadeleriyle yazısını destekler.

Yazar, yazının devamında zekânın bütün bölümlerini dengede tutan *sıhhat* kavramından bahseder. Zekânın tam ve uyumlu bir şey vücuda getirmek için her duyudan en mühim olanını seçmeyi bilen bir yeti olduğunu söyler. Bu nedenle adalet kavramının da aynı yoldan ilerleyeceğini yani akli melekelerden uygun ve tam olanları koyacağını; zekâ, hassasiyet ve irade yetileri ise düzenleyerek onları ortaklaşa bir yola sokacağını söyler. Yazara göre bu yolda aralarında hiçbir düşmanlık

olmayacak, aksine birbirlerine yardımcı ve birlik olacaklardır. Böylelikle barış ve uyum bunları yönetecektir. Yazar, insanın ruhuna karşı yerine getirmekte görevli olduğu vazifeler bunlardır diyerek yazısına son verir.

Ahlakla ilgili diğer yazılar Naci Fikret'e aittir. Fikret bu mecmuada Ahlak ile ilgili toplamda dört yazı yayımlamıştır. Bunlardan ilki mecmuanın içtimai kısmında yer alan “Ahlak”⁶⁶ başlıklı yazısıdır. Yazar bu makalesinde ahlak ve felsefeden bahsetmiştir.

Yazının başlangıcında hayatın önemli meseleleri üzerine çalışan filozofların, yazarların, âlimlerin ve düşünürlerin bütün ömürlerini araştırmaya harcadıklarını söyleyen Fikret, bu araştırmalar uğrana yiten ömrün meyvesi olarak da ahlak hakkında bugüne kadar binlerce kuram öne sürdüklerini, binlerce kitap yazdıklarını ve derinlikli incelemeler yaptıklarını dile getirir. Ahlakçılık ve felsefe ile ilgili çeşitli kuramların ortaya çıkması, gelişmesi ve bugüne kaynaklık etmesi yönünden ilkçağ felsefesi içinde yer alan Hindistan'ı, Çin'i ve Yunan muhitini anar.

Yazısına bugünün fen ve felsefesi üzerinden devam eden yazar, hırçın ve nezaketsiz bulunduğu 20. asrın fen ve felsefesinin delici kuşku/kuruntu yakan ışıkları karşısında ilkçağ felsefesinin tamamıyla iflas ettiğini, varlığını ve tesirini yitirdiğini söyler.

Ahlak ilmi üzerinden yazısına devam eden Fikret, kayıt ve şart tanımayan ve insafsız olan fen ve felsefenin, *eksperimantalizmin* ölçüleri ile ahlak ilmini analiz edip yıktığını, unsurların zor olan kısımlarını basit ve yardımcı bölümlere ayırdığını, insanların ahlaklı olup olmamaları mevzusundaki saklı sebepleri ortaya çıkardığını söylemiştir. Yani bir milletin veya bir ferdin ahlaka uyma derecesinin neden kaynaklandığını ve hangi şartlar altında ortaya çıktığını fen felsefesi hesaplayarak ortaya çıkarmıştır. Örneğin bir milletin uyma derecesini “(...) *şerait-i maddiye, şerait-i kimyeviye, şerait-i fizyolociye taht-ı tesirinde* [mi]” ortaya çıktığını fen felsefesinin hesapladığını dile getirir.

⁶⁶ Naci Fikret, “Ahlak”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 25-26.

Yazının diğerk paragrafta ahlak hakkında eski bir görüşe yer verilir. Yazar, eskeden ahlakın kutsal ve mücerred görüldüğünü, bozuklukları kabul etmeğini, saf bir cevher gibi parladığına inanıldığını söyler. Ancak bugün için ahlakın söz konusu fen ve felsefe tarafından kutsallığını yitirdiğini, böyle bir şeyin varlığının kabul edilmediğini, hatta bir kuruntudan ibaret olduğunun anlaşıldığını dile getirir. Aynı zamanda ahlakın kesinlikle doğal ve maddi bir hadise olduğunun açıklıkla öğrenildiğini söyleyen Fikret, ahlakın manevi bir unsur olduğunu kabul etmeyerek şu ifadeleri kullanılır:

“ ‘Ahlak’ denilen ‘unsur-ı maneviyenin mevzusu olan ‘beşer’ parça parça ayrılmış... Bu “muassala-i muamma” kendini terkeb eden ayrı ayrı kuvvetlere, eczaya inkisam ettirilmiş, sureta ‘ulviyet’, ‘kudsiyet’ rengindeki şeylerini hakikat hâlde (süfliyet)e (behimiyet)e musavi olduğu bir muadele-i riyaziyye gibi sübut bulmuştur.”

Görüldüğü gibi yazar ahlaka atfedilen yücelik ve kutsallığı matematik denklemleriyle kesinleştirilen bir alçaklık ve hayvanlığa eşit olarak görür. Çünkü ona göre ahlak bir doğal sonuçtur ve doğal sonuçta kudsiyet ve ulviyet gibi kavramlar yer almaz.

İnsan vücudu maddidir ve maddi olan bu vücudunun cismi, işleri ve hadiseleri de maddi olmalıdır. İnsanın tutum ve davranışlarının genel bir adı olan ahlak da buna dâhildir. Öyle ki insan vücudu bilim doğrultusunda hassas ve derin bir şekilde incelendiğinde de görülmüştür ki ahlakla ilgili nitelikler de doğal bir ayırmadan başka bir şey değildir.

Yazara göre medeni bilimler ile hâll edilemeyecek bir şey yoktur. Öncesinde metafizik tasavvuf ve benzeri yöntemlerle insanlar bilinmezlik içinde kalmışken hikmet, kimya, fizyoloji ve tıp gibi ilimlerin ortaya çıkması ve çözümlemelerin bunlarla yapılmasıyla o düğümler, sırlar çözülmüştür.

Yazının sonunda yazar, fen ve felsefenin edebiyat ile el ele vererek şu denklemleri bağırdığını söylemiştir: “Fazailde rezailde şükür ile kezzab gibi birer mahsul-ı tabiidir!” Söz konusu denkleme göre denilebilir ki güzel işler de utanılacak işler de şükür ile düzmece gibi Fikret’in yazısı boyunca savunduğu o doğal sonuçtur.

Naci Fikret'in kaleme aldığı "Ahlak"⁶⁷ başlıklı yazının devamı olan "Ahlak ve Fazilet"⁶⁸ başlıklı yazıda, ahlak ve erdemi etkileyen bazı faktörlerden bahsedilir. Yazının başında eski filozoflar tarafından kabul edilen "hakayık-ı evvelîye" yani öncü gerçekler adı altında *hayır*, *hak*, *hüsün* adlı üç cevher olduğundan bahsedilir. Söz konusu bu cevherlerin iyiyle kötüyü ayırt etmesini yürütmek için de insanda *vicdan* ve *irade* isimli iki cevherin gerekli olduğundan söz edilir.

Yazara göre söz konusu olan bu beş cevher her yerde, her zamanda ve her insanda eşit ve değişmez bir esasa sahiptir. Bu nedenle eski Yunan âlimlerinin çoğunda bu ahlak teorisi uzun yıllar devam eder. Ancak felsefede ve ilim dünyasında meydana gelen buluşlar ve büyük zaferler, bu teorinin hakikat ve ilim sahasından çekilmesine sebep olur. Teorinin kırıntıları ise sadece kendini geliştirememiş halkın beyninde kalıcılığını ve hâkimiyetini sürdürür

Yazının devamında söz konusu teoride geçen *vicdan* ve *irade* kavramlarının insandaki etkisi ele alınır. Bu teoriye göre insan, her kişide var olan ve aynı esasa sahip olan *vicdan* cevheri ile *hayır*, *hak*, *hüsün* cevherlerini birbirinden ayırır; *irade* cevheri ile de arzu ettiği şeyleri hiçbir tesir altında kalmadan tam bir serbestlik ve bağımsızlık ile özgürce yapabilir. Buradan anlaşıyor ki *vicdanı* sayesinde iyiyi kötüden ayırabilen ve iradesi sayesinde istediğini seçmede özgür olan insan, yaptığı iş ve hareketlerden de sorumlu tutulur. Bu nedenle teori, yaptığı işlerin durumuna göre insanın mükâfatlandırılması veya cezalandırılması gerektiğini savunur. Ancak yazar, bu teoriyi doğru bulmaz ve teorinin gerçek olmadığını göstermek için yazının devamında ahlak üzerinde meydana gelen asıl sebepleri anlatır.

Öncelikle *vicdanın* varlığını, kapsamını ve bir işi yapabilme gücünü sorgulayan Fikret, insanda *vicdan* ahlakının olmadığını savunur. *Vicdan* psikolojisini ise *hissiyat* olarak tanımlar. Ona göre *hissiyat*, insanın beş duyu

⁶⁷ Fikret, "Ahlak", s. 25-26.

⁶⁸ Naci Fikret, "Ahlak ve Fazilet" , *Şihâb*, C. 2, S. 11, 7 Kânunusani 1328, s. 105-111.

organı aracılığıyla çevreden ve dış etmenlerden algıladığı bilgileri, insan dikkatinin merkezi olan beyinde toplamadır.

Yazara göre yapılan gözlemlere ve edinilen tecrübelerle göre vicdan, her insanda farklıdır ve hiçbir vicdan bir diğerine benzemez. Bu da vicdan kavramını bir önceki teoriden farklı kılar. Fikret, vicdanın her insanda farklı olmasının sebebini ise insanın yaşadığı ortamın nicel ve nitel tesirleri ile kişinin kendi kabiliyeti doğrultusundaki etkilerin değişikliğinden kaynaklandığını söyler.

İnsanların davranışlarına ve yaptıkları işlere tarafsız, etkili ve inceleyici bir gözle bakan yazar

“(...)bunların içinde ‘hayır’ namına, ‘hak’ namına, ‘fazilet’ namına bir şey bulabilmek ihtimali yoktur; onlar ne yaparlarsa hissiyata tabi olarak yaparlar, hissiyat ise daima menfaat-ı şahsiyeyi, hodgamlığı tercih ve emir eder.”

diyerek hissiyatı ahlaksızlıkla suçlar. Ona göre şahsi menfaatlerin temini ahlaksızlıkla mümkündür. Çünkü ahlak, hissiyatın tersine hayır ve fedakârlık emrederek kişinin hem kendisinin hem de hemcinsinin yararına ve iyiliğine çalışmasını söyler. Ancak yazara göre insanın doğasında bencillik vardır ve insan yaptığı işi içgüdüleriyle ve menfaat duygusuyla yapar, bu da onu bencillığe sürükler. Bunun yanında hayvanlar gibi insanlar da uzviyet (organizma) sahibidir ve hayvanlarda aranmayan ahlak ve hayır gibi kavramlar, insanlarda da aranmamalıdır. Hatta Fikret’e göre akıl, fikir, medenileşme, ilim gibi şeyler insanı geliştirmek yerine daha fazla hayvanlaşmaya iter.

Yazının devamında *ahlak* ve *hayır* namıyla bütün insanlığı kapsayan *vicdan* kavramından bahseden yazar, bütün insan fertleri arasında eşit, değişmez olan bu yüce cevherin varlığına razı olan kişilerin *fen* ve *tecrübenin* alaycı yalanlamalarına maruz kalacaklarını ve bu kişilerin cahil sayılacaklarını söyler. Hatta bu inanışlarının boş olduğunu acı veren bir hayal kırıklığıyla öğreneceklerini belirtir. Dünyadaki bütün canlılarla birlikte insanın da bütün iş ve hareketlerini, kişinin kendisinin hiçbir etkisi olmaksızın kesin ve daimî olarak düzenleyen *ihitiyaç*, *veraset* ve *muhit* denilen üç unsurun olduğunu dile getirir. Bunun yanında insan varlığının

azgın, zorlayıcı ve sağlam sayısız kuvvet ile kuşatıldığını söyleyen Fikret, kişinin özgür bir şekilde kendi iradesini kullanarak ahlak hareketini takip etmede başarılı olamayacağını söyler ve söz konusu kuvvetleri sırasıyla sayar:

“İrk, veraset, cinsiyyet, teşkilat-ı teşrihiyye, bünye ve mizaç, mihanikiyet-i fizyolociyye, mihanikiyet-i piskolociye, mihanikiyet-i maraziye, ekalim, terbiye-i ibtidaiye, efkâr-ı mezhebiye, telkin ve tenvim, mevki iktisadi, adalet müktesibe-i müzmine, medeniyet, sanayi...”

Bu zorlu ve azametli kuvvetler insanın anatomisini, hayatını şekillendirir, hisleri ve düşünceleri üzerinde hüküm sürer. Bu nedenle kişinin iradesini ve ahlakını kendi isteklerine göre sıralayıp düzenler.

“İnsan bir sudur ki tabiatın güşâd ettiği mecralardan geçmeye mecburdur; Bu mecralar bazen güller, çimenler, çiçekler, arasında geçtiği gibi bazen de çorak ve sengin yerlere, süprüntülüklerle, lağım ve karizlere uğrar ve her saniye tabiata olan itaat-ı mübremesini gösterir. İnsan; bazen kendi iradesiyle, irade-i mutlakasıyla hareket ettiğini zanneyler, fakat bu zan, kendisini sevk ve idare eden, yeniliğinin en amik noktalarına kadar nüfuz ve hulul etmiş olan gizli kuvvetleri ve onların mekanizmasını tamamıyla bilmekten ileri gelir.”

İfadeleriyle yukarıda bahsedilen konuyu sanatsal söyleyişle tekrar eden yazar, insanı suya benzeterek tabiatın su için çizdiği bir yolu insanda onu kuşatmış güçlerin çizdiğini söyler. Çünkü insan her ne kadar bir su gibi kendi iradesiyle ilerlediğini zannetse de aslında en derin noktalarda onu etkisi altına almış güçler mevcuttur. Bu nedenle ahlak denilen unsurun asıl bileşenlerini anlamak ve her şahsın ahlak hareketini takip edeceği istikameti ayırabilmek için öncelikle insanı türlü kalıplara sokan bu kuvvetleri anlamak icap eder. Yazara göre bu kuvvetlerden ilki ve en önemlisi *ırktır*.

İnsanların hâkim ahlakı olan *ırk*, çok kuvvetli ve etkisini hemen gösterecek bir yapıda olmasa da ferdlerin iş ve hareketlerini genel ve geniş bir biçimde el alıp birbirine uyuşmayan, özel, çeşitli binlerce huyları, özellikleri ve işaretleri bir zeminde şekillendirmesi bakımından önemlidir. Bu nedenle “(...) hâsılı esbab mevcude-i ahlakiyenin hepsine de takaddüm eden ancak “*ırk*” olabilir.” diyen yazar, ahlakın varolan sebeplerini *ırka* bağlar ve yazının devamında Fransızlar ve İngilizler üzerinden örnek verir.

Fransız ırkına mensup ferdlerin yaradılıştan kaynaklı iş ve hareketlerinde birbirinden farklı olma sebebinin ırk kavramının yokluğundan kaynaklanmadığını söyler. Çünkü yazara göre ferdleri birbirinden ayıran özellikler var olduğu gibi ferdlerden oluşan kümeleri de bir diğer kümeden ayıran özellikler ve işaretler vardır. Yazar buna örnek olarak bin Fransız ile bin İngiliz karşılaştırır. Bunun sonucunda Fransızların da İngilizlerin de kendi ırkına ait bazı ortak özellikleri olduğunu söyler ve bu iki grubu ayrı ayrı birer nesil olarak sayar.

Yazısına “İrk nedir?” sorusuyla devam eden Fikret, cevap olarak: Kökleri ve hücreleri birbirine benzeyen iki embriyo, doğumdan sonra zorunlu olarak farklı ortamların ve türlü doğal koşulların etkisine ve kuşatmasına maruz kalırsa uzun bir müddet yaşadığı bu ortamların gerekli zorunluluğuna göre şekillenir ve çeşitli huylar kazanır. Böylelikle birbirlerine benzerlikleri yavaş yavaş kaybolmaya başlar ve bir zaman sonra aralarında ciddi farklılıklar oluşur. Oluşan bu farklılıklar onlardan sonraki nesillerin köklerine ve hücrelerine işleyerek ayrı ayrı birer *ırk* oluşturmuş olur. Dünyadaki bütün insanların aslının bir çekirdeğe, bir köke dayandığını söyleyen yazar, bu kökün aynı cinsteki ortamlar içinde ürettiği nesillerin hep birbirine benzer olduğunu söyler. Ancak çeşitli sebeplerden ve ihtiyaçlardan kaynaklı bir başka iklime geden bu kökler –yeni doğdukları için- gittikleri ortama yavaş yavaş adapte olup asıl benzerliğini kaybederler. Çünkü uzun bir müddet orada kalan kişi de doğduğu iklimin etkisi bünyesine uzun yıllar içinde işleyip sabitleşir ve diğer bir iklime geçtiğinde adapte olmakta zorlanır.

İnsan ırkları arasında ki farklılığı, çeşitliliği ve uyumsuzluğu meydana getiren etkenler vardır. Bunlar sıcak, soğuk, rutubet, dağlar, ormanlar, vahşi hayvanlar ve benzeri gibi insanlar daha kökten onları kuşatan ve derinden etkileyen tabiatın etkisidir. Bu nedenle insan ırkları bazen “ekvator bölgesi ırkı, orta kuşak ırkı, kutup kuşağı ırkı” şeklinde sınıflara bölünürken bazen de “beyaz ırk, soluk benizli ırk, kırmızı ırk, melez ırk” şeklinde sınıflara bölünebilir ya da kuşağa ve tarihine göre çeşitlilik gösterebilir. Bu konuyu:

“Hâsılı insanlar muhit ve iklimin elcaat zaruriyyesine tabi olarak renkçe, şekilce ve kıyafetçe, lisanca, hatta din ve mezhepçe yek-

digerinden uzaklaştıkları gibi ahlak ve hissiyatça kesb mübâyenet etmişlerdir.”

şeklinde özetleyen yazar, -muhit ve iklimin zorlamalarından kaynaklı- ırklar arasındaki şekilce, lisanca, mezhepçe gibi uyumsuzluklara ek olarak ırkların ahlak ve hissiyatça da birbirleriyle uyumsuzluk yaşadığını ve bu nedenle her ırkın kendine has ahlak ve alışkanlıkları olduğunu söyler. Bu konu üzerinden yamyamlar ve zenciler üzerinden örnek vererek yazısına devam eder.

Bir ırkın şiddetle kötülediği, nefret ettiği bir şeyi diğer bir ırk gayet makul görebilir ve korkusuzca kabul edebîlir. Örneğin, yamyam ırkı görüşünde insan eti yemek gayet normal karşılanırken diğer ırklarda bu nefretle karşılanır ve o ırk aşağılık olarak görülür. Ancak yazara göre insan eti yiyen bir yamyamı suçlamak ve bunun doğru olmadığını açıklamak onda hiçbir etki göstermez. Çünkü bu eylemi yapan kişi eti yerken vicdanen azap duymaz, üzüntüye dair bir şey hissetmez ve aklen, mantıken bunun doğru olduğuna inanır. Bu durum zencilerin birçokları ve Papualar için de geçerlidir. Onlar da ihtiyarlamış ebeveynlerini veya yakın akrabalarını kurban gibi kesip yerler ve bunu yaparken vicdanen rahatsızlık duymazlar. Çerkez, Laz ve Arnavut ırkı da birçok ırkı korkuya düşüren şeylerden korkmazlar. Bu şekilde birkaç örnek daha veren yazar, yazının devamında herhangi bir ırkın ferdi olan birinin, ırkında bulunmayan bir eylemi yapamayacağını söyler. Eğer kişi bu eylemi yapıyorsa ya mensubu olduğu ırkı bu davranışa müsaittir ya da bu eylem insanlık tarihinin zincirinde gereklidir. Ancak bu fert komşu ırktan duyduğu ve kendi ırkında olmayan bir davranışı yapmakta başarılı olamaz.

Yazara göre kişiler tarafından meydana gelen birçok iyiliklerin ve fenalıkların asıl ve gerçek makamı geneli kapsamı bakımından *ırktır*. Bu nedenle, terbiye, ilim gibi şeyler ırkın kuvvetli saldırısına karşı gelemeler; kurumlar ve medeni ilerleyişler, hükümetin siyasi ve idari işleri ise ırkın esas istikametini ve seyrini değiştiremez ve döndüremezler.

Son olarak ahlakı düzelttiği iddia edilen mektepler konusunda da yazar, mekteplerin bir ırkın beyin terbiyesine, erdem ve şerefler kazanmasına hizmet edeceğini dile getirirken diğer bir ırkın da fesat ahlakına hizmet

edebileceğini söyler. Yani ırkın, fenalık ve fesat tahammüllerinin süratle filizlenmesine sebep olabileceğini dile getirerek yazısına son verir.

Naci Fikret'in kaleme aldığı ve gazetenin 12. sayısında yer alan “Ahlak ve Fazilet”⁶⁹ başlıklı yazı, 11. sayıda yer alan “Ahlak ve Fazilet”⁷⁰ başlıklı yazının devamıdır. 11. sayıda ahlakın gerçek sebeplerinin ilki olarak anlattığı ırk kavramını bu sayıda da örnekler vererek devam ettirir. Sonra ahlakın gerçek sebeplerinden bir diğeri olan *veraset* kavramında geçerek veraset üzerinden örnekler verir.

Yazının başında ilim (terbiye) ile ırkı karşılaştıran yazar, uygulama aracı mektepler olan terbiye kuvvetini, bazılarının ırka denk bir kuvvet olduğunu düşündüklerini söyler ve hangisinin daha güçlü olduğunu göstermek için bir örnek verir. Verilen örneğe göre: H ve R ırkına mensup iki çocuk vardır. Farklı ırktan olan bu çocuklar aynı mektebe, aynı sınıfa, aynı öğretmene ve her şeyin bir olduğu aynı programa verilirler. H ırkına mensup çocuk öğretilen ilimden yola çıkarak dünya genelinde insanların kardeşçe yaşamasının ve barış içinde olmasının hayalini kurar. R ırkına mensup çocuk ise aldığı ilimden “Dinamit nasıl yapılır?”, “Kalp vücudun neresindedir?”, “Kadınlar ne gibi araçlarla daha kolay aldatılır” gibi şeyleri düşünür, buna uygun kitaplar okur, öğrenir ve bu kötü şeyleri uygulamak ister. Yazar bu örnekten şu sonucu çıkarır: Demek ki ilimlerin, bilimlerin, mekteplerin ve ahlak ilminin insanın karakteri ve ahlakı üzerinde etkisi yoktur. Aksine mektep gibi yerler iyi insanı daha iyi kötü insanı ise daha fena bir hâle getiriyor. Yani insanın ırkına işlemiş tohum hâlindeki emeller, böyle yerlerde filizlenip daha çok gelişiyor.

İrkin şekillendirdiği fertleri incelemek için büyük kavimlere gerek olmadığını söyleyen Fikret, şehir halkını inceleyerek ırk kuvvetinin fertler üzerinde ne kadar etkili olduğunu örneklerle göstermek ister. Örneğin, 1 numaralı kasaba halkı haşin, mutaassıp, sert tabiatlı ve isyancı bir mizaca sahipken 2 numaralı kasaba halkı özellikle gençlik zamanlarında süslerine daha düşkün ve namus konusuna çok önem vermeyen mizaca sahiptir, 3

⁶⁹ Naci Fikret, “Ahlak ve Fazilet”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 113-115.

⁷⁰Fikret, “Ahlak ve Fazilet”, s. 105-111.

numaralı kasaba halkı ise 2 numaralı ırk gibi namus konusunda kayıtsızdır ve şahsi menfaatlerini düşünen, hain bir mizaca sahiptir. Özetle yazara göre şehir halkı da kasaba halkı da kendine özel ırk oluşturur ve her ırkın da kendine özel ahlak anlayışı vardır. Bu durum mekteplerde kendini daha açık bir şekilde göstermektedir.

“*Peki! İrkin bu suretle muhafaza-i asliyet etmesi daimî ve ebedi midir?*” sorusuyla yazısına devam Fikret, cevap olarak ırkın aslını devamlı ve daimî koruyabilmesinin mümkün olduğunu söyler. Çünkü her ne kadar bir *ırkı* oluşturmak, şekillendirmek uzunca yüzyıllar gerektiriyorsa ırkın önceki geçmişini değiştirmek için de uzunca yüzyıllar gereklidir. Ne ırkı oluşturmak ne de meydana gelen ırkı değiştirmek kolay değildir. Bu nedenle bir kişi, mensup olduğu ırkın etkisinden kurtulmak için iki, üç asır beklemelidir. Bu bekleyişin neticesini de kendisi değil –onun gibi ırkın değişmesini isteyen- birkaç kuşat sonraki torunları görebilecektir.

İrktan sonra ahlakın gerçek sebeplerinden birini *veraset* kuvveti olarak gören yazar, verasetin her yerde ve her zaman olduğunu, insanın her türlü hareket ve eğilimlerini, özellikle karakterini çok fazla etkilediğini söyler.

“ ‘*Cinsiyet teşkilat teşrihiye, bünye ve mizaç, mihanikiyet-i fizyolojiye, psikolojiye ve maraziye*’ kendileri de başlı başına bir takım rol oynayan avamil ahlakiyede bunun... Verasetin daire-i şümul ve ihatası içindedir.”

Bu ifadelerle yazar verasetin kuşatma ve etki alanının ne kadar büyük olduğunu gösterir. Sonrasında “Veraset nedir?” sorusuyla yazısına devam ederek veraseti, ebeveynlerin veya ataların sahip oldukları anatomiye, fizyolojiyi, psikolojiyi, hastalıkları ve her türlü belirti ve özellikleri üreme yoluyla tamamen veya kısmen çocuklara ve torunlara aktarması olarak açıklar. Patoloji ile uğraşan doktorların ve natüralistlerin gözlemlerine ve tecrübelerine dayanarak verasetin insanlara tesir etmediği bir zamanın olmadığını söyleyen yazar, verasetin de kendine göre birtakım kanunları ve mekanizması olduğunu dile getirir.

Yazının devamında insan hayatındaki karışık yolların yönünü belirleyen, insan ahlakı ve aklı üzerinde en çok etki eden kuvvetin “*Ancak ‘veraset’ ve ‘atavizm’*” olduğunu söyleyen yazar, *muhit, terbiye* gibi

faktörleri ikinci, üçüncü sıraya koyar. Ona göre sanat, ticaret, ilim, hırsızlık, puştluk ve benzeri gibi hayatta görülmekte olan ahlak ve ruhun özelliklerinin hepsinin kökü ve güdüsü veraset ve atavizimdir. Bu nedenle insanda görülen bütün iyilikler ve kötükler terbiyeden değil verasetten kaynaklıdır.

Yazara göre eğer bir insan verasetten kaynaklı iyi bir zihne sahipse hiçbir kuvvet onu kötüye çeviremez, aynı şekilde bir insan verasetten kaynaklı kötü bir zihne sahipse hiçbir nasihat hiçbir eğitim onun tabiatını iyiye çeviremez. “O, pederi, validesini veyahut akraba ve ecdadı tarafından uzviyetine, cümle-i asabiyesinin zer’ edilmiş olan hastalık ve bozukluk tahammüllerini be-heme-hâl intaş ettirecektir.” diyen yazar, kişinin aileden, akrabadan veya ecdadından almış olduğu sinir sistemini ve hastalıklarını zorunlu olarak ömür boyu sürdüreceğini belirtir. Bu konuda şu örneği verir: Eğer bir ferdin bünyesine aileden, akrabadan veya ecdattan kaynaklı *puştluk* ve *orospuluk* tohumları ekilmiş ise bu tohumlar, veremin veya koleraanın kendini öksürükle, terle veya ishâlle göstermesi gibi hayatın bir yerinde kendini gösterecektir. Çünkü bu durum her ne kadar dışarıdaki insanlar tarafından hoş karşılanmayacak olsa da kişi, miras aldığı o tohumu yeri geldiğinde irade dışı fizlendirip ortaya koyacaktır. Öyle ki yazara göre kişi içindeki doğru (sağlam) tarafı bulduğunda bu durumun kötü olduğunu itiraf edip kendini kötü hissedecek, ancak zamanı geldiğinde hastalık tekrar kendini gösterdiğinde kişi yine puştluğu ve orospuluğu yapmaya devam edecektir. Burada yazısına son veren yazar her ne kadar yazının altına bitmedi diye not düşse de gazetenin sayısının çıkmaması sebebiyle yazının devamı yayınlanamaz.

Naci Fikret yukarıda sözü edilen ahlakla ilgili makalelerine bir nevi ekleme yaparak “Fazilet ve Ahlak Makalesinin Bir İstitradi”⁷¹ başlıklı bir makale yazar. Bu makalede son zamanlarda faziletle ilgili yazılan eserlere ve makalelere karşı hoşnutsuzluğunu dile getirir. Fazileti boş bir hayal olarak gören yazar, dünyada fazilet, iyilik, güzellik, hayır, fedakârlık gibi

⁷¹ Naci Fikret, “Fazilet ve Ahlak Makâlesinin Bir İstitradi” , *Şihâb*, C. 2, S. 14, 1329, s. 130-131.

şeylerin olmadığını ve insanların bunlara inanmakla kendilerini aldattıklarını söyler. Öyle ki yazara göre *“Yalnız başkaları değil en yakın akraba, dostlar, hatta baban, anan, oğlun, karın bile sana birer düşman-ı hakikidir”* ve bunların düşmanlıkları birleştikleri zaman çekişmelerinde görülür. İşte böyle bir zamanda:

“Zevc hırsız ve ahlaksız bir sarhoş köpek, bir zevce ise kavgacı karı, bir peder bilir bilmez her işe karışır budala bir ihtiyar olduğu gibi bir evlat da pederinin sözlerini dinlemeyen ve aylak ekmek yutup duran bir çapkındır. Bir valide şu yaşa geldiği hâlde ölmek bilmeyen geveze, acuze bir cazı bir dost ise kendi yüzünden çok mazeretler görülen vefâsız, müzevver, hain, vicdansız, dinsiz bir alçaktır.”

Bu söylediklerinden de anlaşıldığı üzere yazar, hayata kötümser bir gözle bakar. Ona göre dünyada fazilet diye bir şey yoktur ve yabancılardan ziyade insana en yakınlarının bile düşman olması bunun en büyük göstergesidir. İnsanların her şeyi kendi menfaatleri uğruna yaptıklarına inanan yazar, onları ahlaksız, menfaat düşkünü ve faziletsiz olarak görür. Çünkü insanlar kendi nefsinin kurbanıdır ve onu doyurmak için çok para kazanmaktan, meşhur olup herkesin onu tanımasından başka bir şey düşünmez. Bu nedenle yazarların, gazetecilerin maksadı da insanları bilgilendirmek değil, şöhretine şöhret katmak ve onlardan daha bilgili olduğunu kanıtlayıp nefsini tatmin etmek içindir. Bu konu hakkında yazar şu örneği verir:

“Mesela birisi çıkar bir gazete çıkarır: “Benim bundan maksadım vatandaşlarımı uyandırmak!”tır, biri bir kitap yazar: “Evlad-ı vatan istifadesi!” Fakat hiçbirisi de değil? Evlad-ı vatanın terakkisi, uyanması, fikirlerinin, kesb-i tenevvür etmesi için kitap veya makale yazdıklarını söyleyenler en büyük riyakârlardır bunların makasid-i hakikiyeleri ya para kazanmak, ya şöhret! Kitaplar, makaleler, evlad-ı vatani uyandırmak için değil, kendi uyanıklıklarını, kendi zekâ ve ma'lumâtlarını diğerlerine göstermek için yazılır müellifler, muharrirler arzu ederler ki ahali; her zamân cahil kalsın ve onlarda her zaman: “Uyanınız!” desinler.”

Yazara göre hepsi menfaatlerinin peşinden koşar ve cahil halka “Uyanınız!” deyip içten içe onların uyanmalarını istemez. Çünkü kendilerine rakip olmalarından ve şöhretlerinin yerle bir olmalarından korkarlar. Burada Ahmet Mithat’ın ve Ebuzziya’nın ismini anan yazar, onların milletin uyanmasında çok büyük hizmet verdiğini ancak “son

zamanlar maruz kaldıkları kadar naşinasane mukabeleler”in bu gerçeği açıkladığını söyler. Sosyal hadiselerin en büyük nedeninin de menfaat olduğu belirterek insanları hayvan ve alçak olarak görür ve bir insanın geçici olarak kendini alçaklıktan soyutladığı anın yaptığı alçaklığı itiraf ettiği an olduğunu söyler ve yazısına burada son verir.

Sonuç olarak Niğdeli Periklis’in ve Naci Fikret’in ahlakla ilgili yazılarına baktığımızda ikisinin de *ahlak felsefesini* fen felsefesine dayandırdıklarını ve merkeze *aklı* aldıklarını görürüz. Ancak Periklis, ahlakı şahsi vazifeler üzerinden ele alırken Naci Fikret ise yazısında ahlak ve erdemi etkileyen eski bir teoriden ve ahlak üzerinde meydana gelen asıl sebeplerden bahseder.

Niğdeli Periklis söz konusu makalelerinde akli sayesinde iyiyi ve kötüyü birbirinden ayırabilme konusunda hür olan insanın, kâinatın yasası olan *iyiliğe doğru olgunlaşmak* yani *terakki* kanununu anlayarak nefsinin bu ahlak kanuna uygun düşürmesi gerektiğini söyler. Bunun yanında bir ruha ve bedene sahip olan insanın yapmaya mecbur olduğu bazı şahsi vazifeleri olduğunu ifade eder. Bu vazifeleri ise ruha, hassasiyete, iradeye ve akli melekelerle karşı olan vazifeler şeklinde dörde ayırarak inceler. Ona göre insanın birinci vazifesi; zekâ, hassasiyet ve irade gibi insan ruhunu olgunlaştıran yetilerin güzelleştirilmesi ve aralarındaki uyumun sağlanmasıdır. İkinci vazifesi zekâyı her daim geliştirmek ve zekânın yardımcı vazifesi olan hassasiyetin haddinden fazla ilerlemesine, zekâyı boyunduruğu altına almasına engel olmaktır. Yazar burada “Hassasiyetimizi mahvetmek çaresini aramalıyız.” diyen Kant ve Stocıları eleştirir. İnsanın üçüncü vazifesi ise hür olan iradeyi iyiliğe doğru yönlendirmektir. Dördüncü vazifesi de bu akli melekelerin beyinde uyum için olmasını sağlamaktır. Periklis burada Eflatun’un adalet kavramına da vurgu yapar. Çünkü akli melekelerin hepsi eşit şekilde ve gerektiğince yönetilmelidir.

Naci Fikret de makalelerinde eskiden yüce ve kutsal sayılan ahlak ilmini, eksperimentalizmin ölçüleri ile yıktığını ve analiz ettiğini ettiğini söyler. Hatta ahlak hakkında gün yüzüne çıkarılamayan sebepleri bile fen ve felsefenin çıkardığını dile getirir. Aynı zamanda ahlakın kesinlikle doğal ve

maddi bir hadise olduğunun açıklıkla öğrenildiğini söyler. Çünkü maddi olan insan vücudunun cismi, işleri ve hadiseleri de maddi olmalıdır.

Yazısının devamında eski filozofların ahlak teorisinden bahseden Fikret, ahlak ve erdemi etkileyen bu teorinin *hayır, hak, hüsün, vicdan* ve *irade* isimli beş cevher olduğunu söyler. Ancak felsefede ve ilim dünyasında meydana gelen buluşlar bu teorinin hakikat ve ilim sahasından çekilmesine sebep olur. Yazar da bu teoriyi doğru bulmayarak teorinin gerçek olmadığını göstermek için ahlak üzerinde meydana gelen asıl sebepleri anlatır. Ona göre *ihtiyaç, veraset ve muhit* denilen üç unsur dünyadaki bütün canlılarla birlikte insanın da bütün iş ve hareketlerini, kişinin kendisinin hiçbir etkisi olmaksızın kesin ve daimî olarak düzenler. Ancak insan anatomisini, hayatını şekillendiren, hisleri ve düşünceleri üzerinde hüküm süren “*İrk, veraset, cinsiyyet, teşkilat-ı teşrihiye, bünye ve mizaç, mihanikiyet-i fizyolojiye, mihanikiyet-i piskolojiye, mihanikiyet-i maraziye, ekalim*” gibi varlığının azgın, zorlayıcı ve sağlam sayısız kuvvet ile kuşatılmıştır. Bu nedenle yazar, ahlak denilen unsurun asıl bileşenlerini anlamak için insanı türlü kalıplara sokan bu kuvvetleri örneklerle açıklar. Yazara göre *ırk* kişiler tarafından meydana gelen birçok iyiliklerin ve fenalıkların asıl ve gerçek makamının genelidir. Bu nedenle, terbiye, ilim gibi şeyler ırkın kuvvetli saldırısına karşı gelemmezler. Ahlakın gerçek sebeplerinden birini de *veraset* kuvveti olarak gören yazar, verasetin her yerde ve her zaman olduğunu, insanın her türlü hareket ve eğilimlerini, özellikle karakterini çok fazla etkilediğini söylerken *muhit, terbiye* gibi faktörleri ikinci, üçüncü sıraya koyar.

Bir diğer yazısında ise yazar *fazileti* boş bir hayal olarak görerek, dünyada fazilet, iyilik, güzellik, hayır, fedakârlık gibi şeylerin olmadığını ve insanların her şeyi kendi menfaatleri uğruna yaptıklarını söyler.

2.1.1.2. Kadınların Erkekler Karşısındaki Eşitsizliği

Osmanlı'nın Batılılaşma seyri her alanda olduğu gibi toplumsal alanda da kendini göstermiştir. Bunlardan birisi kadınların Batılılaşma sürecinde - gerek fikir gerek kıyafet gerekse iş konusunda- toplumdaki konumudur.

II. Meşrutiyetle birlikte oluşan özgürlük ortamı ve Tanzimatla birlikte merkezleşen modernleşme süreci kadınların geleneksel yaşam tarzlarını yıkmaya başlar. Bu nedenle basın hayatının hızla canlandığı, siyasi dönüşümlerin yaşandığı bu yeni süreçte *kadın sorunu* ele alınan en önemli konulardan biri olur. Pek çok düşünürün ilgisi de bu konuya yönelir, böylelikle feminist söylem merkeze yerleşmeye başlar.⁷² Artık Osmanlı kadını hayata daha aktif bir şekilde katılan, etrafındaki bütün değişim ve dönüşümü takip eden, kendi haklarını kendi çabasıyla sürdürmenin yollarını arayan, önceki dönemlere göre daha mücadeleci, daha eğitilmiş ve daha sosyal bir kadın profili çizer.⁷³ Bu da Osmanlı kadınlarının yüzyılın başında özgürlük, eşitlik ve mülkiyet hakkı gibi kavramların ayırdına vardığını ve bireysel düzeyde hissedilen taleplerinin örgütsel bir şekilde bilinçlendiğini gösterir.⁷⁴ Bir yandan da zenginleşen ve çeşitlenen basın hayatında kadınların düşünce ve kadın dergilerinde yazılar yazması ve II. Meşrutiyet'te bu dergilerin görünürlüğünün artması, onların siyasi ve toplumsal alana dâhil olmalarını sağlar.⁷⁵

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde hürriyet fikri erkeklerle birlikte kadınların zihnine de yerleşir. Bu nedenle Kanun-ı Esasi'nin yeniden ilan edilmesiyle aydınlar kadınların yenileştiğini, geliştiğini ve geleceğin mutlu günleri için kadına yönelik adımların korunması ve hızlandırılması gerektiğini düşünür. Hatta ilerleyebilmek için kadınlara özen gösterilmesi gerektiğini savunur.⁷⁶ İttihat ve Terakki Fırkası da kadın ve kadınlık tartışmasında belirleyici rol oynamıştır. “*Böylece kadınların hak talebi sosyal, ekonomik ve kültürel adımlarla farklılaşarak modernleşme, muhafazakârlık ve milliyetçilik çerçevesinde dönemin düşünce ve kadın*

⁷² Ümüt Akagündüz, *II. Meşrutiyet Dönemi Düşünce ve Kadın Dergilerinde Kadın Tartışmaları (1908-1918)* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 312549), s. 67.

⁷³ Ümüt Akagündüz, “Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918)”, *Folklor/Edebiyat*, C. 19, S. 73, s. 74.

⁷⁴ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul, Metis Yayınları, 1996, s. 21.

⁷⁵ Kadınlar Dünyâsı, “Gazeteler ve Kadınlık”, *Kadınlar Dünyâsı*, S. 60, 2 Haziran 1329, s. 1.

⁷⁶ Raife Halil, “Kadınlıkta İtila”, *Kadınlığa Doğru*, S. 7, (3 Temmuz 1330, s. 9.

dergilerinde yer edinmiştir.”⁷⁷ Kadınların bu hak talebi erkeklerin Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük gibi mensubu oldukları fikir akımının çerçevesinde görüşlerini dile getirmelerine ve konuyla ilgili birtakım tartışmalara dâhil olmalarına sebep olmuştur. Bu fikir ayrılıklarına kısaca değinmek doğru olacaktır.

II. Meşrutiyet döneminde Batıcılık akımına mensup olanlar, Osmanlı toplumundaki sosyal çöküntünün sebebini kadının -dinden kaynaklı- çağın gerisinde bir hayat sürmesine bağlar. Bu durumun devam etme sebebi olarak din adamlarını gösterir.⁷⁸ Bunun üzerine İslamcılık akımının düşünürleri harekete geçerek İslamiyet’in kaynağında modernleşme sürecinde kadına sağlanacak hakların var olduğunu savunur. Asr-ı saadet hayatını da buna örnek gösterir.⁷⁹ Cahiliye devrinde kadının toplumda değersiz görüldüğünden ve erkeğin egemenliği altında ezildiğinden, kız evlattan utanıldığından, evlendirilen kızlara fikrinin sorulmamasından, kızın mehrinin babasının aldığından bahsedilirken İslamiyet’in kabul edilmesiyle ise tüm bu adetlerin kaldırıldığı dile getirilir. Kadının artık toplumun esaslı üyesi olarak görüldüğü, mehir hakkının direkt kadına ödendiği, İslamiyet’in nikâhlı eş sayısını dörde düşürdüğü, kadının erkek ile beraber aileyi tamamlayan bir unsur olarak görüldüğü üzerinde durulur. Ayrıca İslamcı düşünürler aile içerisindeki kadının görevini erkeğe eş olmak, birkaç çocuk dünyaya getirerek onları terbiye etmek olarak görürken erkeğinkini ise kadının bütün ihtiyaçlarını karşılamak olduğunu söyler ve bunu büyük bir sorumluluk olarak görür.⁸⁰

*“Dünyada erkekleri ilerlemiş olup da kadınları geri kalmış hiçbir millet yoktur.”*⁸¹ diyen Celal Nuri gibi Batıcı düşünürlere göre ise kadın ile aile

⁷⁷ Akagündüz, “Kadın ve Kadınlığa Dair”, s. 74.

⁷⁸ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul: 2003, s.444.

⁷⁹ Ayşegül Eskikurt, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Modernleşmesinin Kadınlıkla İlgili Ayetlerin Yorumlarına Yansıması* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, s. 126.

⁸⁰ Çiğdem Ülker, “II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımlarında Kadın ve Evlilik Tartışmaları”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. 9, S. 26, (2016), s. 36-43

⁸¹ Celal Nuri İleri, “Kadınlarımız”, *Matbaa-ı İctihad*, 1915, s.13.

kurumu devletin ve milletin gelişmesindeki en temel unsurdur. Dolayısıyla onlara göre Batı medeniyeti karşısındaki geri kalmışlıktan kurtulmak isteniyorsa hem sarsılmaz bir aile kurumu oluşturulmalı hem de kadın eğitime dâhil edilmelidir. Çünkü aile, medeniyetin gelişmişliğinin küçük bir kopyası olarak devleti temsil ederken eğitilmiş kadın ise yetiştirdiği eğitilmiş çocukla nesile, bu nesil ise cihana katkı sağlayacaktır. Bunun yanında eğitimsiz bırakılan Müslüman kadın üzerinde duran Batıcı düşünürler, kadınların İslam'ın onlara tanıdığı hak ve ayrıcalıkları kullanacak bilince ve ehliyeteye sahip olmadıklarını, bunun da eğitimsiz olmalarından kaynaklandığını dile getirirler. Ayrıca Osmanlı toplumundaki görücü usulü ve çokeşli evliliklere de karşıdrlar. Onlara göre ideal evlilik; yaş sınırlaması bulunan ve nüfus memurunun resmi şahitler önünde gerçekleştirdiği evliliştir.⁸²

II. Meşrutiyet döneminde etkili olan bir diğer fikir akımı da Türkçülüktür. Türkçülük akımının önderleri Osmanlı'da yaşanan toplumsal ve sosyal çöküntüyü giderebilmek için öncelikle kadının sosyal konumunun iyileştirilmesi gerektiğini düşünürler. Bunun yanında Türklükle bağdaşmayan geleneklerin ayıklanması gerektiğini ifade ederler. Kadının ihmal edilmesiyle ise medenileşme yolundaki çabaların boşa gideceklerini söylerler.⁸³ Türkçülük ideolojisinin taraftarı Ziya Gökalp da bu ulusal devrimi meydana getirebilmek için toplumun her alanındaki ulusal hareketlerin birbirini tamamlaması gerektiğini söyleyerek aile hayatı ve kadın meselesini de buna dâhil eder. Çünkü mekteplerin fenalığıyla birlikte aile teşkilatının kötülüğü de Osmanlı toplumundaki yozlaşmanın temel kaynağıdır.⁸⁴ Bu nedenle Türk ailesinin yapması gereken sosyal ve toplumsal alandaki köhne alışkanları bırakarak yerine iktisadi, ailevi, felsefi, ahlaki, hukuki ve siyasi hususiyetlerle *yeni hayatı* kabul etmektir. Yani

⁸² Ülker, "II. Meşrutiyet Dönemi", s. 43-45.

⁸³ Selahhadin Asım, "Kadın ve Cemiyet Hayatı", *Genç Kalemler*, C.3, No:19, 13 Nisan 1328 / 26 Nisan 1912, s.175-176.

⁸⁴ Akçuraoglu Yusuf, "Cevaplarımız-Halide Edib Hanımefendi Hazretlerine", *Türk Yurdu*, 12 Temmuz 1328, C.1, S.18, s.303.

İslamiyyet'ten önceki Türklerin yaşam tarzını oluşturmaktır.⁸⁵ Çünkü eski Türklerde kadın Aile ve devlet hukukunda erkeğe eşit bir statüde yer alır.

Kadının toplumsal hayata katılması üzerine yapılan tartışmalara bakıldığında Batıcı ve Türkçü düşünürlerin modernleşme sürecinde kadını temel unsurlardan sayarak onun aktif olmasını isterler. Radikal İslamcılar ise kadını toplumsal alandan ziyade ev yaşamında görmek isterler. İslamiyette kadına ihtiyacı olan hak ve özgürlüklerin verildiğini, bu nedenle Batı'ya özenmeye gerek olmadığını dile getirir.⁸⁶

Bu konu hakkında yazılan makalelerden biri de Naci Fikret'in "Mudhike-i Nisâiyyet"⁸⁷ başlıklı yazısıdır. Makalesinde erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliklerden bahseden Fikret, kadınları erkeklere göre zayıf görerek onların görüldüğü kadar masum olmadığını söyler ve Avrupa'nın kötü taraflarından dolayı kadınların Avrupa'ya karşı kendini kapatması gerekliliği üzerinde durur. Öyle ki yazının başında *"İçtimai, fikrî bazı cereyanlar vardır ki bir kere dâhil olduktan sonra, ne kadar hataalud, ne kadar saçma olduğu meydana çıksa bile, yine ısrar edilerek, onun takip ettiği istikamet sahifeyi terk etmek bir ar sayılır."* diyerek bu yanlışlıklarla dolu akımların içine feminizmi de alır. Hatta vaktiyle feminizmi savunan kişilerin bu akımın gereksiz olduğunu bilmelerine rağmen konusu açıldığında hâlâ bu akımı savunuyor olmaları yazara tuhaf bir hastalık olarak görünür. Bu nedenle yazar, gençlerin bugünlerde Avrupa'da bulunan her akımı, yeni olan her şeyi sırf gösteriş uğruna kendi ülkelerinde uygulayıp kendilerini o akımların uygulayıcısı olarak görmelerini ve bunu da büyük bir meziyet zannetmelerini eleştirir. Gençlerin yeni olan bu şeyleri ilk defa Türkiye'ye getirerek burada temellerini atmalarıyla *"layetezelzel bir abede-i maneviye"* zan ettiklerini söyleyen yazar, söz ettiği bu gençler arasında Cenap Şehabettin'den, Hamdullah Suphi'den ve Celal Nuri'den örnek vererek yazısına devam eder:

⁸⁵ Ziya Gökalp, "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler", *Genç Kalemler*, C.2, No:8, 26 Temmuz 1327, s.138.

⁸⁶ Ülker, "II. Meşrutiyet Dönemi", s. 50-51.

⁸⁷ Naci Fikret, "Mudhike-i Nisâiyyet", *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 55-63.

“Cenap Şehabettin pek doğru pek hakikatperestane bir makalesini... [Bizde Nisâiyyun]u müteâkıb Hamdullah Suphi Bey; zarîf şık ve pür-ihizâz bir makale-i edebiyye yazmış. Çocuklara mahsus balonlar kadar nazik ve hafif olan bu fantaziye her fırkasından gençliğe yeniliğe has bir çocukluk, bir tecrübesizlik, bir safderunluk terşih eden bu makaleyi cicali bicili zarîf bir şey olduğundan çok sevdim; fakat asla bir zerre-i hakikat, bir isabet-i mütalaa bulamadım.”

Yazar, Cenap Şehabettin’in çok eleştiri alan “Bizde Nisâiyyun” adlı makalesini çok doğru ve gerçek bulur. Çünkü yazarla Cenap Şehabettin’in kadına bakış açısı benzerdir.

Esasen kadınların örtünmesine dair yayımlanan bir beyannameyle alakalı makaleleri okuduktan sonra “Bizde Nisâiyyun”⁸⁸ başlıklı yazısını kaleme alan Cenap; Cevat Sami, Hamdullah Suphi, Celal Nuri, Halide Edip, Selahattin Asım gibi isimlerden büyük tepkiler alır. Bunun üzerine Cenap’a hitaben eleştiri yazıları yazılmaya başlanır. Bunlardan ilki “İsmi Yazmak İstemeyen Bir Kadın” tarafından kaleme alınan “Bizde Erkekler”⁸⁹ isimli makaledir. Devamında Cevat Sami’nin “Feminizm Meselesi”⁹⁰, Hamdullah Suphi’nin “Bizde Nisâîlik”⁹¹, Celal Nuri’nin “Bizde Reculiyyun”⁹², Hamdullah Suphi’nin “Bir Mesele-i Hayatiye”⁹³ makaleleri gelir. Bunun üzerine yanlış anlaşıldığını düşünerek Celal Nuri’ye cevaben “Sulhiyyun ve Nisâiyyun”⁹⁴ makalesini yayımlayan Cenap, bu yazısıyla da Halide Edip’ten “Cenap Şahabettin Beyefendi’ye”⁹⁵ isimli bir eleştiri yazısı alır. Ancak Halide Edip makaleye kızmaktan çok müteessif olduğunu söyleyerek Cenap’ın fikirlerini eleştirir. Ancak Halide Edip’in yayımlanan bu makalesinden

⁸⁸ Cenap Şahabettin, “Bizde Nisâiyyûn”, *Hak*, S. 67 (19 Mayıs 1912), s. 1.

⁸⁹ İsmi Yazmak İstemeyen Bir Kadın, “Bizde Erkekler”, *Tanin*, S. 1337 (21 Mayıs 1912), s. 3-4.

⁹⁰ Cevat Sami, “Feminizm Meselesi”, *Hak*, S. 70, (22 Mayıs 1912), s. 1.

⁹¹ Hamdullah Suphi (Tanrıöver), “Bizde Nisâîlik”, *Hak*, S. 71, (23 Mayıs 1912), s. 1.

⁹² Celal Nuri (İleri), “Bizde Reculiyyûn”, *Hak*, S. 72, (24 Mayıs 1912), s. 1.

⁹³ Selahaddin Asım, “Bir Mesele-i Hayatiye”, *Hak*, S. 109, (30 Haziran 1912), s. 3.

⁹⁴ Cenap Şahabettin, “Sulhiyyûn ve Nisâiyyûn”, *Hak*, S. 75, (27 Mayıs 1912), s. 1.

⁹⁵ Halide, Cenap Şahabettin Beyefendiye, *Tanin*, S. 1344, (28 Mayıs 1912), s.4.

sonra Ahmet Rasim “Kadınlık Meselesi”⁹⁶ isimli fıkasıyla Cenap’a destek verir.⁹⁷

Cenap Şehabettin’in yazılarına bakıldığında onun bir kadın düşmanı olduğu düşünülür. Ona göre kadınlar evde oturmalı ve hiçbir şeye karışmamalıdır. Hatta Makbule Hanım bir makalesinde “*Bir mevki-i içtimaimiz yok, hukuka medeniyemizi bile iddiaya salâhiyettar değiliz.*” şeklinde bir cümle kurar, bunun üzerine Cenap Şahabedddin bu düşünceye itiraz ederek “*Vüsat-i hukuka nailiyet itibariyle nisvanı İslam en büyük müsaade-i talia mazhardırlar. Nisvanı İslamın tengü hukuktan şikâyeti pek haksızdır.*” şeklinde yanıt verir. Bunun yanında erkekleri kadınların her türlü hukuka sahip olmasına taraftar (nisaiyyun) olanlar ve kadınlara hak verilmesine düşman olanlar (zengiriz) şeklinde ikiye ayıran Şehabettin, “Bizde Nisâiyyun” adlı makalesinde nisaiyyunları aldananlar olarak görerek zengirizlerin tarafını tutar ve bu taraftarlığını da şu ifadelerle belli eder⁹⁸:

“*Kadın hiçbir zaman âşık-ı hakiki-i hürriyet olmamıştır; o zinciri sever, fakat altın gibi parlak, bazuyu muhabbet gibi har ve nüvazişkâr olmak şartiyle... Çarşafında çıkmağa çabalıyorsa, kozasından fırlayan kelebek gibi, daha çabuk avlanmak, bir avuçta esir olmak içindir. Kadının kollarındaki kelepçeyi kırsanız belki de: ‘Bileziğimi zedelediler!’ şikâyetinde bulunur. Ben kadınların pek sıkı fıkı başlarını örtmeleri taraftan değilim: İçi boş bir şeyin üstünü örtmekten ne çıkar?’”*

Görüldüğü gibi kadınlara karşı büyük bir önyargı ile yaklaşan Cenap Şehabettin, kadının gerçekten hür olamayacağını, çarşıftan çıkmak istemesinin sebebinin sadece kendine koca bulmak olduğunu ve zihinsel açıdan bakıldığında da boş ve cahil olduğunu dile getirir.

Hatta “Bir Mesele-i Hayatiyye” başlıklı yazısında kadınların evlenmeleri, evli olmayan kadınların kendilerine koca bulmalarını gerektiğini söyleyerek Avrupalı kadınların bile nikâhı bizde geçerli olan

⁹⁶ Ahmet Rasim, “Kadınlık Meselesi”, *Hak*, S. 77, (29 Mayıs 1912), s. 1-2

⁹⁷ Gamzenur Mortepe, *Hak gazetesi (14 Mart - 10 Ağustos 1912) Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi), Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 578221), s. 45-48.

⁹⁸ Enis Tahsin Til, *Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: Cümle Yayınları, 2015, s. 467-469.

şekle sokmaya çalıştıklarını dile getirir. Kadınların ilim öğrenmeleri konusunda ise “Yine bunun gibi arzu etmem ki kızım cebir, tamami-i tefaduli, hendese-i resmiye, kimya-i uzvî öğrensin. Her şeyi öğrenmek - isteyince kadınlarımızı cahil bırakmış oluruz.” ifadeleriyle kadınların ilim öğrendiğinde yapmaları gereken diğer işlerde cahil kalacaklarını dile getiriyor.⁹⁹

Söz konusu yazımıza dönecek olursak bu makalenin yazarı her ne kadar Cenap Şehabettin’in söylediklerini onaylamış olsa da o günün koşullarında Hamdullah Suphi ve birçok aydın bu fikre karşı çıkmıştır. Bu nedenle Naci Fikret de yazısında Hamdullah Suphi’nin edebiyat makalesini *nazik ve hafif bir fantezi* olarak görür. Onun böyle bir şey yazmasını gençliğine, tecrübesizliğine, çabuk aldanmasına bağlayarak Suphi’nin makalesinde isabetli bir görüş veya bir hakikat göremediğini söyler.

Aynı şekilde Celal Nuri’nin makalesini de kadınları savunduğu için eleştiren Fikret, Cenap’ın tecrübeleriyle yazdığı yazılara onların Avrupa ediplerinin lüzumsuz sözleriyle karşılık verdiklerini söyleyerek Avrupa’ya özenen gençleri uyarır. Onların gençliklerinden yani tecrübesizliklerinden dolayı bu şiddetli hastalığa yakalandıklarını söyler. Gençleri kendine çeken asıl şeyin ise süs olduğunu ifade eder. “Bu gençlerin Avrupa’ya gitmeleri süs için, mektebe girmeleri süs için, lisan öğrenmeleri süs için, birtakım tettebbuat-ı felsefede bulunmaları yine süs için her ne yaparlarsa süs için.” diyerek süslü hayaller ve boncuklar için can atan bu gençlerin hakikatten, ciddiyetten uzak olduğunu dile getiren yazar, süs seçerken bile sade olanının yerine en üstününü seçtiklerini söyler. Bu nedenle bir tartışmaya girdiklerinde incelemeyen, hakikate önem vermeden ardı ardına konuştuklarını ve çok önemli olmayan bu kadınlık meselesinde de bol bol attıklarını ifade eder.

Tabiatın toplumsal, dinî, siyasi, iktisadi gibi değişmez ve sabit kanunları olduğunu söyleyen yazar, her noktaya, her konuya derinlemesine etki eden bazı kuvvetlerin de olduğunu ve eğer bu kuvvetlere belirlenen yönün tersinde yeni bir kuvvet uygulanmaya çalışılırsa bunun sağlam ve kalıcı olmayacağını dile getirir. Yani yazar, her yeni olan şeyin kesinlikle doğru ve

⁹⁹ Til, *Gazeteler ve Gazeteciler*, s. 470-471.

gerçek olamayacağını söyleyerek Avrupa'dan gelen yenilikleri gençlerin direkt kabullenmesini eleştirir. Bunun yanında felsefe ve psikolojiye göre Türkiye'de kadınların kendini gizlemeleri yani tesettüre girmeleri gereklidir. Çünkü yazara göre: *“Beka-yı siyasimiz, ahlakımız, istirahatimiz her şeyimiz bu hususta iltizâm-ı muhafazakârı etmemizle kabul olabilecektir.”* ve Avrupa ile Afrika'daki kadınlarda tesettür olmaması onları saadete götürmek yerine aksine fuhuşa ve rezalete itecektir.

Yazısına *“Kadınların terakkisi, onların serbest olmasıyla mı meşruttur?”* sorusuyla devam eden yazar, kadınların yüzlerini açıp seyir yerlerine, çarşılara, kahvehanelere gitmeleriyle zekâlarının ve bilgilerinin artıp kültürlenmeyeceğini, erkeklerin arasına girip çıktıkça düşünür olamayacaklarını ve üstüne ilim ve fenleri de meşgul edeceklerini söyler. Çünkü yazara göre sadece kahvehaneye girip çıkmakla, orada burada gezinmekle Emile Zola'nın etkileyici bakış açısı bulunmaz ve düşünür olunmaz.

Kadınların görüldüğü kadar masum olmamaları üzerinde duran yazar, bazı kişilerin kadınların güzel ahlak sahibi olduğunu iddia ettiklerini söyler. Ancak yazara göre kadınlar zannedildiği kadar masum ve ahlaklı değildir, sadece kanunun hoşgörüsü nedeniyle yaptıkları fenalıkların üstü kapatılıp gizlenmiştir. Hatta hastaneye geden cinayet vakalarıyla ve tıp kanunlarıyla uğraşan doktorlar, kadınların erkeklere göre daha çok cinayetler vakalarında görüldüğünü söylerler. Çünkü yazara göre kadınların beyni yalana, fitneye, fesada daha çok çalışır ve birisini zehirleme fikri de ancak onlardan çıkabilir. Hatta yazar, yalan söylemenin onlar için çok normal bir iş olduğunu dile getirir. Mesela bir erkek işlediği bir cinayeti örtmekte başarılı olamazken kadın yalan becerisi, kurnazlığı sayesinde işin içinde sıyrılmayı çok güzel başarır. Çünkü *“ ‘cinayet-i nisaiyye’ zekâ ile cinayetle, kurnazlıkla, tev’emdir.”* ve bu benzerlikle işledikleri cinayetleri erkeklerin üstüne atmayı başaran kadınlar, erkeklerin ithama uğramasını seyrederler. Yazara göre tarihin geneline bakıldığında da bu böyledir, dehşet verici cinayetlerin çoğunda bir kadın parmağı mutlaka vardır. *“Şimdi kadından sudur eden bu denaetlerinde menşe’ini kadının fıkdan-ı hürriyetinde, cehaletinde falan mı arayacağız?”* sorusuyla kadınların yaptıkları bu

fenalıkların onların özgür olmamasına veya cahil olmasına bağlanılamayacağını söyleyen yazar, böyle bir konunun araştırılıp incelenmesinin insanları büsbütün yoldan çıkaracağı için doğru olmadığını ifade eder. Yine de cahillik ile ilmin insanın ahlakı üzerinde çok fazla etkili olmadığını ve insan ahlakını değiştirecek bir güçte olmadığını dile getirir. Olsa bile ilim sahibi birisinin cahil birisine göre bu konuda daha başarılı olacağını söyler. Kadınlara özgürlük verilme meselesi ise onların fikri yönden gelişmesine olanak verse bile toplumun mutluluğunu sağlama konusunda bozulmalar meydana gelecektir. Çünkü yazara göre kadınlar, sosyal ve siyasi meselelerde kendi faydalarını gözetecektir. Örneğin; kadınlara seçme hakkı verildiğinde onlar, vatanın iyiliğini gözeten, vicdanlı, dürüst, milli onuru ön planda tutan adamları değil, kendi âşık oldukları adamları seçeceklerdir. Erkekler arasında bile çoğunluğu okumuş, ilim sahibi erkekler değil de hainlikten kendini alamayan, duygularını ön planda tutan kişiler oluşturuyorsa seçime bir de hassas, intikam eğilimli ve hırslı kadınları katmak adil ve ideal bir seçim oluşturmayacaktır.

Yazının devamında erkeklerin kadınlar karşısındaki üstünlüğünden bahseden yazar “*kadınların vezn-i dimağı erkeklerinkinden yüz kırk gram kadar noksan*” olduğunu söyleyerek doktorların ve fizyolojistlerin de bu konuda hemfikir olduklarını belirtir. Bunun yanında hayvanlarının dışısının de insanların dışısı gibi vücutça ve ahlakça erkeğe göre daha zayıf olduğunu söyler. Çünkü kadın yaratılışından dolayı gerek anatomik olarak gerek fizyolojik olarak gerekse psikolojik olarak erkekten daha zayıf olduğu için “*Daima dişiler hain, alçak ve erkeklerden daha ziyade meziyetsizdir.*” ve yazara göre bu tabiatın doğal kanunudur. Tabiatı tam bir eşitlik görmek mümkün değildir. Tıpkı bir pilin iki tarafında görülen olumlu ve olumsuz elektirikler gibi insanlarda da galipler ve mağluplar, aşağıda ve yukarıda yer alanlar olacak ve bu da insanlar arasındaki ve tabiattaki dengeyi oluşturacaktır. Bu nedenle kadınların; akıllı, okuma yazma bilen, ciddi ve ağırbaşlı erkeklerle denk olmasının mümkün olmayacağını söyleyen yazar, kadınların davranışlarında ve hislerinde daima zayıf, yumuşak ve pasif olması gerektiğini ve ancak böyle olursa kadının üreme hayatında yer alan cinsel yaklaşımlardan gerçek bir zevk alacağını söyler. Toplumsal

hayattaki dengenin ise bu şekildeki zıtlıklarla bozulmayacağını söyler. Çünkü yazara göre ancak bir tarafın sadist bir tarafın mazohist olmasıyla aşk hayatındaki devamlılık sürdürebilir. Eğer iki taraf aldığı eğitimle, edindiği bilgiyle, gücünün derecesiyle kısacası her şeyiyle birbirine eşit olursa aşk yerine sadece dostluk ve kardeşlik meydana gelir. Yani böyle bir eşitlikte hiçbir karı koca arasındaki sevgiyi devam ettiremez. Yazara göre erkekler de kendileriyle aynı derecede güce ve haklara sahip olan kadınları kabul etmez, etse de kaldıramaz.

Yazısının devamında kadınların cahilliğinden ve terbiyelerindeki noksanlığından bahseden yazar, kadınların yaptıkları fenalıklara karşı cahilliklerini mazaret olarak gösterdiklerini söyler. Ancak yazar, kadınların cahilliklerinden ve terbiye noksanlığından kaynaklı yaptıkları bu fenalıklardan rahatsız olmasına rağmen yine de onların eğitim almalarına, kendini geliştirmelerine karşı çıkarak bu noksalıklardan kaynaklı fenalıklarına erkeklerin hoşgörü göstereceğini söyler. Hatta cahilliklerinden ileri gelen bu fenalıkların cahilliklerinin giderilmesiyle de yok olmayacağını aksine yapılan bu fenalıklarının başka bir şekle bürüneceğini dile getirir. Bu nedenle kadınlar ve erkekler eşit olmamalı ve aynı hukuki haklara sahip olmamalıdır. Çünkü yazara göre kadınlar hukuken erkeklerle aynı hakka sahip olduklarında onların aşırı hassas yapıları ve intikama meyilli tarafları, onların bu hukuki görevi suistimal etmelerine sebep olur. Düşüncesini desteklemek için erkeklerin geneleve gitmesini örnek veren yazar, kadınlara erkekler gibi geniş hak özgürlüğü verildiğinde doğal olarak onların erkekler gibi keyif yapmak için genel eve gideceklerini ve bu durumun çok tehlikeli olacağını söyler. Çünkü kadınların buradan hamile kalacağını, doğan çocuğun babasının belli olmayacağını ve kocalarının o çocuklara kendi evladı gözüyle bakamayacaklarını dile getirir. Yazara göre bu durum aile mutluluğunu yok ederek sosyal mutluluğun devamlılığını da etkileyecektir.

Bunun yanında kadınların süse, zinete, güzelliğe düşkün olmasından bahseden yazar, onların erkekler gibi ciddiyeti, mertliği, metaneti sevmediğini, zamanlarını lüzumsuz işlerle geçirdiğini söyler. Hatta eğitim

almış bir kadının bile süse ve zinete düşkünlüğünden bahsederek şu soruları sorar:

“Onların bu tezeyyünleri bu celâlleri kimin içindir? Yanakların, dudakların, gerdanın beyaz ve nermi pür taravet pür iştiha bir hâle konulması kimler için yapılıyor? Bütün bunlar, onların birer mert, birer sadist değil; birer mazohişt olduklarını göstermiyor mu? “Bir kadın; elinde bir manşon tutmak veya biraz ince peçe istimal etmek mi ayıptır” deniliyor. Nasıl ayıp değil? Ayıp şöyle dursun en rezilane bir fahişeliktir.”

Kadınların bu süsleri erkekler için yaptığını ima eden yazar, kadınların her ne kadar erkeklerle eşit haklara sahip olmak isteseler de süslerinden dolayı olamadıklarını ve bu nedenle mazohişt olduklarını söyler. Hatta ince peçe takmalarını örnek göstererek kadınların bu davranışını kötü bir yakıştırmayla eleştirir. Çünkü yazara göre toplumunun mutluluğunu düşünen, onların ahlaklarını korumak isteyen kavimler için süsüne düşkün bu kadınları ya mahvetmek ya da geneleve göndermek gerekir. Kadınların süsüne karşı böylesine büyük bir eleştiri yapan yazar, bu konudaki ciddiyeti göstermek için ise kendi validesinden örnek verir. Eğer kendi validesini de çarşıda pazarda gezerken süsüyle, zinetleriyle yabancı erkeklerde istek uyandıran biri olduğunu görürse onun da fuhuşa meyli olduğuna hükmedeceğini, lanetler, beddualar edeceğini, ayıplayacağını ve onu ve onlar gibileri “*kösnümüş en adi birer hayvan*” gibi göreceğini ve insanların da böyle görmesi gerektiğini söyler. Çünkü ona göre böyle kadınlar “*Vâlâ filozoflar nazarında daima maskara, realist romancılar içinde mudhak ve ibretengiz birer roman mevzusu olmaktan kurtaramazlar.*” Bu nedenle filozoflar ve romancılar nazarında da soytarı görülen bu kadınlara kayıtsız kalınmaması gerektiğini söyleyen yazar, buna rağmen kız kardeşlerinin kolonyasını, parfümünü ve kremi almak için eczanelere giden erkeklerin bu duruma kayıtsız kalmalarını eleştirir.

“*Âlemde her şey ayıp ve hiçbir şey ayıp değildir.*” teorisinden yola çıkarak yazısına devam eden Fikret, ayıp kavramının esnek bir yapıda olduğunu yani ırk, çevre, terbiye gibi çeşitli faktörlere göre değişeceğini söyler. Örnek olarak da Avrupalılar ile Türkleri karşılaştırır. Ona göre Avrupalı kadınların açık seçik gezmesi onlarda ayıp karşılanmazken Türk kadınlarının elinde kürk tutması, ince peçe takması veya yüzü açık gezmesi

ayıp karşılanır. Hatta bu durum aynı zamanda tehlike arz eder. Çünkü kadınlar açık seçik gezdiklerinde, süslenip püslendiklerinde ve güzel kokular süründüklerinde tecavüz olayları gündeme gelir. Kadınlar ise gündeme gelen tecavüz olaylarına karşı bu erkeklerin hükümet tarafından alıkonulmasını ister. Ancak yazar, kadınların bu şikâyetlerine karşılık “*Ne saçma söz! Ne gülünç gevezelik! Her türlü hakayık-ı tabi’iyyenin, hakayık-ı felsefiyenin anlaşılmakta olduğu bir sırada ne acınacak bir cehalet!*” ifadeleriyle kendilerine yapılan kötü muamele karşısında kadınların haklarını aramalarını eleştirirerek kadınların söyledikleri sözleri saçma, yaptıklarını gevezelik ve kendilerini cahil olarak görür.

Yapılan tecavüzlerin nedenini determinizm öğretisi ile açıklayan yazar, evrende her şeyin bir sebeple meydana geldiğini ve bu nedenle yapılan tecavüzlerin de keyfî yapılmadığını söyler. Hatta kabahati yine kadınlara atarak süslenmeleriyle erkekleri tahrik ettiklerini savunur. Öyle ki kadınların kendi hâlinde yürüyen bir erkek gördüğünde onun dikkatini çekmek için işveli bir bakış attıklarını, güldüklerini ve yüzünü açtıklarını söyleyen yazar, kadınların bu hareketleri sırf erkeğin iştahını uyandırmak için yaptıklarını ve bu nedenle tecavüz olaylarının meydana geldiğini söyler. Çünkü yazara göre güzel kokularla vücudunu süsleyen, yüzünü açan kadınlara karşı erkeklerin şehvet beslemesi ve buna engel olacak kuvveti kendilerinde bulamaması suç değil, aksine kadınların zalimliği, adaletsizliği ve cahilliğidir.

Şehvet konusunda “*Evet; insanda bir ‘uzviyet’ sahibidir, bir hayvandır.*” diyerek hayvanlarla insanları bir tutan yazar, bu konuya aygır ve kısırak üzerinden örnek verir. Nasıl ki bir aygırın önüne bir kısırak konulduğunda aygırda kısırağa karşı bir kıpırdanma meydana gelecekse yazara göre aynı durum insanın erkeğinde de geçerli olacaktır.

Yazısının sonuna doğru söylediklerinin kısa bir özetini geçer. Yazar kadının sosyal ve siyasi hayatta erkekle aynı hukuk serbestliğine sahip olmasını, okuyup yazmasını tam olarak reddetmese de bunu gerçekleşmeyecek bir hayal olarak görür. Çünkü kadınlara verilen haklarla ve özgürlükle beraber birçok fenalığın, zararın da beraberinde geleceğine inanır ve bu nedenle on derecelik bir faydanın getireceği bin derecelik zararı kabul etmez. Bunun yanında Avrupa’nın dış görünüşü olarak iktisadi, ticari,

siyasi, sosyal ve benzeri gibi alanlarda başarılı olup gösteriş sunsa da iç yüzüne bakıldığında asıl saadete erişemediğini söyleyen yazar, yine de “*daire-i mehabet etmekde olan müstakill ‘anarşi’ye iğtişâş-ı umumi- cihana birer menba olmaya* “ başladıklarını belirtir. Ancak medeniyet kavramı içerisinde diğer ülkelere kılavuzluk etmeye başlayan Avrupa’nın tahâllül ve tenasüh devrine girmeye başladığını söyleyerek yazısına son verir.

Yukarıda bahsedilen fikir akımlarından yola çıkarak Naci Fikret’in kadın konusuna İslamcılık ideolojisiyle yaklaştığı görülür. İslamcılık ideolojisinin kadına bakışında olduğu gibi yazar da kadını toplumda görmek istemez. Onun yaşam alanının ev olduğunu düşünür. Bunun yanın da Osmanlı’nın ataerkil bir toplum olmasının etkisiyle kadını fiziki, fikrî ve beyin hacmi olarak erkeklerden eksik görür. Kadınların ve gençlerin Avrupa’ya özenmelerini ve feminizm akımını eleştirir.

2.1.1.3. İnkılâp Fikri

“İçtima-i Hadisat”¹⁰⁰ başlıklı yazıyı kaleme alan Şadan, başlangıçta toplumdan ve bundan doğan hüznü dolu hadiselerden bahseder. Kolera gibi halkı zor durumda bırakan çeşitli hastalıklardan, sefil hâlde yaşayan halktan, zalim hükümdarlardan ve halka hizmetini sunan meşruti yönetimden bahsederek söz konusu durumların toplumbilimcileri ilgilendiren sosyal hadiseler olduğunu dile getirir. Ancak bu hadiselerden başka toplumun refah ve mutluluğunu yükseltecek bir başka sosyal hadise onun için daha önemlidir. O hadise ise toplumun kültür ve anlama düzeyinin ne olduğu (seviyesi) ve toplumun iyiliği için bu hadisenin araştırılmaya muhtaç olduğudur. Burada büyük bir zatın “*Milletler müstahak olduğu şeye nail olurlar.*” sözünü örnek veren yazar, bu sözü gerçekleri göstermesi bakımından çok önemli bulur. Çünkü monarşi yönetiminin ülkemizde yüzyıllar boyu devam etmesinin, milletimizin bu duruma karşı kayıtsız kalması, tembellik etmesi ve sesini çıkarmamasından kaynaklandığını söyler.

¹⁰⁰ Şadan, “İçtima-i Hâdisât”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 99-100.

İnsanları diğer canlılardan ayıran en önemli özellik akıl ve aklın insanlara bahşettiği hürlüktür. Ancak milletimiz o dönemde düşünmemiş, öğrenmemiş, öğrenenler bilmeyenlere öğretmemiş ve içinde bulunulan durumlara karşı herkes susmuştur. Bu nedenle yazar, milletin uzun bir süre zalim idarenin himayesi altında kalarak boş yere eziyet çektiğini söyler. Hatta yazara göre birkaç aydın fikirli grup “Artık yeter!” demeseydi ve herkes gibi şehitlerimizin şehadetine rıza gösterseydi belki bu durum sonsuza kadar böyle devam edecekti. Bu nedenle yazar, milletin fedakâr olması için mevcut olan *-cesaret, fedakârlık ve ölümü hor gören-* karakterinin yanında olayların neden ortaya çıktığını kavrayabilen bir düşünme seviyesine de sahip olmak gerektiğini dile getirir. Çünkü bu bilmeme durumunun millette önemli bir hastalık hâline geldiğini söyleyen yazar “*İnkılâp mesudumuzu idrak ettiğimizde hepimiz birden bir teraneye kapıldık: “Yaşasın” kim? Ne? Niçin bilmiyorduk.*” ifadeleriyle milletin durumunu gözler önüne serer.

Yazının devamında inkılâbı *fikrî, içtimai ve idari* olarak üçe ayıran Şadan, inkılâpları kendi içinde derecelere sokar. Fikri inkılâbın toplumsal inkılâbın öncüsü olduğunu ve toplumsal inkılâbın da idari inkılâbın müjdecisi olduğunu söyler. Ona göre bir milletin inkılâbı bu derecelerden geçmemişse inkılâp yapmamış demektir. Yazara göre bizim milletimiz de söz konusu derecelerden geçmediği için henüz inkılâp yapmamıştır ve bunun için de uzunca bir süre gereklidir. Sonrasında bu konu üzerinden Avrupa inkılâbının tarihini örnek vererek Avrupa’nın önce söz konusu dereceler geçtiğini ve sonrasında saadete ulaştığını söyler. Montesquieu’nun 1712 tarihinde yazdığı *Acem Mektupları*’nı bu duruma örnek olarak gösterir ve şöyle söyler:

“Montesquieu’nun 1712 tarihinde yazdığı “Acem Mektupları”yla tesisine çalıştığı inkılâp ancak yetmiş yedi sene sonra 1789 senesinde müsmir olabildi. Fransızların ihtilal-i kebirine kadar millet inkılâp-ı fikrîden başlayarak inkılâp-ı içtimaiyi ikmal etmiş ve nihâyet inkılâp-ı idarîyi idrak etmiştir.”

Bunun üzerine Şadan, eğer biz de Fransızlar gibi inkılâp yapmak istiyor ve hakiki saadeti arıyorsak önce doğduğumuzdan beri beynimize yerleşen

birçok fikirleri atmalı, senelerden beri alıştığımız toplumsal kayıtları yırtmalı diyerek inkılâp derecelerini de atlamamız gerektiğini söyler. Devamında halkı harekete geçirmek için “*Sonra da pak ve nezih bir sima ile: “İşte diyelim inkılâp-ı idariyi yapmış muazzam bir milletiz.”* ifadelerini kullanır ve başta söylediği mesaj içerikli “*Milletler müstahak oldukları şeye nail olurlar*” cümlesini de ekleyerek yazısını bitirir.

Çökmekte olan Osmanlı’nın diğer devletlerden geride kalmasıyla II. Meşrutiyet döneminde Batı’ya daha çok yönelme gerçekleşmiştir. Özellikle oluşan özgürlük ortamıyla birlikte bu modernleşme sürecinde her alanda yenilik yapma fırsatı yakalanmıştır. Bu nedenle yazarlar bu değişim ve dönüşüm döneminde yazılarıyla, eleştirileriyle hem bu süreci şekillendirmiş hem de bu sürece katkı sağlamıştır. Yazar da söz konusu yazısında Osmanlı’daki bu modernleşme sürecinin fikrî alanını eleştirir. Çünkü Avrupa’da modernleşme süreci fikri alandan başlayarak toplumsal alana sonra da idari alana geçerek gerçekleşmiştir. Ancak Osmanlı henüz bu inkılâp aşamalarından geçememiştir. Bu nedenle yazar inkılâp gerçekleştirmek için milletin eski fikirleri beyinlerinden atarak yeni fikirlerle bilim ve kültür seviyelerini yükseltmesi gerektiğini söyler.

2.1.1.4. İzdivaç Tarzı

II. Meşrutiyet döneminin Batılılaşma seyrinde tartışılan bir diğer toplumsal mesele evlilik olmuştur. Kadın meselesindeki fikir akımları aile ve evlilik meselesinde de kendini göstermiştir.

İslamcı aydınlar toplumda medeniyetin en üst seviyelere taşınması ve toplumun refahı için evliliği ve aile bağlarını önemli görürler. Bu nedenle İslam, toplumun ve insanlığın ilerlemesi için kadının ve erkeğin üzerine bazı sorumluluk yükler. Buna göre çiftler, evliliklerinde sevgi, saygı, merhamet ve hoşgörü olmalı ve birbirinin eksikliğini tamamlayarak mahremiyetlerini gizli tutmalıdır. Öncesinde iki yabancı olsalar da evlendiklerinde muhabbetleriyle birbirine bağlanmalıdır.¹⁰¹

Meşrutiyet dönemi basın hayatında tartışılan görücü usulü evlilik meselesinde ise İslamcı düşünürlerden Ferid Vecdi, görücü usulü meselesini

¹⁰¹ Ülker, “II. Meşrutiyet Dönemi”, s. 36-43.

yanlış bulmaz. Çünkü Avrupa ülkelerinde tanışarak evlenen çiftler arasında bu denli boşanma görüldüğü için ona göre tanışarak evlenme meselesi gereksizdir.¹⁰²

Batıcı düşünürler de evliliği toplumun ve devletin ilerlemesi için gerekli görürler. Ancak onlara göre görücü usulü evlilik meselesi dünyanın en gülünç maskaralığıdır. Çünkü bir ömrü beraber geçirecekleri ve çocuklarını terbiye edecekleri eşlerini seçmeme hakkı onlara saçma gelir. Bu konu üzerine Tahsin Nahit, İslam dininde görücü usulü evlilikle ilgili bir kaide olmadığını, Peygamber Efendimizin de (s.a.v.) böyle evlilikler yapmadığını belirtir. Toplumda gelenek hâline gelen bu usulü kabul etmez ve gelenekmiş gibi gösterilmesi konusunun ise utanç ve hakaret gerektirdiği söyler.¹⁰³

Türkçülük akıma mensup düşünürler ise Eski Türklerde evliliğin toplumsal bir görev sayıldığını söylerler. Görücü usulü evlilik konusunda ise Eski Türklerdeki gençlerin gerek görücü usulü yoluyla gerekse -önceden tanışmış olsalar dahi- büyüklerin aracılığı ile evlilik yaptıklarını dile getirirler.¹⁰⁴ Yani Türkçülük akımı mensupları ne İslamcılar gibi evlilikten önceden tanışma konusuna soğuk bakarlar ne de Batıcılar gibi görücü usulünü eleştirirler, iki akımın ortasında dururlar. Kadının toplumsal hayata karışması konusunda da yine aynı tavrı sergilerler. Çünkü Türkçü ideololardan Ziya Gökalp, kadını toplumsal hayattan uzaklaştırıp ev yaşamına sürükleyenin İslam dini olmadığını, İslamiyet dinine etki etmiş Bizans ve İran tesirinin olduğunu söyler.¹⁰⁵ Bu da bize gösterir ki Türkçü düşünürler hem İslamcı düşünürlerin yanında yer alır hem de Batıcı düşünürler gibi kadının toplumsal hayatta kendine yer bulması gerektiğine inanır.

Seydişehirli Zeki tarafından kaleme alınan “İzdivaç”¹⁰⁶ başlıklı yazıda da mevcut izdivaç tarzındaki yanlışlıklar eleştirilmiş ve bu yanlışlıkların

¹⁰² Ferid Vecdi, “Müslüman Kadını”, *Sırat-ı Müstakim*, C.1, S.17, 17 Aralık 1908, s. 270.

¹⁰³ Tahsin Nahit, “Kadınlarımız”, *İctihad*, C.4, S.70, 4 Temmuz 1329 / 17 Temmuz 1913, s.1535.

¹⁰⁴ Ülker, “II. Meşrutiyet Dönemi”, s. 47-48.

¹⁰⁵ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul, 1976, s.163.

¹⁰⁶ Zeki, “İzdivâc”, *Şihâb*, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 121-122.

sebepleri verilmiştir. İzdivaç tarzındaki yanlışlıkların aile hayatını etkilemesi, aile hayatındaki sorunların ise toplumu etkilemesi bu yazıyı eleştiri kısmı yerine toplumsal kısma almamıza sebep olmuştur. Bu konu üzerinde daha önce birkaç satır yazdığını belirten yazar, bu yazısında da izdivaç kelimesi etrafında birkaç bir şey söyleyeceğini belirtir.

Yazar yazısına *maarif* kelimesinin önemini ifade ederek başlar. Toplumun selameti ve saadeti için bu kelimenin yol gösterdiği saha üzerinde toplanılması gerektiğini dile getirir. Bu nedenle milletin kültür seviyesinin yükseltilmesinde ve toplum ahlakının düzeltilmesinde bilimin yardımına ve yöntemlerine başvurulması gerektiğini zikreder. Ecdadının geçmişte işledikleri suçların şimdiki nesli -bir hata zinciri misali- etkilediğini, topluma sosyal felaket ve sıkıntı yaşattığını söyleyen yazar, gelecek neslin saadeti için bu hata zincirinin kırılması gerektiğini vurgular. Bunun için mevcut izdivaç tarzının mantıklı ve doğru bir yola çevrilmesi gerektiğini söyler. Çünkü yazara göre:

“Bugün Anadolu’nun terahhumsaz hayatında; derece-i tahammülün son noktasına takarrüb eden felâketler ve her ferdin tabiatında meşhud olan âdem-i kabiliyetler bana öyle geliyor ki hep tarz-ı izdivaçımızla harekât-ı dehr ile tarik-i meşru’dan inhiraf ettirilmesindendir.”

Toplumdaki bu arızaların, felaketlerin ve düzensizliğin sebebinin birçok etkeni olduğunu söyleyen yazar, bu etkenlerin araştırılıp çözümlenerek maziye inildiğinde orada bir noktada durulması gerektiğini dile getirir. O da aile hayatındaki gösterişli gerdek gecesidir.

Yazar, gençlerin gerdek gecesindeki eşlerine karşı takındıkları tavırların gelecek saadetlerini etkileyeceğini dile getirir. Çünkü eşler o gece birbirlerine karşı güzel hisler besleyip ortak bir duyguda buluşurlar ve serbest bir daire içinde birbirlerine tedbirli adımlar atarlarsa gelecek saadetlerini kazanmış olurlar. Ancak ebeveynlerin baskısı altında kalıp birbirlerine ortak his beslemeyen adımlar atarak gerdek gecesinde temasında acele ederlerse o zaman saadet ümidini kaybetmiş olurlar. Bu durum ise onları felakete sürükler. Çünkü eşiyle mesut olma hayali kuran birçok genç,

bu durumdan dolayı eşiyle geçirdiği vakitlere acıyarak kendini ya zevk ve sefanın kazancına ya da bir fahişenin kucağına atar.

Yazının devamında toplumun bu gençlere karşı yargısını dile getiren yazar, böyle durumlarda toplumun erkeği cibiliyetsizlikle, kadını ise namussuzlukla suçladığını ifade eder. Ancak yazara göre iki tarafın da kabahati yoktur. Sorun mevcut izdivaç tarzının tuhaflığındadır. Böyle izdivaçlarda ya ebeveynler çiftlere haddinden fazla karışıyordur ya da çiftler acele edip tedbirsiz davranıyordur.

Yazar gelecekteki saadet ümidini iki ruhun uyuşmasında görür. Yazarın deyimiyle: *“el sözüyle, el gözüyle görülmüş beğenilmiş ruhlar”* nikâhla da birleştirilse temiz çemberle de bağlansa birbirinde saadeti bulamaz. Öyle ki: *“Böyle İzdivaçlarda gâyenin saadet olabilmesi tesadüfün lutfuna menuttur ki tesadüfün ne olduğunu bilenler onun eser-i lutfundan şifa bekleyemez.”* İşte tesadüfe kurban geden bu uyumsuz gençlerin aile hayatları düzensizlikle ve saadeti aramakla geçer. Yazara göre onlardan doğan ve büyüyen çocuklara da ne hayat mahsulü denir ne de hayırlı evlat gözüyle bakılır. Yani bir izdivaç tarzı bir aileyi, bir aile ise bir toplumu etkiler. Bu izdivaç tarzından doğan çocuklara ise bir şairin: *“Böyle mahsul-ı hayatlar ekseriyetle evlat değil bir eser-i cenabettir.”* sözünü söyleyen yazar, burada yazısına son verir.

Sonuç olarak denilebilir ki yazar, öncelikle toplumun bilim ve kültür seviyesinin yükseltilmesi gerektiğini savunur ve bu nedenle maarif kelimesine vurgu yapar. Aynı zamanda mevcut izdivaç tarzının değiştirilmesi gerektiğini söyler. Burada görücü usulü evliliğe de bir gönderme vardır. Çünkü yazar, evlenen gençlerin gerdek gecesine ve evliliklerine büyüklerin karışmasına karşıdır. Bu da bize gösteriyor ki yazarda Batıcılık fikri diğer akımlara göre ön plana çıkmıştır.

Mecmuadaki toplumsal yazıların geneline bakıldığında II. Meşrutiyet döneminde tartışılan kadının toplumdaki yeri, aile, evlilik ve ahlak meseleleri burada da kendine yer bulmuştur. Derginin yazarları gündemi takip etmekten geri durmamış ve bu konular üzerine fikirlerini sunmuşlardır.

2.1.2. Felsefe Yazıları

Bu kısımdaki yazılar “Fenni Felsefede İki Gaye”, “Münakaşalardaki “Hakikat”sızlık”, “Ulumun Hakikati Kavraması”, “İyimserlik ve Kötümserlik”, “Psikoloji ve Sosyolojinin Ortaya Çıkışı” başlıklarıyla beş bölüme ayrılmıştır. Bu başlıkların içinde “Felsefe-i Fenniye”¹⁰⁷, “Felsefe-i Ulum”¹⁰⁸, “Bedbinî-Nikbinî”¹⁰⁹, “Münakaşanın Felsefesi”¹¹⁰, “Psikoloji ve Sosyoloji”¹¹¹ adlı yazılar yer almaktadır. Bu makalelerden ikisi Naci Fikret’e ait olup diğerleri Mehmet Muhlis¹¹², Rasim Ali¹¹³ ve P. E.¹¹⁴ imzalı kişinin yazılarıdır.

2.1.2.1. Fenni Felsefede İki Gaye

Rasim Ali kaleme aldığı “Felsefe-i Fenniye”¹¹⁵ yazısında iki gaye üzerinde önemle durur: *Bilmek* ve *yapmak*. Çünkü yazarın deyimiyle: “*Fikirler bazen ameliyata bazen nazariyata temayül eder.*” ve bu iki gayeden başka hiçbir gayenin önemi yoktur. Diğer gayeler ise sadece bu iki

¹⁰⁷ Rasim Ali, “Felsefe-i Fenniye”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 27-28.

¹⁰⁸ Mehmet Muhlis, “Felsefe-i ‘Ulum’”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s.43-44.

¹⁰⁹ Naci Fikret, “Bedbinî – Nikbinî”, *Şihâb*, C.2, S. 2-8, 18 Teşrinisani 1328, s.81-85.

¹¹⁰ Naci Fikret, “Münakaşanın Felsefesi”, *Şihâb*, C. 1, S.4, 1 Haziran 1328, s. 38-40.

¹¹¹ P. E, “Psikoloji ve Sosyoloji”, *Şihâb*, C.2, S.14, 22 Mart 1329, s.129-131.

¹¹² Aslen Mevlana ahfadından olan Mehmet Muhlis Koner, 17 Mayıs 1886 yılında Konya’da doğmuştur. Babası Rüştü Efendi, annesi Emine Şerife Hanım’dır. Adana ve Konya’da öğretmenlik ve üç dönem Belediye Başkanlığı yapmıştır. Selçuk gazetesini çıkarmış ve Hakem, Bârîka, Babalık, Öğüt, Ufk-ı Âti, Şihâb, Ocak, Yeni Ses, Selçuk, Ekekon, Selçuk Dergisi, Konya Dergisi, Din Yolu Dergisi gibi gazete ve dergilerde yazıları yayımlanmıştır. GelinKaynana, Anadolu Kadınları, Mesnevi’nin Özü, Konya Rehberi, Görüşlerim, Ayaşlı Şakir ve Hovarda adlı eserleri vardır. (Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tuba Özdiñç, *Mehmet Muhlis Koner (Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri)* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 331834); Özgen Küçük Koner, “Ölümünün 6. Yıldönümünde M. Muhlis Koner”, *Yeni Konya*, 21 Ekim 1965, Y. 15, S. 5058.)

¹¹³ Rasim Ali hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹¹⁴ P. E. imzalı kişinin kim olduğuna dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹¹⁵ Rasim Ali, “Felsefe-i Fenniye”, s. 27-28.

gayeden birine dâhildir. Bu nedenle birbiriyle nöbetleşe çalışan bilmek ve yapmak gayeleri arasında mutlak bir bağ vardır.

Yazara göre bir şeyi bilmeksizin yapmanın mümkün olmayacağı gibi amel de bilmeğe eşlik etmezse hiçbir zaman -bilmek gayesi- tam olmayacaktır. Çünkü insan manevi idaresini yani amellerini ileri sürmezse maddi ihtiyaçlarını sağlayamaz, bu da insanın fenden bir yarar görmemesine sebep olur. Bu nedenle bilmek gayesi, esas ameller üzerine oluşturulmalıdır.

Yazısına fen, ilim ve felsefe üzerinden devam eder yazar, bu kavramların tanımlarını yaparak bunlarla ilgili örnekler verir. Yazara göre fen, aynı kökten doğan ve birbirine benzeyen bilgilerin bir araya getirilmesiyle oluşur. Bu konuda hayvanat ilmini (bugünkü ismiyle zooloji) örnek veren yazar, hayvanlar hakkındaki bütün bilgilerin toplanıp biriktirilmesiyle hayvanat ilminin oluştuğunu söyler ve bu ilmin tanımına geçer.

Yazara göre “ART” (diğer bir ismiyle ilim), toplanılan bu bilgilerin orantılı olarak idare edilmesi için koyulan kurallardır. Mesela tıp ve hukuk bir ilimdir, tıp insanları tedavi ederken hukuk ise insanlar arasındaki adaleti korur ve bunu yaparken birtakım kurallardan ve kanunlardan bahseder. Örnekte bahsedilen ilimler gibi daha birçok ilim olduğunu söyleyen yazar, bu ilimlerin hepsinin türlü kuralların birleşiminden oluştuğunu dile getirerek felsefenin tanımına geçer.

Yazar felsefenin tanımını ise daha genel bir yapıda olan ve bir okumanın özetini oluşturan bazı ortaklaşa konular olarak ifade eder. Örneğin, fenle ilgili felsefe yapmak fene uygun olan genel meseleleri okumaktan geçer. Yine bu gibi ilimlerin birbiriyle bağlantılı olduğunu söyleyen yazar, konuyu genel kurallara getirir.

Yazara göre genel kurallar, genel gerçek meselelerin hepsinde yürütme emreder, yani bu meselelere yön verir. İnsan da “*kendisine teveccüh eden tariklerden birini takip etmeye mecburdur.*” Bu nedenle ahlak, kurallarıyla insanı iyiye yönlendirir. İşte bu kurallara da *ahlak kanunlarının kuralları* denir.

Yazara göre bunların okunması ahlak felsefesini oluşturur. Yani yazının başında bahsedilen bilmek ve yapmak gayelerinden yola çıkan ahlak

felsefesi, bu gayelerden birincisiyle bilgileri idare ederken ikincisiyle de işleri idare eder.

O zaman çeşitli ilimler gibi çeşitli fünün da ahlak felsefesinin *bilmek* ve *yapmak* meselesinin toplanmış ve düzenlenmiş hâlidir. Yazısına “*Bu meselelerden hangisi doğrudur?*” sorusuyla devam eden yazar, bunu öğrenebilmenin üç yolu olduğunu söylerek maddelere ayırır:

(1) “*Bütün fününün has bir esası vardır. Bilmek fününün umumi esasıdır. Bu esasat umumiyyeyi tamamıyla tarif etmek fenin felsefesine sa’y demektir.*”

(2) *Bütün fünün hakiki “metod”lara malikiyyetle mühim rol icra eder. Bu usulleri be-hak bilmek fenin felsefesine aittir.*

(3) *Hulasa-i kelim her fenin netayici vardır. Bu netayicin heyet-i mecmuası netayic-i umumiyyeyi teşkil eder fen fene umumiyyet verir bu netayici tedkik etmek amel-i felsefidir. Kanunun esası, metodlar mı, netayic-i mütalaası felsefe-i fenniyyeyi teşkil eder.”*

Yazının devamında manevi felsefeden ve eylemcilik (etkincilik)ten bahseden yazar, bunları kısaca *çalışma* (sa’y) ile ifade eder. Bunların insanın hemcinsine karşı yapmakta borçlu olduğu ahlak vazifelerini öğrettiğini dile getirir. Çünkü ona göre vazifenin toplanıp düzenlenmesi, insanın iş ve hareketlerini idare eden ve onlara bildiren kuralları oluşturur.

Nasıl ki felsefe; bilmek, yapmak gayeleri üzerinden yola çıkarak insan vazifelerinin, kişinin kendisinin ve çevresindekilerin bilgisinde fene dayanıyorsa ahlak felsefesinin de fen felsefesine dayanması gerekir. O hâlde fen felsefesinin ahlak felsefesine geçmesi gerektiğini söyleyen yazar burada yazısına son verir.

2.1.2.2. Münakaşalardaki “Hakikat”sızlık

“Münakaşanın Felsefesi”¹¹⁶ başlıklı yazısında Naci Fikret, iki kişi arasındaki bir karşılaşmada bir diğerinin telkin kuvveti bir diğerine eşit olursa söz ettikleri mevzu üzerine aralarında bir münakaşa yaşanacağını söyler. Ancak bu iki kişinin telkin kuvvetleri yani manevi etkileri birbirinden farklı olursa o zaman bu iki kişi arasında telkin gücü fazla olan kişinin karşısındaki kişiyi mağlup ederek kendisine boyun eğdireceğini dile

¹¹⁶ Naci Fikret, “Münakaşanın Felsefesi”, s. 38-40.

getirir. Yani bu önsözden anlaşılacağı üzere düşünürler arasındaki telkin gücü birbirinden farklı olursa bütün düşünürler telkin gücü yüksek olan kişinin görüşü üzerinde uyuşup *hakikati* bulamazlar. Telkin kuvveti denk olan düşünürler ise birbirlerine boyun eğmemek adına *hakikati* araştırmak yerine sadece kendi fikirlerini savunup karşıdaki kişinin fikirlerini çürütmek isteyerek *hakikati* bulamazlar ve hakikat gizli kalır.

“Her zaman görüp durmaktayız ki: Mesela bir musahabe esnasında birisi: Feminizmin az çok sari bir sinir hastalığı olduğunu söyler, karşısındaki: Hayır, der feminizm elzemdir! Bir diğeri tezahürat-ı akliyye ve ahlakiyenin menşe-i esasisi veraset olduğunu iddia eder; lakin karşısındaki bunu kabul etmez.”

diyerek bu ve bunun gibi çeşitli münakaşa örnekleri sunan yazar, istisnasız her ferdde görülen ve manevi eşitlik (eşit telkin gücü) anında ortaya çıkan bu huyun ve ruh hâlinin *içgüdüden* kaynaklandığını dile getirir.

Yazara göre bu içgüdü nedeniyle karşılıklı sohbet edilirken muhatabın söylediği, kabul ve reddettiği, taraftarı olduğu bir fikrin, bir mesleğin yahut bir teorinin aleyhinde bir şey söylemekten insan kendini alıkoyamaz. Bu nedenle yazar, bu teoriyi çok kuvvetli ve sağlam bulduğunu ve kişinin birtakım güçlü duygulara kapılmasıyla sürekli ortaya çıkan aşırı sinirin, düşünceleri ve varsayımları etkilediğini söyler. Yazara göre aslında bu düşünceler ve varsayımlar kişinin kendi kanısı ve kuruntusu değildir. Bu teorinin doğruluğu üzerine: *“Bu nazariyye; mütevali ve mütezayid bir kütle-i tecarib-i kesife ile sabit ve mütehakkıktır.”* diyen yazar, bir teorinin güvenilirliğinin ortaya çıkmasını, doğruluğunu sonsuzlaştıracak olayların tekrar ve devamıyla mümkün olacağını söyler. Söz konusu teorinin doğruluğunun ise devamlı olarak artan yoğun tecrübeler ile kanıtlanacağını dile getirir.

Yazının devamında konuyla ilgili şu örnek verilir: Karşılıklı konuşan kişiler arasından birisi, fen ve ilimler içinden yalnızca edebiyatı kabul edip sürekli edebiyatın ululuğunu, meziyetini ve birçok açıdan faydalarını ve güzelliklerini överek diğer fen ve ilimleri önemsiz gösterirse bu aşırılığı dinleyen kişiler de ister istemez diğer alanları edebiyata karşı savunmak ister. Yani içgüdüsel olarak edebiyatın aleyhinde bir düşünce bulabilmesi için kişilerin beyni uyarılır. Yazara göre bu durum, fazla yenilen bir

yemekten usanılması gibi fazla övülen bir konuda da dinleyici beyninin doymasından kaynaklıdır. Yani amaç hakikati aramak değil, içgüdüyle hareket ederek karşısındaki kişinin fikrini çürütmektir. Münakaşaya giren kişi bunu yaparken savunduğu fikrin doğruluğuna bakmadan karşıdaki kişinin savunduğu görüşün zıddı olan görüşe odaklanır ve muhatabını susturmak için akla gelen gelmeyen bir sürü delille onu ikna etmeye çalışır.

Yazar bu konuyu felsefi yönden inceleyerek yazısına devam eder. Tabiatın döngüsüne ve tabiatta gerçekleşen olaylara bakıldığında her şeyin bir denge üzerinde kurulu olduğu görülür. Yazara göre bir olayı ortaya çıkaran sebeplere, araçlara ve bu olayın gerçekleştirdiği sonuçlara, kısacası olayın mekanizmasına bakılacak ve incelenecek olursa görülür ki hepsi daima denge üzerine çalışır. Özellikle fizik bilgisi buna en iyi örnektir. Fizik bilgisinin kuvvet ve kanunları söz konusu denge mekanizması üzerine çalışır. Hatta bu mekanizma diğer doğal hadiselerde de görülür.

“Bir de hadisat-ı maddiyye de icra-yı tesir eden bir kuvvet, bir kanun; niçin hadisat-ı ruhiyede hükümsüz kalsın?! Esasen hadisat-ı dimagiye de maddi ve tabii değil midir?” sorularıyla yazısına devam eden yazar, aslında maddi hadiselere etki eden kuvvetin ruh hadiselerine de etki etmesi gerektiğini söyler. Çünkü ona göre fikrî hadiseler de doğal ve maddidir. Bu nedenle karşılıklı konuşan iki kişinin birbirlerinin fikirlerini kabul etmeyerek zıt fikirleri savunması, onların iradeleri dışında içgüdüleriyle hareket ederek denkleşmeye çalıştıklarını gösterir. Yazar bu konuyu elektrik pili üzerinden şu şekilde örneklendirir: Bir elektirik pilinde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki kutup vardır ve kutuplar asla aynı olamaz. Tıpkı karşılıklı konuşan iki kişi gibi... Elektrik pilinin kutbu gibi bu konuşanların da sinir kutbu olumlu ve olumsuz olacaktır. Çünkü bir konuşma sırasında bir teörinin lehinde her şeyi söyleyen ve karşıdaki kişiyi bu teori üzerinde hiçbir söz söylenemeyecek derecede doyuran kişi, karşıdaki kişiye karşı ayrıcalıklı bir zafer kazandığını ve itaat içgüdüleriyle karşıdaki kişinin kendisine boyun eğceğini düşünür. Ancak durum düşündüğü gibi olmaz. Karşıdaki kişi her ne kadar onun söylediklerini kabul ve tasdik etse de teörisini savunan kişiye karşı bu boyun eğmeyi kabul etmez ve onun söylediği teörinin tam tersi bir teoriyi savunur. Çünkü insan, kendisiyle aynı kuvvette bir ferdi görünce

vasıflandırılmış içgüdüleriyle onu itaat altına almayı, yönetimi eline geçirmeyi ister. Ancak bunu yaparken karşıdaki kişinin esareti altına girmemek için savunduğu görüşün doğruluğunu veya bu konu hakkındaki hakikati araştırmaz.

Sonuç olarak bütün insan topluluğu, bütün fırkalar, bütün felsefi meslekler, bütün aileler, bütün ferdler ve bütün vicdanlar arasına her an yerleşen bu uyumsuzluk ve zıtlık ve bunların sonucunda yaşanan şiddetli mücadelenin önemli ve güçlü sebebi işte bu olumlu ve olumsuzluk durumudur. Bu nedenle kişiler karşısındaki kişiye hakikati göstereceğim diye uğraşmamalıdır. Çünkü karşılıklı konuşma esnasında kişileri yöneten hakikat değil birtakım zorlayıcı kuvvetlerdir. Bu söylenenlerin özeti niteliğinde yazar: “*Barika-i hakikat, müsademe-i efkardan çıkmaz!*” ifadeleriyle yazısına son verir.

2.1.2.3. Ulumun Hakikati Kavraması

Mehmet Muhlis, Hüseyin Nureddin Bey’e ithaf ettiği “Felsefe-i Ulum”¹¹⁷ başlıklı yazısına hakikate ulaşmanın mümkünlüğü ile ilgili sorduğu birkaç soruyla başlar. Yazara göre hakikat, yaklaştıkça uzak görünen bir ufuk gibidir. O hâlde filozofların, düşünürlerin gerçek eşyayı araştırırken verdikleri çaba faydasız mıdır? Yahut hiçbir zaman sonu gelmeyecek olan bu gayesiz yolda attıkları olgunlaşma adımlarında hakikati kavramak için uğraşılmasındaki fayda nedir? Tabiatın sunduğu bin bir türlü bilinmezliği felsefenin unutulmuş teorileri çözebilecek midir? Ya da tabiatın bilinmezliğini araştırmakla uğraşan ilimler ve fenler tabiatın kaynağını belirleyebilecekler midir? Mademki felsefenin parlak teorileriyle tabiatın izni olmadan bu bilinmezlikler çözülemeyecektir ve sonuç hep olumsuz olacaktır. O hâlde felsefenin takip ettiği gaye nedir ve bu olumsuz sonuçlara rağmen ilimler ve fenler hangi amacın tesiri altında ilerlemektedir? Bu gibi sorularla hakikatin bilinmezliğini ve bu bilinmezliğin kavranmasındaki zorlukları sorgulayan yazar;

“Hayır!.. ‘Ulum u fünün ne kadar terakki ederse etsin bu mühim sırrları hâl etmekte daima izhar-ı ‘acz edecek ve bütün mütefekkirinin

¹¹⁷ Mehmet Muhlis, “Felsefe-i Ulum”, s.43-44.

nazariyât ve kavanin mevzu'asını hakikatin kuvveti karşısında daima bir ibtidailiğin taht-ı tesirinde kalacaktır.”

cevabını verir. Yani ilimler ve fenler yaptıkları incelemelerde her ne kadar ilerleseler de tabiatın hakikatına ulaşmakta yine olumsuz sonuçlar alacaklardır.

Peki, bu sonucu bilen düşünürler neden incelemelerine ve araştırmalarına devam ederler? Çünkü yazara göre mevki olarak diğer insanlardan yüce bir konumda olan düşünürler için önemli olan kâinatın gidişatını incelerken ve araştırırken aldıkları zevk ve mutluluktur. İşte araştırırken aldıkları bu zevk ve mutluluk ele geçirecekleri olumsuz sonuçları onlara unuttur. Çünkü, *“Onlar için yaşamak içtimai değil ferdîdir!..”* diyen yazar, düşünürlerin hayatı bir vazife olarak değil, bir araştırma sahası olarak gördüklerini söyler. Bu nedenle onlar için önemli olan araştırma ve idrak sevincidir. Onlara göre diğer her şey faydasızdır. Hayatı araştırılacak bir ilim sahası olarak görmemek ve hakikate doğru ilerlemeyi istememek ise cahillerin ve ahmakların işidir.

Yazara göre insan, hakikati ilimler ile hissedebîlir. Çünkü ilimler bütün bu incelikleri açıklamada ayrı bir yere sahiptir. Ancak ilimler ve fenler çok fazla bölüme ayrıldığından hakikati bulabilmek için bunların uyumlu birlikteliğine ihtiyaç vardır. Bu ilimlerin birlikteliği ise ilimleri takip ettiği gayenin felsefesidir. Nasıl ki insanın gözleri önünde gerçekleşen bütün şeyler bir ise yazara göre: *“’Ulumda (ilim) olmakla hakikî bir mâhiyet gösterir.”*

Yazının devamında bunun mümkünatını sorgulayan yazar, Spencer’in *“Dünyada icra-yı hükmeden fen değil fûnundur.”* sözünü verir. Spencer’in sözüne göre insanların sabit bir felsefeyi takip edemeyecekleri görülür ve bu nedenle hakikati bulmak için bütün ilimlerin ortaklarını incelemek gerekir. Bu da hakikati bilinmezliğe iten bir durumdur. Yazarın deyimiyle *“O hâlde: Felsefe de her şey gibi kurtulamayacaktır.”* Buna göre kainatın derin bilinmezliklerinin çözülemeyeceğini ve insan acziyetini itiraf edip sadece kavram neşesini hissederek mutlu olacağını söyleyen yazar, burada yazısına son verir.

2.1.2.4. İyimserlik ve Kötümserlik

Yine Naci Fikret tarafından kaleme alınan “Bedbinî – Nikbinî”¹¹⁸ adlı yazıda felsefi meslekler arasında yer alan iyimserlik (*optimizm*) ve kötümserlik (*pesimizm*) kavramlarının özelliklerinden ve bu kavramların birbiri arasındaki farklarından bahsedilir. Yazara göre geçmişte ve bugünde yaşayan filozofların, düşünürlerin, şairlerin, yazarların hepsinin bu iki meslekten birine mensup olduğu görülür ve insanların geneli de gün içinde yaşadıkları olaylara karşı aldığı tavırlarda ya da duygu ve düşüncelerinde iyimser veya kötümser bir hâl sergiler. Ancak sergiledikleri tavırlara bakıldığında insanların %99’u gibi büyük bir kısmını iyimserlerin oluşturduğu görülür. Bu da felsefede “İyimser ve kötümserlerden hangisinin fikri doğrudur?” şeklinde bir soruyu ve çözülmesi güç bir meseleyi gündeme getirir.

Yazara göre bu konuyu sinir hastalıkları hakkında geniş ve derin incelemeler ve araştırmalar yapan tıp hâlledebilir. Hatta bu konu üzerine yani sinir hastalıkları üzerine araştırma yapan doktorlardan çoğu kötümserliğin aleyhinde bulunur. Çünkü doktorlara göre insanların büyük bir kısmı doğal bir hâl ve tavır sergilerken kötümserler ise tabiat dışı hâl ve hareketlerde bulunurlar. Bu nedenle kötümserlik felsefelerindeki şüphelerin ve düşüncelerin hastalıklı ve doğal olmaması, özellikle bu kişilerin vücutlarında hastalık belalarının görülmesi onları doğru ve gerçek olmaktan uzak tutar. Bu söylemlerine örnek olarak mecnunların, saralılarının, genel felce uğrayanların genellikle biraz kötümser olduklarını söyleyen doktorlar, bu durumun hastalıktan ve sinir sistemi bozukluğundan kaynaklandığını ileri sürerler.

Yazar ise doktorların bu söylemine karşı çıkararak bu incelemeleri aceleyle üstünkörü bir şekilde yaptıklarını, tarafsız bir gözle bakmadıklarını ve bu nedenle kararlarında büyük bir hata ettiklerini söyler. Çünkü onlar *doğru*, *öz* ve *gerçek* kavramları ile *vücut sağlığı*, *tabiat* ve *geneli* birbirlerine denk zannederler. Aslında bu teoriyi öne süren kişiler ince denemeler yapsalardı bir kısım mecnun ve saralılarının; sözlerinin tavır ve hareketlerinin,

¹¹⁸ Naci Fikret, “Bedbinî – Nikbinî”, *Şihâb*, s.81-85.

düşüncelerinin, olağanüstü ve tuhaf muamelelerinin tümüyle manasız, boş ve tesadüfî olmadığını görecektir. Çünkü yazara göre o saçma sözler, yapılan gariplikler ve vücudu yerden yere vuran titremeler ve çarpıntılar “(...) *hep dimağın amak-ı hafayasında sıkışıp kalmış, ifade edilemeyecek derece-i hacim ve azamiyeti bulmuş pek içe ve pek derin hissiyat ve tefekküratın inikası ve tehacümatıdır.*”

İşte bu insan beyninin içinde sıkışıp kalan ifade edilmesi güç büyüklükteki duyguları ve düşünceleri, kişinin etrafındaki hastalıksız ve doğal hareketlerde bulunan kişilerin anlamadığını söyleyen yazar, bu nedenle o kişiye *deli* damgasını vurduklarını söyler. Bu söyleme başvurmalarının sebebi ise onun yaptıklarını kavrayamamaktan kaynaklıdır. Tıpkı bugünkü çağın buluşlarını, icatlarını ve gelişmelerini asırlar öncesi yaşayan kişilere anlatmak gibi. Eğer bugünkü icatlar, asırlar öncesi yaşayan kişilere o günkü dil ile açıklanmaya çalışılsaydı, o kişilerin beyin havzasında bu anlayışlar olmayacağı için çoğu insan bunları söyleyen kişinin cinnet geçirdiğine karar verirdi.

Yazının devamında “*Filhakika bütün bu efal ve harekât-ı harikulade; netice-i cinnettir; fakat aynı zamanda netice-i dehâdır.*” diyen yazar, cinnet ile dehayı ikiz olarak görür. Çünkü bugünkü yapılan icatların pek çoğu geçmişte *deli* olarak adlandırılan kişiler tarafından söylemiştir. Delice sayılan bir sözü, bir hareketi sırf hakikate uymadığı, doğal ve dengeli bir durum olmadığı için saçma saymak doğru değildir, belki de saçma bulunan o kişi geleceğin dâhisidir. Bu nedenle deha ile cinnet kavramını aynı kefiye koyan yazar, bunların aynı fizyolojik esasa, ruha ve hayâya sahip olduğunu ve ikisinin de normalin üstünde bir beyinde ortaya çıktığını söyler.

“*Heyet-i umumiye-i beşeriyede tekammül dimağı batî ve tedrici; bazı eşhada seri ve hâdd bir tekammül ve inbisat gösterince artık onlar, ‘deli’ veya ‘dâhi’ olurlar.*” ifadeleriyle ise yazar, beyinlerin işleyiş hızına göre insanları *normal* ya da *deli* ve *dahi* olarak sınıflandırır. Eğer insanlar saçma buldukları fikirleri ve sözleri anlayacak zihne sahip olsalardı beyin ile vücudun diğer kısımları arasında bulunan gerekli bağlardan dolayı onlar da hasta olur ve cinnet geçirirdi. Hâlbuki geçmişte yaşayan birçok büyük

düşünüre bakıldığında görülür ki onların hareketlerinde de delice sayılan izler vardır ve bu izler dehanın göstergesidir.

Sonrasında kötümserlik ve iyimserlik kavramlarının birbiri arasındaki farklarından bahseden yazar, kötümser olanların insanlıkta, toplumda, kuruluşlarda ve onların niteliklerinde, canlı, cansız bütün varlıklarda kısacası her şeyde bir kötülük aradıklarını, her şeyi kötülüğe yorduklarını ve iyi, güzel olan ne varsa hepsinin arkasında bir fenalık olduğunu iddia ettiklerini söyler. Kötümserlerin bu zanlarının kuruntudan ve vesveseden ileri geldiğini dile getiren iyimser olanlar ise; kötümserlerin her güzelliğin arkasında gizli bir fenalık aramalarını, bozuk beyinlerinden, hastalıklarından ya da fesat ahlaklarından kaynaklandığını ifade eder. Bu nedenle iyimserlere göre kötümserler anormallerdir. “*Şimdi bu ikiden hangisi doğrudur?*” sorusuyla yazısına devam eden yazar, bu iki kavramdan hangisinin doğru olduğunu gözlem ve tecrübelerine göre açıklayacağını söyler.

Ona göre iyimserlik, gerçeği olduğu gibi görmeye ve kavramaya cesareti olmayan bir his, bir zan, bir teori, bir felsefedir. Bu nedenle iyimserlik; öfke ve dehşeti, bunların sebep olduğu haşinliği ve iyi ve güzel duyguların rencide edilmesini kabul edemez ve asıl gerçeği görmeyi reddeder. Yazara göre bunun sebebi ise *duygulardır*. Çünkü “*İnsanlar; daima... Daima hissiyâtlarının esir ve mahkûmlarıdır.*” ve esiri olduğu duygular, insanlara ne emrederse, hangi hareketi yapmaya sevk ederse insanlar da onu yapmaya ve kabul etmeye mecburdurlar. Tıpkı eski zamandaki insanların hiçbir şeyi sorgulamaksızın hislerinin peşinden giderek ay, güneş, dağ gibi birçok cisme inanması ve ibadet etmesi gibi. Hâlbuki insanlar, düşüncelerini duygularının önüne geçirse bu esirlikten kurtulmuş olacaklardır. Çünkü hissiyata uyma durumu beyin gelişiminin tamamlanmamasından kaynaklıdır. Beyin büyüdükçe, geliştikçe tecrübeler ve gözlemler artacak ve beyin kuvvetlenmeye başlayacaktır. Yazara göre eski devirdeki insanların boş ve mantıksız şeyleri sorgulayamadan inanmaları da bundan kaynaklıdır. Çünkü onlar “*beşeriyetin hâl-i sabavetini ihtiva ettiği için*” o zamanki insanların beyinleri çocuklar gibi gerçeğe değil görüneneye odaklanmıştır. Nasıl ki bir çocuk gelecek kaygısı gütmeyen ve hakikati arama gayesi olmadan içinde bulunduğu âna yani görüneneye

odaklanır ve onu elde etmek için gerekirse duygularına aldanarak bağıırıp çağırıp ağlarsa, henüz beyinleri gelişmemiş olan geçmiş zamandaki insanlar da duygularına yenilip gerçeğe değil görüneneye odaklanır. Bu sebeple gördüğü şeylere sorgusuz sualsiz inanırlar.

İyimserliği insanları aldatan bir felsefe olarak gören yazar, onu ilaçların üzerine ilave edilen şekere benzetir. Nasıl ki “(...) morfin gibi medeniyetin, heyet-i içtimaiyyenin müthiş ve semdar haplarının üzerine bir tabaka şeker ilave etmek suretiyle onları tatlı, güzel, müfferih veya mazaretsiz bir şey gibi” yuttursa da aslında o zehirli, korkunç hapların üzerine dökülen tatlı şeker, hapın vücutta hissettireceği acıları yani gerçek hakikati örter. Ancak “ ‘vehm’ bir ‘su-i zann’ olmakla itham edilen” kötümserlik felsefesi ise bütün acıyı, sertliği, rezilliği ve fenalığı yani görünen bütün gerçeği süslemeden, örtmeden apaçık bir şekilde insanın yüzüne vurur. Yazara göre “kötümserlik” ismini de hiçbir kötülüğü saklamamasından alır. Bunun yanında kötümserlik felsefesinin insan hayatını gözettiğini söyleyen yazar, kötümserlik felsefesinin insanın yanlışlıkla yuttuğu bir zehri çıkartmak için çare aradığını ve bu zehri içmeye teşebbüs ettiren sebebi öğrenerek kişiyi koruduğunu belirterek iyimserlik felsefesini gibi gerçeği güzellikle örtmediğini söyler. Sereton, intihar, verem ve cinnet gibi korkunç felaketlerin gerçek sebeplerini ise hayatta, toplumda, ahlakta ve bunların bütün eğlenceleri hakkında iyimserliğe aldanıp sonrasında gördükleri gerçek hakikatin sertliğine, şiddetine katlanamamalarından kaynaklanır. Hâlbuki kötümserlik felsefesi insanlara hayatın, toplumun ve bütün kâinatın fenalıklarını, sertliklerini, bütün o eğlencelerin, güzelliklerin arkasında yatan kötülükleri, kısacası bütün mekanizmasını göstererek insanların beyinlerini ve ruhlarını hayata hazırlayarak onları dayanıklı hâle getirir.

Yazının devamında kötümserlik hakkında söylenen yanlış zanlara yer verilir. Yazar kötümserliği sürekli kederli, üzgün duran, her şeyden şikâyet eden, hiçbir şeyden mutlu olmayan yapıda zannedenlere karşı kötümserliğin gerçek anlamının görünüşteki güzelliklere ve iyiliklere aldanmamak olduğunu söyler. Bu söyleminin yanında kötümserliğin aslında her şeyi hoş gören, her şeye gülen, sürekli üzgün olmayan bir yapıda olduğunu dile getirirerek aslında “ (...) onlar için hayatta hiddet edilecek, ehemmiyet

verilecek hiçbir hadise yoktur.” ifadesiyle yazısına son verir. Başta sormuş olduğu “Şimdi bu ikiden hangisi doğrudur?” sorusuna karşı yaptığı açıklamalar ise bize yazarın kötümserlik felsefesini daha doğru bulduğunu gösterir.

2.1.2.5. Psikoloji ve Sosyolojinin Ortaya Çıkışı

P. E. imzalı yazarın “Psikoloji ve Sosyoloji”¹¹⁹ adlı yazısında psikoloji ve sosyolojinin ortaya çıkışı, kökleri ve felsefe ile olan ilişkileri kaleme alınmıştır.

Yazar başlangıçta psikolojinin kökenlerine değinir. Yunan bilginlerinden Sokrat’ın ahlaki ve manevi insan ilminin önemini vurgulayarak talebelerine bu ilmi tavsiye etmesiyle psikolojinin Kırım topraklarında doğduğunun anlaşıldığını söyleyen yazar, *psikoloji* kelimesinin ise ilk olarak 16. yüzyılın sonlarına doğru duyulmaya başlandığını dile getirir. Yazar “*Zamânımızda ise ma’lumât-ı beşerîyyenin başlı başına bir şu’besi gibi telakkî edilerek fûnun miyânında bir mevki’-i mümtâz ihrâz edebildi.*” ifadeleriyle kendi zamanında psikolojinin insanlık bilgisinin bir dalı olarak değerlendirildiğini bu nedenle fenler arasında seçkin bir konuma sahip olduğu ve geçmiş zamanda da metafizik ile bağı olduğunu söyler. Yazının devamında:

“Fûnun-ı felsefiye konusunda Dictiannair phigues philaso des sciences [Fiziksel Bilimler Sözlüğü] görüldüğü gibi sırf vicdan vasıtasıyla mütalaa edilebilen ruh ile melekatinden bahs eden felsefe subesine psikoloji -ilm-i ahval-er-ruh- deniyor.”

ifadeleriyle psikoloji teriminin fiziki bilimler sözlüğündeki tanımına yer veren yazar, bugün bu tanımın geçerli olmadığını söyleyerek psikolojinin felsefenin bir dalı olmadığını, sadece vicdan vasıtasıyla incelemeler yapmadığını ve ruh ile yetilerinden bahseden bir fen olmadığını dile getirir. Bu eski tanım üzerinde otuz sene gibi bir süre çalışarak düzenlemeler yapıldığını söyleyerek psikolojinin bugünkü tanımının, insan ruhunda gerçekleşen olayların kanunlarından bahseden bir fen olduğunu dile getirir.

¹¹⁹ P. E, “Psikoloji ve Sosyoloji”, *Şihâb*, s.129-131.

Felsefe başlangıçta bütün ilimler ve fenleri kapsayan bir yapıya sahipti. Ancak bir zaman sonra matematiğe bağlı ilimler ve fizik bilgisi felsefeden ayrıldı ve bu süreçte -hayat tecrübelerine dayanan gözlemler ile oluşturulan- toplumsal bilimler gibi çeşitli ilimler doğdu. Ardından pozitif ilim oluşup genişledi ve sonrasında fenlerin en çeşitli ve yavaş oluşan psikoloji ve sosyoloji (*toplumsal ilim*) oluşumunu ve birleşimini tamamladı yahut yazara göre hâlâ “*ikmal olunmaya devam etmektedir denilebilir*”. Psikoloji ve sosyolojinin ortaya çıkmasıyla fen bilimlerine fayda sağladığını söyleyen yazar, bu sebeple fenlerin açıklanabilir olduğunu, daha kesin ve net bir hâlâ geldiklerini, hatta felsefenin de kapsam alanı açısından kazanç ve fayda sağladığını dile getirir. Mösyö Ribot’un “*Felsenin daire-i şümulünün hâl-i hazırda ki rabıtasızlığını fen ‘umumîden maada hadd-i zatında gibi nazar-ı itibara alınan fûnun hususiyye-i saireyi ihtiva eylesinden ileri gelmekte*” sözüyle felsefenin kapsam alanında oluşan temassızlığın aslında felsefe içinde tamamlayıcı gibi görünen fenlerin özelliklerinden kaynaklandığı söyler. Felsefeden ayrılan psikoloji ve sosyolojinin ise onu bunun gibi küçük meselelerden de özgür kıldığını ve rahatlattığını dile getirir. Diğer taraftan bu ilimlerin topladıkları malzemeyi felsefenin konusu olan genel senteze vererek felsefenin vazifesini kolaylaştırmış olurlar. “*Mezkûr malzeme nelerdir? Ve ne suretle istimal edilmelidirler?*” sorularıyla yazısına devam eden yazar, bunları söylemeyeceğini sosyoloji ve psikoloji için büyük öneme sahip olan felsefenin uyarısı ile yetineceğini dile getirir.

Yazının devamında psikolojinin araştırma alanına değinen yazar, psikolojinin insan ruhunu inceleyip araştırdığı gibi felsefi meslekler ile felsefi sistemleri ve bunların oluşma ve düzenlenmesi konusunda ihtiyaç duyulan malzemeyi yani gerekli bilgileri de az veya çok önemli bir kısmını incelediğini ve araştırdığını ifade eder. Ayrıca psikoloji kurallarının ve uygulamalarının kıymeti üzerinde durarak söz konusu kuralların ve uygulamaların felsefe kuramlarının ve dinî inanışların esaslarını ve köklerini anlama ve kavrama konusunda yardımcı olduğunu önemle belirtir. Madde fikrini açarak incelemesi, telepati ve ruhçuluk hadiselerini incelenmesi, maddi olmayan ruha inanmayı gerektirecek sebepleri ve bu sebeplerin neden olduğu sonuçları göstermesi ve bunun yanında şüpheli olayların sebeplerini

ve düzenlenmesi gereken noktaları göstererek bir fikir edinmeye müsaade ettiğini söyleyen yazar, psikolojinin önemini vurgulayarak yazısına son verir.

Sonuç olarak felsefe yazılarına bakıldığında iyimserlik ve kötümserlik kavramları üzerinde durulduğu ve ahlak felsefesinin bilime dayandırıldığı görülür. Bunun yanında karşılıklı yapılan münakaşalarda gerçeğin gün yüzüne çıkmayacağı ve kâinatın gerçeklerinin çözümlenemeyeceği üzerine yazılar yazılmıştır.

2.1.3. Eleştiri

Bu kısımda “Edebiyatta Muhavvif Dakikalar!”¹²⁰, “Felsefe-i Gayr-Müdrîke”¹²¹, “Avrupa Medeniyeti ve Kilise”¹²², “Gösterişizm-Meslekî Düşkününe Şaka”¹²³ başlıklı eleştiri yazıları yer alır. Eleştiriler felsefî, siyasi ve edebî konularda yapılmıştır. Yazılardan ikisi Mehmet Muhlis’e aitken diğer ikisi Mehmet Hayrettin¹²⁴ ile Naci Fikret’indir.

2.1.3.1. Eski ve Yeni Lisan Arasında Kalan Edebiyat

“Edebiyatta Muhavvif Dakikalar!”¹²⁵ başlıklı yazısına Tanzimat Edebiyatı ve Servet-i Fünun Dönemi Edebiyatı’nı överek başlayan M. H.

¹²⁰ Mehmet Hayrettin, “Edebiyatta Muhavvif Dakikalar!”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 50-51.

¹²¹ Mehmet Muhlis, “Felsefe-i Gayr-ı Müdrîke”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 95.

¹²² Mehmet Muhlis, “Avrupa Medeniyeti ve Kilîsa”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 97-99.

¹²³ Naci Fikret, “Gösterişizm- Meslekî Düşkününe Şaka”, *Şihâb*, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 125-128.

¹²⁴ *Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye* isimli bir ders kitabı hazırlayan Mehmet Hayrettin hem Konya idadisinin ikinci müdürü hem de edebiyat öğretmenidir. Mecmuada makaleleri ve manzum tiyatroları vardır. Ancak hakkında çok fazla bilgiye rastlanamamıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Nâzım H. Polat, “Osmanlı Dönemi Edebiyat Tarihlerinin Halk Edebiyatına Bakışı”, *Milli Folklor Dergisi*, C. 12, S. 99 (2013), s. 16.)

¹²⁵ Mehmet Hayrettin, “Edebiyatta Muhavvif Dakikalar!”, s. 50-51.

“Şinasi, Abdülhak Hamid, Halid Ziya edebiyatıyla maziden ayrılan edebiyatımız: ruh ve hissimizin ihtiyacını temine kâfi add edilecek bir mevki-i bülend ve ihtişamda şule-i nisar olurken, Cenâb Şehâbeddin, Süleymân Nazîf, Tevfik Fikret, Mehmet Rauf, Hüseyin Suâd edebiyatı zuhura gelerek kati bir hatve-i tekâmül attı.”

ifadeleriyle Tanzimat ile birlikte edebiyatın geçmişten ayrılıp yüksek bir makama yerleştiğini söylerken Servet-i Fünun Dönemi Edebiyatı’yla ise edebiyatın kesin bir olgunlaşma adımı attığını dile getirir. Mükemmel, süslü ve renkli üsluplarıyla edebiyatımızı fevkaalede bir dereceye yükselttiklerini, bilinmezlikleri açığa çıkardıklarını ve gençlerin ilerleyebilmesi için bu olgunlaşma yolunu açtıklarını söyleyen yazar, gençlerin de bu olgunlaşma yolunda ilerleyerek ruhunu, sevgisini, sosyal hayatını ve her şeyini bu tarz ile dile getireceklerini söyler. Ancak durum beklendiği gibi olmaz. Yazara göre bu olmayış *“edebiyat için bir noksan, millet için bir inhitat, gençlik için bir felaket”* olur. Çünkü bu edebiyat, milletin içinden çıkıp yükselen bir edebiyat değildir, aksine seçkin kişilere dönük, milyonda bir şahsa ait, özel bir edebiyattır.

Yazarın yazının başında dönem edebiyatından bahsederken dönem ismi belirtmeden sadece o döneme şekil vermiş *“Abdülhak Hamid edebiyatı, Tevfik Fikret edebiyatı”* gibi birkaç kişinin ismini anması da bunun bir göstergesidir. Çünkü yazara göre *“Bu türlü edebiyat bir milletin değil belki bir veya birkaç şahsın edebiyatıdır.”* ve milletin edebiyatı olmayan bir edebiyata böyle adlandırmalar yapmak daha doğrudur. Yazara göre eğer bu edebiyat milletin olsaydı, bir sürü edip üzerine eserler verir, millet bu dili anlar ve anlatır, genelleştirir ve milli bir edebiyat olarak kabul ederdi. Ancak söz konusu edebiyatın dili, millet fertleri tarafından kuşdili veya yabancı dil konuşuluyormuş gibi anlaşılmıyor, yabancı kalıyor ve sadece birkaç kişi bu edebiyatın dilini anlıyordu. Bu nedenle bazıları söz konusu edebiyatın dilini korumak için kendilerinde kusur bulup o seçkin kişileri yüce buluyor ve milleti de o yüce mertebeye çıkartmak istiyordu. Bu fikri çok boş bularak eleştiren yazar *“Koskoca bir milleti: birkaç şahsın keyfine kurban etmekten birkaç şahsı bir milleti keyfine kurban”* etmeyi daha akıllıca bulur ve bu seçkin edebiyattan çıkan eserleri ve kıymetli hatıraları özenle saklayıp oraya sabitleyerek geçmişî terk etmeyi önerir.

Terk edilen bu geçmişin yerine milletin ruhunu güzel bir şekilde dile getirecek milli bir edebiyat için yeni bir yol açmayı teklif eder ve Genç Kalemler ile Türk Yurdu'nun bu yolda hatırı sayılacak adımlar attıklarını söyler. Ancak yeni bir edebiyat meydana getirmenin kolay olmadığını, bunun için büyük gayretlerle çalışılması ve büyük girişimler yapılması gerektiğini dile getirir. Eğer gerekli çalışmalar yapılmazsa korkunç dakikalar geçiren edebiyatın yine eski hâline döneceğini ve milletin dilsiz, ruhsuz ve hissiz yaşayacağını söyleyerek eleştirir.

Yazara göre edebiyat *“iki cami arasında kalmış binamaz gibi”* sendeleme durumdadır. Yani temelinden sarsılıp can çekişen eski lisan ile henüz takip edilecek bir yol açamayan Yeni Lisan arasında kalmıştır. Artık bu tereddütle yaşanmaması gerektiğini söyleyen yazar, Yeni Lisan'ın esas yollarını belirlediğini söyleyerek o zeminde yürünmesi gerektiğini vurular. *“Bu muhavvif dakikalara! Artık bir nihayet verelim...”* diyerek Şihâb'ın bugünden itibaren bu amacı takip edeceğini söyler. Eski edebiyatın propagandasını yapan kişileri ise susmaya davet ederek yazısına son verir.

Sonuç olarak bu yazıda Mehmet Hayrettin'in Milli edebiyat yanlısı bir tavır sergilediğini ve Servet-i Fünun edebiyatının geride bırakılması gerektiğini düşündüğünü görüyoruz.

2.1.3.2. İslam Medeniyetinin İlerleme Yolunda “Cehâlet” ile Savaşı

Balkan Savaşları'nın çıkmasında her ne kadar Rusya ile Avusturya arasında Balkanlar'ı paylaşma mücadelesi olsa da diğer taraftan Balkan devletlerinin kendi aralarında Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmelerini önleyen bazı meseleler vardı. Bu meselelerin başında ise Bulgar kilisesinin Rum-Ortodoks kilisesinden ayrıldığı tarihten beri Makedonya'da birçok kilise ve mektebin kime ait olduğu meselesinden doğan *kiliseler meselesi* geliyordu¹²⁶. Mehmet Muhlis'in kaleme aldığı “Avrupa Medeniyeti ve

¹²⁶ Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5 (1992), <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkan-savasi> (Erişim: 11.12.2022), s. 23-25.

Kilise”¹²⁷ başlıklı yazıda ise hem Balkan Savaşları’na neden olan kilise meseleleri hem kilisenin yaptırımları hem de Avrupa’nın İslam medeniyetine karşı tutumu ele alınmıştır.

Yazar yazının başında tarihi bir tekerrürden ibaret olarak görenleri eleştirir. Çünkü ona göre bu görüşe sahip olan kişiler toplumun maddi ve manevi hâllerini derinden etkiler. Kilise de topluma etki eden unsurlardan birisidir. Geçmişte Ortaçağ’ı kana bulayarak toplumu kötü bir şekilde etkileyen kilise, şimdi ise tarihi tekrarlayıp yirminci asrı etkileme niyetindedir.

Devamında dönemin en geniş topraklarına sahip olan ve İngiltere tarafından kurulan Britanya’yı şu şekilde tanımlayan yazar:

“Protestan, Katolik, Ortodoks olmakla değil, terakki ve temeddünle hukuk-i beşeriyenin muhafazası ile bütün harekât-ı beşeriyeye ve vahdet -i aheng bahş ederek çekilen sefaletlerin refi için ‘sosyalizm’ nazariyelerini vazı eden ve bilhassa dinsizliğini ilan ederek mekteplerinden ulum-ı diniyeyi ref ve memleketinden kurun-ı vusta ve meşrutiyet olmakla Britanya’nın mevki-i muhteşeminden medeniyet şaşaaları yağıdın İngiltere hulasa merkez-i medeniyet ve satvet!”

Britanya’nın bu muhteşem mevkiye kiliselerle değil terakki ve medenileşmeyle geldiğini dile getirir. Ancak buna rağmen bütün Avrupa, Orta Çağ’daki haç ehlinin zalim eserlerini yine gösterir. Öyle ki Britanya bile kilisenin bütün entrikalarını yıkıp vicdan özgürlüğü bahşeden fikirlerinin heykellerini vatanlarına dikerken İslamın vasiyetlerini görmezden gelerek yine cennetin anahtarını satan o haç şekline bağlı kaldığını gösterir. Bunun üzerine *“Hani ya şu asr-ı medeniyette herkesin mal u can, arz ve namusu emniyetteydi?”* şeklinde soru yönelten yazar, tarihin kanlı sayfalarından hâlâ ibret alınamadığı için medeniyet asrındaki genel barışın yine korunamayacağını sitemle dile getirir.

1890 yılında Selanik’te çıkan ve büyük hasar bırakan bir yangında büyük ölçüde zarar gören Ayasofya¹²⁸, uzun yıllar kapalı kalmıştır. Osmanlı

¹²⁷ Mehmet Muhlis, “Avrupa Medeniyeti ve Kilîsa”, s. 97-99.

¹²⁸ Selanik’teki Ayasofya, önceleri eski bir klise olarak bilinir. Ancak 1430 yılında Sultan II. Murad’ın Selanik’i fethetmesiyle klise, 1527-28 yılında İbrâhim Paşa tarafından camiye çevrilir. Evliya Çelebi 1078 (1667-68) yılında bir seyahate çıkarak Selanik’uğrar

Devleti'nin son yıllarında ise bazı projelerle birlikte burası cami ihya edilmiş ve Sultan V. Mehmet Reşad 1911 yılındaki Rumeli seyahatinde Selanik'e uğradığında ilk cuma selamlığını burada yaparak yeniden ibadete açmıştır. Ancak 8 Kasım 1912'de şehir Yunanlılara teslim edilince cami tekrar kilise yapılmış, içinde ve dışındaki Türk devri unsurları yok edilmiştir¹²⁹. Yazının devamında bu konuya da değinen yazar, sözde medeniyet kanunu şampanya şişelerinin tesir ettiği mahmurlukla söyledikleri için Selanik Ayasofyası'na da haç işaretini dikerek bütün emeleri katlettiklerini, bütün aileleri mahvettiklerini ve bütün çocukları parça parça ettiklerini söyler. Yazara göre bütün bunların sorumlusu ise dörtlü Balkan ittifakının oluşturduğu engizasyondur.

Bu zalimliklere karşı İslamiyet'i öven yazar, İslamiyet'in hiçbir zaman hâkimiyet altına aldığı memleketlerde zulüm etmediğini aksine insanlara mezhep özgürlüğü tanıdığını dile getirir. Hatta Fatih Sultan Mehmet'i örnek vererek Koca Bizans'ı yendiği hâlde fetihleriyle gururlanmadığını ifade eder. Bunun yanında Senjak mabedini de örnek veren yazar, İslamiyetin ortaya çıkmasından sonra İslam'ın ve Hristiyanlığın seksen sene kadar bu ibadet yerini ortaklaşa kullandıklarını dile getirir. Ancak buna rağmen Avrupa'nın İslam Medeniyeti'ni barbar olarak görmesine sitem eder.

Yazara göre kilisenin kötü yanlarından birisi de rehber medeniyetlerin aklını kurcalayan mevcut yalanlarıdır. Kilise cennetin anahtarını satarak kendini yüce bir konumunda bulundurur ve bu konumuyla cahil halkı Türklere karşı kıskırtır. Türkleri Hristiyanlara zalim etmekle suçlayarak Türklere karşı mücadele edenlerin Hz. İsa ile bir olduklarını söyleyerek cesaretlendirir. Yazara göre hükümetin bunu yapma nedeni ise *“Asya'da temin-i iktisatla beraber bir izdiham-ı kesif için aç ve biilaç kalarak*

ve oradaki en meşhur caminin Ayasofya olduğunu söyler. Mabedin büyüklüğünü Trabzon'daki Ayasofya Camii ile eş tutarken İstanbul Ayasofya'sıyla da benzediğini dile getirir (Semavi Eyice, “Ayasofya Camii”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4 (1991), <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayasofya-camii--selanik> (Erişim: 11.12.2022), s. 217-218).

¹²⁹ Eyice, “Ayasofya Camii”, s. 217-218.

anarşist, komünist gibi cemiyetlerle” halkın refahı için hükümete baş kaldırmaktır.

Medeniyet menfaatleriyle Türkleri devirmeye çalışan haçlılara karşı “*İntibah!!! Koca Türklerin intibah!!!*” nidalarıyla Türklere seslenen yazar, Türklerin keder veren o tembellik uykusundan artık uyanmaları gerektiğini söyler. Çünkü yazara göre kilisenin uğursuz şarabı İslam dininin meşalesini söndürmek ister. Bu nedenle yazar “*yarın ölecekmiş gibi ahirete, hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya çalışmayı*” telkin eden İslam felsefesinin yolundan gitmeyi öğütler. Düşmanı yenmek için onun sanat ve terakkilerinin önüne geçilmesi, dinin dinlenilmesi ve din bilginleri tarafından da halka ilimden, fenden, sanayiden ve yeniliklerden bahsedilmesi gerektiğini dile getirir. Yazara göre ancak böyle olursa İslam Medeniyeti’ni mahveden cehâlet ve düşmanlar mağlup edilebilir. Çünkü korkunç düşmanı yenen en önemli araç mekteplerdir. Bu nedenle yeni ilim öğreniminin dinin direği kadar zorunlu olmalıdır.

Yazara göre İslam medeniyetini yenen ne toplumun cesaretsizliği ne kader ne de Balkan eşkiyasıdır. Mağlubiyetin sebebi cehâlet ve gaflettir. Eğer toplum hem emek ve gayret verip hem de dinin yüceliğine inanırsa o zaman bu savaşı kazanmış olur diyen yazar, Hz. Muhammed (sav)’in savaştaki gayretini ve inancını da örnek vererek yazısını sonlandırır.

2.1.3.3. Felsefenin Anlaşılmazlığı

Mehmet Muhlis tarafından “Müessisine İthaf” notuyla yazılan “Felsefe-i Gayr-ı Müdrike”¹³⁰ başlıklı yazıda Naci Fikret’in felsefe bilgisi mizahi bir şekilde eleştirilmiştir. *Şihâb*’da eleştirdiği kişinin kim olduğu belli değildir. Ancak Naci Fikret’in *Konya Basın Tarihi*’ndeki açıklaması bu yazının kendisine ithafen yazıldığı ile ilgilidir¹³¹.

Yazar: “*O daha mektep sıraları üzerinde iken filozoftu.*” ifadesiyle yazısına başlar. Çünkü kendisinin öğretmenlik yaptığı yıllarda Naci Fikret, onun son sınıftaki başarılı öğrencilerindendir. Hatta Fikret de onu diğer öğretmenlerinden farklı, samimi ve gerçek bir mütefekkir olarak

¹³⁰ Mehmet Muhlis, “Felsefe-i Gayr-ı Müdrike” , s. 95.

¹³¹ Caner Arabacı ve öte., *Konya Basın Tarihi*, Konya: Palet Yayınları, 2009, s. 356.

görüyordu. Ancak Mehmet Muhlis'in *Ufk-ı Atı* ve *Şihâb'a* gönderdiği yazılarda Naci Fikret ile bazen ciddi bazen de şaka yollu atıştığı görülür.¹³² Bu yazı da onlardan birisidir.

Yazara göre Fikret'in önce tarihe, sonra edebiyata başlayan merakı ve araştırmaları en sonunda onu felsefenin sonsuz sahasına sokar. Bu sahada Brahman'dan Konfüçyüs'e Heraklit'ten Pisagor'a kadar bütün dehaların felsefi mesleklerini özetleyen bir Sokrat olur. Burada yazar, Naci Fikret'in ahlaka dair yazdığı yazılara gönderme yapar. Çünkü Sokrat'ın ahlak felsefesi görüşleriyle Naci Fikret'inkiler benzerdir.

Devamında Fikret'in bununla da yetinmeyerek felsefenin gelişimini, Orta Çağ'daki evresini ve Skolâstik felsefenin bütün devirlerini incelediğini söyler. Luther'in Hristiyanlık ile ilgili yaptığı dinî ve felsefi inkılâbına karşı da *“metafizik bir daha avdet etmemek üzere sükût etti”* söylemini dile getirir. Muhlis, felsefe ile ilgili bu bilgileri paylaşırken aslında kendisinin de bu konu hakkında ne kadar bilgili olduğunu gösterir.

Yazar, Naci Fikret'in Descartes'in “usul-ı şekk” görüşüyle tanıştığında ise hakikat diye bir şey olmadığına inandığını ve yaptığı araştırmaları bir kenara bırakarak felsefenin bir kuruntudan ibaret olduğunu düşündüğünü dile getirir. Ancak felsefe sonsuz uçurumları olan bir mecradır. Bu nedenle Auguste Comte'nin “pozitivizm” görüşüne sıcak bakmaya başlayan Fikret, bu sefer de maddiyat ve fen haricindeki her şeyin kuruntu olduğunu ifade eder. Sonra *“Hakayık-ı fenniye bir hakikat-i müsbetedir.”* diyerek materyalizme yönelirken Spencer'in *“Dünyada icra-yı hükm eden fen değil, fînundur.”* sözüyle kafasını karıştırır ve hiddetlenir. Böylelikle felsefe görüşlerinde bir kesinlik olmadığı için bilgilerimizde de bir kesinlik olmadığı düşünür. Yazar bu durumu:

“Yine hiddetlendi, fakat bu hiddet onu derin bir bedbiniye sevk ediyor, Rusların rahm u şefkat taraftarı 'Tolstoy'una kızıyor, Almanların koca bedbin filozofu Schopenhaure'u takdir ediyor ve dünyayı daima siyah görmek için gözlük bile takıyordu...”

¹³² Tuba Özdiñç, *Mehmet Muhlis Koner (Hayatı, şahsiyeti, fikirleri) (Yüksek Lisan Tezi)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 331834), s. 51, 142.

Mehmet Muhlis buradaki bedbinlik ifadesiyle Naci Fikret'in "Bedbini-Nikbini" adlı yazısına gönderme yapar. Çünkü söz konusu yazıda Fikret, iyimserlerin hayattaki her olaya güzellikle yaklaştıkları için gerçeği göremediklerini ifade eder. Kötümserlerin ise kâinattaki her güzel olaya şüpheyle bakarak onların altında yatan bütün kötü tarafları açığa çıkarttığını dile getirir. Ancak Fikret, bu durumun insanların beyinlerini ve ruhlarını yaşanacak olaylara karşı dayanıklı hale getirdiği söyleyerek kötümserlerin tarafını tutar. Bu nedenle Mehmet Muhlis, Fikret'in Almanların kötümser filozofu Schopenhaure'u takdir etmesini alaya alarak eleştirir.

Yazının devamında zavallı araştırmacının bu sefer de natüralizme geçiş yaptığını oradan da farklı alanlara yönelerek felsefe buhranları geçirdiği söyler. Ancak bir arkadaşının yaptığı araştırmalarının sonucunu sorması onun: "Benim felsefem gayr- müdrikdir." demesine sebep olur. Bu cevabı Muhlis'in onu eleştirmesine sebep olur. Çünkü ona göre Fikret, araştırmalarından bir şey anlamamıştır ve incelemeleri boşa gitmesin diye "bir felsefe-yi gayr- müdrike" görüşü ortaya atmıştır. Yazara göre bu, beynine sapanan düşüncelerden kurtuluş şekli olmuştur.

2.1.3.4.

Gösterişizm

Naci Fikret "Gösterişizm-Meslekî Düşkününe Şaka"¹³³ başlıklı yazısında gösteriş yapmak uğruna yarı bildiği yabancı dille hava atan, okumadığı hâlde cam dolabını güzel ciltli kitaplarla dolduran ve çoğu Türkçe olan bu kitaplardan öğrendiği yabancı yazarların ismini sadece hava atmak uğruna telaffuz eden kişileri eleştirir. Bu kişiler hava attığı çoğu bilgiyi Türk yazarların kitaplarından öğrendiği hâlde Türk yazarlardan hiç bahsetmeyen, hatta incelemeyen ve araştırmayan kişilerdir. Bu nedenle yazar onların bu gösteriş merakını hicveder.

Bu yazı aynı zamanda Naci Fikret'in, öğretmeni Mehmet Muhlis'i alaya aldığı bir yazıdır. Bu konu hakkında Sadrettin Karatay şunları söyler:

"O yıllarda ilkin Naci Fikret ile Cevdet Tahir Ufk-ı Ati sonra Hulki Amil ile Muzaffer Hamit Şihâb adlı birer edebî dergi çıkardılar. Bu küçük okul dergilerinde "Mehmet Muhlis" imzalı yazılar da

¹³³ Naci Fikret, "Gösterişizm- Meslekî Düşkününe Şaka", s. 125-128.

*görüniüyordu. Kâtip Mehmet Efendi artık gözümüzde büyümüş, edip Mehmet Muhlis Bey olmuştu. Yazdıklarını pek anlamasak da onun kudretli bir yazar olduğuna inanıyorduk. Naci Fikret'le Mehmet Muhlis Bey dergilerde bazen ciddî, çok zaman da lâtîfe yollu çatışarlardı. Naci'nin "Gösterişimiz Mesleğinin Mucidine İthaf" diye bir yazısını hatırlarım ki, bunda kadın düşmanı Naci, feminist geçinen Muhlis Bey'in ifrat derecedeki Emil Zola hayranlığını alaya alıyor, bu arada "pirzolayı çok sevmesi de ondandır, ama kendisi henüz pîr olmadığından şimdilik yalnız Zola olduğunu söyler" diye takılıyordu."*¹³⁴

Görüldüğü gibi yazıda yer alan gösteriş düşkünü kişinin kesin olarak Mehmet Muhlis olduğu belli değildir. Fikret, sadece yazı aralarında hocasına takılmak için gönderme yapmış olabilir.

Yazar yazının başında gösteriş meraklısı bir kişiyi "Onun her sözü, her tavrı, her hareketi, her düşünişü, yiyip içmesi, hatta öksürmesi, nefes alması, hazmetmesi, yaşaması, hâsılı şu dünyada mevcut olması hep gösteriş için, alâyiş için, kasılmak içindir." şeklinde tasvir eder ve gösterişliliği onun yüce mesleği sayar. Hatta bu mesleğin ismine de *gösterişizm* diyerek alaya alan yazar, daha da ileri giderek *sahteizm*, *uysalizm* gibi isimler takar. Bunun yanında böyle bir insanın söylediği cümleleri de ele alarak "şöhreti pek severizm, büyük adam olmak isterizm, lâkin istediğim gibi para almazizm, onun için yapmadığım tuhaflıklar kalmazizm..." şeklinde isimlerinin de olduğunu söyleyip eleştirir.

Yazının başlığından ve yazılanlardan da anlaşılacağı üzere Fikret, yazısını alaycı bir söylemle şu şekilde ilerletir:

"Ah! Bilmezsiniz. O; hakikaten bir kitap düşkünüdür, bilcümle büyük adamlar gibi o da tedkikat ve tettebbuât-ı amika meraklısıdır; kanıtbilmez neden: kitaplığını hiç eskitmeden, örselemeden, sahifelerini açmadan, hatta elini dokunmadan hatta cam dolaptan çıkarmadan okun¹³⁵[okunmaya/okunmadan] 'cam dolaptan' mı dedim? Ne kaba galiz laflar ne büyük ve logarite¹³⁶! Bin kere tövbeler olsun bu hatayı ettiğime. Evet, cam dolaptan falan değil..."

¹³⁴ Sadrettin Karatay, "Kaybettiğimiz Kıymetler: Rahmetli Muhlis Bey", Yeni Konya, S. 3032, 28 Kasım 1957, s. 2.

¹³⁵ Kelimenin bir kısmı silinmiştir.

¹³⁶ Kelime *logaritma* şeklinde de okunabilir. Ancak mim harfi gözüküyor.

Gösteriş meraklısı kişiyi düşünürler ve yazarlarla ortak bir noktada birleştiren yazar, bu kişilerin hepsinin kitap düşkünü ve araştırma meraklısı olduğunu söyler. Ancak düşünürler gibi büyük insanlar, gerçekten derinlemesine araştırma yapmak için bir sürü kitap okurken gösteriş meraklısı kişi ise ilim ve fenlere merak saldııkça inceleme yapmak yerine cam dolabına yüzlerce kitabı doldurur ve araştırma merakı geldiğinde ya kitaplığını boyatır ya da kitaplarını yıldızlı bir görünümle ciltlendirir. İşte bu süslemelere birçok maaşını harcayan gösteriş düşkünü, sonrasında bu kitaplığının karşısına geçerek “Ben büyük adamım!” der ve kendini övmeye koyulur.

Yazının devamında bu kişinin yanardönerli karakterinden bahseden yazar, durumu şu alaycı söylemle ifade eder:

“Televvünat-ı daimisine bakarak siz onu bir “mesleksiz” mi zan ediyorsunuz? Yoo...! Eğer bu zannediş iseniz hata ediyorsunuz onun hakiki bir mütevellin olması, elvana olan fart-ı mahabbetindendir. Elvan, deyince hatırıma “ressamlık” sanatı geldi, ressamlık da sanayi-i nefiseden değil midir? Sanayi-i nefisenin de edebiyat ile münasebeti yok mudur? İşte onun televvün-i meşrebi evvel emirde ressamlığa intisabını müeddi olmuş, bade edip ve şairliğe sapmış(...)”

Gösteriş merakından kaynaklı her meslek dalına atlayan söz konusu kişinin mesleksiz olmadığını söyleyen yazar, aksine sürekli renk değiştirmesinden dolayı onu her meslekte gördüğünü söyleyerek hicveder. Bu kişiyi önce ressam olarak tasvir ederken sanayi-i nefisenin edebiyat ile olan münasabetinden kaynaklı onun yazar ve şairliğe saptığını söyler ve oradan da musiki bilimine tutulduğunu, ancak hiçbirinde dikiş tutturamadığını ifade eder. Bir ara siyaset mesleğinde de yer aldığını ilave ederek onu da şu ifadelerle dile getirir:

“ ‘İlan-ı hürriyette İttihad ve Terakki Fırkası’nda ismini kaydettirmiş, Hürriyet ve İtilaf Fırkası zuhur ettiğinde ‘İttihâd mesleğini de pek beğenmiyorum ya’ demiş lakin intihabatta İttihad ve Terakki kazanır kazanmaz: ‘İttihad, esaslı, ciddi, bir fırkadır’ demiş fakat fırka-i mezkurenin sükûtunda ‘Benim kurtlara İttihâd birtakım entrikalarını derc edeceğim’ demiş ve en son kanına inkılâbında: ‘Evet alt eden biri zavallı vatanda meşrutıyyet baki kalan bu kubbede bir hoş seda imiş mislini andırıyordu.’ demiş ve şimdi para, sırf para için İbrahim Hami’yi taklide başlamıştır ve bütün bu; deyiş ve başlayışlar kendisinin sağlam bir meslek sahibi olup o da ‘mesleksizlik’ mesleği olduğunu dikkatli nazarlara anlatmıştır. “

Yazarın ifadelerinden de anlaşıldığı üzere gösteriş düşkünü kişinin asıl mesleği *mesleksizliktir*. O, gösterişten kaynaklanan merakı uğruna her meslek dalına girer ama kanıtbilmez, araştırma yapmaz tavrından dolayı hiçbir meslek dalında başarılı olamaz. Ancak bu durumuna rağmen kendini övmekten de aşağı kalmaz.

Gösteriş düşkünü bir kişinin yaptıklarıyla yazısına devam eden Fikret, onun için kitapların ilmî bir değeri olmadığını söyler. Yazara göre o evinde sadece süslü bir kitaplık ve ciltli kitaplar bulundurur. Çünkü ona göre büyük adamların evlerinde de süslü kitaplıklar ve ciltli kitaplar vardır ve *büyük adam* olmanın asıl kuralı da budur. “*Şüphesiz onlar ancak bu sayede yani kitap dolapları ve kitaplarının meşinleriyle büyük adam olmuştur.*” düşüncesiyle bütün maaşını bu kitaplara yatırır ve bunların çoğunu okumaz, üzerinde araştırma yapmaz.

Yazar onun bütün derdinin hava atmak olduğunu söyler. Öyle ki Türk olduğu hâlde Fransızca konuşur, hatta Fransızca bilmeyen arkadaşlarına “Madam! Mösyö!” şeklinde hitap eder ve arkadaşlarına sürekli bu yazın Avrupa’ya gideceğini söyler. Oradaki hayali ise bir otele gidip oradaki görevliye “*Madam! Ellerini öpeyim bana bir metres buluver!*” deyip gününü matmazellerle geçirmektir.

Gösteriş düşkünü bir kişinin bir diğer özelliği ise Türk yazarlardan hiç bahsetmemesidir. Kitaplığındaki kitapların hepsinin Türkçe, sadece üçünün yabancı olmasına rağmen o sürekli Zola, Flaubert, Maupassant, Spenscer gibi yabancı yazarlardan bahseder. Hâlbuki bu kişilerin ismini Türkçe kitaplardan öğrenmiştir. Bu konu hakkında yazar şu ifadeleri kullanılır:

“Türkçe kitaplardan öğrendiği malumatı satmak için gayet tannan, gayet ahengdar, gayet tumturaklı bir tesadüm-i hecai ile: “*Spense...r demiştir ki*” dediği zaman artık hiç şüphesi kalmaz ki karşıdakiler bilatereddüt büyüklüğüne hükmedeceklerdir. Çünkü bu kelimeyi bu kelime-i muhteşemeyi onlar bilmez, bilseler de onun kadar güzel telaffuz edemezler. Buraya kadar söylediğim sözlerden hâlâ onun bir büyük adam, devasa bir dana ve dâhi-i dehr olduğuna inanamadınız mı?”

Bu sözleriyle gösteriş düşkünü kişiyi alaya alan Fikret, yazının devamında “*Fakat rica ederim, inanın! O bir büyük adam, bir muharrir, bir*

Ottower¹³⁷, *bir romansıya, bir dâhidir.*” diyerek kişinin kendisini “büyük adam” olarak görmesini eleştirir. Hatta onun da Zola gibi ilmi gücü olduğunu ve bu nedenle onu Zola’ya benzettiğini söyleyerek tariz sanatına başvurur. Bu benzetmeye ispat olarak onun da Zola gibi odasının süslü ve muhteşem olduğunu söyler. Alaysılama yöntemiyle bu kişinin nasıl Zola’ya benzediğini şöyle bir örnekle anlatır:

“‘Zola başka o başka’ demeyiniz, çokdan beri ‘pirzola’ yediğinden günün birinde düşünmüş: ‘Bu yediğim pirzolalar, elbette bana temessül etti. Yani ben oldum, yalnız işin içinde pir var, hâlbuki ben henüz pir değilim, o hâlde ben yalnız Zola’yım ve ihtiyârladığımda da pir Zola olacağım!’ demiştir.”

Pirzola ve Zola benzetmesinden anlaşılacağı üzere yazar, bu kişinin muazzam bir dahi olduğunu, ancak bu dâhiliğini *taklitte* kullandığını söyleyerek eleştirir. Bunun yanında gösteriş meraklısı bu kişinin konuşurken vücudunun ve yüzünün aldığı şeklin tasvirini şu şekilde yapar:

“Bir bacağına diğerinin onuda berikinin üzerine kaldırıp indirmek ve elini tutmaksızın burnunu bir zaviye-i kaime teşkil edecek surette sağa, ağzını sola, gözlerini sağa imale edip de yarı gevrek yarı cıvık bir surette: ‘Bu sabah Madam Suzavi’nin sinesinde bulundum’ demesi yok mu hakikaten, cidden cedir-i takdir bir manzara-i dehâdır.”

Gösteriş düşkünü bu kişinin cıvık ve gevrek hâllerini eleştiren yazar, aynı zamanda onun zekâsını da alaya alır. Özellikle son zamanlarda birçok şeylerin birer *fen* olarak anlaşıldığını söyleyerek söz konusu kişinin överek yücelttiği arkadaşlarının bağlı olduğu ilmi de “fenn-i celil şarlatanı” olarak görür. Gösteriş düşkünü kişinin fendeki feyz ve rûsuhun ilhamıyla eser yazdığını ve yazdığı bu eseri yine kendisinin övüp yücelttiğini söyleyen yazar, bunu cesaretsizlik göstergesi olarak görür. Çünkü okuyuculardan kimse onun eserini övmeyecektir. O da bu riski almamak için içindeki gösterişizmden kaynaklı kendi eserini yüceltmış ve iyi muamelelerle yüklü eleştiri yazısı yazmıştır. Bütün bunları yaparken birgün eserinin tiyatro sahnesine koyulacağını ve bu gösteriyi izlemeye gittiğinde onu gören herkesin onu göstererek “İşte yazar!” dediğini işiteceğini hayal etmiştir. Aslına bakılırsa o da sırf bunları duymak için oraya gidecek ve “o vakit

¹³⁷ Kelimenin okunuşundan emin olunamamıştır.

eser-i karihası olan şu mısra-i bercesteyi koca nineler gibi gevrek bir seda ile kıraat edecek: 'Ey ahali ben büyük bir adamım!'” “İşte böyle böyle büyüyerek bir su aygırı olacağını söyleyen yazar, yine onu alaycı bir tavırla eleştirmekten kendini alıkoyamaz.

Söz konusu kişinin ilim araştırmalarına çok düşkün olduğu gibi rakıya da çok düşkün olduğunu söyleyen yazar, Zola içki içmediği için bu konuda Zola'ya özenmediğini söyler. Özenmeme sebebini ise şu şekilde açıklar:

“Zola'yı tanımazdan evvel Kemal'in bir prestijkarı idi Kemal'de rakı içmez mi idi ya? Alelhusus bizim ekser-i şairimiz, ediplerimiz sarhoş değil mi? Tamam! Bu da onun için içmiş ve bu, kendisine şarab-ı aşk gibi tesir ederek derhâl şair olmuş idi.”

Pirzola örneğinde olduğu gibi bu örnekte de olayları absürt bir şekilde birbirine bağlayarak eleştiren yazar, Zola'yı tanımadan evvel bizim şairlerimize özenip içtiğini ve bu içişin ona aşk şarabı tesiri yaptığını ve böylelikle şair olduğunu söyler. Aynı zamanda bu örnekle Zola'yı çok seven öğretmeni Mehmet Muhlis'e gönderme yapar.

Bunun yanında gösteriş meraklısı bu kişinin hâl ve hareketlerinden her birini Avrupa sergilerine benzetir. Bu nedenle onun Zola gibi odasını süslediği, Flaubert gibi tütün içtiği, Maupassant gibi hastalandığı örneklerini verir. , “*Fakat kim gibi düşünür ve yazar?*” sorusuna “*Maalesef hiçbiri gibi!*” diyerek yazısına son verir.

Tanzimatla birlikte merkezleşen ve II. Meşrutiyet ile birlikte devam eden Batılılaşma seyri alafranga yaşama isteğini beraberinde getirir. Bu nedenle alafranga yaşam ve alafranga tipler, Tanzimat'ta Ahmet Mithat'ın “Felatun Bey ve Rakım Efendi”sindeki Felatun ve Recaizade Mahmut'un “Araba Sevdası”ndaki Bihruz tipleriyle eleştirilirken II. Meşrutiyet'te de Naci Fikret tarafından eleştirilir. Birkaç sene sonra da Ömer Seyfettin “Efruz Bey” romanında bu eleştiriye yapar. Ancak Naci Fikret makalesinde diğerlerinden farklı olarak bu alafrangalık meselesine bir kavram üretir: Gösterişizm. Bu kavram hem Batılı görünen hem de eleştiri içeren bir hava yaratır. Nasıl ki “komünizm” bir dönem toplumda çıkmış bir ideoloji ya da “romantizm” bir dönemin edebî bir kavramıysa “gösterişizm” de o günün koşullarını özetleyen bir ideoloji bir kavram veya bir hareket imajı çizer.

Hatta Fikret, bu kavramı ironik bir biçimde meslek olarak tanımlar ve gösteriş düşkününü kişinin de bu sayede meslek sahibi olduğunu dile getirir.

Yazının devamında bu gösteriş meraklısı, alafranga tipi eleştirmek için kavram (kelime) üretme meselesini daha da ileriye taşıyan Fikret, bu kişiye *sahteizm*, *uysalizm* gibi isimler takar ve böyle bir insanın söylediği cümleleri “*şöhreti pek severizm, büyük adam olmak isterizm, lâkin istediğim gibi para almazizm, onun için yapmadığım tuhaflıklar kalmazizm...*” şeklinde kavramlaştırarak verir.

2.1.4. Polemik

Bu kısımdaki yazılar “Yeni Lisan Münakaşası” ve “Edebiyat ve Şebab” Münakaşası” başlıkları altında ele alınmıştır. Burada yapılan kalem kavgaları ise yeni lisan ile eski lisan, hayal ile hakikat, seçkin edebiyat ile milli edebiyat konuları ile ilgilidir.

“Yeni Lisan Münakaşası” başlığı altında yazarlar Naci Fikret, Mehmet Hayrettin, Necdet Niyazi¹³⁸ iken “Edebiyat ve Şebab” başlığı altında yazarlar ise Mehmet Muhlis ile Namdar Şihab’dır¹³⁹.

2.1.4.1. Yeni Lisan Münakaşası

Naci Fikret, Şihâb mecmuasının 5-6 numaralı sayısında yer alan Hayrettin Efendi’nin “Edebiyatta Muhavvif Dakikalar”¹⁴⁰ adlı makalesini ve *Tarih-i Edebiyat Dersleri*’nin başında yer alan makaleyi “Yeni Lisan”¹⁴¹ başlıklı yazısıyla eleştirir. Yaptığı bu eleştiri ise söz konusu makalelerin “Edebiyat-ı Cedide” aleyhinde ve “Yeni Lisan” lehinde yazılar yazdıkları içindir.

¹³⁸ Necdet Niyazi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹³⁹ Asıl adı Mehmet Rahmi Karatay’dır. Avrupa’ya tahsil için gönderilen ilk talebeler arasında yer almıştır. Öğretmelik ve Orta Tedrisat Başkâtipliği yapmıştır. İlk şiirlerini Şihâb’da yayınlamıştır. Birçok gazete ve mecmuada da yazı ve şiirleri vardır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Birinci, “Namdar Rahmi Karatay’ın Hikâyesi”, *Türk Yurdu*, Y. 101, S. 300 (2012), s. 30-35).

¹⁴⁰ Mehmet Hayrettin, “Edebiyyâda Muhavvif Dakikalar”, s. 50-51.

¹⁴¹ Naci Fikret, “Yeni Lisan”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 73-76.

Naci Fikret, yazının başında söz konusu iki makaleyi deneysel, bilimsel ve sosyal hakikatlere aykırı bularak eleştirir. Özellikle Hayrettin Efendi'nin "Edebiyatta Muhavvif Dakikalar" adlı makalesinde Edebiyat-ı Cedide'yi milletin dilinden uzak olduğu için eleştirmesi ve bu edebiyatı bir şahsın edebiyatı olarak görmesi Fikret'in bu makaleyi eleştirme nedenlerinden biridir. Ayrıca Hayrettin Efendi'nin bu seçkin edebiyatı anlaşılmadığı için kuşdiline benzeterek terk edilmesi gerektiğini söylemesi ve millî bir edebiyata yol açmayı teklif etmesi Naci Fikret'in eleştirmesindeki diğer sebepler olur. Bu nedenle Fikret, bu düşünce biçimine karşı çıkarak halk dili ile edebiyat dilinin, yazarların duyguları ile halkın duygularının farklı olacağını ve felsefî düşünürler ile cahil halkın bilgisinin aynı derecede olmayacağını söyler. Bunun yanında toplumun çoğunluğunu oluşturan cahil halkın düşüncesini aydınlatmak, duygularını temizleyip yükseltmek ve ahlakını süslemek için mektepler açmak, tiyatrolar oynatmak, kitaplar ve gazeteler çıkarmanın ne kadar boş ve saçma olacağını söylerken halkın fikir ve duygu seviyesini yükseltmek için dili Türkçeleştirip sadeleştirmenin de bir o kadar saçma olacağını düşünür. Çünkü yazara göre bu *"tecrübeden, tarassuddan baîd bir mütalaa mahsulüdür."*

"(...) Bugün tarih-i tabii, fizyoloji, psikoloji, antropoloji, tıp ve sosyoloji ile "eksperimantalizm"e muvaffak olarak yazılmış olan romanlar" insanın eli, ayağı, kalbi gibi maddi uzuvlarının yanında düşüncesi, ahlakı, iradesi, duyguları gibi manevi uzuvlarının da olduğunu ve bu maddi ve manevi uzuvlarda derin, ani ve kesin bir değişimin ve dönüşümün mümkün olmayacağını söylerler. İşte *dil* de bunlar gibidir, ani bir değişim ve dönüşüm mümkün değildir. Çünkü Arapçadan, Farsçadan ve yabancı yerlerden dilimize giren kelimeler, belirli kişilerin istekleri doğrultusunda değil dilin ihtiyacı doğrultusunda ve zaman içinde yavaş yavaş dilimize yerleşmişlerdir. Öyle ki bu kelimelerin girerken belirli sebepleri olduğunu söyleyen yazar, bu sebeplerin başında bir vakitler Türklerde ilim ve fenin olmadığını, olduğunda ise bu kavramları karşılayacak kelime bulamadıklarını ve böylelikle Arapçada ve Farsçada bulunan terimleri, tabirleri o yokluk anında dilimize soktuklarını söyler. Ancak bu dillerle olan

ilişki Türklerde yeni bir edebiyatın ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Çünkü o dönemde meşhur olan söz ile yapılan sanat şekillerinin alınmasına sebep olarak yazarın deyimiyle “*Veysîlerin, Nergisîlerin edebiyatı husule gelmiştir.*” Yazara göre ilim ve fenin olmaması o dönemdeki yazarların kelimeler ile uğraşmalarına, kelime oyunları yapmalarına sebep olmuştur ve zorunlu kuvvetler neticesinde meydana gelen bu durum normal karşılanmalıdır.

Yazının devamında Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Ati ve Yeni Lisan edebiyatlarından bahseden yazar, Yeni Lisan edebiyatına ve o edebiyat içerisindeki bazı kişilere eleştirisini gündeme getirir. İlk olarak Avrupa bilimlerinin takibe başlanmasıyla meydana gelen Tanzimat Dönemi edebiyatından bahseder. Namık Kemal ile Şinasi’nin başı çektiği bu edebiyatta eski edebiyattaki o kelime düşkünlüğünün yerini hislerin, fikirlerin ve sözlerin karışımıyla meydana gelen bir üslubun aldığını söyler. Tanzimatın ikinci döneminde ise bu his ve sözlerin Naci ve yoldaşları tarafından sadeleştirilmek istendiğini dile getirir. Sonrasında Fransa’da yeni çıkan parnasizm ve realizm akımlarının örnek alınmasıyla ortaya çıkan Edebiyat-ı Cedide’den bahseden yazar, bu toplulukla beraber edebiyat lisanının “*gerek ulum u fûnuna, gerek efkâr ve hissiyata pek güzel, pek belîğ bir terceman*” olduğunu söyleyerek his, fikir ve kelime yönünden edebiyatımıza bolluk ve yenilik getirdiklerinden bahseder. Ancak Edebiyat-ı Cedide mensuplarından olan Celal Sahir’in kelimeler ve hisler konusunda aşırı yenilik göstermek istemesi sebebiyle önce Fecr-i Ati’ye sonra Yeni Lisan’a geçmesi yazarın onu eleştirmesine sebep olur. Çünkü Edebiyat-ı Cedide’ye leke düşürdüğünü söyleyen yazar, Celal Sahir’in söz konusu istekleri yüzünden Edebiyat-ı Cedide dilinin anlaşılmayıp herkese garip geldiğini ve yabancı kaldığını dile getirir. Hâlbuki yazara göre “*belki hissiyatın en nazik, en derin, en muvecc ihtizazlarını hayatın en mudhak veya en feci tecelliyet ve tezahüat gunagun tasvirde onun kadar muvaffakiyet gösteren hiçbir meslek*” gelmemiştir ve bu nedenle bu edebiyatın kendini övmeye hakkı vardır.

Yazının devamında millî edebiyat meselesini ele alan yazar, “*Memurlar, neccârlar, zanaatkârlar, çiftçiler, bakkallar, hamallar... Bu eserlerin mündericâtını anlamakta duçar-ı müşkilat olmasın! İşte bu mümkün değildir.*” diyerek yazılan edebî eserlerin hepsinin milletin bütün fertleri ve sınıfları tarafından anlaşılamayacağını dile getirir. Bu nedenle millete ait bir edebiyatın da olmayacağını, olsa bile buna edebiyat denmeyeceğini, ona sadece halkın dili deneceğini söyleyerek eleştirir. Yazara göre nasıl ki her mesleğin, her sanatın ve her ilmin kendine has sınırları ve bunlarla uğraşan belirli fertleri varsa edebiyat da öyle olmalıdır. Örneğin, doktorluk bir ilimdir ve sadece bu ilim üzerine eğitim almış fertleri kapsar ya da saatçilik ve ressamlık bir sanattır ve bu sanat dallarıyla uğraşmayı sevenleri kapsar. Verilen örneklerden de anlaşıldığını üzere nasıl ki doktorluk, saatçilik veya ressamlık bir milletin bütün fertlerini kapsamıyorsa yazara göre edebiyat da kapsamamalıdır. Çünkü “*Edebiyat da bunlar gibi bir fen veya bir sanat yahut bir meslektir; onun da kendine mahsus adamları, müştakilleri vardır.*” Bu nedenle bir millete ait olma meselesinin üzerinde durulmamalıdır. Eğer bütün kavimlerin edebiyatları bütün millete ait olsaydı o zaman herkesin yazar ya da şair olması gerekirdi.

Bu konu üzerinden diğer ülkelerin halkından bahseden yazar, Almanya’da İngiltere’de, Rusya’da ve Fransa’da dilin sadeliğinden dolayı halkın bütün edebî eserleri anladığı söylentisini eleştirerek böyle sözleri boş ve laf kalabalığı olarak görür. Bu nedenle böyle bir durumun mümkün olmayacağını belirterek ancak böyle ülkelerde belki okuma yazma bilmeyen kişi sayısının az olacağını söyler. Hatta yazar, bu konuda kendi hükümetinin memurlarını eleştirerek onlar üzerinden örnek verir:

“Bizim ekseri cahil hükümet memurlarımızın bir makale-i edebiye veya fenniyeyi asla anlamadan “anladım” diyerek okuyup gitmeleri kabilinden onlarda da asar-ı üdebâyı okuyan bulunabilir, fakat anlayan? Asla!”

Görüldüğü üzere okuma yazma bilenler çok olsa bile yazara göre yazılan edebî eserleri anlayan kimse olmayacaktır.

Naci Fikret yazının devamında medeni milletlerdeki okuma yazma bilen kişi sayısının cahil halkın yüzde birlik kısmını bile oluşturamayacağını iddia eder. Ona göre toplumu oluşturan bu kesimin ortak bir noktada, ortak bir

dilde buluşması mümkün değildir. Çünkü her iki kesimin de düşünceleri, duyguları ve uğraştıkları işler farklıdır. Bu nedenle bir şeyi anlatırken kullandıkları ifade biçimleri ve dolayısıyla dilleri de farklıdır ve farklı olmak zorundadır. Bu iddiası üzerine Hayrettin Efendi'nin yazdığı “Edebiyatda Muhavvif Dâkikalar”¹⁴² başlıklı makaleden “*Koskoca bir milleti: Birkaç şahsın keyfine kurban etmekden birkaç şahsı bir milletin keyfine kurban etsek daha akılane hareket etmiş olmaz mıyız?*” kısmını örnek alarak eleştirir. Hayrettin Efendi'nin sadece bir kişinin anladığı seçkin edebiyatı terk edip yerine milletin bütün fertlerinin anlayacağı edebiyatı getirme fikrine karşı yazar, ne edebiyatı birkaç şahsın keyfine kurban etmeyi ne de birkaç şahsın anladığı seçkin edebiyatı bir milletin keyfine kurban etmeyi doğru bulur. Çünkü yazara göre “*Ne milletin edebiyat öğrenmeye, hissiyat ve tefekkürat âleminde yaşamaya bir ihtiyaç ve arzusu vardır! Ne de üdebânın tamim-i edebiyane mecburiyetleri!*” Yazar nasıl ki iki tarafı da eşit savunmaya çalışsa da aslında kendisi seçkin edebiyat taraftarıdır. Çünkü hem yukarıdaki ifadelerinde milletin edebiyat öğrenmek için arzusu olmadığını eleştirirken hem de edebiyatçıların edebiyatı milletin anlayacağı kalıba sokma mecburiyetleri olmadığını söyleyerek onları savunur.

Sonrasında ise edebiyata bağlanmak isteyen bir ferdin çalışarak başarı elde edebileceğini söyleyerek yazılan her eseri milletin seviyesine göre hazırlamanın doğru olmayacağını, milletin de bu eserleri anlamak için biraz uğraşması gerektiğini ifade eder. Nasıl ki *millet* hayatın en küçük ayrıntısında bile düşünülüp dilden düşmüyorsa, omların da bundan haberdar olup kendileri için çekilen ızdırapları, edilen endişeleri görmeli, bunlara kayıtsız kalmamalı ve buna layık olmak için elinden geldiğince çaba harcamalıdır. Çünkü yazara göre millet, kendisi için çekilen çilelere karşı alakasız ve donuktur. Bu nedenle yazara göre millet için çekilen çile faydasızdır.

Yazının devamında Yeni Lisan meselesinden bahseden yazar, gençlerin ve fazilet sahibi kişilerin Yeni Lisan oluşturmalarına kimsenin engel

¹⁴² Mehmet Hayrettin, “age”, s. 50-51.

olmayacağını söyler. Ancak Edebiyat-ı Cedide diliyle gittikçe genişlemekte ve olgunlaşmakta olan dilin doğal akışını bozacak ve onu doğru yolundan saptıracak bir girişimi doğru bulmaz. Çünkü yazara göre Edebiyat-ı Cedide ile olgunlaşan dil, kendi doğal akışını bozmak isteyenleri bir sel gibi dağıtarak yıkıp geçecektir.

Öyle ki canlı bir varlık olan dil, hayatına başkalarının karışmasını istemez. Kendince lüzumlu bulduğu kelimeleri sırf başkası istiyor diye terk etmez ya da lüzumlu bulmadığı veya “*nizam ve aheng-i taazzuvuna tevafuk ve tetabuk edemeyen kelimeleri*” dış etkenler tarafından sıkıştırılıp zorlansa bile asla kabul etmez. Bu söylediklerini desteklemek adına örnek veren yazar, insan vücuduna giren besin ile dile giren kelimeler arasından bir bağ kurarak durumu özetlemeye çalışır. Nasıl ki insan vücudunun doğal bir ayıklama sistemi varsa, yazara göre dilde de doğal bir ayıklama sistemi vardır. Örneğin insan vücuduna zehirli bir gıda girdiğinde vücut hayatta kalabilmek için doğal olarak onları gerek böbrekler ve bağırsak yoluyla boşaltım yaparak gerek tükürük bezleri ve ter bezleri yoluyla dışarı atarak vücuttan uzaklaştırmaya çalışır. Ya da tam tersi olur da vücuttan bir organ bir nedenle alınıp vücuttaki işlevini karşılayamazsa ve bu durum vücutta bir boşluk yaratıp vücudun ayakta kalmasına engel olursa, o zaman da doğal bir sevk yoluyla alınan organın yerine yenisi koyulur. İşte dil de tıpkı vücut gibidir. Ne zaman içine kurlsız sözcük veya tabirler girmeye kalksa o zaman doğal yolla onları uzaklaştırır ya da ne zaman -dili sadeleştirmek adına- lazım olan kelimeler veya tamlamalar atılmak istense asla izin vermez. “*Zira müsaade edecek olsa o vakit kendi hayatından eser kalmaz.*”

Anlaşıldığı üzere yazar, Hayrettin Efendi’nin kaleme aldığı “Edebiyatta Muhavvif Dakikalar”¹⁴³ adlı yazısında geçen dili sadeleştirmek mevzusuna karşı çıkar ve bunun için yukarıda sözü edilen sebepleri öne sürer. Ona göre Edebiyat-ı Cedide’nin dili, dilin olgunlaşmış hâlidir ve onu sadeleştirmeye gerek yoktur. Özellikle millet için sadeleştirilmesi hiç doğru değildir. Çünkü asıl yapılması gereken dili milletin seviyesine çekmek değil, milletin bilgi ve kültür seviyesini yukarılara çıkarmaktır. Bunun yanında dil canlı bir

¹⁴³ Mehmet Hayrettin, “age” s. 50-51.

varlıktır ve kimsenin istemesiyle doğru olan yolunu değiştirmeyecektir. Bu nedenle yazar, dilin olgunlaşması ve yücelmesi için gideceği yolu bizden daha iyi bileceğini söyleyerek yazısına son verir.

Naci Fikret'in "Edebiyatda Muhavvif Dâkikalar"¹⁴⁴ başlıklı yazıya yönelttiği eleştirilere karşılık Necdet Niyazi de "Musâhabe!"¹⁴⁵ başlıklı yazısıyla Naci Fikret'in "Yeni Lisan"¹⁴⁶ başlıklı yazısını eleştirir.

Necdet Niyazi, yazısının ilk satırlarında "Yeni Lisan"¹⁴⁷ başlıklı yazıyı çok boş ve gereksiz bulduğunu dile getirir. Yazar, Naci Fikret'in yazısının başında söylediği "*Şunu söyleyeyim ki: 'edebiyat başka, lisan-ı avam başkadır. Hissiyat-ı üdeba başka, hissiyat-ı avam yine başkadır... İlâh'*" ifadeli giriş cümlesini alıntılararak Fikret'in edebiyat anlayışını beğenmediğini ima eder ve kendi edebiyat tanımını dile getirir. Yazara göre edebiyat ne edebiyatla ilgili kuralların bütünüdür ne de edebî eserlerin tümüdür. Ona göre edebiyat, duyguları ve hayalleri kelimeler ve güzel sözler aracılığıyla ifade ederek insanda estetik bir haz uyandıracak eserler üretmektir.

Mademki edebiyatı oluşturan yapı taşlarından biri kelimeler ve güzel sözlerdir, o zaman edebiyat ile dil arasında da büyük bir bağ vardır. İşte bu tanımla Naci Fikret'in "*edebiyat başka, lisan-ı avam başkadır*" söylemini çürüten yazar "*Lisan avam için ayrı kibar için ayrı ise o mesele başka, tarifteki elfaz ve kelimattan maksat Türkçe kelimeler Türkçe elfaz değilse, ya Arapça veyahut Fransızcadır.*" diyerek yaptığı tanımdaki kelimelerin Türkçe olduğunu Türkçe değilse de en azından Arapça ya da Fransızca olduğunu söyler. Çünkü yazara göre ancak böyle olursa *Türk edebiyatı* yapılmış olur.

"*Edebiyat, lisanın felsefesidir.*" sözünü ele alarak yazısına devam eden yazar, lisanın varoluş sebebini bir yönden edebiyata bağlar. Yazar "*Lisandan edebiyat hâliyle meydana gelir.*" derken insan beynindeki

¹⁴⁴ Mehmet Hayrettin, "age" s. 50-51.

¹⁴⁵ Necdet Niyazi, "Musahabe", *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 90-91.

¹⁴⁶ Naci Fikret, "age", *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 73-76.

¹⁴⁷ Naci Fikret, "age", *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 73-76.

düşüncülerin ve duyguların lisanıdan geçerek edebiyatta asıl benliğini bulmasını kasteder ve lisansız bir edebiyatın da mümkün olmayacağını söyleyerek aralarında bulunan büyük bağa dikkat çeker. Naci Fikret gibi Necdet Niyazi de lisan ile edebiyatın birleşme taraftarı değildir. Ancak Naci Fikret'ten farkı, lisan ve edebiyat arasında bir samimiyet ve bir bağ olduğuna inanmasıdır.

Yazının devamında toplumsal amacı gerçekleştirmek için değil de sırf zevk almak için kullanılan estetik heyecana gerek olmadığını söyleyen yazar, bunun yerine topluma daha çok etki edecek Türkçe eserlerin yazılması gerektiğini söyler. Çünkü estetik heyecan tabii ki edebiyatın gayesidir, ancak yazara göre Türkçe eserler Türklüğe etki etmesi sebebiyle Türklerde daha büyük heyecan uyandıracaktır.

Naci Fikret'tin makalesinden aldığı “*Hissiyat-ı üdeba başka, hissiyat-ı avam başkadır.*” cümlesiyle eleştirisine devam eden yazar, edebiyatçıların ve cahil halkın duygularının aynı olduğunu kanıtlamak için bir edebiyatçı ve bir çiftçi üzerinden örnek verir: “*Acıklı bir vaka karşısında bulunan bir edip ile bir çiftçinin hisleri, tesirleri ayrı mıdır? Edip, izah, ifade, incelik cihetiyle ayrılırsa çiftçi de his, tesir yok mu demelidir.*” Bu örneğiyle Fikret'e yönelttiği soruda cevabı açıklayan yazar, edebiyatçıların his, ifade ve incelik yönüyle diğerlerinden ayrılırsa bile acıklı bir olay karşısında edebiyatçıların veya cahil halkın hislerinin aynı olacağını ima eder.

Naci Fikret'ten aldığı “ ‘*Bugün mektepler açmakla, tiyatrolar, kitaplar, gazeteler bir halkın fikrini terfî ve tenvire, hissiyatını ala ve tasfiyeye, ahlakını tehzibe çalışmak ne kadar boşsa... İlah' Peki Muharrir Bey!*’ ” örneğiyle eleştirisine devam eden yazar, yadırgar ve alaycı bir ifade ile kendisinin sevgili kitaplar ve sermayeler olmadan bu yazdığı bilgileri nasıl öğreneceğini ya da nasıl öğrendiğini sorar. Bunun üzerine Baha Tevfik, Abdullah Cevdet gibi ilim sahibi insanların isimlerini sayarak öğrendiği bu bilgileri onlara borçlu olduğunu söyler ve Fikret'i yerer.

“*Tip ve sosyoloji, eksperimentalizm muvafık olarak yazılmış olan romanlar bize gösteriyor ki: ‘Bir insanın elleri, ayakları, kalbi, ciğerleri... Gibi hissiyatı tefekkürâtı manevi add edilen her şeyde uzvîdir.’ Muamelat-ı arızıyye... İlah*”

Alıntılacağı bu ifadelere biraz da kendi yorumunu katan yazar, Naci Fikret'in bu düşünceleri Avrupa bilginlerinden bazılarının fikri olduğunu, diğerlerinin ise buna cevap verdiğini söyler ve böyle bilgilerin tercüme kitaplardan alınmasını doğru bulmayarak eleştirir. Çünkü yazara göre böyle bilgilerin tercüme kitaplardan anlaşılması zordur ve insanı “...ji... nalizm gibi aslını bilmediği şeylere sapıtır”. Bu nedenle yazar, Naci Fikret'e “Fransızcaya çalışınız da bunların nasıl cerh edildiğini öğreniniz.” diyerek Fikret'in kolaya kaçmasını eleştirir.

Yine Fikret'ten yaptığı “Lisanımızda Arabîden, Farsîden, ecnebîden birtakım kelimeler varsa bu kelimeleri birtakım üdebâ kendi keyiflerine tâb'i olarak idhal etmiş olmayıp belki bu kelimeler, bir mihanikiyet' İlâh” ifadelerine karşı çıkarak Naci Fikret'in savunduğu lisanın kendi yolunu çizme meselesini eleştirir. Necdet Niyazi'ye göre Fikret'in savunduğu görüşün aksine kendinden önceki edebiyatı yıkmak veya yeni bir edebiyat ortaya çıkarmak edebiyatçıların elindedir. Öyle ki Şinasi gibi edebiyatçılar, kendinden önceki edebiyatçıların takip ettiği edebiyat mesleğini yıkmışlar ve yerine yeni bir edebiyat meydana getirmişlerdir. Hatta Naci Fikret'in savunduğu Edebiyat-ı Cedide de kendinden önceki edebiyatı yıkanlardan bir tanesidir. Bu nedenle nasıl ki geçmişteki edebiyatçıların lisan üzerindeki etkisini ve inkılâbını kabul ediyorsak -yazara göre- lisan üzerinde yapılan şimdiki inkılâpları ve etkileri de kabul etmeliyiz.

Yazının sonunda lisanımızdaki yabancı kelimeler üzerinde duran yazar, lisanımızda bulunan ve Türkçe karşılığı olmayan yabancı kelimelerin kalması ve Türkçeleşmesi taraftarıdır.

Necdet Niyazi'nin “Musahabe”¹⁴⁸ başlıklı yazıya yönelttiği eleştirilere, Naci Fikret de “Necdet Niyâzi'ye -Cevâb-”¹⁴⁹ başlıklı yazısıyla cevap verir.

Naci Fikret, yazısının ilk satırlarında Hayrettin Efendi'ye cevaben yazdığı yazının başkasının üstlendiğini görünce o kişinin bilgi düzeyini, huyunu ve aslını anlamakta çok zahmet etmediğini söyler ve Necdet

¹⁴⁸ Necdet Niyazi, “Musahabe”, s. 90-91.

¹⁴⁹ Naci Fikret, “Necdet Niyâzi'ye -Cevâb-”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 103.

Niyazi'nin bilgi seviyesini küçümser. Bunun yanında yazı boyunca ironi yaparak konuyu tartışmak yerine alaycı bir tavırla Necdet Niyazi'yi sürekli yerer. Özellikle Niyazi'nin yaşça küçük olması Naci Fikret'in onu şu şekilde alaya almasına sebep olur:

“Bu şakrak, şuh; fıkırdak çocuklardan biriydi. Bununla ben yine müdhiş bir tenkîdin piş-istintâkında bulunduğuma ihtimal vererek endişe ediyordum. Fakat tamamıyla okuduktan sonra, bütün ârzusuzluğuma rağmen kahkaha ile gülmekten kendimi alamadım, lakin aynı zamânda yazı sâhibi hakkında da derin bir hiss-i merhamet ile mütehasşis oldum, zavalhı çocuk, cevap verdim diye sevineceği yerde halk-ı nazarında ne kadar mahcub, ne kadar maskara olacaktı! Akıbetinde bu hissim de değişti: AcabA bu çocuk mahcup olacak takımdan mıydı?”

Görüldüğü üzere Naci Fikret'in Hayrettin Efendi'nin “Edebiyatda Muhavvif Dâkikalar” yazısını eleştirmesiyle başlayan tartışma, sonrasında Naci Fikret ile Necdet Niyazi arasında devam eder. Ancak Naci Fikret son yazdığı “Necdet Niyâzi'ye –Cevâb-” başlıklı yazısında tartışma konusunu devam ettirmek yerine alaycı bir tavırla Necdet Niyazi'yi küçümsediği için tartışma son bulur.

Yaşanan polemiğe baktığımızda diyebiliriz ki Mehmet Hayrettin ve Necdet Niyazi Millî Edebiyat yanlısı bir tavır sergilerken Naci Fikret ise Servet-i Fünun edebiyatını savunmuştur.

2.1.4.2. “Edebiyat ve Şebâb” Münakaşası

Mehmet Muhlis “Edebiyat ve Şebab”¹⁵⁰ başlıklı yazısında edebiyatın son zamanlarda aldığı *hakikat* şeklinden bahsedeceğini belirtir. Klasik devirdeki metafizik hayallerin artık edebiyatta yeri olmayacağını ve hakikat karşısında sessizliğe büründüğünü söyleyerek klasik devirdeki tabiatüstü hayal sistemini eleştirir.

“Edebiyata sırf ahlakî bir şekil vermek isteyen Şinasi merhum edebiyatın daire-i ihatasını pek tehdid etmiş insanları iyi, fena lafzlarıyla tevsim etmediği efalın içerisinde yalnız iyilik, fazilet add edilen efali alarak edebiyat-ı tesmiye eylemiştir.”

¹⁵⁰ Mehmet Muhlis, “Edebiyat ve Şebab”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 1-3.

ifadeleriyle yazısına devam eden yazar, bu defa Şinasi'nin bir yazısında kullandığı *lenn-i edeb*¹⁵¹ terimine gönderme yapar. Şinasi *lenn-i edeb* adlandırmasıyla edebiyatın amacının iyi ahlak öğretmek olduğunu söyler. Ancak yazar, kötülük fikrinin de olduğu dünyada edebiyatın sadece bir ahlak kitabı değil her şeyin kitabı olduğunu ve bu hakikatin de ortaya çıktığını söyler. Çünkü edebiyat insana çevreyi, toplumu göstererek bunların etkisiyle güzel ve çirkin denilen hareketleri seçme algısını yükler.

Edebiyatın bir hakikat olduğunu sürekli belirten yazar, daha sonra edebiyatın diğer ilimler ile münasebetine değinir. Felsefenin edebiyat ve diğer ilimler ile çok açık bir münasebeti olduğunu dile getirerek felsefeyi hakikati anlamak için derin düşüncelerin ortaya çıkardığı fikrin neticesi olarak görür ve “*Gördüğümüz gibi değil düşündüğümüz gibi yazmalıyız.*” diyen Recaizade Mahmut Ekrem'in sözünü buna örnek gösterir. Çünkü edebiyat ile felsefenin ortak noktası düşünme gayesidir. Edebiyatın bütün ilimler ile münasebeti olduğunu ve bu nedenle aslında edebiyatın bir fenler/ilimler felsefesi olduğunu dile getiren yazar, konuyu şehirli gençlere taşır.

Yazar sitemli bir şekilde gençlerin hâlâ düşündükleri gibi yazamadıklarını ve gördükleri gibi tasvir edemediklerini söyler. Bu zamanda bile gençlerin sürekli his ile hayallerin peşinden gitmelerini ve bunu yaparken de benzetmenlerden ve şiirlerden yararlanmalarını eleştirir. Hatta “*Muhitte olan hiçbir kimse küre-i arz bataklık kubbe-i semayı yorgan görebilecek bir hassa-i rüyeti haiz değildir.*” diyerek gerçekçi olmayan tasvirleri de eleştirir ve gerçekten edebiyata ilgisi olan kişilerin bunları “hayal kumkuması” olarak görmesi gerektiğini söyler. Bu tasvirlerin hâlâ

¹⁵¹ Türk edebiyatında Tanzimattan sonra kullanılan *edebiyat* terimi Arapçada *ilm ül-edeb* (edeb bilimi) adı altında kullanılırken *edeb* de söz ve yazıda yanlış yapmamayı öğreten bilim anlamında kullanıldı. Tanzimat döneminde ise ilk olarak Şinasi'nin bir yazısında *lenn-i edeb* olarak anılarak “iyi ahlak öğrettiği için edebî denildiği o yolda yazanlara da *edib* adı verildiği” hatırlatıldı (Ayrıntılı bilgi için bkz. “Edebiyat Nedir?”, *Maarif Mektepleri*, <https://maarifmektepleri.com.tr/edebiyat-nedir.html> (Erişim: 18.04.2022).

okuyucuların üzerinde etki ettiğini düşünen gençleri ise yererken bu tür okuyucuları da avam sıfatıyla eleştirir.

Yazının devamında yazar “*Filhakika beşeriyet-i mütefekhirenin saf, neziye birer hezar olan şairlerin vücudunu takdis ederim.*” ifadeleriyle mazide *şiirde zevk* fikrini kullanan bu kişilerin, tabiattaki o güzel uyumu kalplere aktararak derin ve yüce bir zevk ortaya çıkardığını ve buna da bir yönüyle saygı duyduğunu söyler. Ancak bu fikri kavrayamadan bir köşede kafiye tutturmaya çalışan söz konusu gençlere ise acıdığını dile getirir. Çünkü onlar, içindeki kurbağa sesleriyle o kalpleri etkileyen zevki yok eden kişilerdir. Bu nedenle mazinin artık terk edilmesi gerektiğini düşünen yazar, söz konusu zavallı gençlerin gözlerini açmak gerektiğini söyler. Gençlere *hakikati* hayatlarına hedef olarak koymalarını tavsiye ederek yazısına son verir.

Namdar Şihâb’ın “Mehmet Muhlis Bey’e” notuyla kaleme aldığı “Münakaşa-yı Edebiye”¹⁵² başlıklı yazısı Mehmet Muhlis’in “Edebiyat ve Şebab”¹⁵³ başlıklı yazısına eleştiri niteliğindedir. Çünkü başlığın altına yazılan “*Şiir ve edebiyatın ulum u fûnun-ı hazireden hiçbirisiyle samimi bir münasebeti yoktur.*” notu Mehmet Muhlis’in söz konusu yazısında edebiyatın diğer ilimler ile münasebeti olduğunu savunmasına karşı yazılmıştır.

Şiiri insan ruhunun gıdası olarak gören yazar, şiiri gözyaşına benzeterek insan ruhunun karakteri olan ağlamanın bu gözyaşına ihtiyacı olduğunu söyler. Ona göre bu gözyaşının zehirli suyunda erimeyen ve titremeyen bir kalp düşünülemez. Bu nedenle şairler, için için kanayan ve teselli arayan o hasta kalbin yaralarına ağlayan gözlerdir. Çünkü bu boş ve çelimsiz dünyanın yas dolu muhitinde kendi varlığını henüz hisseden ilk insanın tabiat manzarasının etkisi ve hâkimiyeti altında boyun eğerek ağladığını söyleyen yazar, bu samimi ve şeffaf gözyaşlarının şiiri doğurduğunu dile getirir. Böylelikle şiir ve edebiyatı tabiatının ilk mahsulü olarak görür.

¹⁵² Namdar Şihâb, ‘Münakaşa-yı Edebiye’, *Şihâb*, C. 2, S. 8, 18 Teşrinisani 1328, s. 85-86.

¹⁵³ Mehmet Muhlis, *age*, s. 1-3.

Yazısına fen ve ilimler ile devam eden yazar, dünyayı büyük bir insan olarak görerek bütün ilimlerin ve fenlerin o muazzam vücudun havasını oluşturduğunu söyler. Ancak yazara göre şiirin bu ilim ve fenlerin hiçbirisiyle münasebeti yoktur, sadece bazı yönlerden sahte ve samimiyetsiz bir münasebetle birbirlerine selam verirler.

Söz konusu yazısında edebiyatın diğer ilimler ve felsefe ile münasebeti olduğunu söyleyen Mehmet Muhlis'in şu açıklaması Namdar Şihâb'ın onu eleştirmesine de neden olur:

“Felsefe bir nokta-i nazardan tefekkürdeki gaye demek olduğu için nasıl düşünüleceği maksat tefekkürü bilmiş bir müntesibin edebiyata alakası yoktur. Bununla beraber felsefe ulum-ı hikemiyye ve tabiye ile tahallül edeceği ve ulum-ı hikemiyye bilhassa tefekkür etmeyen mekanizması demek olan riyaziyye ile anlaşılabilceği cihetten edebiyatın bütün silsile-i ulum ile münasebeti olduğunu görülür. Onun içindir ki edebiyat, bir fen, ulum-ı saire-i kuvvettir. Daha doğrusu ki edebiyat, bir felsefe-i fünundur demek olur(...)”

Yazar böyle bir düşünceyi sayıklama olarak görürken bu düşüncenin saçma ve yanlış olduğunu da dile getirir. Çünkü ona göre şiir insan topluluğunun hasta kalbinde eriyen en saf ve samimi gözyaşlardır. Her ne kadar her şey gibi o da zamanın etkisiyle saflığını ve samimiyetini kaybedip tarih, felsefe ve ahlak ile yakınlık kurmaya başlasa da bu şiirin hakiki tarifinin içinde değildir. Buradaki dipnotta Abdülhak Hamid'in şiirlerinden söz eden yazar *“Bütün Hamid'in şiirleri “tarihî” olmakla ulviyyet ve şiiriyetini ihlal etmez çünkü o vakayı mevzudan ibaretdir.”* diyerek Hamid'in şiirlerindeki samimi feryadın ve işitilen iniltilerin gerçekliğinin tartışılmayacağını söyler.

Yazar yazının devamında edebî eserlerin güzelliği ve yararı konusundaki görüşlerini dile getirir. Bazı felsefecilerin, güzelliği edebî bir eserin yararlı olmasında gördüklerini ve bu nedenle bir eserin fen ilmi ya da felsefi düşünce içermediğinde güzel olmayacağı görüşünü savunduklarını söyler. Ancak yazar bu düşünce tarzını eleştirir. Ona göre Cenap'ın da söylediği gibi *“Edebiyattan maksat edebiyattır.”* ve fen ile felsefenin şiir ve edebiyat sahasında gezinmesine gerek yoktur. Bunun üzerine yazar, Cenap'ın şu sözlerini de alıntılar:

“Bir kudret-i mümtaze-i hissiye ile meftur bir âdem sanat-ı edebiye dedikleri bir maharet-i kalemiyye ile heyecanat-ı kalbiye ve

fikriyesi terceme ve takrir edecek olursa kariini üzerinde aynı heyecanatın nema-yı tabiisini teshil dolayısıyla ‘avamil-i hayatiyeye hadim olmuş olur. İşte edebiyattan beklenen faide-i maddiye budur. Bunun için asar-ı edebiyenin fen ve felsefeden istikraz-ı rumuz etmiş lazım gelmez.”

Görüldüğü üzere yazarın görüşü Cenap Şehabettin’in görüşü ile aynıdır. Onlara göre edebî eserler fen ve felsefeye muhtaç değildir. Önemli olan hissedilen heyecanı kalem mahareti ile okuyucuya aktarmak ve onda da aynı hisleri uyandırmaktır. Hatta öyle ki Cenap’a göre şiirin dil bilgisi kurallarına göre yazılması bile saçmadır. Çünkü edebiyat ve şiirde önemli olan hislerdir. Bu nedenle şiir ve edebiyatın matematik, fen ve felsefe gibi ilimlerle uygun görülmesinin hataya sebep olacağını söyleyen yazar, Mehmet Muhlis’in yaptığı gibi felsefe-i fûnun birleştirmesiyle de tarif edilmesinin yanlış olduğunu söyler.

Yazının devamında gençlerin şiirleri ile ilgili eleştiri yapılır. Şiiri ruhtan fişkırان hakiki feryatlar ve samimi inlemeler olarak gören yazar, şimdiki gençlerin zoraki ağlamalarla şiirin samimiyetini bozduğunu söyler. Çünkü ona göre ruhun içinde biriken derin ve karanlık duygular bir feryat sessizliğiyle için için ağlar. Bu nedenle gençlerin şiirleri yazara fikir oyunları, söz gariplikleri gibi geldiği için onların yazdıklarını şiir olarak kabul etmez. Son olarak gençleri acınak hâlde gördüğünü söyleyerek yazısını bitirir.

Sonuç olarak bu polemikte ise Mehmet Muhlis, Milli edebiyat yanlısı bir tavır sergilemiş ve Namdar Şihâb Servet-i Fûnun edebiyatını savunmuştur.

2.2. Şiir

Yazılan şiirlerde Servet-i Fûnun ve Fecr-i Ati edebiyatının etkisiyle ölüm, aşk ve tabiat gibi ferdi konular işlenirken kimi şiirlerde de Milli Edebiyatın etkisiyle ideolojik temelli toplumsal konular işlenir. Kıbrıslı

Kaytazzade Nazım'ın¹⁵⁴ Divan şiiri tarzındaki şiirleri ise aşk konulu şiirlerin çoğunu oluşturur.

Şiirler işledikleri konulara göre “Aşk, Ölüm, Tabiat, Vatan ve Diğer” olarak beş kısma ayrılmıştır. Kaytazzade ile Muzaffer Hamid¹⁵⁵ de en çok şiir yazan şairlerden olmuştur.

2.2.1. Aşk Şiirleri

Bilindiği üzere Tanzimat sonrası yenileşme dönemi şiiri Batı şiiri, Divan şiiri ve Halk şiiri geleneğiyle beslenmiş ve gelişmiştir¹⁵⁶. *Şihâb* mecmuasının yayımlandığı 1912-1913 seneleri ise Servet-i Fünun etkisinin görüldüğü Fecr-i Ati edebiyatının sonlarına ve Milli edebiyatın başlangıcına denk gelmektedir. Bu dönemde her ne kadar yenileşme çabasıyla beraber Batı'ya yönelim ve şiiri özgün hâle getirme isteği varsa da eski şiir, etkisini tam olarak yitirmemiştir. Özellikle 19. yüzyıl şairi olan Kıbrıslı Kaytazzade Nazım Efendi'nin şiirleri geçiş döneminde yaşaması nedeniyle hem divan şiirine hem de yeni şiire ait özellikler taşımaktadır¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Kaytazzâde Mehmet Nâzım Efendi 1857 yılında Lefkoşe'de doğmuştur. Eski bir Mevlevi ailesi olan -Lefkoşe burçlarından birine ad olarak verilen Kaytaz Burcu'ndan gelmektedir. Bu nedenle şiirlerinden Mevlâna'ya büyük saygı duyduğu ve Mevleviliğe yürekten bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Müftü Hasan Hilmi Efendi'den sonra divan şiiri tarzındaki şiirleriyle Nâzım, Kıbrıslı şairler arasında en güçlü şairlerden biri olarak görülür (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaytazzade Nazım , “Kaytaz-zâde'nin Hayatı, Sanatı”, *Ruhî-Mecruh -Şiirler-*, der. Harid Fedai ve Bekir Azgın, KKTC: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları,1993, s. XXVI).

¹⁵⁵ Muzaffer Hâmid, 1896-7 yılında Konya'da doğmuştur. Diş hekimliği, öğretmenlik ve Babalık gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. Şihâb'ın neşriyat müdürlüğünü yapmıştır. 1934 yılında vefat etmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Yeniterzi, “Tanzimattan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Konyalı Şair ve Yazarlar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10 (2001), s. 121); Abdullah Aydoğmuş, “Konyalı Şair Yazar Muzaffer Hamid'e Dair (1896- 1934)”, *Merhaba*, C. 15, S. 21 (2015), s. 329).

¹⁵⁶ İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005, s. 22.

¹⁵⁷ H.Dilek Batıslam, “Kıbrıslı Şair Kaytazzade Mehmet Nazım Efendi'nin Mersiyeleri Üzerine Bir İnceleme”, *III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, , Kuzey Kıbrıs: 2000, s. 179.

Aşk şiirlerinin geneline bakıldığında karamsar bir tablo ön plana çıkmaktadır. Aşk acısının, yalnızlığın, ayrılığın, özlemin ve üzüntünün üzerinde durulduğu (üzerine kurulduğu) bu tabloda şairin hezimete uğradığı görülür. Çünkü aşk şiirlerinin çoğunda aşğın sevgisine karşılık vermeyen, sürekli naz eden zalim bir sevgili ve bu sevgiliye kavuşma hasretiyle yanan, gam yüklü bir âşık tipi vardır. Kavuşamamanın yarattığı bu duygular şairde bir siteme dönüşerek şikâyetle neden olur. Ancak bu durum aşğın sevgileden vazgeçmesine sebep olmaz, aksine kimi zaman aşkını beslediği bir gıda olur kimi zaman da bir kabullenişle son bulur. Böylelikle dizelerde melankolik bir hava yaratılmış olur.

Aşk şiirlerindeki bazı başlıklar bu karamsar havayla paraleldir. Özellikle “Zemzeme-i Garam”, “Tahassür”, “Suz u Nale”, “Gel Etme İnfial” gibi başlıklarda şairin hüznünü, feryadını, sevgiliye karşı duyulan hasreti ve edilen serzenişi açıkça görmek mümkündür.

Kıbrıslı Kaytazzade Nazım’ın “Zemzeme-i Garam”¹⁵⁸ başlıklı şiirinde aruzun *mef’ulü/mefâ’ilü/mefâ’ilü/fe’ulün* kalıbı kullanılmış olup şiir, divan edebiyatının muhammes-i mütekerrir nazım şekliyle yazılmıştır. Şiirde divan edebiyatının sevgili tipine benzeyen ancak yeni şiir etkisiyle yazılmış bir âşık tipi görülür. Âşğın sevgisine karşılık vermeyen, hatta onun feryadını bile dinlemeyen bir sevgili tipi çizilir. Bu sevgilinin zalim, güzel

¹⁵⁸ Kaytazzade Nazım, “Zemzeme-i Garam”, *Şihâb*, C. 1, S.1, 17 Mart 1328, s. 4.

* Araştırmamızı yaparken Merve Talmaç’ın “Milli Kimlik İnşası Noktasında Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirleri” başlıklı yüksek lisans tezinde rastladığımız şiirin son mısrası, Ali Ekrem Bolayır’ın *Zilâl-i İlham* isimli şiir kitabının içerisinde yer alan *Takyîd-i Külfetperverâne* başlıklı şiirinden alıntıdır.

Ancak şairin söz konusu şiirden alıntı yaptığına dair herhangi bir bilgimiz bulunmasa da şiir, Bolayır’ın söz konusu şiirindeki şu mısralarla benzerlik göstermektedir:

“Lâyık görürüm kendimi etsen bile âzâr
Şâyân bulamam gönümü sevsen bile şâyet

“Sevdim” desen ama yanılıp da bana bir gün
Ez sevî-i semâ gulgule-rûh-ı der-âyed”

(Merve Bican, *Milli Kimlik İnşası Noktasında Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirleri*, Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 539440), s. 270).

boyulu, peri yüzlü bir afet olması divan edebiyatındaki sevgili tipini andırır. Bundan dolayı âşık onun karşısından zavallı (üftade), gam yüklü ve kavuşma hasretiyle yanan aşk derdinin sahibi olur. Tek isteği şu dizelerde de görüldüğü üzere sevgileden “Nasılsın?” sözünü işitmektir:

*Guş etmedi feryâdımı hayfa o gülendam
Zabt etti bütün mülk-i dili leşker-i âlâm
Mahkûm-ı cefamı ezeli hatır-ı nakam
Bir gün bana lutf itse, nasılsın dese şâyed
“Ez suy-ı sema gulgule-i ruh der ayed!”*

Kıbrıslı Kaytazzade Nazım’ın “Tahassür ‘Cânân Uyurken’”¹⁵⁹ başlıklı ikinci şiirinde ise çapraz uyak kullanılmış olup şiir, aruzun *mef’ulü/ mefâ’îlü/mefâ’îlü/fe’ulün* kalıbıyla yazılmıştır. Kaytazzade Nazım’ın bu şiiri “Zemzeme-i Garam” başlıklı şiirinin diline göre daha sadedir. Bu şiirde şair anlatıcı, uyuyan bir sevgiliyi ve ona kavuşma hasretiyle yanan aşığı ele almıştır.

Şair anlatıcı, sevgiliyi bir manzara resmi anlatıyormuşçasına sürekli bir yerde uyurken ele alır. Birinci kıtada sevgiliyi naz yatağı içinde uyurken görür ve sevgiliyi “*Saçlar dağınık sine açık kolları mekşuf*” alıntısıyla tasvir eder. İkinci kıtada sevgilinin bir gül gibi sümbüller içinde uyuduğunu görür ve o peri yüzlüyü hayretle izlediğini dile getirir. Üçüncü dizede ise sevgilinin nerede uyuduğu belli değildir. Sadece başucu yastığında bir gül vardır ve bu güle karşı duyulan kıskançlık, dizelere şu şekilde yansıtılmıştır:

*“Balin-i serinde var idi tazece bir gül
Gâhice öperdi yüzünü aşka nispet
Güçdür hele bu manzaraya karşı tahammül
Etmışidi şu hâl-i hüzn-i garibanemi davet”*

Görüldüğü gibi şair anlatıcı gülü kendine rakip olarak görür ve bu manzaraya karşı tahammül edemez. Bu nedenle Allah kendisine sevgilinin yanında yatmayı nasip etmediği için dördüncü dizede kaderine serzenişte bulunur. Sevgiliye kavuşamama duygusu ise aşk duygusunu karamsar bir tabloya sürükler.

¹⁵⁹ Kaytazzade Nazım, “Tahassür (Cânân Uyurken)”, *Şihâb*, C. 1, S.2, 13 Nisan 1328, s. 8.

Mehmet Muhlis'in serbest nazım şekliyle kaleme aldığı "Hayat u Aşk"¹⁶⁰ başlıklı şiir, aşkı ele alış biçimi olarak diğerlerinden farklılık gösterir. Diğer aşk şiirlerinde ayrılık, acı, hüznün, kavuşamama gibi karamsar bir tablo çizilirken bu şiirde aşkın ve sevmenin güzelliğinden bahsedilir. Ancak bu sevgi diğer şiirlerde olduğu gibi sevgilinin fiziksel özellikleri üzerinden gösterilmez. Şiirde sevgili tipi varla yok arasındadır. Şair anlatıcı "Sevmek ah! Lafz-ı zisafa-yı hayat/Ruhumun en güzide amali" dizelerinden de anlaşılacağı üzere sevmek kelimesinin güzelliği üzerinde durur. Ona göre hayatın asıl manası, insan varlığın asıl sebebi aşktır, aşk olmadan yaşamak "yaşamak" değildir. Eğer tabiatı bir sevinç varsa o da şu dizelerde görüldüğü üzere birisini severek yaşamaktır:

*"Varsa bir neşve-i tabiat
İtiraf eylerim seni sevmek
Yaşamak, sevmek... Ah sevip yaşamak
İşte destur zimeal-i hayat..."*

Muzaffer Hamid'in sone nazım şekliyle kaleme aldığı "Gel Etme İnfial-Kebuter Aşkına"¹⁶¹ başlıklı şiirde dargın bir sevgiliyle barışmak isteyen sevgilinin aşkı ele alınmıştır. Bu şiirde de acı ve hüznün ön plandadır. Çünkü kendisine inat edip küsen sevgileden dolayı şair öznenin (âşığın) hayat sevinci yok olmuştur. Onun için sabahlar karanlık bir geceye dönüşmüş ve yıldızlar parıldamaz olmuştur. Bu nedenle sevgiliye "Gel küsme... Serpme kalbime çılgın inadını!" şeklinde çağrılar yaparak onsuz ne hâlde olduğunu şu dizelerle açıklar:

*"Sensiz niçin bilir misin ey lülü-i garam?
Sensiz fakat kevakib aşkım parıldamaz
Sensiz benim sabahım olur leyle-i zalam
Sensiz evet kevakib aşkım parıldamaz
Küstün ziya-yı şirime ey hande-i zalal?"*

Bunun yanında dizelerde de görüldüğü gibi Muzaffer Hamid'in şiirinde Fecr-i Ati şiirindeki o melal duygusu ön plana çıkmıştır. Bu duyguyu ön plana çıkaran ise "zalam, zalal, kevakib, lâin" gibi akşamı andıran

¹⁶⁰ Mehmet Muhlis, "Hayat u Aşk", *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 78.

¹⁶¹ Muzaffer Hamid, "Gel Etme İnfial -Kebuter Aşkına", *Şihâb*, C. 2 S. 8, 18 Teşrinisani 1328, s. 88.

kelimelerin ve “zehrabe-i haris, hunabe-i gurur, hande-i zalal, nazare-i haşin” gibi farklı ve karamsar tamlamaların kullanılmasıdır.

Abdullah Cevdet’in¹⁶² 10’lü hece ölçüsü ve sone nazım şekliyle kaleme aldığı “Gurbette”¹⁶³ başlıklı şiirinde ise yine karamsar bir tablo karşımıza çıkar. Bu şiirde işlenen aşk, sevgilinin yokluğunda duyulan keder ve yalnızlık duygusu üzerinden anlatılır. Şair özne, kendisini sisli bir gurbette kederle aşkını arar bir vaziyette tasvir eder. Bu nedenle şu dizelerde de görüldüğü üzere sevgiliye gelmesi ve yalnızlıktan oluşan gamını dindirmesi için sürekli çağrıda bulunur:

*“Benliğim... Ah! Bu kimsesiz hülya,
Kanyorken ceriha-i aşkım:
Ey gel aşk! Uzaktasın şimdi.
Soluyor zehre-i garamım bak?
Eriyor gözlerimde reng-i şebab
Sevgilim gel! Yeter bu gam, bu azab,
Bitsin artık uzlet-i ebedi.”*

Dizelerde görüldüğü üzere divan edebiyatı iyice etkisini yitirmiş durumdadır. Dil sadeleşmiş, klasik sevgili tipi ve onun dillere destan güzelliği yeni şiirde vaktini doldurmuştur. Şairler daha çok aşkın kendisine ve fiziksel özellikleri ön planda olmayan sevgiliye çağrıda bulunmaya başlamışlardır. Yani hem aşk arayışına hem de benlik arayışına girilmiştir.

Muzaffer Hamid’in 14’lü hece ölçüsü ve terze-rima nazım şekliyle kaleme aldığı “Dağ Akşamı ‘F. Hanıma’”¹⁶⁴ başlıklı şiirde aşk, yine yalnızlık duygusu üzerinden ele alınır. Ancak şair özne, yalnızlığı ve hüznü bir akşam vakti dağ manzarası tasviri ile anlatır. Çünkü dağlar melankolik hâli tasvir etmeye, sanatçının ruhunu beslemeye elverişli tabiat elemanları

¹⁶² Abdullah Cevdet 1869’da Arapkir’de doğmuştur. Hem şair, yazar ve çevirmen hem düşünür hem siyasetçi hem de laik ve özgür düşüncüyü temsil eden ve Batıcılığı savunan birisidir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yunus Emre Tansü, “Dr. Abdullah Cevdet (1869-1932)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dr-abdullah-cevdet-1869-1932> (Erişim: 23.06.2023); M. Şükrü Hanioglu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-cevdet> (Erişim: 23.06.2023).

¹⁶³ Abdullah Cevdet, “Gurbette”, *Şihâb*, C. 2 S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 94.

¹⁶⁴ Muzaffer Hamid, “Dağ Akşamı (F. Hanıma)”, *Şihâb*, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 123.

olmaları yanında tabiatın ortasında sivrilmiş, görüntü itibariyle yalnızlığı çağrıştıran mekânlardır.¹⁶⁵ Akşam ise kâinatın inzivaya çekildiği, her yerin sessizleştiği ve etrafın karardığı bir vakit olarak yine yalnızlığı ve bunun birlikte gelen hüznü çağrıştırır. Bu nedenle şair özne, şiirde aşksızlığın yarattığı hüznünü akşama ve yalnızlığını da dağa yükleyerek tasvir eder. Söz konusu dizeler ise şöyledir:

*“Aks eyleyerek dağlara asude kavallar;
Şen ruhlarının defter-i amalini söyler
Her şeyde yetim bir elemin mevcusi titrer.
...
Dağ akşamı, zihnimde siyah zehralar açtı
Şen kalbime şam-ı kederin gölgesi indi.
Aşksızlığımın matem-i meysusu derindi.”*

Karamanlı N. Sabri'nin¹⁶⁶ 14'lü hece ölçüsü ve sarmal kafiye şekliyle kaleme aldığı “Dürdane-i Aşkima”¹⁶⁷ başlıklı şiirde ise aşk, ayrılık ve hasret duygusu üzerinden ele alınır. Şair özne, kalbini bir bahçeye benzetir. Ancak aşkının sığındığı bu bahçeyi sevgilinin zehirli tırnaklarla ezdiğini ve gönlünde yaralar açtığını dile getirir. Bu nedenle âşkın huzuru ve neşesi kaybolmuş, artık onun gibi ağlayanlar dostu olmuştur. Öyle ki şu dizelerde görüldüğü üzere mersiyelerin de acı ayrılıklarını kendine dert edinmiştir:

*“Senin de hicrini yazdım elemli mersiyeler,
Senin de hasret-i ye'sin beni zebun etti,
Gırv-ı ye's ü füturun huzurumu ditti
Ve şimdi gıryeli, avare gözlerim muğber;
Der-i terahhume geldim ey hemdem-i gıryan!”*

Dizelerde görüldüğü üzere sevgilinin ruhunda ve gönlünde açtığı yaraları dile getiren âşık, dizelerin sonunda ise sevgiliye gelmesi için çağrıda bulunarak bu neşesiz ayrılığa bir son vermesini ister:

“Yanan dudaklara gel serp reşâşe-i mahrur

¹⁶⁵ Birol Bulut, *Zirvenin Işıltısı Yeni Türk Şiirinde Dağ (1860-1908)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2019, s. 215-216.

* Şair şiirin sonuna “Meram Kızlar Kayası” isimli bir yeri yazmıştır. Burası Konya’da bulunan bir yerdir ve hakkında türlü efsaneler vardır. Bu nedenle söz konusu yerin şiirdeki *dağ akşamı* tasvirinin yapıldığı yer olduğu düşünülebilir.

¹⁶⁶ Karamanlı Necdet Sabri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁶⁷ N. Sabri, “Dürdane-i Aşkima”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 104.

*Ve ravza-i hissimde zehreler meshur
Mezâr-ı zehle gömülsün bu neşesiz hicran”*

Kıbrıslı Kaytazzade Nazım’ın üçüncü şiiri gerek nazım şekli olarak gerekse konuyu ele alış biçimi olarak diğerlerinden farklılık gösterir. Nazım’ın yazdığı “Gazel”¹⁶⁸ önceki iki şiir gibi beşerî bir aşkı değil manevi bir aşkı ele alır.

Çünkü şairin kendisi eski bir Mevlevi ailesi olan -Lefkoşe burçlarından birine ad olarak verilen Kaytaş Burcu’ndan- gelmektedir. Bu nedenle şiirlerinden Mevlâna’ya büyük saygı duyduğu ve Mevleviliğe yürekten bağlı olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁹

Şiirine kendisinin ayrılık derdine düştüğünü ve gönlünün bu aşk yolunda feryat ettiğini söyleyerek başlayan Kaytazzade Nazım’ın şiirine bakıldığında ilkte beşerî bir aşktan söz ettiği anlaşılır. Ancak şiirin devamında yer alan “Hüma, Zahid, Füyuz-ı Hazret-i Monlâ, Şule, Niran” gibi ifadeler ve özellikle şu son beyit, Nazım’ın Mevlânâ’ya olan hürmetini ve aşkını bize gösterir:

*“Füyuz-ı Hazret-i Monlaya mazhar olduğum Nazım
Galat-ı münkirin fehm etmiyor tarz-ı beyanımdan”*

Beyitte görüldüğü üzere Nazım, kendisinin Mevlânâ’nın o yüce feyzine ulaştığını ve o mertebeye ulaşamayan inkârcıların ise kendisinin ifade tarzından anlamadığını belirtir. Böylelikle hem Mevlânâ’nın bilgisini hem

¹⁶⁸ Kaytazzade Nazım, “Gazel”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1Haziran 1328, s. 43-44.

¹⁶⁹ Kaytazzade Nazım , “Kaytaş-zâde’nin Hayatı, Sanatı”, *Ruhî-Mecruh -Şiirler-*, der. Harid Fedai ve Bekir Azgın, KKTC: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları,1993, s. XXVI.

* Mevlânâ’nın olgunluğunu, bilgisini ve inançlarını ifâdeye uygun “Hazret-i Hünkâr”, “Hazret-i Monlâ”, “Hazret-i Monlâ-yı Rûm”, “Mürşid-i Rûm”, “Pîr”, “Dergâh-ı Pîr” ve “Şeh” gibi terkip ve kelimeler Mevlânâ için çok kullanılan hitap şekilleri olmuştur (Bkz. N. Nejat Sefercioğlu, “Kaytaş-zâde Nâzım’ın “Rûh-ı Mecrûh”unda Mevlânâ ve Mevlevîlik”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 6, 2011, s. 180 – 181.).

de onun yolundan ilerlediği için kendisini över. Ancak âşığın bu mertebeye ulaşması için aşk ateşiyle pişip yanması gereklidir. Bunun için Nazım, gönlündeki ateşi anlatmak için gazelin önceki beyitlerinde *şule*, *niran* gibi ifadelerle yer verir. Beyitte geçen Hüma kuşu ise yine Mevlânâ'yı andıran bir diğer semboldür. Çünkü Hüma kuşu, Mevlânâ'nın başta *Mesnevi* ve *Divan-ı Kebir* gibi eserlerinde geçen ulvi kuşlardan birisidir.

Kıbrıslı Kaytazzade Nazım'ın Mevlevilik ile ilgili unsurlar barındıran diğer şiiri ise şarkı nazım şekliyle yazdığı “Suz u Nâle”¹⁷⁰ başlıklı şiiridir.

Köklü bir Mevlevi aileden gelen Nazım, “*Âşıkım, pek severim Hazret-i Mevlânâ'yı*”¹⁷¹ dizesinden de anlaşıldığı gibi ona derin bir sevgiyle bağlıdır. Çünkü ona göre, bu dünyaya bir daha Mevlânâ gibi kâmil, bilge ve şair bir kalem sahibi gelmemiştir.¹⁷² Bu nedenle kendisini adeta onun kölesi sayan Nazım, söz konusu şiirinde “*Muhtaç-ı atıfettir, bu abd-ı haksarı*” dizesine yer vererek bunu belirtmiş olur.

Bunun yanında şiirde Mevlânâ'dan bahsederken “canan, yâr, neyyir-i saadet, mah, kalb-i kerem-şiar” gibi tabirler kullanması Nazım'ın ona duyduğu yüce sevgiyi gösterirken “*Doğmuştu burc-i dilden, ol neyyir-ı saadet/Gördükde yâri ol dem, duçar-ı beht u hayret*” dizeleri ise ona karşı hayranlığını ifade eder. Bu nedenle Mevlânâ'ya olan aşkının onu bütün dünya emellerinden alı koyduğunu söyler:

*“Meftunuyum o mahın, bişüphe ben ezelden
Kat'-ı alaka ettim, derdiyle her emelden
Dilhaste-gan-ı aşkı, korkar mı hiç ecelden
Ah eylemekten özge, bir şeyde gelmez elden”*

Sonra her dizenin sonunda olduğu gibi ona şu soruyu sorar: “*Güfitem zi men çi hâhî, güfta ki suz u nale*”¹⁷³ Bu şiirin Mevlânâ'ya yazıldığıının en

¹⁷⁰ Kaytazzade Nazım, “Sûz u Nâle”, *Şihâb*, 10 Temmuz 1328, C. 1, S. 5-6, s. 67.

¹⁷¹ Kaytazzade Nazım, *Ruhî-Mecruh -Şiirler-*, s. 183.

¹⁷² Kaytazzade Nazım, *Ruhî-Mecruh -Şiirler-*, s. XVI.

¹⁷³ “Benden ne istiyorsun?” dedim; (cevap olarak) “yanmanı ve inlemeni” dedi.

büyük göstergesi bu dizedir. Çünkü Mevlânâ'nın şiirinde¹⁷⁴ de aynı ifade yer alır.

Cemil Sena'nın¹⁷⁵ kaleme aldığı aruzun *mef'ulü/ mefâ 'ilü/mefâ 'ilü/fe 'ulün* kalıbıyla yazılan “Sehabelerde...”¹⁷⁶ başlıklı şiirde de manevi aşk ele alınır. Şiir mecmuanın yazı işleri kadrosunda yer alan Hulki Âmil (Keymen)e ithafen yazılır. Şair anlatıcı “*Yüksekte hayatım gibi bir seyf-i münevver/ Rekz etti benim aşkıma bir talik-i ziyabar*” dizeleriyle şiirine başlayarak Hulki Amil'in kensinin hayatına parlak bir kılıç gibi saplandığını dile getirir. Şiir olgunlaşmanın ifadesi gibidir. Mevlevi bir aileden gelen Hulki Amil'in Cemil Sena'nın hayatına girmesiyle yaşanan bir olgunlaşma... Karanlıklar içinden altın gibi parlak bir gözyaşının ruhundaki gücenik duaya sarıldığını söyler. Zannediyoruz ki buradaki gözyaşı Hulki Amil'i ifade eder ve Cemil Sena'ya sarılarak hem onu teselli eder hem de yol gösterir.

Devamında “*Ben gençliğimin türbe-i ilhamına bir kîn/Bir kîn-i murassa sokulup battı zannettim!*” diyerek gençlik dönemini eleştirir. Ancak devamında aktığı gözyaşında ölen sünihat selini dirilttiğini ifade eder.

“Ah ey o büyük saha-i esrar-ı zalamın,
Ebhar-ı sükûnunda yüzen tayf-ı mükeffin
Ufkumdaki ekdar ve hayalata cenahın
Bir latma-i sengin ve memat vursa da daim;
Mazi gibi atimede senden ve sesinden
Bir lahd-ı ilahi dikerek aşkıma ezsem...”

Bu dizelerdeki kefene sarılmış tayfa giydikleri kıyafetlerden dolayı semazenleri akla getirir. Aynı zamanda kefen ifadesi ölüyü çağrıştırdığı için bu ifadenin anlamı şairin eski düşünceleri ya da eski edebiyatçıların sanat

¹⁷⁴ Nâzım Hikmet Polat ve Hülya Argunşah, II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı, ed. Nâzım Hikmet Polat ve Soner Akpınar, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019, s. 39.

¹⁷⁵ Cemil Sena Ongun 1894 yılında Konya Seydişehir'de doğmuştur. Cumhuriyet dönemi yazarlarındadır. Bunun yanında felsefe, din, pedagoji, ders kitapları, eleştiri, düşünce, psikoloji, kadın, ahlak, sosyoloji ve estetik alanlarında çalışmalar yapan çok yönlü bir şahsiyettir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kamil Parın, “Cemil Sena Ongun”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2017, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ongun-cemil-sena> (Erişim: 23.06.2023)).

¹⁷⁶ Cemil Sena, “Sehabelerde...”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 119.

anlayışı olarak algılanabilir. Ancak burada Hulki Amil'in Mevleviliğine bir gönderme yapılmış gibidir. Şiirin son iki dizesinde yer alan ifadeler ise Cemil Sena'nın geçmiş ve geleceğe Hulki Amil'in sesini ulaştırmak istediğini gösterir. Bu sözler onun düşüncelerini, sanatını ve Mevleviliği geleceğe ulaştırmak olarak anlaşılabilir.

Sonuç olarak incelenen aşk şiirlerine bakıldığında sevgiliye kavuşamamız âşık tipleri karşımıza çıkar. Şiirlerde mutlu bir aşk tablosuna rastlamak oldukça zordur. Bu nedenle aşk şiirlerine karamsar bir hava hâkimdir. Bunun yanında mecmuanın ilk sayılarında divan edebiyatının sevgili ve âşık tipine yakın olan bu şiirler, mecmuanın Yeni Lisan hareketi doğrultusunda ilerlemesiyle yer yer hece ölçüsüyle yer yer serbest ölçüyle yazılan daha sade ve yeni şiire yakın bir hâl alır.

Aşk şiirlerinde beşeri bir aşkın yanında manevi bir aşk doğrultusunda yazılmış şiirler de görmek mümkündür. Bunda mecmuanın Konya'da çıkmasının payı büyüktür. Çünkü Konya'da ders vermesi ve uzun bir süre yaşaması nedeniyle Konya'da önemli bir yere sahip olan Mevlânâ, söz konusu aşk şiirlerinde de yerini almıştır. Özellikle Kaytazzade Nazımın Mevlevi ailesinden gelmesi şiirlerinde Mevlevilik ve Mevlânâ ile ilgili unsurlara yer vermesine sebep olmuştur.

2.2.2. Ölüm Şiirleri

Mecmuanın şiir müsabakasına yazmış olduğu "Leyle-i Vapesin"¹⁷⁷ başlıklı şiiriyle birincilik elde eden Namdar Şihâb "*Cidar ü sakfı çökük, loş harap bir odanın/Gülümsüyordu içinde alil bir kandil...*" tasviriyle şiirine başlar. Şair anlatıcı ölümü, harabe bir odada çocuğuyla yaşayan hasta ve zavallı bir kadın üzerinden ele alır.

Öyle ki hastalık kavramı döneminin santimantel ruhunu da yansıtır.¹⁷⁸ Özellikle Servet-i Fünun döneminde yaşanan o melankolik ruh hâli şiirde

¹⁷⁷ Namdar Şihab, "Leyle-i Vapesin", *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 35.

¹⁷⁸ Hayrunisa Topçu, "Servet-i Fünûn'un Şiir Anlayışı Bağlamında Cenab Şahabeddin'in Şiirlerindeki Hasta Kadınlar", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1, 2021, s. 167-183.

kendini gösterir. Çünkü o dönemin isimlerinden olan Cenap Şahabeddin gibi şairlerin şiirlerinde de bu melankolik havayı ve bu havanın yarattığı maraziliği görmek mümkündür.

Bu bağlamda Namdar Şihâb'ın serbest müstezat nazım şekliyle yazdığı “Leyle-i Vapesin” şiiri onun ilk şiirlerinde Servet-i Fünun topluluğundan etkilendiğini gösterdiği gibi Cenap Şahabeddin'in *Yâd-ı Mâzî, Zavallı Hasta, Likâ-yı Hazân, İnkisâr-ı Bâzîçe, Vâlidemin Sesi, Büyük Vâlidemin Sesi, Yakazât-ı Leyliyye* ve *Hasta* şiirlerini de akla getirir.¹⁷⁹

Namdar Şihâb, kadının hastalığını beş ay önce şehit olan eşine bağlar. Bu ayrılıktan doğan hüznün ve yoksulluğun onda hastalığa neden olduğunu söyler. Hastalığın kadında yarattığı fiziksel belirtileri

“Zavallı bazı o bitap, kesik boğuk, titrek
Sesiyle Rabbine bin canla iştika ederek
Diyordu. “Hey ulu Rabbim bu çektiği dertler
Yetişmiyor mu ki her gün mesaib-i diğer”

gibi dizelerle tasvir ederek kadının yer yer hem Rabbine serzenişlerini hem de ölümü sonrasında tek kalacak olan çocuğu için duyduğu endişelerini dile getirir. Şiir, bir öykü anlatıyormuşçasına kaleme alınmıştır. Bu nedenle şiir içinde hem kadının hem kendisinin düşüncelerine yer veren Namdar Şihâb, kendisinin kadına acıdığını belli etmek için yer yer *zavallı* ifadesini kullanır.

Dolayısıyla hastalık kavramı bu dönemde özellikle kadın üzerinden ele alınır ve kadının çok yönlü ve derinlikli çağrışım gücüne hizmet eder. Erkek ise ikinci bir figür olarak yer alıp çoğunlukla hastalığa yakalanan kadının ölümle mücadelesini gözlemler ve sevdiğini kaybetmenin acısını yaşar¹⁸⁰. Hasta kadının bu zorlu mücadelesini dizeler boyunca okuyucuya hissettiren şair anlatıcı, şiirin son dizelerinde kadının huzura kavuştuğu ölüm anını ise şöyle ifade eder:

“Uzandı hasta kadın bir de muzdarip, gamgin
Gözünde girye-i şefkat yüzünde reng-i gamın

¹⁷⁹ Seçkin Özkan, “Namdar Rahmi Karatay'ın Hicivlerinde Dil ve Fikir Örgüsü”, *SSD JOURNAL 2nd International Conference on Social Sciences & Humanities (9-11 Temmuz 2021), Bilgi Kitabı*, Ankara: ISPEC Yayınevi 2021, s. 239.

¹⁸⁰ Topçu, *Servet-i Fünûn'un Şiir Anlayışı*, s.169.

*Uyurdu şimdi bu boş evde bir sükût-ı enin
Bu levh-i mâtemi dinlerdi bir sükûnet-i lal”*

Bunun yanında şair anlatıcının kadının eşi için *öldü* ifadesi yerine *şehitlik* ifadesini kullanması ve yetim çocuğu için “*Soğuk açlık, yalnızlık zavallıyı yakacak*” dizelerine yer vermesi ülkenin içinde bulunduğu zor durum hakkında da bilgi verir. Gerek kadının hastalığından doğan gerekse ülkenin durumundan doğan bu karamsar atmosferi şair anlatıcı *zavallı, harap, alil, melil, melal, mariz, ye’s, şeb, zılal, ızdırıp, enin, leyle-i firkat, ölüm meleği, mesaib-i diğer* gibi karanlık sözcüklerle ve tamlamalarla dile getirir.

Mehmet Raşid’in¹⁸¹ çapraz kafiye şekliyle kaleme aldığı “Sefil Çocuk”¹⁸² başlıklı şiirde de ölüm, yine hastalık kavramı üzerinden ele alınır. Ancak bu şiirde hasta olan kadın değil çocuktur. Bu nedenle şiir, Servet-i Fünun şairlerinden Tevfik Fikret’in *Hasta Çocuk* başlıklı şiirini akla getirir. Dönemin ruh hâli yine şiirde marazilikle ele alınır. Şair “*Üşüyorsun değil mi hasta çocuk?*” sorusuyla şiirine başlar ve hastalığın çocukta yarattığı *soluk beniz, titreme ve inleme* gibi fiziksel etkileri dile getirir. Çocuğun bu durumuna acıyarak insanlıktan ona yardım etmesini bekler. Ancak onun gözünde insanlar, kalbi nefretle dolu düzenbaz bir kitledir. Bu nedenle şair, şiirine karamsar dizelerle son verir:

*“Nice düştük bu kirli mezbeleye?
Öleceksin sefil çocuk eyvah!”*

Şakir’in¹⁸³ şarkı nazım biçimiyle kaleme aldığı “Asar-ı Maziden ‘Düşündüm’ ”¹⁸⁴ başlıklı şiirde ise ölüm kaygısı ele alınır. Şair “*Son*

¹⁸¹ Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁸² Mehmet Raşid, “Sefil Çocuk”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 95.

¹⁸³ Ayaşlı Şakir 1871 yılında Ankara’nın Ayaş kazasında dünyaya gelmiştir. Zihnî ve manevî değişim yaşayan şair tasavvufa yönelmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Faik Soyman, M. Muhlis Koner, *Muallim Ayaşlı Şakir Hayatı ve Şiirleri*, Konya: Babalık Matbaası, 1933).

¹⁸⁴ Şakir, “Âsar-ı Mâziden (Düşündüm)”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 66.

* Ayaşlı Şakir hakkında *deli* ya da *meczub* olduğu yönünde görüşler vardır. Özellikle geçirdiği bir buhrandan sonra cezbeye tutulduğu söylenir. Hatta anlatılana göre kendisi de birgün buhran geçireceğini söyler ve o gün geldiğinde kendisini tımarhaneye

merhale-i ömrü, bu şehrahı düşündüm.” diyerek ölümün aşamalarını ele alır. Ölüm anında çıkaracağı ahını, mezarın karanlığını, defnini, ölümden sonraki gününü, mezarı aydınlatacak ayı ve Allah’ın bağışlayıcılığını düşünür. Söz konusu dizeler ise şöyledir:

*“Yâd eyleyerek hevl-i elemzar-ı mezarı;
Ol tiregî müdhişi, ol hufre-i nârı
Tedfinimi takip edecek leyl ü neharı
Ferda-yı mematı, o hafagahı düşündüm”*

Mehmet Sadık¹⁸⁵ ise aruzun *mef‘ulü/ mefâ‘ilü/mefâ‘ilü/fe‘ulün* kalıbıyla ve müstezat nazım biçimiyle yazdığı “Son Melce”¹⁸⁶ başlıklı şiirinde ölümü, sığınacak son yer olarak görür. Çünkü dünya hayatında insanların düşmanlıklarından ve düşmanca bakışlarından çok çektiğini dile getirir. Bu nedenle emellerini gerçekleştirmeye artık takati kalmadığını söyleyerek “Senden de beni eyleme mecbur-ı şikâyet / Ey kabz-ı ervah!” şeklindeki sitemli sözleriyle Azrail’e seslenir. Çektiği bu feryat ve figanın, üzüntü ve kederlerin ölümle son bulacağını düşünen şair mutluluk kapısı olarak gördüğü ölümü ise dizelere şu şeklide yansıtır:

*“Efvah-ı mekabir! Bana bir lahze makarr ol
Erbab-ı saadet
Senden kaçıyor, sen bana ey kabr, hafı ol
Ey bab-ı saadet!..”*

Namdar Şihâb’ın aruzun *mef‘ulü/fâ‘ilâtü/mefâ‘ilü/fâ‘ilün* kalıbıyla yazılan “Fanilik”¹⁸⁷ başlıklı şiirinde diğer şiirlerden farklı olarak fanilik ve varlık kavramları sorgulanır. Diğer şiirlerde ölüm korkusu, çekilen

götürmemesi için Saadeddin Nüzhet Bey’e ricada bulunur. (bkz. Önder Göçgün, “Yakın Devrin Bir Mütefekkir-Şairi: Ayaşlı Şâkir Efendi” , *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 3, 1986, s. 137-155).

¹⁸⁵ Mehmet Sadık 1891 yılında Kerkük’te doğmuştur. Türk edebiyatını tam anlamıyla ve kurallarıyla uygulayan şair, Türklüğü sonuna kadar savunmuş ve halka hizmet duygusuyla şiirler yazmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Aisha Mumtaz Hasan, *Kerküklü Türkmen Şair Mehmed Sadık ve Şiir Kitabı ‘Coşkun Duygularım’ (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)* (Yüksek Lisan Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 505510)).

¹⁸⁶ Mehmet Sadık, “Son Melce”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 79.

¹⁸⁷ Namdar Şihâb, “Fanilik”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 118.

sıkıntılardan ölüme sığınma ya da ölümün nedenleri işlenirken bu şiirde ölümlülük fikri ele alınır. “*Faniliğin mesası inerken fezalara*” dizesiyle şiirine başlayan şair, ölümlü olan insanın yaratılıp dünyaya inme anını ele alır. Yine bu dizeler ilk insan olan cennette yasak kılınan meyveyi yiyip dünyaya gönderilme anlarını akla getirir. Şairin ikinci dizede *öksüzlük melali* ifadesini kullanması ise Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın yeryüzüne indiğinde çektiği yalnızlığı ve sıkıntıları dile getirir niteliktedir. Yine şu dizeler insanın ölüm anında yaşadıklarının bir film şeridi gibi önünden geçmesini anlatır gibidir:

*“Rabbin önünde bir huşu titrer iken derin
Mâzîlerin serabı önümde cenan açar
Şiirin ipekli yelleri eser sanki her mesin
Matuh ruhu nazlı perilerle hep uçar.”*

Bu dizeler ilk bakışta Hz. Âdem ve Hz. Havva’nın ölüm anında cennetten kovulma mazisini bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçirdiği fikrini akla getirir. Ancak şiir genel olarak bir insanın yaratılıp dünyaya doğması, doğduğunda Yaratıcı’dan ayrı kalıp öksüz duruma düşmesi, bu nedenle dünyadaki varlığını sorgulaması ve ölüm anında huşuyla tekrar Rabbin’e kavuşması ve mazisini gözden geçirmesi fikrini de akla getirir.

Sonuç olarak şiirlerin geneline bakıldığında ölümün *hastalık* kavramı üzerinden anlatıldığı görülür. Ancak şiirlerin birinde ölüm, çekilen sıkıntıların kurtuluşu olarak görülürken diğerinde de insanın fani olması üzerinden ele alınır.

2.2.3. Tabiat Şiirleri

Şairler tabiat şiirlerinde genellikle mevsimlerin çeşitli zamanlarında ya da bir günün sabah ve akşam vakitlerinde tabiatın büründüğü çeşitli hâlleri, insanın zaman zaman değişen ruh hâlleriyle özdeşleştirmişlerdir. Bunun yanında şairler, mevsimlerin veya günün belirli bir zaman diliminin kendisinde yarattığı duyguları da şiirlerine işlemişlerdir.

Ancak şiirleri konularına göre sınıflandırırken temalar arası geçişleri de unutmamak gerekir. Çünkü aşk teması başta olmak üzere ölüm, yalnızlık gibi temalar tabiat tasvirlerini önemli derecede etkiler. Özellikle aşk şiirleri

teması altında incelediğimiz “Dağ Akşamı”¹⁸⁸ şiiri buna en güzel örnektir. Çünkü şair aşktan kaynaklı yaşadığı hüznü ve yalnızlığı kâinatın inzivaya çekildiği akşam vaktine yükleyerek bir dağ manzarası tasviriyle anlatır.

Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati Topluluğu şiirlerinde mevsim ve vakit önemli bir yere sahiptir. Özellikle mevsimlerden kış ve sonbahar, vakitlerden gece ve şafak vakti şairler için hem ilham kaynağı olmuş hem de melankolik ruh hâllerinin yansıması olmuştur. Fecr-i Ati Topluluğu şairlerinden olan Tahsin Nahit’in¹⁸⁹ “Reng-i Şafak”¹⁹⁰ başlıklı şiirinde ise şaire ilham olan şafak vaktinin etkisini görmek mümkündür. Şiirde karanlıktan aydınlığa uzanan vaktin tasviri yapılır. Şair geceyi üzüntülü ve acıklı bir karanlık olarak tasvir ederken sabahı ise acısız ve neşeli bir vakit olarak ele alır. Şaire göre karanlıktan aydınlığa geçen şafak vaktinde acı veren karanlık söner, gecenin mahsur aldığı gökyüzü pembeliğe bürünürken evlerin lambaları kısılr, dünya uykusundan dirilir ve gecenin sakinliği güneşle birlikte yerini hareketli bir hayata bırakır. Söz konusu dizeler ise şöyledir:

*“Susar avaze-i şeb-i hülya
Sonra mahsur, zehebli atlaslar
Kızarır asuman ezvakta”*

Muzaffer Hamid’in serbest müstezat nazım şekliyle yazdığı “Şeb-i Matem”¹⁹¹ başlıklı şiirinde ise şaire ilham olan gece vaktidir. Özellikle şairin şiirin yazıldığı mekân kısmına “gece” yazması ve başlıkta “gece” ifadesini kullanması şiirin gece vakti yazıldığını gösterir. Şair peşindeki bir

¹⁸⁸ Muzaffer Hamid, age, s. 123.

¹⁸⁹ Köklü bir aile geleneğinden gelen Tahsin Nahit 1887 yılında İstanbul’da doğmuştur. Eğitim hayatında Acem Feyzi Efendi, Zihni Efendi, Nâfi Efendi, Tevfik Fikret ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi öğretmenler derslerine girmiştir. Servet-i Fünun estetiğine uyun eserler vermiş ve sonrasında Fecr-i Ati topluluğuna katılmıştır. Şiirlerinde ferdi konuların yanında toplumsal konulara da yer verdiği görülmüştür. Şiir, tiyatro ve eleştiri alanında ürünler veren Tahsin Nahit, 1919 yılında yaşamını yitirmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Abide Doğan, “Tahsin Nahit”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2018, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tahsin-nahit> (Erişim: 23.06.2023)).

¹⁹⁰ Tahsin Nahid, “Reng-i Şafak”, *Şihâb*, C. 2, S. 11, 7 Kânunusani 327, s. 112.

¹⁹¹ Muzaffer Hamid’in “Şeb-i Matem”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 5.

eşyanın kendisine gama bulanmış bir sırrı anlattığını söyleyerek şiirine başlar. Peşindeki eşyanın şairin kalemi olması mümkündür. Çünkü geceyle birlikte gelen duygusallık şairi karamsarlığa sürükleyerek şiir yazdırma isteği uyandırmış olabilirken bu duygudan kaçamayan şair ise isteğini kalemine yükleyerek kalemin sır vermek için peşini bırakmadığını söylemiş olabilir.

Gece vakti şairdeki melankolik ruh hâlini dışarı yansıtmıştır. “Reng-i Şafak”¹⁹² şiirinde olduğu gibi gece; karanlık, korkunç ve keder yüklüdür. Öyle ki şair; karanlık, yılan gibi tabiat unsurlarına ve hatta tabiata kendi ruh hâlini yükler. Karanlığın korkuyla titrediğini, tabiatın ağladığını ve yılanların kederle inlediğini dile getirerek doğa tasvirlerini gerçekten uzaklaştırır. Şaire göre tabiatta yaratılan her zerrenin içinde kederlerin zehirli suyu vardır. Bu nedenle tabiat ağlar ve hayaller bir sel suyu olup taşar. Hatta hayal çölündeki yılanlar kederden inler. Öyle ki kederli nağmelerle dolu olan bu gecede neşeyle ışık saçan ay bile kaybolur. İşte karanlığın kederli yüzü dizelere şu şekilde yansımıştır:

“Her zerre-i hilkat yoğurulmuş idi lazık
Zehrabe-i âlâm ile... Giryandı tabiat
Taşkın idi seylabe-i hulya-yı melalet
Muğber idi dallardaki her tude-i tarik”

Namdar Şihab ise yeni lisanla yazdığını belirttiği ve serbest müstezat nazım şekliyle kaleme aldığı “Kurbağalı Çeşme”¹⁹³ başlıklı şiirinde neşeli bir tabiat tablosu çizer. “Kamer fezalara şeffaf bir bahar açtı/Ve gölgelendi semalarda hasta yıldızlar” dizeleriyle yeni lisanı aya benzeterek fezalara bahar getirdiğini ima eden şair, eski lisanı da hasta yıldızlara benzeterek yeni lisanla gölgelendiğini ima eder gibidir. Şair şiirini masalsı bir havayla kaleme almıştır. Şiirde gümüş perilerin aksiyle titreyen sulara gümüş yılanların oynadığını görürüz. Ardından şair, mavi bir cihanda suların hükümdarı olan mahmur bir kadının yaşadığı dile getirilir. Şiirde kadına yapılan bu tasvir, şiirlerde kadınların sürekli bir göl veya su kenarında ve aynı imgeler etrafında ele alınması yönüyle eleştirilmiş gibidir. Bunun

¹⁹² Tahsin Nahid, *age*, s. 112.

¹⁹³ Namdar Şihâb, “Kurbağalı Çeşme”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 92.

yanında kurbağalara yapılan tasvirler de ilgi çekicidir. Şair, ayın güldüğü suyun kenarında sihirli ve sarhoş kurbağaların ıfık ve şiir içerek elemli ufukların gizli nağmesini dinleyip büyüye daldıklarını söyler. Burada ise eski edebiyattaki içkili eğlence meclisi olan bezm-i eleste gönderme var gibidir. Bezm adabı aynı zamanda şiirlere de konu olmuştur. Bu nedenle şair, bezm-i eleste yer alan kişileri kurbağalara benzeterek onları eleştirir gibidir. Gerçeklikten uzak tabiat tasvirlerinin yer aldığı söz konusu dizeler ise şöyledir:

*“Garip kurbağalar mest ve pürfusun, dalgın
Ziya ve şiirler içiyorlardı mübtesim, nazan
Sularda ay gülerken elemli afakın
Beyaz teranesi titrer o şuh kurbağalar
Bu gizli nağmeyi dinler ve bir füsuna dalar.”*

Görüldüğü gibi şiirdeki tabiat tasvirleri gerçekten uzaktır. Bu nedenle ay, kurbağa, ufuk yıldız gibi tabiat unsurlarında teşhis sanatı kullanılmıştır. Şiirde diğer şiirlere göre daha canlı ve baharla birlikte taze bir tabiat tablosu görmek mümkündür. Ayrıca yeni lisanın etkisiyle diğer şiirlere göre daha sade bir dille yazılmıştır.

2.2.4. Vatan Şiirleri

Şihâb mecmuasının yayınlandığı 1912-1913 seneleri Balkan Savaşları nedeniyle Osmanlı'nın zor zamanlar geçirdiği bir dönemdir. Osmanlı topraklarının kaybedilişi ve bir sürü canın yitirilmesi şairlerde hem millî duyguları uyandırmış hem de düşmana karşı intikam duygusunu öne çıkarmıştır. Bu nedenle şairler Avrupa'nın Osmanlı üzerindeki emellerine ulaşamayacaklarını dile getirerek Avrupa'ya ve Avrupa'nın inandığı dine karşı kahır dolu şiirler yazmışlardır.

Mehmet Sadık'ın serbest müstezat nazım şekliyle kaleme aldığı “Salib”¹⁹⁴ başlıklı şiir de bunlardan bir tanesidir. Şair alt başlıkta şiiri İtalyan vahşetine karşı Tevfik Fikret'e yazdığını belirtirken dipnot kısmında da şiiri Trablusgarp için yazıldığını dile getirmiştir. Şiirin yazıldığı dönemde

¹⁹⁴ Mehmet Sadık, “Salib”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 327, s. 31.

Osmanlı Devleti ile İtalya arasında Trablusgarp Savaşı meydana gelmiş ve İtalya Trablusgarp şehrini işgal etmiştir.

İşgal öncesinde İtalyan basını 24 Eylül'de Trablusgarp'taki İtalyanların güvenliğini tehdit eden bir gelişmeyi ortaya çıkarmıştır. Bunun sebebi ise Müslümanları direnişe zorlayıp kendilerini haklı göstererek savaş ilan etmektir. Öyle ki bu durumdan etkilenen camilerdeki imamlar ve başta İtalyanlar olmak üzere bütün kâfirlerin imha edilmesini isteyen vaazlarından etkilenen silahlı çeteler, bölgedeki İtalyanlar'ı tehdit etmeye başlarlar. İddiaya göre Trablusgarp'taki İtalyanlar katliam endişesiyle panik olurlar.¹⁹⁵ Bu söylentiye karşı “*Salib, o heykel hunin iftirasına/ Çıkardı işte bulup bir vesile... Fitne*” dizeleriyle İtalya'nın söz konusu iftirasıyla savaşın çıktığını dile getiren şair, Müslümanların bu bahaneye aldanmayacağını dile getirir.

Böyle bir iftirayı atan İtalya, başta kendi halkı olmak üzere bir sürü sivil insanın can kaybına sebep olur. Yaşanan bu üzüntüyle şair, haç'ın zulüm saçan bir vahşet sancağı olduğunu söyleyerek hırsına ve fesatlığına yenildiğini, bu nedenle o kanlı lanete sebep olduğunu dile getirir. İtalya'ya “*Ey Kızıl Medeniyet*” şeklinde seslenerek ona karşı kahr dolu cümlelerini şu dizelerle söyler:

*“Sen, ey kızıl medeniyet, kalil bir müddet
İçinde mahvolacaksın, evet bugün nevbet
Senin! Gebermelisin, ey yılan gebermelisin”*

Nazım'ın¹⁹⁶ serbest müstezat nazım şekliyle kaleme aldığı “*Avaze-i Nefrin*”¹⁹⁷ başlıklı şiiri de yine İtalyan vahşetine karşı Tevfik Fikret'e yazılmış şiirlerden birisidir. Bu nedendir ki şiir Tevfik Fikret'in *Sis ve Doksan Beşe Doğru* şiirleriyle de benzerlik gösterir. Şair masumlara ve mazlumlara karşı yapılan acımasız vahşetin bir *şanmış* gibi gösterilmesini hainlik ve kancıklık olarak görür. Bu vahşeti yapanlara canavar yakıştırmasını yaparak onları medenileşme hissinden uzak, edepsiz, korkak

¹⁹⁵ Zoubeir Khalfallah, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)* (Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 250934), s. 111.

¹⁹⁶ Muharrir'ul Ulum Nazım'ın hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁹⁷ Nazım, “*Âvaze-i Nefrin*”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran sene 328, s. 45-46.

bir kavim olarak tasvir eder. “*Lanet ebediyen size lanet*” diyerek İtalyan vahşetine karşı şu dizelerle lanetler okur:

*“Ey kavm-i cebin, ey haşerat-ı şeb-i hüsrân!
Afak-ı düvel. Nasıye-i Garbı karartan
Ey müsteris alçaklar, evet ey canavarlar!
Ey hiss-i temeddünden uzak kitle-i eşrar
Ey yırtıcı kartallar, edani fecaat
Kâfi bu redaet, bu denaet, bu şenaat
Efvah-ı cihanda yağıyor nare-i nefret
Lanet ebediyen size lanet...”*

Cevdet Tahir¹⁹⁸ ise Trablusgarp savaşından sonra başlayan Balkan Savaşlarını on beşli hece ölçüsü ve düz uyak düzeniyle kaleme aldığı “*Ey Hilal*”¹⁹⁹ başlıklı şiiriyle işler. Şair Osmanlı Devleti’nin Balkan İttifakına karşı yaşadığı mağlubiyeti konu alır. Üç kıtada hüküm süren ve bütün cihanın gazabından korktuğu Osmanlı devletinin, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan, Karadağ gibi küçük devletlerin ittifakına karşı yenilmesini sitem dolu sözlerle eleştirir. Çünkü Türk bayrağı kırmızı rengiyle altı yüz yıl boyunca her daim yükseklerde dalgalanmıştır. Alçak düşmanlara karşı aciz ve boynu bükük bir şekilde kalmamalıdır. Bu nedenle şair, hilale seslenerek “namus, din, vatan” için ettiği yeminleri hatırlatır. Allah’a Türklere zafer ihسان etmesi için nidalarda bulunur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasi görüşleri nedeniyle birbirlerine yardım eli uzatmamasının yenilgiye yol açtığını ve Türk kabilesi olan Osmanlı devleti ile Balkan devletlerinin birbirleriyle uğraşmasının ise savaşa neden olduğunu şu dizelerle anlatır:

¹⁹⁸ Konya’nın zengin ailelerinden Tahir Paşa’nın oğlu olan Cevdet Tahir Arıkut, Konya İdadisi 1911 yılı mezunudur. Fuad Rıza, Naci Fikret, Halid Zeki ile beraber Ufk-ı Atı mecmuasını neşretmiştir. Ayrıca Konya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti merkez heyeti arasında Paşazâde Cevdet (Arıkut) ismiyle yer alır. Hakkındaki bilgiler bunlarla sınırlıdır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Gülben Üzümcü, *Yeni Fikir Mecmuasının Tahlili Fihristi, İncelemesi ve Seçilmiş Metinler* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 405676), s. 20; Ahmet Ulusoy, “Millî Mücadele’de Konya ve Konya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 14, S. 78 (2021), s. 242-257).

¹⁹⁹ Cevdet Tahir, “*Ey Hilal*”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 117-118.

*“İki kardeş uğraşmaktan işte geldik bu hâle
Nifak yapmak ere düşmez gayret, hemen! El ele
Rabbim! Parlak zafer ihsan et, biz Türk kabillere
Şimdi yüksel, şimdi yükselt Türk adını ey, Hilal”*

Dizelerde de görüldüğü üzere şair, diğer devletlere karşı Türk adını yükseltmek ister. Kendisine aleyhine kurulan Balkan İttifakına karşı savaş verse de Türk isminin alçalmasını istemez. Türkün sembolü olan bayrağın öncesinde de olduğu gibi her daim göklerde zaferle parıldamasını ister. Bu nedenle şiirde *Türk, Türklük, hilal* gibi kelimeleri bolca kullanır.

Mehmet Sadık’ın sarmal uyak düzeniyle kaleme aldığı “Bir Seda-yı İtab”²⁰⁰ başlıklı şiir de Balkan Savaşlarını konu alır. Ancak bu şiir I. Balkan Savaşı’nın içinde yer alan Kırkkilise Muhaberesi sırasında ordunun içinden kaçan askerleri rencide etmek için yazılmıştır. Şair kaçan askerlerin mazide övgüyle bahsedilen, şöhretiyle anılan ordunun adına ve vatanın bayrağına leke sürdüğünü düşünür. Kırkkilise Muharebesinde yenilmenin de acısıyla şair, bütün cihanın orduya güldüğünü söyleyerek “*ağla, utan, yok mu sende kan*” gibi dizelerle savaştan kaçan askerleri yer yer sitemli ve öfkeli sözlerle azarlar. Savaşta çarpışan askerleri bu sözlerden tenzih ederek orduda din duygusu ve vatan sevgisinin kalmadığını dile getirir. Milletin emellerini mahveden ve vatana ihanet eden söz konusu askerleri ise şu dizelerle tasvir eder:

*“Ey eldivenli giryeler, ey böyle fareden
Ürküp kaçan, penah arayan süslü zabitan!”*

*Mahvettiniz emellerini milletin, bilin,
Andırdı fecr-i kazibi aks-i süyufunuz
Tasdik olundu işte dehanız,
Artık o eldivenle akan yaşları silin!”*

Mehmet Muhlis Koner’in sekizli hece ölçüsüyle ve oldukça sade bir üslupla kaleme alınan “İntikam Kışkılcımları”²⁰¹ başlıklı şiirinde ise yine savaşta yaşanan mağlubiyet ve can kayıpları kaleme alınmıştır. Şiirin başlığın altında “*Millet geceden ederse feryad/Bin yangın eder bu fikrim*

²⁰⁰ Mehmet Sadık, “Bir Sedâ-yı İtâb”, *Şihâb*, C. 2, S. 11, 7 Kânunusani 1328, s. 111.

²⁰¹ Mehmet Muhlis (Koner), “İntikâm Kışkılcımları”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 22 Mart 1329, s. 132.

icab” dizelerine yer verilir. Bu dizeler masum halkı katleden zalimlere karşı bir öfke göstergesidir. Çünkü milletin feryadı şairin içindeki intikam ateşini uyandırmıştır.

Şair savaşın mağlubiyetiyle birlikte yaşanan masum halkın katledilişini ve can kayıplarını resmeder. Öyle ki zeminin ve semanın ölüm kustuğunu dile getirir. Ortalık kan gölüne dönmüş ve kulaklara yerde yatanların iniltisi gelmektedir. Öksüz gibi tokatlanmış yüzler görülmektedir. Milletin bu durumuna karşı damarlarındaki kanlarının ateş kesildiğini ifade eden şair, intikam ateşiyle yanmaya başlar. Kalbinde yanan bu yıkıcı ateşi ise şu dizelerle ifade eder:

*“Kalbimde bir şerare var!
İhrak için zemîn arar
Çekil önümden ey cihan
Yakar, yıkar gazablanır.”*

Yine Balkan Savaşı’nın sebep olduğu yıkımdan dolayı intikam hissinin ön planda olduğu şiirlerden birisi Namdar Rahmi Karatay’ın on dördü hece ölçüsü ve sarmal uyak düzeniyle kaleme aldığı “Türklük ve Hilale” başlıklı şiiridir.²⁰² Şair yaşanan bu savaş nedeniyle Türklük damarlarının öfke ve intikam hissiyle yandığını dile getirir. Düşman ufuklarına büyük bir güçle ve görkemle doğması için hilale seslenir. Ondan Garb’ın sefil ufuklarını nura boğup parıldamasını ve Bosfor semalarına ihtişamlı tahtını kurmasını ister. Bu yaşattıklarından dolayı Avrupa’ya kahrederek Kayhan’dan Türk’e şanlı bir selam geldiğini artık düşmanın korkması gerektiğini şu dizelerle dile getirir:

*“Gayzımdan aktı kalbime bir zindelik bugün
Kalbimde çarpıyor bu derin sinsi intikam
Kayhandan esdi Türke bugün şanlı bir selam
Düşman! Önde titre o gün yoksa sen düşün”*

Söz konusu savaşların kazanılmasında büyük emeği geçen kahramanlar vardır. Bu kahramanlardan birisi de Rauf Orbay’dır. Rauf Orbay, Balkan Savaşı sırasında Karadeniz ve Akdeniz’de yürütülen deniz muharebelerinde

²⁰² Seçkin Özkan, “Namdar Rahmi Karatay’ın Hicivlerinde Dil ve Fikir Örgüsü”, *SSD JOURNAL 2nd International Conference on Social Sciences & Humanities (9-11 Temmuz 2021)*, Bilgi Kitabı, Ankara: ISPEC Yayınevi 2021, s. 241.

Hamidiye kruvazörünün komutanı olarak görev alır ve elde ettiği bu başarılar sebebiyle “Hamidiye kahramanı” unvanı ile anılmaya başlar.²⁰³ Elde edilen bu başarı Muzaffer Hamid’in serbest müstezat nazım şekliyle yazdığı “Büyük Rauf’a”²⁰⁴ başlıklı şiirine konu olur.

Yukarıda da görüldüğü üzere savaşlarda yenilmek şairlerde intikam duygusuna sebep olmuştur. Büyük Rauf’un zafer kazanması bu intikamın alındığının göstergesidir. Bu nedenle şair Büyük Rauf’un intikam kıvılcımlarıyla düşmanların kalbini yardığını ve bu zaferle intikamın gül bahçesinde zafer bülbüllerinin öttüğünü dile getirir. Bunun yanında Rauf Orbay’ı Barbaros Hayrettin Paşa ile Turgut Reis’in halefi olarak görür. Bu nedenle onu “şeref yıldızı, kıymetli güneş, muhteşem şimşek” gibi sıfatlarla över. Akdenizde elde ettiği başarısını ve şanını ise şu övgü dolu dizelerle anlatır:

*“Turfe-i şan ve celalinle Akdeniz;
Olsun büyük vakalara şahid enis
Olsun senin azmine şehrah itila
Daim güşade zirve-i pürnur irtika
Altun kalemlerle yazılsın zaferlerin
Tarih-i kâinata sen ey kevkeb-ı nevin
Mermilerin sine-i adada patlasın,
Hurşid-i hak yüksek ufuklardan parlaysın”*

Savaşlarda yaşanan mağlubiyetler üzerine geçmişteki şanlı zaferleri hatırlatmak için şiirler de yazılmıştır. Amaç hem savaşın millet üzerinde tesir ettiği korkuyu atarak moral vermek hem de düşmana gözdağı vermektir. Söz konusu şiirlerden birisi Mehmet Sadık’ın kaleme aldığı “Hatırat-ı Maziden”²⁰⁵ başlıklı şiiridir. Şiir Salahaddin Eyyübi’nin Haçlıların elinden Kudüsü almak için yaptığı Haçlı Seferi’ni anlatır. “Vatan harap idi... Millet yetim... Hasım şedid” dizeleriyle şiirine başlayan şair, İslam Topraklarının parçalandığını, halkın yetim ve harap bir hâlde kaldığını dile getirir. Din yolunda olan halkın gayreti, fikirleri ve emelleri

²⁰³ Şaban Sitembölükbaşı, “Orbay, Hüseyin Rauf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 33 (2007), <https://islamansiklopedisi.org.tr/orbay-huseyin-rauf> (Erişim: 22.10.2022), s. 356-357.

²⁰⁴ Muzaffer Hamid’in “Büyük Rauf’a”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 118.

²⁰⁵ Mehmet Sadık, “Hatırat-ı Maziden”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 64-65.

harcanmıştır. Etraflarını haç saldırıları kuşatmıştır. Bu sırada İslam birliğini tekrar kuran bir kahraman gelir ve Mesih'in kullarını bozguna uğratar. Salahaddin Eyyübi'nin savaşta yaptığı kahramanlıklarını anlatan şair, gerisinde bıraktığı güzel eserleri de şu son dizelerle anar:

*“Aduyı hin ve gade eder gehi lerzan,
Dem-i mütarekede lütf ile ider hayran.
Onun measiridir hep Türkiyat-ı fünün...
Yeter ona bu şeref! Garb ve Şark ona medyun!
Odur –Nasıl ona Garbîler etmesin tazim?-
Eden bu kavme lüzum-i temeddünü talim.
Bütün müslim adasıdır kemalatı!
Değil mi haklı ahyasının mübahati”*

Naci Fikret'in serbest müstezat nazım şekliyle kaleme aldığı “ ‘Hiç!’ e Hitap”²⁰⁶ başlıklı şiir Yaratan'a sesleniştir. Söz konusu savaşların yarattığı korku, çaresizlik ve ümitsizlik bir manevi güce sığınmaya sebep olmuştur. Şiirin başında “*Sen ey mana-yı azam, ey safire ve hoş rindan*” dizeleriyle Yaradan'a övgü dolu sözler söyleyen şair, devamında ise onun yüceliğinden bahseder. Öyle ki ona karşı hiçbir zorluk yoktur. Yüceliğiyle daima kötü emelli oyunları ve hırsları görür ve soldurur. Hatta yaşanan bu olaylara karşı kahkahayla yıldırımlar saçar ve yüksek sesle bağırır. Ancak Avrupa, hırsından dolayı onun hidayete erdiren ışığını anlamaz ve görmez. Hâlbuki bütün kâinat onun alaylı gök gürültülü sesini korkuyla dinler. Bu nedenle savaşların, hırsların, emellerin ancak onun kucağında teskin bulacağını söyleyen şair aslında her şeyin onun elinde olduğunu şu dizelerle dile getirir:

*“Bütün zerrat u seyyarat vu mevcudat, hep birden
Seda-yı rad istihzanı haşyetle durup dinler
Şu hiçagah-ı ibrette bulur sinende istikrar
Temayüller, hasetler, hırslar, amal-i pür-esrar
Evet bu ızdırıp ve ihtisaslar ki bütün serşar
Susar aguş teskininde bir feryad ve istifsar”*

Mehmet Muhlis'in serbest müstezat nazım şekliyle yazdığı kaleme aldığı “İd-i Millî”²⁰⁷ başlıklı şiir diğer şiirlerden farklı olarak millî bayramı kutlamak için yazılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edildiği 10 Temmuz 1327

²⁰⁶ Naci Fikret, “ ‘Hiç!’ e Hitâb”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 89.

²⁰⁷ Mehmet Muhlis, “İd-i Millî”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 52.

(23 Temmuz 1909) yılı Osmanlı’da ulusal bayram olarak kutlanmaya başlanmıştır. 10 Temmuz Millî Bayramı olarak adlandırılan bu bayramla hem meşrutiyeti ilan edenleri halkın zihnine yerleştirmek hem meşrutiyetin önemini vurgulamak hem de Osmanlı kimliği altında birleşmeye katkı sağlamak amaçlanmıştır.²⁰⁸ Millî duyguların ön planda olduğu şiirde hürriyetin ilanı neşeyle karşılanmıştır. Her yerde bir coşku seli yaşanmaktadır. Öyle ki şairin tasviriyle hürriyetin ilanı göğü nurani bir parlaklıkla aydınlatmış, kalplere neşe doldurmuş ve etrafı sevinç çığlıklarıyla donatmıştır. Hilal zaferle gökte dalgalanırken Osmanlı kavmi dostlukla, sadakatle, coşkuyla bu şanlı bayrama hürmet göstermiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çabasıyla gerçekleşen ve “ittihatı” yani Osmanlı birliğini sağlaması amaçlanan bu milli bayram ise dizelere şu şekilde yansımıştır:

*“Metîn bir ittihad ile meşbu feyz şadidir.
Bu şanlı milletin el- hakk samim vicdanı!
Huda bu ümmeti etsin hemişe nail kam,
Şerefsar evvele daim bu İd-i Osmanî!”*

Mehmet Sadık’ın serbest müstezat nazım şekliyle yazdığı kaleme aldığı “10 Temmuz 327 Harîk...”²⁰⁹ başlıklı şiiri ülkede çıkan yangınlardan birini ele almıştır. Şairin başlıkta da belirttiği 23 Temmuz 1911 (10 Temmuz 1327) tarihli Uzunçarşı Yangını ülke içinde ve dışında kısa zamanda yankı bulan önemli yangınlardan biridir. Bu afetle İstanbul’da pek çok bina yıkılmış ve insanlar evsiz ve işsiz kalmıştır.²¹⁰ Şiirde öğleden önce saat onda evden çıktığını söyleyen şair, milletin olacıklardan habersiz telaşlı bir şekilde millî bayramı kutlamaya gittiğini söyler. Ancak olacakları hissetmiş gibi bayram neşesiz geçerken birden semayı siyah bir örtü kaplar ve ateş bulutları ufukları sarar. Milletin korku dolu “ah!”larla geçirdiği o kutlu günü şair şu dizelerle anlatır:

²⁰⁸ Sanem Yamac, “Meşrutiyetin Bayramı: ‘10 Temmuz İd-i Millisi’ ”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 38, 2008, s. 323.

²⁰⁹ Mehmet Sadık, “10 Temmuz 327 Harîk...”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 3.

²¹⁰ Melek Öksüz, “İstanbul/Uzunçarşı Yangını (1911) için Trabzon Vilayetinde Toplanan Yardımlar”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 29, 2020, s. 124.

*“Ağlaşmalar, ağır yürüyüşler, koşuşmalar,
Niçindi?. Bir de nihani konuşmalar!
“Yangın!..” diyordu her leb pür lerze bikarar.
“Yangın!..” diyordu, fakat arıyor veçhine karar!.
Yangın değil cibal huruşan ateşin
Biçare şehre gösteriyor öyle bir haşin
Savletki her tarafta süreksiz bir infilak,
Müthiş bir intırak!
-Titrerdi hep zemin!-”*

2.2.5. Diğer Şiirler

Sayı bakımından yetersiz olan ve çeşitli konularda yazılan şiirler “Diğer” başlığı altına alınıp incelemeye çalışılmıştır.

Mehmet Sadık’ın kaleme aldığı “Şair İsmail Kemal”²¹¹ başlıklı şiir “Bir Tasvir” açıklamasıyla Şair İsmail Kemal’in fiziki ve ruhi portresini tasvir eder. “Zaif, biraz öne mail, bülend bir kamet/ Güzel fakat mütefekkir, beşuş bir sima!” dizeleriyle şiirine başlayan şair, İsmail Kemal’in boyunun, yüzünün ve gözünün tasvirini yaparak över. Öyle ki bir bakışıyla gençlere parlak zekâ saçtığını söyleyerek onun azametli manzarasını seyreden kalplere ise korku verdiğini dile getirir. Onun bu yüce fitratına Cebrail’in şahitlik yaptığını söyleyen şair, Cebrail’in ona devamlı olarak güzel şiirler gönderdiğini de dile getirir. “Ki her yerinde o ulviyeti ²¹²tekasüf eder.” dizesiyle bu gönderilen şiirlerin onun yüceliğini daha da yoğunlaştırdığını ifade eder.

Şihâb mecmuası Selanik’te başlayan Yeni Lisan hareketinin Konya’daki kültür çevreleri tarafından yakından takip edildiğini gösteren önemli bir örnektir. Çünkü Mecmuada yeni lisan üzerine yapılan dil tartışmaları ile

²¹¹ Mehmet Sadık, “Şair İsmail Kemal”, Şihâb, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 7.

²¹² Zannediyoruz ki burada bahsedilen kişi İsmail Kemal Vlora’dır. Kendisi Arnavutluk’un tanınmış ailesindendir. Arnavut Milliyetçisi olarak tanınan ve Jön Türk hareketine mensup olan İsmail Kemal, Şam ve Beyrut’ta valilik yapmış, Brüksel’de Faik Bey Konitza ile beraber Arnavut ayrılıkçılığı fikirlerini işlediği *Albania* ve *Le Salut De Albania* adlı gazeteleri neşretmiş ve Osmanlı Devleti’nin İngilizlerle ittifak kurmasını sağlamış bir şahsiyettir (Cahit Telci, “İsmail Kemal Bey Hakkında Avusturya Devlet Arşivinde Bulunan bir Mektup”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 1 (1996), s. 185-188.).

Yeni Lisan’a atıf yapılarak yazılan şiirler vardır.²¹³ Bu şiirlerden birisi de Muzaffer Hamid’in sekizli hece ölçüsüyle ve “Yeni Lisan’da İlk Şu’le” notuyla kaleme aldığı “Çalışmak İhtiyacı”²¹⁴ başlıklı şiiridir. Şiirde “çalışma”nın öneminden bahsedilir. Şair yerin, göğün kendisine *çalış* dediğini söyleyerek bütün cihanın da çalışması gerektiğini düşünür. Burada vurgulanan diğer şeyin yeni lisan üzerine çalışmak olduğu da düşünülebilir. Çünkü şair çalışarak ziyaya koşulması gerektiğini söylerken ziyayı yeni lisan olarak görür gibidir. Bu nedenle çalışmayanın hâlinin şu şekilde olacağını dile getirir:

*“Koşan yaşar güzellenir
Zeminde böyle şenlenir
Fakat biraz yavaş giden
Çalışmayan kusur eden
Düşer kalır zehirlenir
Hayat onunla eğlenir”*

Şihâb’ın ilk sayısında yayımlanan ve Namdar Şihab’ın serbest müstezat nazım şekliyle kaleme aldığı “Hayat Yolunda”²¹⁵ başlıklı şiir, şairin imzasını taşıyan ilk şiir olması açısından dikkate değerdir. Şiirin yazılış tarihi 25 Mayıs 1327/7 Haziran 1911’dir.²¹⁶ Şairin henüz 15 yaşında yazdığı bu şiirde yaşadığı gençlik hayatına karşı bir eleştiri vardır. Yaşadığı gençlik hayatından mutlu değildir ve bu hayatı sahte bulur. Hayata karşı ufukta tebessüm eden hayalleri ve emelleri vardır. Şair bu pembe emelli, şiir söyleyen hayalleri düşledikçe sarhoşluk hissi içinde zevk bulur. Ancak hayatın gerçekleri bir şiddetli rüzgârla gelince ümitlerinin yıkılışını şu dizelerde anlatır:

“Çıkar da karşıya nagh anıf bir sarsar

²¹³ Seçkin Özkan, “Millî Kimliğin İnşa Sürecinde ‘Ocak’ Mecmuası”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, “Takvîm-i Vekâyi’den 1928 Yılına Süreli Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı, e-ISSN: 2602-4616 (2021), 435.

²¹⁴ Muzaffer Hamid, “Çalışmak İhtiyacı”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 63.

²¹⁵ Namdar Şihâb, “Hayat Yolunda”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 6.

²¹⁶ Kazım Çandır, “Namdar Rahmi Karatay’ın ‘Geçti Bor’un Pazarı’nda yer alan hiciv şiirleri üzerine bazı tahlil ve tespitler”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23 (2021), 446.

*Yıkar, kırar, dağıtır o serir-i amali,
O anda ruh-ı hazinin şikestedir bali
İçin için ağlar. ”*

Yine Namdar Şihab’ın serbest müstezat nazım şekliyle kaleme aldığı “Hazan-ı Amal”²¹⁷ başlıklı şiir, konu bakımından bir önceki şiirle benzerlik gösterir. Öyle ki şair bu şiirinde hayata ve emellerine karşı daha umutsuzdur. Emellerinin bütün dünyaya küstüğünü dile getirir. Bu durumdan dolayı bunalan şair, ümitsiz ve hasta ruhunun inleyip titrediğini söyler. Hatta kalbinin acıyla çırpındığını ve gözüyle bütün cihana lanet kıvılcımları yağdırdığını dile getirir. Emellerinin sonbahar yaprakları gibi dökülüp yok olduğunu ise şu dizelerle anlatır:

*“Bütün cihana gözümde şerare-i nefrin!
Yağardı samet ve muteber eza-yı matemle
Sönerdi vadi-i ruhumda bir niyaz-ı hazin
Seda-yı matemle
Gülerdi ruh-ı tabiat şevk içinde yine,
Emellerim dökülürken mezar-ı nişyana”*

Genç Kalemler dergisi ile İttihat Ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişkiye bakıldığında İttihat ve Terakki Cemiyetinin önemli isimlerinden olan Dr.Nazım’ın yeğenleri İsmail Suphi (Suphi Ethem) ile Hüseyin Hüsnü Bey’in derginin kurucuları ve sahipleri olduğu görülür. Derginin başyazarı Ali Canip’tir ve derginin mesul müdürlüğüne de İttihat ve Terakki Merkez-i Ummîsi’nde kâtip olan Nesimî Sarım getirilir. Ziya Gökalp’in o sırada İttihat ve Terakki Cemiyeti merkez-i umumi üyesi olduğu görülür. Cemiyetin 1909 kongresine geldiği sırada Nesimî Sarım, Ziya Gökalp’i Ali Canip ile tanıştır.²¹⁸ Genç Kalemler dergisi başyazarı Ali Canip, bir akşam sohbetleri sırasında Ziya Gökalp’e Ömer Seyfettin’in kendisine yazdığı “Geliniz Canip Bey, edebiyatta lisanda bir ihtilal vücuda getirelim.” cümleli mektubundan ve fikirlerinden bahseder. Bu fikirler Ziya Gökalp’in dil hakkında görüşleriyle uyuşunca o da dergiye dâhil olur.²¹⁹ Bu durum doğal

²¹⁷ Namdar Şihâb, “Hazan-ı Âmal”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s.68.

²¹⁸ Mehmet Özdemir, “Edebiyat ve Siyaset Sarmalında Genç Kalemler- İttihat ve Terakki İlişkisi”, *The Journal of Academic Social Science Studies* , C. 4, S. 2 (2013), s. 446.

²¹⁹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Olympia Yayınları, 2017, s. 24.

olarak Cemiyetin desteğini beraberinde getirir. Ömer Seyfettin'in yazdığı *Yeni Lisan* adlı makale İttihat ve Terakki'nin de maddi desteğiyle yayımlanır.

Bu nedenle Genç Kalemleri İttihat ve Terakki tarafından desteklenerek oluşturulmaya çalışılan *edebiyatsız - ısmarlama* savaş edebiyatını, *Millî Türk Edebiyatı* kabul edip, araya bir takım para meselelerini de sıkıştırarak yapılan; *yazacakları aylığa bağlandı, aralarında çıkar ilişkileri var, ısmarlama edebiyat ve güdümlü edebiyat* gibi yakıştırmalar yapanlar olmuştur.²²⁰

Bunun yanında İttihat ve Terakki hareketi, kendi mensuplarının da ifade ettiği gibi başlangıçta “tarihimizin her zaman için iftihar edeceği bir teşekkül” olmasına rağmen partileştiği andan itibaren, daha doğrusu devlet gücünü ve hazinesini ele geçirdikten sonra “siyasetten gayr-ı meşru istifadeler temin etmek isteyenlerin entrikalarına kapılarak” büyük hatalar yapmaya başlamışlardır.²²¹ İşte İttihad Terakki Cemiyeti'nin o dönemde geniş yetkilere sahip olması muhaliflerince Genç Kalemlere de karşı olmayı ve onları eleştirmeyi beraberinde getirmiştir.

Genç Kalemlere karşı yazılmış olduğu düşünülen A.R.²²² imzalı şairin serbest müstezat nazım şekliyle ve aruzun aruzun *mef'ulü/mefâ'ilü/mefâ'ilü/fe'ulün* kalıbıyla kaleme aldığı “Ey Rehzen-i Âti”²²³ başlıklı şiir de bu eleştirilerden birisidir. Çünkü şiirde geçen “*Layık mı size pertev-i unvan-ı şebabet?/Layık size layık size bir nefh-i rezalet*” dizeleri Genç Kalemlerin *Gençlik* unvanının ışığına değil rezilliklere ve alçaklıklara layık olduğunu anlatır. Yukarıda da konusu geçtiği üzere Genç

²²⁰ Özdemir, “Edebiyat ve Siyaset”, s. 450.

²²¹ Özdemir, “Edebiyat ve Siyaset”, s. 451.

²²² A. R. İmzalı kişinin A. Ragıp Akyavaş olduğu tahmin ediliyor. Araştırmacı-yazar 1890 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Osmanlı Ordusu'nun Havran Ordusu Kumandanlığı ile İstanbul Merkez Kumandanlığı görevlerinde bulunmuştur. *Halkçı, Zafer, Adalet* ve *Son Havadis* gibi dergi ve gazetelerde yazıları yayımlanmıştır (Ayrıntılı bilgi için bkz. “Ragıp Akyavaş”, *Biyografya*, <https://www.biyografya.com/biyografi/> (Erişim: 23.06.2023)).

²²³ Ayın, R, “Ey Rehzen-i Âti”, *Şihâb*, C.2, s. 9, 5 Kânunusani 1328, s. 94.

Kalemler'in Terakki ve İttihad Fırkasının desteğiyle ilerlemesi, şairin onları zorbalık elinde gezen cansız kitle olarak tasvir etmesine sebep olur. Bu nedenle Genç Kalemler'i bu hayatı menfaatlerine değişen, kirli bakışları olan, gerçekleri despot elleriyle ezen, geleceğin önünü kesen eşkıya olarak tanımlar. Hem geleceğe yenilik dileyip hem de adaleti ayaklar altına aldıklarını söyleyen şair, gençliğin onlardan hiçbir hizmet beklemediğini dile getirerek onları canilerden ve katillerden daha suçlu gördüğünü şu dizelerle ifade eder:

*“Gençlik dilemez bir ufacık hizmeti sizden
Lakin yetişir! Ölümünüz azmine reh-zen
Atinin önünde olacak siz gibi alçak!
Zalim gibi, cani gibi, katil gibi korkak
Canîlere katillere rahmet size lanet!
Lanet size ey pashî yürekler size lanet!”*

Muzaffer Hamid'in serbest müstezat nazım şekliyle kaleme aldığı “Gençliğin Piş-i Azmine Duranlara”²²⁴ başlıklı şiirde ise Genç Kalemler'e karşı duranlar sert bir dille eleştirilmiştir. Şair gençlerin yolunu kesenleri ikiye bölümlü, yalancı, aldatıcı, alçak, zalim, gözleri kör, fikirleri çürük hasta bünyeli kişiler olarak görür ve onları cansız kitle olarak ifade eder. Gençlerin bu kitlenin tehditlerine boyun eğmeyeceğini, boş sözlerine aldanmayacağını dile getirir. İttihat ve Terakkî Fırkasının desteğiyle çıkan Genç Kalemlerin söz konusu kitleyi *Terakki* isminden güç bularak *gençlik* unvanlarıyla ezeceklerini dile getirir. Onlara yakıştırdığı *alçak* ifadesini tekrarlayarak saadet kapılarının yüzlerine kapandığını söyler ve öfkesini lanet yağdırdığı şu dizelere döker:

*“Korkaksınız, acizsiniz ey tude-i matuh
Lanet size lanet size ey palı dimağlar
Lanet size hiç gülmeyecek ati-i nevvar
Lanet size lanet size ey hırslı köpekler
Lanet size lanet size ey kirli yürekler
Lanet size lanet size lanet ebediyyen
Ey kanla irinler öğüren vech-i mukaffa”*

²²⁴ Muzaffer Hamid, “Gençliğin Piş-i Azmine Duranlara”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 101-102.

2.3. Hikâyeler

Mecmuada önemli bir yere sahip olan türlerden birisi de hikâyelerdir. Dergide toplamda on beş hikâyeye vardır. Ancak bu dönemde türler arası geçiş olduğu için bazı hikâyeler deneme ve anı türüyle benzerlik göstermektedir. Bunun yanında söz konusu ürünler konularına göre “Aşk, Tabiat, Ölüm ve Diğer” olmak üzere dört başlığa ayrılmıştır.

Hikâyelerin geneline bakıldığında karamsar bir havanın mevcut olduğu görülür. Bunun sebebi Fecr-i Ati etkisi olduğu gibi Balkan Savaşları ile uğraşan ülkenin genel durumundan da kaynaklanmaktadır. Çünkü her ne kadar ülkede bir özgürlük ortamı oluşsa da yaşanan savaş, psikolojileri ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemiş ve bu durum eserlere yansımıştır.

2.3.1. Aşk Konulu Hikâyeler

Abdullah Zühdi'nün²²⁵ kaleme aldığı “Sevda-yı Muvakkat”²²⁶ başlıklı hikâyede üç ay önce yaşanan ve ayrılıkla son bulan aşkın kederi dile getirilmiştir. Yazar “*İkimiz de mağrur sevda yaşıyorduk.*” cümlesiyle geçmiş tarihte yaşadığı aşkı ele alır. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere bu dönemde türler arası geçiş olduğu için yazı hem hatıra yazısı hem de hikâye niteliği taşır. İçindekiler kısmında ise yazı “nesir” notu ile ele alınır.

Hikâye birbirlerine besledikleri aşkın tasviriyle devam eder ve yazar “*O zaman ne kadar bahtiyardık. Bilmem hatırlıyor musun?*” derken bu güzel zamanları sevgilinin hatırında canlandırmak ister. Öyle ki sevgiliyle yaşanan bu güzellikler tabiata da sirayet eder. “*Söğüt ağaçlarının saye-i zılalinde çağıldayan ırmak, şair, bahar, bülbülün nagamatı, çiçekler, kelebekler bizim ipekleşen saf ve masum aşkımızı takdislerle süslüyorlardı.*” İçinde canlılığın, tazeliğin, heyecanın ve neşenin olduğu bu bahar manzarası, aşkın yazarda yaşattığı duyguları bir bakıma kelimelerle resmeder.

²²⁵ Abdullah Zühdi 1869 yılında İstanbul’da doğmuş ve roman, hikâye, popüler tarih, sohbet-hatırat gibi türlerde eserler vermiştir. Çeşitli gazetelerde çalışmış ve 1925 yılında yaşama veda etmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Selma Günaydın, “Abdullah Zühdi ve Rehğüzâr-ı Matbuatta Adlı Eseri”, *Türk Dünyası*, S. 44 (2017), s. 159-172).

²²⁶ Abdullah Zühdi, “Sevdâ-yı Muvakkat”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 93-94.

Yazarın “-Beni seviyor musun?” sorusuna sevgilinin “-Evet!” “-Hayatım aşkınıza kaimdir.” yanıtını vermesi ise aşklarının daha çok pekişmesine neden olur. Öyle ki iki âşık sevgilerinin ebedî olması için birbirine sözler verip şiirler okurlar. Yaşadığı bu heyecanla sevdiğinin eline buseler kondurduğunu ve başını okşadığını söyleyen yazar, yaşanan bu anın gençliğinin en mesut zamanı olduğunu da dile getirir.

Yazdığı son paragrafta yazar “Üç ay sonra yine o mahalde bulunuyordum.” diyerek zamanda ileriye doğru sıçrama yapar. Hikâyede tabiat yazarın ruh haliyle paralel olduğu için yaşadığı ayrılıktan dolayı aşklarının geçtiği o yer de kendisi gibi yasa bürünmüştür. Bu nedenle yazarın gözünde ne güneş eskisi kadar aydınlatıyor ne bülbül eskisi gibi şevkle ötüyor ne de içindeki o eski heyecan yaşıyordur. Öyle ki eskiden sevgilisinin yanında uzandığı o yerde şimdi ayrılık azapları çektiği kalbini “avuta avuta uyutmaya mahkûm olmuş”tur.

Yine Abdullah Zühdi’nün kaleme aldığı “Sevda-yı Müebbed”²²⁷ başlıklı hikâyede ise üç ay süren ayrılıktan sonra yaşanan kavuşma anı anlatılır. Yazar hikâyesinde ayrılığı anlattığı “Sevda-yı Muvakkat”²²⁸ başlıklı diğer hikâyesine de gönderme yapar. Ancak bu hikâyenin söz konusu hikâyenin devamı olduğuna dair herhangi bir not yazılmamıştır.

“Geceydi, aşkı, emelnevaz bir gece...” cümlesiyle hikâyesine başlayan yazar, üç ay süren ayrılıktan sonra sevgiliyle geçirdiği aşk dolu geceyi anlatır. Yerini aşka, kavuşmaya ve saadete bırakan o can yakıcı ayrılığı, kederi ve yalnızlığı unutmaya mezarına gömdüğünü dile getirir. “Şimdi her ikimizde yekdiğerimizin aguş-ı ateşinde mesut dakikalar yaşarken ruhlarımız emiştiriyorlardı.” diyerek yaşadığı anın güzelliğinden bahseder ve gençliğinin en tatlı, en sıcak anını yaşadığını ifade eder.

“Fakat birden bire saatin altıyı varan harhara-ı raşedarı daldığımız âlem-i istiğraktan uyandırdı.” sözleriyle daldıkları uykudan uyandığını dile getiren yazar, gündüz vaktini ayrılık olarak görür. Bu nedenle saate düşman

²²⁷ Abdullah Zühdi, “Sevdâ-yı Müebbed”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 119-120.

²²⁸ Zühdi, “Sevdâ-yı Muvakkat”, s. 93-94.

kesilerek onun da aşklarına kötü bakışlarla baktığını düşünür. Tekrar ayrılık duygusunu yaşamak istemeyen yazar “*Seni sineme çektim o anda tekrar aşkımızın anat zevkini içtik.*” sözleriyle aşkının ebedi olduğunu gösterir. Yaşadıkları bu gençlik aşkının sevincine kameri de şahit ederek “*Ve kamer gecenin bu hâkime-i envarı gümüş ziyalarıyla gençliğimizin sema-yı süruruna bir hale-i garam işliyordu.*” sözleriyle hikâyesine son verir.

Ferhunde Nezahat’ın²²⁹ kaleme aldığı “Hicrat Dakikaları...”²³⁰ başlıklı bu kısa hikâye aynı zamanda deneme yazısı niteliğindedir. Hikâyede ayrılıkla son bulan aşkın acısı anlatılır.

“*Of nihayet sende uçtun. İşte yarım saat evvel senin de hayat-ı aşkının cenazesindeyim gittin sen de gittin...*” cümleleriyle hikâyesine başlayan yazar, birisine duyduğu aşkın yok oluşunu ele alır. Ancak hikâye trajikomik yapıdadır. Çünkü yazarın “*Kalbleri mevce-i garamla kabaran iki kumruya iki dakîkalık bir an telezzüz çok mu?*” sözleriyle iki seven kalbin kavuşamamasını Allah’a sitem ettikten sonra sevdiğinin gidiş sebebini “*(...)ebediyyen gitti Avrupa’ya Paris’in bulvarında bot eskitmek için gitti*” sözleriyle ifade etmesi okuyucuda tebessüme de sebep olur.

Yaşanan bu ayrılık yazarda büyük bir üzüntüyü de beraberinde getirir. Yaşadığı acıyla boğulup ölüyormuş hissine kapılan yazar, aynı zamanda bu hüsrânın kalbini yırtıcı oklarla parçaladığını da dile getirir. Ancak yine de bir umutla onun gelmesini ve ellerinin kavuşmasını bekler. “*Bu saadete nail olacak mıyım? Heyhat!*” nidalarıyla ise hikâyesine son verir.

Zeki’nin²³¹ kaleme aldığı “Makbule”²³² başlıklı hikâyede sürekli birbirine tesadüf eden iki gencin aşkı anlatılmıştır. Yazar hikâyenin sonuna

²²⁹ Hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

²³⁰ Ferhunde Nezahat, “Hicrat Dakikaları...”²³⁰Ferhunde Nezahat, “Hicrat Dakikaları...”, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 102-103.

²³¹ Zeki imzalı kişinin Mehmet Zeki Dolbay olduğunu tahmin ediyoruz. Mehmet Zeki Dalboy 1879’da Konya’da doğmuş eğitimci, araştırmacı ve yazardır. Kendisi mahlasının Zeki olduğunu söyler. *Babalık*, *Yeni Fikir*, *Selçuk* ve *Yeni Meram* gibi gazetelerde yazıları yayınlanmıştır. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Çelik, “Mehmet Zeki Dalboy’un Konyalı Hattatlar Üzerine Makaleleri”, *Merhaba Akademik Sayfalar*, C. 18, S. 13 (2009), 194-208).

“bitmedi” notunu ekleyerek hikâyenin devamı olduğunu ifade etmiştir. Ancak hikâye mecmuanın son sayısında yazıldığı için mecmuanın kapatılmasıyla hikâyenin devamı yayınlanamamıştır.

Hikâyede Makbule ve Talat adındaki iki genç “bir iki haftadır caddeyi dönecek köşenin biraz ötesinde” her gün birbirlerine tesadüf etmeye başlarlar. Bu durum ise Makbule’nin dikkatini çekmeye başlar. Öyle ki daha mektep kapısından çıkarken geçmiş zamalardaki tesadüfleri hatırlayan Makbule, bugün de tesadüf edeceğinden emin gibidir. Ancak sık yaşanan bu tesadüflerden sonra Makbule’nin aklına şu sorular gelir: “Acaba bu bir eser-i tesadüf mü?” “Yoksa yaşanan bu tesadüfler Talat’ın düzenlediği bir selamlaşma şekli mi?” Zihninde bu gibi sorularla yoluna devam eden Makbule, yine Talat’a tesadüf eder ve “bu iki nur-ı nazar hafif bir mualakadan sonra” ayrılır.

Bekâret hayatında artık sevmek ve sevilme ihtiyacı hisseden ve sürekli hayaller kuran Makbule, Talat’a ettiği bu tesadüflerden sonra iyice hayal âlemine dalmıştır. Öyle ki kendisinin hem sevdiği hem de sevildiği bir yol arkadaşı ve aynı duyguları paylaştığı bir eş seçme vaktinin geldiğini düşünmeye başlar.

Bu düşüncelerin içinde gezinirken Talat’ın hayali de onu yalnız bırakmaz. Talat’a sevgi besler ve onunla bir ömrü paylaşmak ister. Ancak bu sevginin ebedi olması için Talat’ın da onu sevmesi gereklidir. Kafasına bir şüphe oturur: “Acaba o da onu seviyor mudur?” Ömür boyu sevmek ve sevilme için Talat’ın da kendisini sevdiğine dair delil bulmak lazımdır.

Makbule düşünmeye başlar. Edilen tesadüflerin güzelliğini delil olarak göreceğinin doğru olmayacağını düşünür. Tesadüflerde mimiklerin değişme şiddetini ve süresini belirlemeye vaktin ve yerin uyun olmadığını düşünür. Böylelikle herhangi bir delil elde edemeyen Makbule yine düşünce dalar ve içten içe Talat’ı özlemeye başlar.

Bir gün yine birbirlerine tesadüf ederler. “Fakat bugünkü tesadüf iki nur-ı nazarın birer neşide-i garam okuyacak kadar imtidadına müsait” olur. Yirmi adım kadar ilereden birbirlerine baktıklarında Talat’ın yüzü kanın

²³² Zeki, “Makbule”, *Şihâb*, C. 2, S, 14, 22 Mart 1329, s. 133-134.

kalbine hücum etmesinden dolayı uçkun bir renk alırken Makbule'nin ise yüzü ise gül rengine bürünür. O sırada Talat omuzlarına inen saçlarını kulağının arkasına atıp geçerken Makbule'nin eteklerini sol eline alma bahanesiyle tekrar bakışmalarının kucaklaşmasına sebep olur.

Evine varana kadar Talat'ı düşünen Makbule, onun hızlı yürüşüyle kulağının arkasına attığı saçlarının onun bir selamlama âdeti olduğunu anlar ve delilini de elde etmiş olur. Makbule'ye göre hakikat "oradaki tesadüfat mütemadiyenin bir eser-i iltizam olduğu" dur.

Abdullah Hilmi'nin kaleme aldığı "Encam-ı Hayat"²³³ başlıklı kısa hikâyede biten bir aşkın kederi anlatılmıştır. Bazı hikâyelerde olduğu gibi bu hikâye de deneme yazısı niteliği taşımaktadır.

Hikâye daha çok yaşadığı ayrılıkla kedere düşmüş bir kişinin ruh hâli üzerinden anlatılmıştır. Ayrılık acısı çeken bu kişinin cinsiyeti hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. "*Bir feryad-ı muhtelice beynini, ateşler saçan elleri arasında çıkarak alil bir metrukiyet-i elîme ile geçen saadetini düşünür.*" cümlesiyle hikâyesine başlayan yazar, söz konusu kişinin gece vakti basık tavanlı, temiz bir odada düşüncelere daldığını dile getirir. Gecenin siyahında dalgalandıkça dalgalanan düşünceler onu saadet dolu zamanlara götürür. Aşkın üstünlüğü, gençliğinin şevk ve arzusu ve yaşadığı her güzel şey gözünde canlanır.

"*Sonra her tarik-i mahzun; nazarları melul*" bir hâlde yaşadığı güzelliklerin ölüme hazırlandığını görerek asabileşir. Yaşadığı çarpıntıyla kıvranırken kapıldığı gecenin girdabından kurtulmak için bağırarak lanetler yağdırır.

1 numaralı nüshada H.²³⁴ imzasıyla kaleme alınan "Gözlerin"²³⁵ başlıklı küçük hikâyenin devamı 3 numaralı nüshada yayınlanmıştır. Hikâyede vapur yolculuğundaki iki aşığın ayrılığı anlatılmaktadır.

Hikâye vapura binen Kemal'in Beyrut'tan ayrılırken tasvir ettiği tabiat manzarasıyla başlar. Vakit akşama yaklaşırken rüzgâr hafifçe esiyor ve

²³³ Abdullah Hilmi, "Encam-ı Hayat", *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 11.

²³⁴ H. imzalı kişi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

²³⁵ H., "Gözlerin", *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 9.

Kemal her tarafı saran sessizliğin içinde çaresiz deniz dalgalarının foşurtusunu dinliyordur. O sırada omzuna dokunan bir el kampananın çaldığı yani yatma vaktinin geldiğini haber verir ve Kemal uyumak için salona doğru ilerler.

Güneş ışıklarını etrafa saçarken Kemal eline aldığı kitabını durgun denize karşı kitabını okumaya başlar. O sırada “-*Şimdi ne kadar mesutuz değil mi? Nejat?*” diyen bir ses Kemal’i daldığı düşünce âleminden çıkarır. Etrafına bakınan Kemal, iki sevgilinin mesut dakikalar yaşadığını görür ve onlara “*Mesut olunuz.*” diyerek kalkar ve onları araştırmaya koyulur. Bu çiftin akaraba olduğunu öğrenen Kemal, Nejat’ın genç kızı Rodos’taki babasının yanına bırakarak İstanbul’a gideceğini de öğrenir.

Tekrar eski yerine oturan Kemal, onların saadetlerini zilemeye koyulur. Biraz sonra genç kız “*İftirak saatleri gittikçe yaklaşıyordu değil mi?*” diyerek ayrılık konusunu açar. O sırada iki genç ağlamaya başlar ve Nejat mesut olacaklarına dair teselli cümleleri kurar. Bu şekilde vakit ilerler ve saat üçe gelir. Vapurun içerisinde telaşlar başlar. Çünkü Rodos görünmüş ve ayrılık vakti gelmiştir.

3 numaralı nüshada yer alan hikâye, iki aşğın gözyaşlarıyla devam eder. Ayrılıklarına dakikalar kalan bu genç çiftin vedası ise şu şekilde şu sözlerle olur:

*“Lemean:
Nejat... Beş dakika kaldı!.. diyordu. Demir indirildi... Sandallar geldi, gürültüler ziyadeleşti. Nejat, Lemean’ın ellerini sıkıyor, öpüyor:
Gidiniz, gidiniz. Fakat... Daha ziyade söyleyemedi hıçkırıklar bu sözleri takip etti.”*

Vapur kıyıya yanaşıp ayrılık vakti geldiğinde Nejat sevdiğini bir sandala bindirip lalasıyla birlikte uğurlar. Yaş dolu gözleri ise uzaklaşan sandalı kaybetmekten korkar bir şekilde veda eder. Ancak biraz sonra sandal gözden kaybolur ve Nejat yere düşerek ağlamaya başlar. Başını kaldırıp tek söyleyebildiği söz ise “*Gözlerin, gözlerin.*” olur ve hikâye burada son bulur.

Sonuç olarak görülür ki aşk konulu hikâyeler ayrılık teması üzerinden yazılmıştır. Bu nedenle bu hikâyelerde de mecmuanın çoğu edebi türünde olduğu gibi karamsar bir tablo mevcuttur.

2.3.2. Ölüm Konulu Hikâyeler

H. Hulki Amil'in²³⁶ kaleme aldığı “Sergüzeşt”²³⁷ başlıklı küçük hikâyede ölümle sonlanan bir sevda anlatılmıştır. Hikâyeye ilk bakıldığında asıl konunun *aşk* olduğu düşünülse de sondaki *ölüm* haberi hikâyenin vurucu noktası olmuştur. Bu nedenle hikâyeyi bu başlık altına almak daha doğru olacaktır.

Hikâye Feridun'un “*Dinle!..*” nidasıyla başlar ve onun ağzından anlatılmaya devam eder. Feridun ilk defa kasımpatıların ve nilüferlerin arasında gördüğü kızı “*Koyu ela gözleri, gamzeleri; sarı saçları beni kendisine ilelebet rabt etmişti.*” şeklinde tasvir ederek onu beğendiğini dile getirir. Aynı zamanda kızın piyano çalıyor olması Feridun'u etkileyen bir başka etkidir. Öyle ki bir gün Feridun kızdan kendisi için piyano çalmasını rica eder. Ancak kız zarif bir şekilde reddeder. Bu duruma üzülen Feridun, bir çardağa giderek düşüncelere dalar. O sırada kulağına hoş bir piyano sesi gelir. Feridun, kendisinin oradan uzaklaşmasından sonra kızın piyano çalmasına karşı “*Hırçın çocuk!*” şeklinde tepki verir.

Zamanda sıçrama yaparak hikâyesine devam eden yazar “*Artık o, evvelki hırçınlıklarını unutmuştu.*” diyerek şimdi birbirlerine karşı daha yakın olduklarını ifade eder. Feridun bu sebeple çok mutlu ve mesuttur. Hatta kız, Feridun'u bir sene sonra Selanik'e göndericeklerini duyunca hüzünlenmiş ve gözyaşı dökerek “*-Feridun Bey... Gidecek misin?*” demiştir.

Bir sonbahar sabahına içi sıkılarak uyanan Feridun, adeta bir felaket haberi alacağını hissetmiştir. Sodalı kahvesini bitirdiği sırada garson elinde bir mektupla kapıdan girer. O anda içindeki felaketleri ve karanlıkları bir kenara fırlatan Feridun, heyecanla mektubu alıp okumaya başlar. Ancak

²³⁶ H. Hulki Amil Keymen 1896 yılında Halep Mevlevihanesi'nde doğdu. Şihâb mecmuasını neşretti. Dergi ve gazetelerde yazıları yayımlandı. 1968'de vefat etti (Ayrıntılı bilgi için bkz. Şahabettin Uzluç, “Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevleviler”, *Semazen*, <https://semazen.net/son-donemde-yasamis-konyali-mevleviler-yakup-safak/> (Erişim: 23.06.2023)).

²³⁷ H. Hulki Amil, “Sergüzeşt”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 92-93.

okuduğu satırlar hissettiği felaketin kendisi olur. Aldığı haberle başına yıldırımlar ve ateşler yağdığını düşünen Feridun, elinden mektubun sıyrılıp düşmesiyle sadece şunu söyleyebilir: “*O ölmüş...*”

Rıfat Tahir’in²³⁸ “Kardeşim Nafiz’e” başlıklı notuyla kaleme aldığı “Sen Uçuyordun”²³⁹ başlıklı hikâyede ise ölen kardeşin kederi anlatılmıştır. Hikâye daha çok mektup niteliği taşısa da hikâyeye daha yakındır.

Hikâye “*Sen uçuyordun... Uç!*” cümlesiyle başlar. Yazarın hikâyede ölüm ve ona eş anlamda kelimeler kullanmaması hikâyenin konusunu bulmayı zorlaştırır. Ancak “Bir Yazın Son Çiçeği”nde²⁴⁰ “*Az bir zaman kaldı ki sen de gideceksin, sen de aşkım gibi solup mahvolacaksın... Uç...*” ifadesindeki uçmak kelimesi bir çiçeğin solup ölmesi anlamını taşıdığı gibi “Gaze-i Teselli”²⁴¹ hikâyesinde “*(...) sevgili dayıcığım siz ölmüştünüz. Temiz, rakik ruhunuz semalara uçup gitmişti (...)*” ifadesindeki uçmak kelimesi de bir insanın ölümünü anlatır. Bu nedenle burada kullanılan *uçmak* kelimesi ise yazarın kardeşinin ölümünü ifade ettiği için hikâyeyi bu konu başlığı altına almak doğru olacaktır.

Yazar hikâyenin devamında kardeşinin uçan ruhuna yetişmek için koştuğunu ifade eder. Çünkü ona kavuşmak arzusu içindedir. Ancak çalılar, kumlar, denizler geçse de ona bir türlü yetişemez. Keder içinde bağırır, sitem eder ve senelerce ağlar.

“*Atıldım... Bağurdım... Riyakârlıkları hainlikleri... Her şeyi anladım.*” ifadesiyle yazar, büyüdüğünü ve bütün zalimlikleri görüp anladığını ifade eder. Ancak içindeki acı hiç sönmez. Baharların ve neşeli zamanların tadına hiçbir zaman varamaz ve hep kederlere bürünür. Yaz vakitlerinde ise azap çeker ve ateşlenerek hasta olur. Büyüse bile kardeşinin o masum ruhuna ulaşma hayalinden, yaşadığı iç sıkıntısından ve iniltili ağlayışlarından hiçbir zaman kurtulamadığını dile getiren yazar, burada hikâyesine son verir.

²³⁸ Rıfat Tahir ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

²³⁹ Rıfat Tahir, “Sen Uçuyordun”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 11-12.

²⁴⁰ Zühdü, “Bir Yazın Son Çiçeği”, s. 11.

²⁴¹ Tahir, “Gaze-i Teselli”, s. 104.

Rıfat Tahir'in kaleme aldığı "Gaze-i Teselli"²⁴² başlıklı hikâyede vefat eden dayısının matemi anlatılmıştır. Güneş battığı vakit hasta olan dayısının vücudu ateşler içinde yanmaya başlamış ve her tarafı hüznün sarmıştır. Saat altıya vururken odanın içindekiler sık ve yorgun teneffüsleriyle derin bir sessizliğe bürünmüşlerdir. "Heyhat sükût devam edemedi biraz sonra "Eyvah! Gitti" gulgule-i matemi odayı birdenbire inletmiş" ve ölen dayısının ardından tutulan yaslar ve ağlaşmalar geceyi sarmıştır.

Bu ölüme sabahın pembe şafağı bile kederli süzülürken vefat haberini alanların ise gözünden yaşlar eksik olmamıştır. Öyle ki dayısının bütün eşi, dostu, akrabası gözleri yaşlı, derin bir kedere bürünmüştür.

Bir saat sonra siyah tabut omuzlara yüklenmiş ve dalgalana dalgalana gitmeye başlamıştır. Yarım saat sonra toprağa verilen dayısı otuz seneden beri hasret çektiği babasına ve on seneden beri hasret çektiği annesine kavuşmuştur.

Yazar, o günden beri ne zaman dayısını hatırlasa kalbindeki kederi dağıtmak için eline bir kalem aldığını ve iki satır karaladığını dile getirir. "İşte o zaman o giryan satırlar nazarımda birer ufak gaze-i tesellidir." diyerek bu satırların onu ufak da olsa teselli ettiğini anlatır.

Ülkede Balkan savaşlarının yaşandığı ve bir sürü canın hayatını kaybettiği savaş yılları hikâyelere de konu olmuştur. Bu hikâyelerden birisi de Gündoğdu'nun²⁴³ "Kardeşim Türk Doğu'ya" notuyla kaleme aldığı "Cenkte..."²⁴⁴ başlıklı hikâyedir. Hikâyede bir annenin savaşta şehit olan oğlu anlatılmaktadır.

Ülkenin savaşta olduğu bir dönemde Ahmet'in "işittiği acı haberler, dinlediği kanlı menkıbeler" onda intikam hissini ortaya çıkarmıştır. Bir an önce gidip düşmanla boğuşmak, savaşmak ve yitirilen canların öcünü almak istiyordur. Bunun üzerine ayağa kalkar anasının mübarek elini öper ve gülerek helallik ister. Anası ise Ahmet'in alnından öperek "Yavrum avrat gibi değil bir er gibi, bir Türk gibi cenk edeceğine ahd et!" der ve Ahmet "Tanrı'm şahit olsun." cevabını vererek kulübesinden çıkar. Kendisi gibi

²⁴² Rıfat Tahir, "Gâze-i Teselli", C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 104.

²⁴³ Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

²⁴⁴ Gündoğdu, "Cenkte...", Şihâb, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 124-125.

alını, kalbi pak olan ve yurtlarını kurtarmaya geden arkadaşlarının arasına katılır.

İki ay sonra savaştan dönen yaralılar köylerine gelir. Bütün köy kadınları savaşa gönderdikleri erlerini kalabalık arasında bulmaya çalışıyordur. Kimi oğlunu, kimi eşini, kimi sevgilisini ararken saç kınalı ihtiyar ana da seslene seslene Ahmet'ini arıyordur. O sırada bir oğlan ihtiyara yaklaşıp “-Sen dedi o arslan yürekli Ahmet'in anası mısın?” diye soru sarar. İhtiyar onaylayınca oğlan Ahmet'in yirmi gün önce şehit olduğu haberini verir.

Ahmetle ön safhada beraber savaştığını söyleyen oğlan, Ahmet'in anasına iletmesini istediği bir vasiyeti olduğunu dile getirir. İhtiyara vasiyeti Ahmet'in ağzından şu sözlerle iletir: “*Köye dönünce anamı o zavallı hatunu al ve ona: “İşte oğlun bir avrat gibi değil de bir er gibi öldü, de.”*”

Sonuç olarak görülür ki ölüm konusu bazen bir sevgili üzerinde işlenirken bazen de dayı ve kardeş üzerinde işlenmiştir. Savaşta oğlunu şehit veren annenin hikâyeye konu olması ise Balkan Savaşları'nın hikâyeye türünü de etkilediğini gösterir. Ancak yazarın böyle bir hikâyeye yazmadaki asıl amacı ülke erlerini savaşa çağırmak ve onları vatanlarını savunmaları için cesaretlendirmektir.

2.3.3. Tabiat Konulu Hikâyeler

Mecmuada yer alan “Sabahı Beklerken”, “Levh-i Elem”, “Bir Yazın Son Çiçeği”, “Tulu-yı Beklerken”, “Kardeşime!..” başlıklı hikâyeler bu başlık altında ele alınmıştır. Ancak hikâyelerde daha çok gecenin kasvetli ve keder dolu tasviri yapılır. . Sadece “Kardeşime!..” başlıklı hikâyede yeni doğan kardeşin sevinci anlatılır. Bu nedenle “Kardeşime!..” başlıklı hikâyenin dışındaki diğer hikâyelerde karamsar bir tablo görmek mümkündür

Bunun yanında türler arası geçiş olduğu için tabiat konulu hikâyelerin içinde aşk, yalnızlık ve ölüm gibi temaları da görmek mümkündür.

N. Niyazi'nin kaleme aldığı “Sabahı Beklerken”²⁴⁵ başlıklı hikâyede gecenin hissettirdikleri ve gece vaktinin karanlığı altında kurulan hayaller

²⁴⁵ N. Niyazi, “Sabâhı Beklerken”, Şihâb, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 7-8.

anlatılmıştır. Hikâye yazarın hayal ufkunda görünen bulutlar ile zühre parçalarının tasviriyle başlamıştır. Hayal ufkunda bulutlar yoğunlaşırken beyaz zühre parçaları ise yeryüzüne dökülüyordur.

Gecenin karanlığı yazarın ruh hâlini olumsuz etkilemiştir. Yazar gecenin karanlık yığınlarını vahşi ve saldırgan bir hayvana benzetir. Gecenin, kalbini dertlendirip ümitsizlik feryadıyla bağirtacağını söyleyen yazar, karanlık yığınlarıyla da kendisini hakaretle ezeceğini dile getirir. Bu nedenle ruhu semanın “*boğucu, soğuk siyahlığı altında ezilirken*” gözleri “*akur ve müfteris geceyi*” parçalayıp geçmek ister.

“*Bir serseri gibi leylin zulmeti arasında gezen gözlerim, bir lamia-ı meserretle parladı, evet!*” Yazarın dikkatini çeken bu ışıklı ve kirli bir beyazlık onu cezbeder. Bunun üzerine yerinden kalkarak ışığa yaklaşan yazar “*üzerini setre çalışan kirli, mülevves setreyi*” kaldırır ve ardında görünen bir delikten bakar. Baktığı delikte büyük bir deniz olduğunu görerek hayretlere düşer.

Hikâyenin başında yer alan yazarın hayal ufkunu kuşatarak yoğunlaşan bulutlar, yeryüzüne düşerek orayı mavi ve dalgalı bir deniz hâline getirir. Sihirli semadan dökülen Zühre parçaları ise bir yasemin gibi denize düşüp erimeye başlar. O anda denizin üstünde ağır ağır sallanan bir kayık ve içinde bir kız görünür.

Hikâyenin devamında ise yazar, kızın kederli ve düşünceli hâlini anlatır. Kızcağzın “*(...)denizden mütemevvic saçları sallandıkça kalbi acı bir halecanla titremekte idi.*” diyerek kızın birden çırpınmaya başladığını ve etrafa atılmaya başladığını söyler. Ardından zayıf elleriyle kayığın küreklerini çekerek çok hızlı bir şekilde gözden kaybolmaya başladığını dile getirir.

Kızın hayaliyle beraber gecenin karanlığını da kaybolmaya başlar. Ardından güneş parlaklığını âleme serpmeye başlar ve hikâye burada son bulur.

Abdullah Cevdet’in kaleme aldığı “Levha-i Elem”²⁴⁶ başlıklı hikâyede kasabadan köye yapılan yolculuktaki manzaranın betimlemesi ve hissedilen

²⁴⁶ Abdullah Cevdet, “Levha-i Elem”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 14 Mart 1328, s. 8-9.

duygular anlatılmıştır. Hikâyenin son kısmı yazıyı anı türüne taşısa da yazının geneline bakıldığında hikâye kısmına almak daha doğru olacaktır.

Uzun zamandan beri yaşadığı köyün gürültüsüne tahammül edemeyen yazar kederli ve bezgin beynini dinlendirmek için köye doğru yola koyulmuştur. Yol uzundur, etraf ıssız ve insanı ürküten manzaranın tasviri ise şu şekilde yapılmıştır:

“Korkmuş bulutlar semanın çehresini ekşitmiş ve cangah bir nikab-ı kasvet ile setretmişti. Çamur renginde bir hatt-ı muvecc sokaklar arasında uzanıp gidiyor cenup rüzgârının sürükleyip getirdiği muzlim sehabpareler taraf taraf hücum gösteriyordu.

Uzun bir yol, vasi‘, ıssız bir sahra! Çıt yok, eser-i hayat yok. Sanki oralar meçhul ufuklarla muhat namer‘î bir âlem...”

Mevsimlerden kıştır. Hava yağmurlu ve etraf sessizdir. Sessizliği bozan şeyler kuru ve çıplak ağaçların rüzgârda çıkardığı hışırtılar ve köpeklerin sesleridir.

Yazar köye varıncaya kadar bu tabiat tasvirine devam eder. Amacı hem o hareket hâlini okuyucuya hissettirmek hem de yaşadığı duyguları okuyucuyla paylaşmaktır.

Yağmur ince ince yağarken ufuk çizgisi kara küme bulutları altında dalgalanıyor ve yazar, karların üzerine basarak yola devam ediyordu. O sırada karanlığı biriktiren bulutların birinde yelpaze şeklinde bir ışık saçıldı ve *“bu ‘mütekeddir’ çehre-i tabiatta geçici bir tebessüm-i refik haleti alıverdi.”*

Artık yazar, beş on kulübeden oluşan köye varmıştı. Yollar üzerindeki kasvet burada da devam ediyordu. Herkes evinde ocağının başındaydı. Kavga eden kargalardan ve yukarıdan gelen eniklerden başka etrafta ses yoktu.

Hava yavaş yavaş kararmaya başlamıştı. Kar taneleri ile yağmur damlaları hâlâ yeryüzüne dökülmeye devam ediyordu. Görünen bu siyah manzara herkese keder dolu bir his veriyordu. Öyle ki yazarın bu siyah manzara karşısında ezilen ruhu bayılmasına sebep olmuştu.

Hikâyenin devamında zamanda atlama yapan yazar, o kasvetli günün kalbinde acı hatıralar bıraktığını dile getirir. Ne zaman o matem gününü hatırlasa korkuyla titreyip ağladığını söylerek hikâyeye son verir.

Mevsimlerin değişmesi tabiatın da değişmesi demektir. İlkbahar ve yaz aylarında yeşillenen ve canlanan tabiat, sonbahar ve kış aylarında sessizliğe gömölerek ölümü yaşar gibidir. Bu durum aynı şekilde kişinin de ruh hâlini etkiler. İsmail Zühtü'nün kaleme aldığı “Bir Yazın Son Çiçeği”²⁴⁷ başlıklı hikâyede ise yaz biterken bahçede kalan son çiçeğin soluşu anlatılmıştır.

Tabiatın bir ögesi olan çiçekler, ilkbaharın gelişiyle tomurcuklarını açmaya başlarken yazın bitimiyle solmaya başlarlar. “İşte sana yazın son ve ölgün bir çiçeği...” diyerek hikâyesine başlayan yazar, yaz mevsiminin sonunda bahçesinde kalan henüz solmamış ama solmaya yüz tutmuş son çiçeği için üzölür. Son çiçeğin etrafındaki bütün çiçekler ve tebessümler ölmüştür.

Yazar bu çiçeğin bütün saadetlerinin öldüğünü ve saksısında hasta bir şekilde durduğunu söyler. Onun kimsesiz bir şekilde solup gitmesine tahammöl edemez. Ancak bahçedeki bütün çiçekler gibi o da yokluğa gidecektir. Bu nedenle yazar “Az bir zaman kaldı ki sen de gideceksin, sen de aşkım gibi solup mahvolacaksın... Uç...” diyerek aşkı gibi çiçeğinin de gidişini kabullenerek hikâyesine son verir.

M. Arif'in²⁴⁸ kaleme aldığı “Tuluyu Beklerken”²⁴⁹ başlıklı hikâyede ise gece manzarası anlatılmıştır. şairlerin ve yazarların melankolik ruh hâllerinin yansıması olan gece vakti bu hikâyede de kederli ve korkunç bir vakit olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle manzara subjektif bir şekilde tasvir edilmiştir

Yazar ayın ve yıldızların olmadığı, kâinatın uykuya daldığı, sessiz ve sisli bir ova manzarasını anlatır. Sessizliği bozan tek şey rüzgârın hafif esişi ile “sahrada uyandırdığı feşfeşe-i hüzn”dür. Görünmez canavarların

²⁴⁷ İsmail Zühdü, “Bir Yazın Son Çiçeği”, *şihâb*, C. 1, S. 1, 14 Mart 1328, s. 11.

²⁴⁸ Kendisinin Mehmet Arif Topçuzade olduğunu düşünölyoruz. Mehmet Arif Topçuzade 1871 yılında Konya'da doğmuştur. Çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları yayınlanmıştır.1942 yılında hayata veda etmiştir (Ayrıntılı bilgi için bkz. “Mehmet Arif Bey (Topçuzade)”, *Konya'nın Velileri, Âlimleri ve Hocaları*, <https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/mehmet-arif-bey-topczade/> (Erişim:23.06.2023)).

²⁴⁹ M. Arif, “Tuluyu Beklerken”, *şihâb*, C. 1, S. 1, 14 Mart 1328, s. 12.

sesleri ise ara ara ümitsizlik veren karanlığın içine karışıp yazarı korkutmaktadır.

Gecenin bu korkunç manzarasını seyretmekten artık gözleri yorulan yazar, gün doğumunu beklerken düşüncelere ve hayal âlemine dalarak oyalanır. O sırada bulutların arasından bir yıldızın parladığını görür ve sisler yavaş yavaş dağılmaya başlar.

Sabah olduğunu zanneden yazar, o تنها yerden uzaklaşarak çimlerle çevrili bir akarsu kenarına varır. “*Cuybarın zemzeme-i dilgarîbi, menekşelerin, leylakların nilüferlerin buy-ı ruhnevaîsi beni teselliye çağırıyordu...*” şeklinde tasvir ettiği bu yerde bir an önce gün ışıklarını görmeyi bekler. Ancak semayı lacivert renkle örten gecenin karanlığından başka bir şey göremez. Yaşadığı hayal kırıklığıyla düşüncelere dalarak çimlere uzanır ve semayı izlemekten yorgun düşmüş gözleri kapanır.

“*Şimdi ben şu kişver-i leylin bir hükümdarı idim.*” düşüncesiyle yatan yazar, o sırada yeryüzünün kendisi için bir beşik ve çimenlerin ise bir yorgan vazifesi gördüğünü dile getirir.

Rüyasında yaratıklarla güreşerek bir gaflet içinde uzun bir zaman uyuyan yazar, nihayet gözlerini açtığında kendisini akşamdan beri beklediği güneşin ışıkları altında bulur. Bu duruma oldukça sevinerek “*Ooh!... Akşamdan beri pek taşkın bir iştihak ile beklediğim güneş, bu hacle-i cihanın canan-ı tabanı maşrık-ı hakikatten doğmuştu...*” ifadeleriyle hikâyesine son verir.

Abdülhak Rakib’in²⁵⁰ kaleme aldığı “Kardeşime!..”²⁵¹ başlıklı hikâyede yazar, kardeşinin doğuşunu tabiat unsurlarıyla özdeşleştirmiştir. “*Evet!... Sen doğdun.*” diyerek kardeşinin doğumunu bahar güneşine benzeten yazar, onun doğumunun bahar güneşi kadar tantanalı ve parlak olduğunu söyler. Kokusunun ise bahar çiçeklerinin büyüleyici kokusu kadar efsunlu ve rengârenk olduğunu dile getirir. Bir de kardeşinin sarı bir karanfil kadar masum olan nazı vardır ve onun bu masumluğunu görenleri sevinç gözyaşına boğmaktadır.

²⁵⁰ Hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

²⁵¹ Abdülhak Rakib, “Kardeşime!..”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 11.

“Şimdi fakat şimdi heyhat!..Yaşlar hakiki cereyanlarını bulmuştu...” ifadeleriyle hikâyesine son veren yazarın bu sözlerinden kardeşinin vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ancak yazar, bu konu hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

2.3.4. Diğer Hikâyeler

Naci Fikret’in kaleme aldığı “Mesut”²⁵² başlıklı küçük hikâye ile Mehmet Muhlis’in “Hodgam”²⁵³ ve Mehmet Suphi’nin²⁵⁴ “Sefalet-i Beşeriyeden Bir Yaprak”²⁵⁵ başlıklı tefrika hikâyeleri farklı konu işlemleri bakımından bu kategori içerisinde yer alır.

Naci Fikret’in kaleme aldığı “Mesut”²⁵⁶ başlıklı hikâyenin konusu merhametsizlik üzerinedir. Hikâye eşinin doğum haberini alan Refahi Efendi’nin büyük bir sevinçle eve doğru gitmesiyle başlar. Sabırsızlıkla “*Off! Bu yol da ne kadar uzuyordu...*” diyen Refahi Efendi, kafasında bin bir soruyla yüremeye devam ederken doğacak olan çocuğunun ismini de düşünmeye başlar. Yaşadığı bu sevinçle oğlunun ismini Mesut koymaya karar verir. Öyle ki oğlu, doğumuyla babasını nasıl mesut ettiyse oğlu da babası ona her seslendiğinde ismi gibi hep mesut olmalıdır.

Refahi Efendi Şeyh Numan mahallesinde bulunan evine varmıştır. İçeriye akraba ve komşulardan oluşan bir sürü kadın dolmuş ve diğer odadaya da amcalar ve dayılar geçmiştir. Evde bir şenlik havası vardır, ziyafetler veriliyor ve herkes tebessüm ediyordur. O gün Refahi Efendi için çok mesut bir gündür ve oğlunun ismi de bu güne yaraşır bir şekilde, herkesin ortak kararıyla Mesut koyulmuştur.

Daha dün çocuğunun doğum müjdesini alan Refahi Efendi, bugün sevinç gözyaşlarıyla oğlunun okul başarısını kutluyordur. Mesut okulda birinci olmuş ve öğretmenleri tarafından mükâfat olarak kitaplar alıyordu.

²⁵² Naci Fikret, “Mesut”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 9-11.

²⁵³ Mehmet Muhlis, “Hodgam”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 48.

²⁵⁴ Hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır ve kim olduğu tespit edilememiştir.

²⁵⁵ Mehmet Suphi, “-Sefalet-i Beşeriyeden Bir Yaprak”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 12.

²⁵⁶ Fikret, “Mesut”, s. 9-11.

O gün ailesi Mesut’a ayrıca bir hoş davranıyor ve iltifat ediyordur. Ancak bu başarının asıl sebebi Mesut’un güzel imtihan vermesi değil Refahi Efendi’nin *“haiz olduğu nüfuzun yardımıyla güzel imtihan vermiş gibi telakki olması idi.”*

Yıllar geçmiş Mesut evlenmiş ve şimdi doğup büyüdüğü o Şeyh Arslan caddesinden eşiyle birlikte arabayla geçiyordur. Hava yağmurlu ve yerler çamurludur. Ayağında botu veya çizmesi olmayanlar çamura gömülüyordur. O sırada birkaç Çingene kadın da çocuklarıyla ayakları çıplak bir vaziyette yoldan geçmeye çalışır. Ancak Mesut’un arabası *“muttarid gürültülerle çamurları yarararak öyle mehanetli, öyle merhametsiz”* bir şekilde geçer ki çevredeki herkes *“bu terbiyesiz arabaya gayz ve nefretle dolu bir nazar-ı intikam”* fırlatırlar. Mesut ise insanların hakaretlerine aldırış etmeden şirketteki başarısını düşünüp eşiyle güzel vakit geçirir.

Hikâye yine zamanda ileriye sıçrama yaparak bu sefer Mesut Efendi’nin oğlunu ele alır. Babasının nüfuzuyla güzel bir makama erişen Mesut Efendi artık elden ayaktan düşer. Ne eşi Periper Hanım ne de oğlu küçük Zafer Bey ona bakar. Aksine oğlu neşeli kakhkalarla *“Aman anneciğim gel bak boklu maymun ne yapıyor!”* diyerek annesini Mesut Efendi’nin yanına çağırır. Periper Hanım ise bu durumu gayet doğal karşılayarak yanındaki arkadaşlarıyla *“Mesut Efendinin dipteki karanlık ve murdar odasını”* ziyaret ederler.

Mesut Efendi’nin altında parça parça olmuş hasır ile kokmuş ve ıslanmış bir keçe parçası vardır. Mesut Efendi bu keçe parçalarının üzerinde oturmuş elindeki *“kıvrım kıvrım birtakımda acun parçaları”* ile homurdanıyordur. Bu durumu gören Periper Hanım tiksinererek yüzünü ekşitmiş bir şekilde bakarken Zafer Bey ise elindeki küçük kamçıyla *“(...) boklu maymuna emrediyordu: Haydi lokmanı ye!”* diyordu. Akıl sağlığı yerinde olmayan Mesut Efendi ise gülüyormuş gibi bir şeyler yaparak elindeki o iğrenç şeyi ağzına götürüyor, Periper Hanım da bu durum karşısında öksürerek odasından çıkıyor ve hikâye bitiyordu.

Mehmet Muhlis'in "Kitabe-i Hayat" başlıklı kitabında yer alan "Hodgam"²⁵⁷ başlıklı hikâyenin "Kâinata ilk nazar" başlıklı birinci bölümden iki sayfa Mecmuada bir duyuru²⁵⁸ ile tefrika edilmiştir. Hikâye mecmuanın 4 ve 5-6 numaralı nüshalarında yayınlanmıştır. Ancak ikinci sayfanın sonunda devamı olduğuna dair not düşülse de mecmuada hikâyenin devamı yayınlanmamıştır.

Hikâyenin birinci sayfasında Faruk isimli bir çocuğun dünyaya geliş süreci konu alınır. Ancak yazar bu süreci normal bir doğum sürecini anlatır gibi anlatmaz. Konuyu hiçliğe taşır. İnsanın sonsuz hiçlik sahasından dünyaya geliş sürecini anlatır ve anlatılan bu süreç insanın doğduktan sonra neden ağladığını da açıklamış olur.

"Tabiat Faruk'u bu hodgam, muhteris beşeriyet arasına üç yüz iki senesinde bırakıvermişti." Öyle ki Faruk, insanın birkaç saniyelik zevki yüzünden bir güç tarafından sonsuz sınırlara sahip hiçlik sahasından alınıp fani bir varlığın için koyularak sınırları olan bir dairenin içine bırakılmıştır. *Hülasa: Faruk, tabiatın bir hâkim-i mutlakı iken mahkûm fermanı olmuş idi... İşte bu yüzdendir ki Faruk dünyaya "Atıldığı dakikada ağlamış, ağlamıştı."*

Hikâyenin devamında Faruk'un ağlama sebebi insanların bencil oluşlarıyla açıklanır. Çünkü insanların bencilliklerinden dolayı duyduğu açlık, onları yırtıcı bir hâle getirir ve bu nedenle insan hayatında daimî bir mücadele, kanlı bir cenk ortamı yer alır. Bu öyle bir açlıktır ki *"Açlığın piş-i teaddisinde insanlığın bütün hissiyatı, iradesi, vicdanı, ulviyet-i fitriyesi, fazilet-i zatiyesi, bütün maneviyatı, bütün sıfat-ı memduhası sükût etmiştir."* Bu durumda insan hikâyede kâinatın en rezil, en sefil ve en hain mahluğudur.

²⁵⁷ Mehmet Muhlis, "Hodgam", *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 48.

²⁵⁸ Söz konusu duyuru şu şekildedir: *"Her zaman dest-i muavenetini uzanan üstad-ı muhterem 'Mehmet Muhlis' Bey bu defa "Hod-gam" nam-ı hikâyenin risalemize –tefrika suretiyle- dercine müsaade etmiştir. Karilerimize 'Anadolu Kadınları' muharririn 'Hod-gam'ını dikkatle mütalaa etmelerini tavsiye ederiz."* (Mehmet Muhlis, "Hodgam" s. 48.)

Hikâyede fazilet de bencillikten ibaret olarak görülür. Çünkü faziletler açlığın yarattığı bencilliği örtmek için kullanılan süslü perdelerdir. Faruk'un kendini bu açlıktan korumasının istemsiz doğal yolu ise annesinin şefkatli kucağında emmektir. Zaten bildiği tek şey de o dur. *“Acaba nereden gelmişti... Nereye gidecekti? Şimdi ne olmuştu? Daha ne olacaktı? Onu bu sahaya hangi kuvvet bırakmıştı.”* Bu derin soruların hiçbirinden haberi yoktu. O sadece emiyordu ve bu durumdan çok memnundu.

Hikâyenin ikinci sayfası bir Nisan sabahının tabiat tasviriyle başlar. Gökyüzü karanlık bulutlarla çevrilmiş ve şimşek büyük bir gürültüyle o karanlığı yarararak aydınlatmaktadır. Bu gürültüden etkilenen kuşlar ve kelebekler kaçıırken evler de yavaş yavaş yağmurdan ıslanmaktadır. Bu evlerin birinde ise sessizce duran bir beşik vardır. Ancak kulakları cınlatan bir gürültü odaya aksedince etraf aydınlanır ve beşiğin içinde sessizce uyuyan minik Faruk yüksek sesle ağlamaya başlar. Beşiği sallamasına rağmen Faruk'u uyutamayan annesi *“-Uyumayacaksın değil mi mini mini hırçın?”* diyerek onu kucağına alır ve emzirir.

Artık tabiatın ürküten gürültüsü kesilmiş, güneş açmış, gökkuşağı mükemmel parlaklığıyla meydana çıkmış ve kuşlar daldan dala uçmaya başlamıştır. O sırada annesi Faruk'un kollarını çözmüş, o da kollarını oynatarak gülümsüyordur. *“Nazarlarında tabiatın her şeyine karşı bir lakaydî bir tesavi-i dikkat vardı. Onun için bir sinek ne ise bir insan da o idi.”* O yalnızca annesine karşı çırpınıyor ve ağlıyordu. Çünkü onun hayatı oydu ve gerisi ehemmiyetsiz şeylerdi.

Annesi Faruk'u tekrar uyutmak için yatırdı ama uyumayınca tombul kollu, sevimli çocuğunu kaldırdı. Ona göre hiçbir çocuk Faruk'a benzemiyordu ve böyle bir çocuk dünyaya getirdiği için de biraz mağrurdu. O sırada minik elleriyle cama vuran Faruk ağladı. Annesi ise ona *“-Ay ay bak Faruk cici...”* diyerek dışarıdaki kuşları, kırlangıçları, geçen amcaları, sokakta oynayan çocukları gösterdi. Faruk'un dikkati şimdi sokağa çevrilmişti. Karşı da ise koca değnekli fakir birisi ve arkasında yırtık kıyafetli çocuğu geçiyordu. Çocuklar ise onların arkasına düşmüş alay ediyorlardı. Böylelikle Faruk kâinatın bütün varlıklarına bugün ilk kez

bakmış ve gülmüştü. Şimdi ise karnı acıkmış onu için ağlıyordu ve hikâye burada sonlanıyordu.

Mehmet Suphi'nin kaleme aldığı “-Sefalet-i Beşeriyeden Bir Yaprak”²⁵⁹ başlıklı tefrika hikâye ise kederlerle yüklü, sefil bir hayat yaşayan bir anne ve çocuğunu ele alır. Ancak hikâyenin büyük bir çoğunluğu süslü benzetmelerden ve betimlemelerden oluşur. Bu nedenle hikâyenin olay örgüsü sürekli kesintiye uğrar ve okuyucu hikâyenin konusunu anlamakta zorluk çeker. Bunun yanında yazar, hikâyede bir oda içinde yaşayan anne ve çocuğunun yaşantısını izlenimsel betimleme yoluyla anlatır. Bu nedenle hikâyenin bazı yerlerinde yazarın duygu ve düşünceleri ağırlık kazanır. Bu da hikâyenin kesintiye uğramasında ayrı bir rol oynar.

Hikâye tabiat manzarası betimlemesiyle başlar. Akşamüstü güneş batarken etrafta bir hüznün hüküm sürüyor ve insanlar bu manzarayı izlemekten kendini alamıyordur. Öyle ki “*Semanın kurşunu bulutlar arasında kalan mavi, melul nazarı yavaş yavaş çirkin zulmet-i kesife arasında kayboluyordu...*”

Hikâye, ufak bir oda içinde yaşayan insanlık saadetinden mahrum kalmış zavallı anne ve çocuğuyla devam eder. Oda içinde “*pençe-i azrailde çırpınan bir hasta ümidi kadar titrek*” bir lamba yanar. Ancak bu alevsiz lamba odayı aydınlatmaya yetmez ve odada karanlık hüküm sürer. Zavallı kadın ise yatağında bu sefil hayata karşı gözyaşları dökerken çocuğu da bir köşede valisinden gizli bir şekilde titreyerek çaresizce ağlar.

Hikâyenin ikinci bölümünde yaşanan bu sefil hayat tablosu karşısında yazarın keder dolu sözleri yer alır. Önce gece vakti zavallı çocuğun mavi gözleriyle etrafa gücenik bir bakış fırlattığını söyleyen yazar sonra hüznü bir şekilde şu sözleri dile getirir:

“-Oof! Yarab şu karşımdaki manzara bir zavallının hayat-ı sefilânesi mi? Yoksa kâinatın bütün bedbahtlıklarını tasvir eden bir levha-i elem midir? Yahut şimdiye kadar halledilemeyen muamma-yı hayat-ı sahife-i inkişafı karşısında bulunuyorum. Yarab!... Şu bulunduğum saha-i alam; beşeriyenin aczini gösteren kitab-ı hakikat mi? Yoksa teessürat-ı binihayeden perişan olan kalbimin makes-i

²⁵⁹ Mehmet Suphi, “-Sefalet-i Beşeriyeden Bir Yaprak”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s.

tahassüsatı mıdır? Yahut bana neyliğimi, aczimi izhar için bir lutf-ı Rabbani midir?”

Kâinat siyah perdesini üzerinden atmaya başlarken küçük çocuk uyanmış ve evin içindeki tozun, toprağın içinde yuvarlanmaktadır. Sonra *“tırnaklarıyla kazdığı çukurun içinde güya validesinin baht-ı siyahını, arıyormuş gibi”* çevresine meraklı bakışlar fırlatır. Bir zamanlar geçici olarak sığındıkları kâğıtlarla örtülü, hor görülen ve acılarla dolu bu evden küçük gönlündeki emellerinden dolayı çıkmak için çırpınır durur. Sonunda bir delik bulduğunda bu eve veda eder ve o sırada rüyalar, işkenceler arasında uhrevi azap çeken validesine de o delikten nurlu bir güneş göndermiş olur.

Hikâyenin üçüncü ve son bölümünde ise kadının hayal ve gerçek arasında gidip gelen hasta hâli anlatılır. Öyle ki kadın rüyasında kurtuluş yoluna, Tanrısal ümide ulaşmaya çalışıyordur. Ancak yazara göre bu mümkün değildir. Çünkü kadının rüyasında gördüğü periler altın zerrelî şekilleri ve parlak gözleriyle onu ele geçirmeye ve kederlere alıştırmaya çalışıyordur. O sırada çocuğun oraya buraya sıçramasından gözlerini açan kadın kendi kendine şu sözleri mırıldanır:

“Ne idi o..? Gayet güzel bir şeyler görüyordum. Yaramaz Nejat durmaz ki... Şimdi onları tamamıyla hatırlayacaktım! Evet evet dilnişin bir bahçede zümrüdin çayırlar, yeşil yapraklı ağaçlar arasında bir levha görmüştüm. Fakat ne kadar güzel, ne kadar mahirane işlenmiş... Kudret-i beşeriyenin fevkinde bir maharet! O yollar, boncuklar ne güzel parlıyordu sanki hepsi gümüşten hepsi elmaştan yapılmış! Hele ortasındaki yazı hepsinden güzel. Ne idi o?”

‘Biraz düşünür’

Evet evet şimdi hatırlıyordum:

(Ati-i pür hande!)”

O sırada geçmiş yıllarını anımsayan kadın İstanbul Aras Mektep Rüştîyesine gittiği yıllarda bu cümleye bir romanda denk geldiğini ve o zaman da çok hoşuna gittiğini hatırlar. Hatta cümleyi her okuyuşta kendinden geçtiğini anımsar. Öyle ya hayatının baharı olan gençlik yıllarıdır. Yattığı yerden o günlere özlem duyarak *“Namusum, hünerim, bir kızın haiz olması iktiza eden evsafım fevkalade idi.”* diye kederli bir şekilde söylenir ve hikâye burada son bulur.

2.4. Hatıralar

Abdullah Cevdet “Kardeşim Sahî’ye” notuyla kaleme aldığı “Defter-i Hatıramdan Bir Parça”²⁶⁰ başlıklı hatıra yazısında kardeşinin ölümünü ve ölümü ardından duyduğu üzüntüyü anlatmıştır.

Yazısına tabiat tasviriyle başlayan yazar: “*Eylül anın müteverrim bir günü, yazı takib eden bir hazan gecesi idi.*” diyerek kardeşinin üzücü hastalığı ile hüznün mevsimi olan sonbaharı özdeşleştirmiştir. Saat dördttür. Bu yarı karanlık zamanda yıldızlar parlayıp sönerken ay solgun bir şekilde duruyor ve kâinat sonbaharın sararttığı yapraklarla küskün bir şekilde ayrılık fikrine dalmış görünüyordur. Etraf sessizdir. Kuşların ağaçları okşayan ezgileri bile bu bunaltıcı zamanın sessizliğine ayak uydurmuştur. Yazar ise sararmış ve solmuş yapraklara basarak eve dönüyor ve kardeşinin dışarı çıkmadan evvelki ölümle mücadelesindeki can çekişmesini düşünüyordu.

Eve vardığında kendisini ölen kardeşinin başında toplanmış insanların ağtılarının karşıladığını söyleyen yazar, bu hüzne ortak olarak onlarla birlikte sabaha kadar ah çekip ağladığını dile getirir. Sabah olduğunda ise kardeşinin selası bütün köyü defnine çağırır. Tahtalar hazırlanır, öd ağacı kokularıyla bezenmiş duman semaya yayılır ve herkes bir haftadır hasta olan zavallı çocuğun artık aralarında ayrıldığını iyice idrak eder. Yazar ise kardeşinin son zamanlarında yanında olamadığı için üzülmürken onun, yanbaşıdan hiç ayrılmayan melek suretindeki hayalinin ise gözyaşlarına teselli olduğunu düşünür. Annesiyle de son kez sesli sesli ağlaştıktan sonra tabutu sırtlanır, kendisi önde, köy ahalisi arkada kardeşini defneder.

Aradan günler, aylar geçer kışın fırtınası kendini parıldayan güneşe bırakır, tabiata neşe saçar. Ancak kardeşinin acısını hâlâ yüreğinde taşıdığını dile getiren yazar “*Semanın televvünat-ı mütelatıması, tabiatın bütün muhteşem güzellikleri ruh-ı gamnakıma hiçbir ümit ve teselli veremiyordu...*” ifadeleriyle yazısına son verir.

²⁶⁰ Abdullah Cevdet, “Defter-i Hatıratımdan Bir Parça”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 31-33.

R. T. (Rıfat Tahir) kaleme aldığı “Bir Hatıra”²⁶¹ başlıklı hatıra yazısında sevdiğiyle geçirdiği mesut dakikaları anlatır.

Heyecanlı bir bekleyiş sonunda “*Gördüm... Ah!*” diyerek sevdiğini telaşlı bir şekilde kapıdan çıkarken gören yazar, kendisini fark etmesi için onu takibe başlar. Takip ederken sevdiğinin eteğinin çıkardığı hışırtıyı ilahi bir ses edasıyla dinler. Yazar, o ulvi sese kendini o kadar kaptırır ki o anda aşkından dayanamayıp bir “Ah!” çeker. Yazara göre bu hasret çeken sesin kimden geldiğini anlamaya çalışan kız başını çevirerek etrafına bakmaya başlar. Yalnızlıktan bir sonbahar mevsimi gibi sararmış yüzü ve baygın gözleri, yazarı gördüğü anda utançtan pembeye döner ve tombul elleri hafiften titremeye başlar.

Yazar “*o dakikada sıcak bir rahik-ı vuslatın şarab-ı zevk ve şiirini içiyor*” ve yaşadıkları ayrılığı bir veda bestesiyle düğümlediklerini düşünüyordur. Ancak kuşların neşeli melodileri ile ufukların hoş şarkıları bu buluşmaya karşı onları uyarmak istiyorlardır. Onlar ise iki âşık güvercin gibi şimdi hatırası kalan bu kavuşmalarının zevk ve saadetlerini yaşıyorlardır.

2.5. Mektuplar

Mecmuada yer alan mektuplardan birisi Seydişehirli Zeki’nin “Şihâb’a Bir Mektup”²⁶² başlığıyla mecmuaya gönderdiği mektuptur. Mektubun konusu okuyucuların abone bedellerini zamanında ödememesi ile ilgilidir. Çünkü mektup, *Şihâb*’ın abone ücretlerini ödemeyen okuyuculara karşı yazdığı “Abonelerimize”²⁶³ başlıklı duyuru yazısına destek olmak amacıyla yazılmıştır.

Ufk-ı Ati dergisinin doğuşuyla birlikte battığı zannedilen *Şihâb* mecmuasının yedinci nüshasını görünce çok sevindiğini söyleyen Zeki, bu nüshanın devamı olan ikinci nüsha çıkmayınca üzüldüğünü ve kapandığını düşündüğünü dile getirir. Sonrasında bir arkadaşının *Şihâb*’ın üçüncü nüshasını vermesiyle mecmuasının devamlı olacağını anladığını ve

²⁶¹ Rıfat Tahir, “Bir Hâtıra”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 22 Mart 1329, s. 132-133.

²⁶² Zeki, “Şihâb’a Bir Mektup”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 120.

²⁶³ Heyet-i Tahririye, “Abonelerimize”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 96.

sevindiğini söyler. Ancak ikinci nüshasının çıkmaması kafasını karıştırır ve bu konuyu araştırmaya başlar. O sırada mecmuanın abonelerine ücretlerini ödemesi için duyuru yaptığını görür ve ikinci nüshanın çıkmama sebebinin abone bedelleri konusunda yaşanan olumsuzluklar olduğunu düşünür. Böylelikle hem kendi abone bedelini öder hem de yaşadıkları karanlık muhiti irfan meşalesiyle aydınlatan *Şihâb* mecmuasının kapanmaması için bütün okuyuculardan abone bedellerini vaktinde ödemelerini rica eder.

Seydişehirli Zeki'nin “Şihâb’a Bir Mektup” başlıklı mektubunda ödeme bedellerinin ödenmesi ile ilgili okuyuculara yazdığı teşvik yazısına ithafen mecmua de “*Şihâb*”²⁶⁴ başlığıyla yazara minnettarlığını ifade eden teşekkür yazısı yazar.

Mecmuada yer alan bir diğer mektup “Aydın. M.”²⁶⁵ imzasıyla “Sadiye’den Nigar’a” notuyla yazılmış “Mektup”²⁶⁶ başlıklı yazıdır. Bu mektup kız kardeşe yazılmıştır. Ancak mektubu yazan kişi zannediyoruz ki okuma yazması olmaması sebebiyle mektubu Bedriye isimli bir hanıma yazdırmıştır. Bunun yanında mektup “Bir Vesîka-i İctimaiyye” notu altında yayınlanmıştır. Bunun sebebi ise mektupta Balkan Savaşları’ndan bahsedilmesi olabilir.

Mektup, Sadiye’nin kız kardeşine iki aydan beri mektup yazdıramamasını söylemesiyle başlar. Son yazdığı mektupta Balkan Savaşı’nın başlamak üzere olduğunu belirtirken eşinin de savaşa katılmak için gönüllü olarak ismini yazdığını dile getirir. O mektuptan on gün sonra ise eşinin eve paketlerle gelip vatana hizmet için yarın askere gittiğini açıkladığını söyler. Bu kadar çabuk haber geleceğini beklemediğini söyleyen Sadiye, üzüntülerini ve bu konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

“Kendi kendime düşünürken, onu geçen binlerce düşünceler içinden yalnız hisseme isabet edecek noktada duruyor, bu tufan-ı efkâr arasında bütün mevcudiyetimi sarsan “yarınki azimet” oluyordu. O, hareketin meşruiyetini isabet için “vatanın tehlikesinden” fedakârlığın lüzumundan bahs etmişti. Hâlbuki işte, işte binlerle kişilerden mürekkep bir muhit içinde bulunuyoruz. Hepsinin de bu

²⁶⁴ Heyet-i Tahririye, “Şihâb”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 120.

²⁶⁵ Kim olduğu tespit edilememiştir.

²⁶⁶ “Aydın. M, “Mektup”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, s. 134-136.

vatanda iştiraki yok mu? Bunları niçin gitmiyor. Bunlar gitmesin ve sonra...”

Her gün yaşadığı korkuları ve üzüntüleri komşularının yaşamadıklarını ve sürekli mutlu olduklarını yazan Sadiye, üstelik bu kişilerin de vücut olarak kendi eşine göre daha güçlü olduklarını dile getirerek bu durumu sorgulamaya başlar.” *‘Vatan tehlikede’ pek ila böyle ise niçin bunlar da o tehlikeye vücutlarını siper etmiyorlar? Bir ocağın yalnız yegâne çerağı olan bizimki mi gitmeli?’*” gibi sorularla hem komşularına kızarken hem de yaşadığı ölüm korkusuyla içten içe eşine sitemlenir ve onu kaybetmekten korkar.

Kardeşine eşinin ve kendisinin üzüntülü olduğunu ancak bu durumu birbirlerine belli etmediklerini dile getiren Sadiye, içten içe eşinin bir sebeple gitmemesi için dua ettiğini yazar. Ancak buna rağmen eşyalarını toplayan eşi yanına gelerek kendisinin ağlamasına karşı:

“(....) işte artık toprak olan dedelerimizin kemikleri bize bağıyorlar dinimiz, cihat emrediyor. Türklüğümüz fedakârlık emrediyor Osmancığın ruhu metanet emrediyor. Ve Tuna yalıları oralarda biles kalan ecdat kemikleri bağıyorlar: sizi artık göremiyoruz... Yoksa... Hâlbuki siz kadınlar bilmem niçin, bu sesleri duymak ve tehlikeleri görmek istemiyorsunuz.”

ifadeleriyle kendisinin ve diğerlerinin metanetini kırdığını söyler. Bu konuşmanın üstüne eşi Bulgar kadınlarını örnek vererek onların çocuklarını kendi elleriyle muharebeye gönderdiklerini anlatır. Gitme vakti geldiğinde ise yatakta uyuyan evladı Şazi’yi öpüp yaşı geldiğinde onun da askere gönderilmesini vasiyet ederek kapıdan çıkar.

Mektubun sonunda Sadiye, kız kardeşine eşinin arkasından kapıyı kilitledikten onun söyledikleri hakkında derin düşüncelere daldığını yazar. Aslında amaç okuyucuları da bu konu hakkında düşündürmektir. Çünkü mektup Sadiye’nin ağızından hikâye formatıyla yazılmıştır ve sebebi o dönemde çıkan Balkan Savaşları’na karşı erkeklere ve kadınlara vatan bilincini aşılmasıdır. Böylece vatani savunmak için askere gitmeye cesaret bulacak ve kadınlar da erkekler erkeklerin askere gitmesine engel olmayarak onları yüreklendirecektir.

2.6. Manzum Tiyatrolar

Mecmuada yer alan tiyatrolardan biri Mehmet Hayrettin Bey'in "Fetih Giray"²⁶⁷ başlıklı dört perdelik manzum tiyatrosudur. Mecmuanın iki ve üç numaralı nüshalarında –tefrika suretiyle- sadece tiyatronun birinci perdesi ile ikinci perdesinin başlangıcı yayımlanmıştır. Dört numaralı nüshasında ise Şihâb tarafından söz konusu tiyatronun artık derç edilemeyeceği ile ilgili bir duyuru yayımlanmıştır. Duyuruda hem eser okuyuculara tavsiye edilmiş hem de eseri dışarıdan almak isteyenlere fiyatı ve müracaat edecekleri yer söylenilmiştir.

Tiyatronun konusu Eğri Kalesinin fethedilmesinde büyük bir çaba sarf eden Kırım Hanı Gazi Giray'ın biraderi Fetih Giray ile ilgilidir. Tiyatronun birinci perdesinin başlangıcında Fetih Giray ve zevcesi Dilfigar'ın tasviri yer alır. Süslü bir salonda Fetih Giray hiddetli bir şekilde ayakta hiç durmadan gezinirken zevcesi Dilfigar ise sağ taraftaki koltukta derin düşüncelere dalmış oturuyordur. Fetih Giray'ı bu derece endişelendiren bir konu vardır. O sırada mesnevi kafiyesiyle yazılan konuşmalar başlar ve Fetih Giray zevcesine:

*"Feryad u gıriv u ah bikes.
Yok mu bu cihanda bir mededres?
Tufan-ı belaya karşı dursun;
Dursun ve bütün şeriri vursun"*

söylemleriyle cihan, bela içinde olduğunda onlara yardım edecek birinin varlığını sorgular. Zevcesi ise "Mümkün mü ki bin şerir ve hunhar" diyerek böyle bir şeyin mümkün olmayacağını, olduğunda ise bir yiğidin onları mahvedeceğini söyler. Fetih Giray da cihanın kötülerle, zalimlerle dolması durumunda onları ezip geçeceğini dile getir. Bunun üzerine zevcesi Fetih Giray'a zihnindeki bu kötü düşüncelerin sebebini sorar ve o da "Yok mu haberin hududu geçmiş/Düşman vatana tecavüz etmiş" diyerek düşmanın vatana girdiğini haber verir.

Bu haber üzerine büyülenmiş gibi tutulan Dilfigar "Kimden alıyor adüvv cesaret/İşte bu da bir büyük hakaret" diyerek düşmanın vatana

²⁶⁷ Mehmet Hayrettin, "Fetih Giray", Şihâb, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 5-6.

girmesini kaldıramaz. Amaçlarının intikam almak olduğunu söyleyen Fetih Giray ise düşman askerlerinin alçak ve titrek olduğunu, bu nedenle hüsrana uğrayacaklarını söyler.

Devamında Osmanlı'nın bekasının zorunlu olduğunu söyleyerek Kırım'ın onunla yol arkadaşı olması gerektiğini vurgular. Çünkü Osmanlı itibarlı bir şekilde yaşadığında Kırım da yaşayacaktır. Bunun üzerine Dilfigar:

*“Benden sana ey dilsir hürmet
Tazim azim-i bînihayet
Osmanlı... O haşmet-i muazzam
Olsun ebedi seninle hurrem
Olsun bu Kırım, bu şanlı toprak
Olsun ebedî ocağa mülhak
Sensin bu fikirde şimdi sabit
Ferş olsun önünde hep sevabit”*

diyerek elini kalbinin üstüne koyar ve canının bu yola feda olduğunu söyler. Bu kısımda Kırım ile Osmanlı'nın kardeşliği ön plana çıkarılır.

Tiyatronun ikinci perdesi Eğri civarındaki bir meydanda yer alan padişah çadırında geçer. Dönemin padişahı tiyatrodaki Eğri Fatihî unvanıyla yer alan III. Mehmet Han'dır. Savaş bitmiş ve ordu şanlı zaferi kazanmıştır. Eğri Fatih'i ise Osmanlı hükümetini temsil eden meclis tarafından tebrikleri kabul ediyordur. Bu tebrikler üzerine Eğri Fatihî şu sözleri söyler:

*“Ey ordumuza şark veren yar
Hürmetlere sa'yınız sezavar”*

Tiyatro bu kısımda son bulur. Devamı olduğu bildirilen bir yazı yazılmasına rağmen devamı mecmuada yayınlanmaz.

Osmanlı devletinde büyük bir acıya sebep olan Balkan Savaşları dönemin şiirlerine, hikâyelerine ve düz yazılarına konu olduğu gibi tiyatro oyunlarına da konu olmuştur. Bunlardan birisi yine Mehmet Hayrettin Bey'in mesnevi kafiyesiyle yazdığı “Hasan Çavuş”²⁶⁸ başlıklı manzum tiyatro oyunudur. Söz konusu tiyatro oyununda canı pahasına savaşa katılacak olan Hasan Çavuş adlı bir genç ile bu uğurda ona destek olan ailesi anlatılır.

²⁶⁸ Mehmet Hayrettin, “Hasan Çavuş”, Şihâb, C. 1, S. 7, 1328, s. 77-79.

Vatan topraklarına düşmanın girmesi Hasan Çavuş'ta derin bir üzüntüye sebep olur. Kaşları düşer, gözleri derin bir acıya bürünür ve ruhunu saran titremeye benzi sapsarı kesilir. Vatanını cesetler ve kızıl kanlar içinde görmeye tahammül edemeyen yüreği bu acıyı dindirmek için savaş meydanına gitmek için tutuşur ve o esnada dilinden şu sözler dökülür:

*“Durmak yakışır mı? Ah durmam
Durmam giderim ölür de gelmem
Durmam, durmam bugün durulmaz
Ben gitmeliyim durulmak olmaz
Çiğnendi yazık şerefli, namus
Namuslu ana bugün meyus”*

O esnada nur yüzlü pederi Ali Ağa, gözü yaşlı, eli ayağı titrer bir vaziyette oğlunun yanına gelir. Elindeki kılıcı oğluna göstererek bu kılıcı vatani kurtarması için babasının verdiğini söyler. Ancak gözleri düşmanları görmediği ve vücudunda mecal olmadığı için bu şanlı görevi oğluna devretmek ister.

Oğlu Hasan Çavuş ise *“Gam çekme baba vatan gülümser/Gönlüm bu büyük ümidi besler”* diyerek babasına savaş meydanına gideceği haberini verir ve babasından hayır duası ister. O sırada vatani kurtarma hırsıyla yanıp tutuşan bedeni *“Layık mı bu yerde şimdi durmak?/Millet lekeden olursa berbad/Bin yangın eder bu fikrim icad”* iniltileriyle titremeye başlar.

Bunun üzerine babası Ali Ağa:

*“Düşmanlarımız kudurmuş artık
Aciz gibi biz mi böyle kaldık?
Aciz miyiz? Ah nedir bu bühthan!
Ruhum ediyor bu fikre isyan
Dönmek ne demek döner mi bir Türk?
Biz Türkü cihanda böyle gördük”*

sözleriyle Türke yakışanın silaha koşmak olduğunu dile getirerek oğluna savaşa meydanına gitmesini ve şerefiyle de dönmesini emreder. Hasan Çavuş ise pederinin elini öper ve pederi ağlayarak onu savaşıma gönderir. Bu sırada abisiyle gitmek için ağlayan dokuz yaşındaki Ahmet babasının izni olmadığı için evde kalır ve birinci bölüm burada son bulur.

İkinci bölüm Hasan Çavuş'un kardeşi Ahmet'i teselli ettiği sözlerle başlar. Hasan Çavuş ona henüz çok küçük olduğunu anlatılır. Kalbi gibi büyük olduğunda kendisinin de düşmanları ezeceğini söyler. Ancak

düşmanları ezme sırası şu an ağabeyindedir. Bu nedenle ona korkmaması gerektiğini söyleyerek birçok düşmanı ezip vatanı için şanlı ve şerefli bir şekilde al kanlara boyanacağını dile getirir. Son olarak “Ölsem bile millet yaşar, şenlenir. /Gökler güler, vatan biraz gülümser” dediğinde kardeşi Ahmet’in ağlaması durulur ve Hasan Çavuş yola koyulur.

Aradan bir hafta geçer. Bir gün Ali Ağa oğlunun şanlı bir surette şehit olduğu haberini alır. Ailesinin namını yükselttiği için kalbi bu şereften dolayı gururlansa da evinin bir köşesinde vatanın, milletin hâlini düşünerek ağlar. O sırada dilinden şu sözler dökülür:

*“Neyleyim ah gülmedi milletimin çehresi
İşte şu toprak benim ruhumun endişesi
Yavrumu verdim şehit, malımı ettim feda
Varımı millet için eyledim heba
Gördü bu gözler yine milleti ağlar bugün
Milletim ah gördü mü görmedi şanlı düğün”*

Bu sözler üzerine milleti kurtarmak için ruhunun uçması gerektiğini söyleyen Ali Ağa oracıkta ruhunu teslim eder.

Babasının yanına geldiğinde vefat ettiğini fark eden Ahmet büyük bir acıyla ağlamaya başlar. Artık kimsesiz kaldığını, hiç kimsenin ona insanlıkla dönüp bakmayacağını ve iyilik etmeyeceğini düşünür. Çünkü vatan ve millet uğruna ağabeyi ve babası feda edilmiştir. Bu yalnızlık ise onu korkutur. Ancak babasının öncesinde söylediği şu sözler ona bir nebze teselli olur:

*“Söyledi babam, ölürsem oğlum
Gam çekme bana şerefli yavrum
Binlerce peder seni kucaklar”*

Üçüncü bölümde Ahmet’in kendi kendine vatana söyledikleri yer alır:

*“Millet seni böyle nazlı saklar
Bizde hani o büyük sahabet
Gelsin beni eylesin himayet”*

Ahmet, vatana sahip çıkmak uğruna kendisini sahipsiz bırakan ailesinden dolayı vatanına karşı sitemlenir. Çünkü kendisi yetim, çaresiz ve kimsesiz kalmıştır. Bu nedenle hem vatana ve millete karşı biraz öfke duyar hem de bu felaketi teselli etmek için bir çare arar ve oyun burada sona erer.

Bu oyun, savaşın farklı bir boyutunu da gözler önüne sermiştir. Yaşanan savaşlar, can veren ve şehit olan insanların yanında bir de geride kalmış yetim ve çaresiz çocuklar vardır. Mehmet Hayrettin, olayları bu çocukların bakış açısından vererek yaşanan acının bir de bu yönünü okuyucuya göstermek istemiştir.

Savaşın konu olduğu bir diğer tiyatro oyunu ise Mehmet Hayrettin Bey'in üçüncü oyunu olan "Süleyman Bey"²⁶⁹dir. Oyunda savaş, Süleyman Bey'in annesi Feride'nin hayalinde kurduğu savaş sahneleri üzerinden anlatılır. Bu da bize gösterir ki yaşanan savaşlar insan zihnini derinden etkilediği için savaşlar bitse dahi savaşın insanlardaki etkisi uzun süre zihinlerde kalır.

Tiyatro oyunu Feride'nin başını dirseğine dayanarak düşüncelere dalmasıyla başlar. O sırada karşısında hançerini çekmiş düşman hayalleri belirir ve o düşmanların ona vurduğunu düşünerek korkmaya başlar. Bunun üzerine Feride'nin dilinden şu sözler dökülür:

*"Eyvah geliyor bak görmediğim birtakım insan
İnsan mı denir bunlara bak bir sürü şeytan
İnsan kanıdır ellerinin kırmızı rengi
İnsan ciğeri başlarının kirli çelengi"*

Hayaline devam eden Feride, birden düşman hayaletinin bir kimseyi astığını görür. Suçsuz birisini "*haksız diye haksız yere*" astıklarını görünce üzülür ve hak yoluna kurban olan bir insanın haksız olamayacağını dile getirir. Bu sırada kendisine ecinni kıyafetli bir hayaletin yaklaştığını fark eder ve öfkeli bir şekilde ona buradan gitmesi gerektiğini söyler. Yoksa atacağı taşların bir ok gibi sinesine işleyeceğinden söz eder.

Annesinin bu hâlini gören Süleyman Bey ise onun bu hâline üzülür ve kaygılı bir şekilde "*Tedhiş ediyor zihnini hâlâ bu hayalat/Evvelce bu hiçbir şeye etmezdi mübalat*" diyerek kendi kendine söylenir. Çünkü önceleri hiçbir şey için kaygılanmayan annesi sonraları cephede bir sürü şehidin vefatına tanık olunca hayata küsmüş ve kederlere dalmıştır. Öyle ki keder tokadı onu sersem edince o da o kara günlerin hâline gark olmuştur. Bunun üzerine annesine "*Anne azıcık kendine gel aklını topla*" diyerek onu

²⁶⁹ Mehmet Hayrettin , "Süleyman Bey", *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 89-90.

bulunduğu hayal dünyasından çıkarmaya çalışan Süleyman Bey, bir yandan da bugünün neşe dolu olduğunu anlatıp onu sakinleştirmek için çabalar. Ancak annesi onun söylediklerini iştmeyerek hâlâ hayaletlerle pençeleşir ve hayaletleri ayakları altında hiddetle ezmek isterken şu sözleri dile getirir:

*“Al bir daha, al daha ey çahre-i deccal
Geç yerlere kahrol, yaşama ey ölü kartal
Hâlâ sırtır dişlerini, yerlere geçmez
Hâlâ üzüyor ruhumu bir türlü bırakmaz”*

Annesinin bu durumu karşısında endişelenen Süleyman Bey *“Bir parça ayıl ruhuma, efkarıma nur serp”* diyerek onu bu hayal âleminden uyandırmaya çalışır. Ancak hayallere devam eden annesi sadece *“Yavrum bana bak şurada duran hançeri al gel”* diyerek hançeri alıp sinesine batırmasını ve ona cehennem olan bu kin ve gazabı dökmesini ister. Sonra da aynı hançeri düşmanın sinesine saplayıp oğlunun onları yerle bir etmesini arzu eder.

Devamında annesi *“Bilmem ne arar kasdı bizi parçalamak mı? / Namusluları yoksa bütün hırpalamak mı?”* diyerek uzun yıllar düşmanların onları yok etmek için uğraşmalarının sebebini sorgular. Söyleminin en sonunda insanlığa hürmet edecek ve onları bu acıdan kurtaracak bir insan arar. Bunun üzerine Süleyman Bey, bu acı zamanda insanlığa hürmet edecek bir insanın cihanda bulunmadığını, üstüne ıslah ve yenilik adına binlerce insanın kötü yollarla haksızlığa hizmet ettiğini söyler. Hatta memleketin bölünmesiyle övündüklerini, bunu da medeniyet adı altında yaptıklarını dile getirir. Bu nedenle medenileşme konusunun da hileli bir iş olduğunu düşünür. Çünkü insanlar bu yolda haksızlığa uğradıkları için birbirine düşman kesilmiş ve birbirinin kanına can atar duruma gelmiştir. Bu söylemlerin üzerine annesi *“Galib gelecek, şan alacak yok mu bir âdem”* diyerek bu sefer düşmanlara karşı galip gelecek birisinin varlığını sorgular.

O sırada -Feride'nin hayalinde- savaş meydanından gelmiş bir muhacir içeri girer. O da binlerce şehrin bombardıman altında kaldığını, masumların kanlara büründüğünü, namusların zalim ordu tarafından çiğnendiğini ve mabetlerin zalimler tarafından mezbahaya dönüştüğünü söyler. Öyle ki her

yerden keder dolu, acı feryatların çıktığını ve düşmanların insanların hâline merhamet etmediğini dile getirir.

Feride'nin hayali devam eder. Bu sefer Süleyman Bey konuşur. Böyle büyük bir felaket manzarasını depremin bile yapamayacağını söyler. Çünkü böylesine kanlı bir mücadelenin bütün masumları heder ettiğini dile getirir. Bu nedenle bunu yapan zalimlerin asla affedilmeyeceğini söyleyerek bu dehşet verici manzarayı bir cinayet olarak görür. Çünkü ona göre mazlumlara haksız görülüp mahkûm olurken zalimler ise haklı görülüp medeni sayılmıştır. Bu durumu da sitemli bir şekilde şu ifadelerle anlatmıştır:

*“Beşeriyet; bu da mı hak bu bedihi butlan
Sence bir hak fakat olsun bu hakikat de nihan
Gizli binlerce hakayık edilirken nisyan
Ne olurmuş, bu da olsun bu yanda pinhan
Yine mazlum; yine masumlara densun canı
Yine zalim; gaddarlara densun medeni”*

Feride bu sefer hayalinde top şeklindeki bir kellenin kesildiğini görür. Bu keder dolu görüntüye dayanamayarak o can yakan çığırın ölmesi gerektiğini söyler. Onun bu söylemi üzerinde oğlu Süleyman Bey silahını alıp çıkar gider ve Feride oğlunun hayaline hitaben arkasından “*Yavrum ezeceksen o büyük düşmanı ez*” diye seslenir. Sonra hayalinde düşmanın oğluna doğru kirli elini attığını ve onu bir hamlede ezmek istediğini düşünür. Ancak bu hayali görüntüye dayanamayarak fikrini değiştirir ve oğluna gitmemesi gerektiğini söyler. Kararsız kaldığı bu anda oğlunun düşmanla savaşa tutuştuğu hayali gözlerinin önünde canlanır. Bu sefer oğlunu yücelterek savaşta onun bir aslan gibi kükrediğini, bunun üzerine gökyüzüne coşku dolu bir gürültünün çıktığını ve yerde yatan kanlı cesetlerin bile onun bu şanlı savaşçılığı karşısında şaşırıldığını düşünür. Oğlu Süleyman Bey durmadan düşmanları öldürüyor, ayağıyla tepeliyordur.

Feride oğlunun düşmana karşı böyle bir zafer elde etmesine sevinirken bir yandan da sorguluyordur: “*Bilmem neyi intaç edecek şimdi bu savlet/Nusreti mi, hezimet mi nedir gaye-i şiddet?*” İçinde bulunulan savaşa bir anlam veremiyor, amacını anlayamıyordu.

Bu esnada Süleyman Bey atının üzerinde vurulur ve cansız bedeni dehşet verici bir şekilde hayalî yere düşer. Feride bu görüntü karşısında bütün sabır ve sessizliğinin mahvolduğunu, bütün ümidinin yok olduğunu söyler. Sonra mahşeri andıran bu kanlı manzaranın hayal ve gerçekliği arasında çelişkiye düşer. Ancak cadı gibi rahatsızlık veren bu kuruntunun gerçek olamayacağını düşünür. Çünkü böyle bir hakikate vicdanın dayanmayacağı gibi gönül de imkân veremez ve oyun perdesi burada sonlanır.

Sonuç olarak mecmuada yer alan mazum tiyatrolara bakıldığında “Türkçülük” ve “Osmanlıcılık” ideolojilerinden etkilendiği ve Balkan Savaşı’ndan kaynaklı hepsinde *savaşın* konu olduğu görülür.

2.7. Bilmeceler

Şihâb mecmuasında toplam on dört bilmece yer alır. Bu bilmeceler birinci sayıdan itibaren düzenli bir şekilde yayımlanmış olup cevapları ise bir sonraki nüshada verilir. Bilmeceler, harf oyunları üzerine kurulan edebî bilmecelerdir ve yetişkinliklere yönelik yazılmıştır. Örneğin 1-7 numaralı nüshadaki bilmece şu şekildedir:

“Semadayım, 1,4 harflerim ziyanın düşmanıdır. 1,2 harflerimle teşekkül eden kelimenin manası 1,2,3 harflerimle teşekkül eden kelimenin manasına muaddildir. Dört harfliyim o hâlde ben kimim?”²⁷⁰

5 numaralı nüshadaki bilmece ise yine harf oyununa dayalı ama şekilli bir bilmecedir. Bu nedenle söz konusu bilmece bulmacayı da andırmaktadır:

“Bir harf					*
Ay			*	*	*
Edebî bir mecmua	*	*	*	*	*
Yol			*	*	*
Bir harf					*

Yukarıdan aşağıya sağdan sola aynı vechle okunacaktır.”

Mecmuada her nüshada bir bilmeceye yer verilmiş olup sadece dokuzuncu nüshada iki bilmeceye yer verilmiştir. Bu bilmecelerden biri diğerleri gibi harf oyununa dayalı bir bilmece iken diğeri ise iktisadi bir

²⁷⁰ (İmzasız), “Bu Nüshanın Bilmecesi”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328.

bilmecedir. Mecmuada yer alan tek iktisadi bilmece ise “(05) *kuruşum var. Hangi vasıtaya müracaat etmeliyim ki bir müddet sonra büyük bir sermaye olsun?*” şeklinde bir bilmece sorusudur.

Mecmuaya gönderilen bilmecelerin çoğu anonimdir. Sadece beş bilmecede isim yazılıdır. Onlar ise şöyledir; iki numaralı nüshadaki bilmecenin yazarı Rıfat Tahir, on birinci nüshadaki bilmecenin yazarı Abdullah Cevdet, On ikinci nüshadaki bilmecenin yazarı Selim Sırrı²⁷¹, on üçüncü nüshadaki bilmecenin yazarı Necdet Sabri²⁷² ve on dördüncü nüshadaki bilmecenin yazarı Aydın. H. harfli birisidir.

Yayınlanan bilmecelerin yanıtlarının okuyucular tarafından kuponla mecmuaya gönderilmesi istenmiştir. Bu nedenle her bilmecenin altına yayımlandığı nüshanın numarasının yazılı olduğu kupon koyulmuştur. Bu kuponda gönderenin isim ve adres bilgilerinin yer alması ve bilmecenin cevabının yazılması istenmiştir.

Bilmeceyi doğru yanıtlayanlar arasında kura çekilmiş ve kazananlara çeşitli mükâfatlar verilmiştir. Örneğin, on üçüncü sayıda “*Dört harfliyim penceredeyim. (1,2) harflerim Fransızca peder manasına (2,4) harflerim yoldur. Beni biliniz.*” sorusunu halledenler arasında kura çekilerek birinciye bir senelik abonelik, ikinciye altı senelik abonelik, iki kişiye roman ve on kişiye de kart verileceği söylenmiştir. Bir sonraki nüshada ise bilmecenin cevabıyla beraber kazananların ismi ve kazandıkları hediye duyurulmuştur. Bunun yanında bilmece cevaplarını doğru bilen abonelere verilen diğer hediyeler ise şunlardır; kitap, kırıyat, yakalık, gümüş saat, kart postal, boyun bağı, ipek mendil, mendil, küçük fotoğraf makinesi.

Şihâb mecmuasında yer alan bilmecelere bakıldığında çok sorulu ve çok cevaplı oldukları görülür. Ancak az sayıda, tek sorulu ve tek cevaplı

²⁷¹ Sporcu, subay, spor yazarı, beden eğitimi öğretmeni, eğitimci, idareci, araştırmacı ve politikacı olan Selim Sırrı Tarcan, 1874 tarihinde Mora Yenişehir’de doğmuştur. Servet-i Fünun dergisinde yazılar yazar. 1957’de vefat eder (Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Şevki Çaban, “Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/selim-sirri-tarcan-1874-1957/> (Erişim: 23.06.2023)).

²⁷² Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

bilmeceler de yer almaktadır. Tek sorulu, tek cevaplı bilmecelere örnek olarak birinci nüshada yer alan ve cevabı *yasemin* olan şu bilmece gösterilebilir:

*“Altı harfli güzel bir çiçek:
(3, 1, 2, 5) harfleri müstakil bir hükümet
(1, 5, 1) harfleri vilayetimizden biri
(5, 3, 2) harfleri zamanı bildirir”*

Çok sorulu ve çok cevaplı bilmecelere örnek olarak ise dokuzuncu nüshada yer alan ve cevabı *kor, kan, kamus, hindi, karmus, hindi* olan şu bilmece gösterilebilir:

“Ben on harfli beş heceli Arapça bir ismim (1, 2, 7) harflerim vücut-ı beşerde en büyük hizmeti ifa eder. (1, 2, 4, 5, 6) harflerimi cem’ ederseniz Türkçe lisanının bütün kelimatını havi bir eser husule gelir. (1, 2, 3) harflerim mevsimin birinde husule gelen bir şey (7, 8, 9, 10) harflere civanat-ı ehliyyeden birini bende. Yaz mevsiminde husule gelen esmardan bir şeyim.”

2.8. Kitap İlanları

Mecmuanın incelenen sayıları arasında herhangi bir ürünün reklam ilanına yer verilmemiştir. Sadece on bir numaralı nüshada mecmua, muhitlerindeki gençlerin yirmi üyeden oluşan “ ‘Gençler Numune-i İntibah’ Şirketi”²⁷³ unvanlı bir tasarruf şirketi kurduğunu ilan etmiştir. Devamında ise “Gözlerinde azim ve cesaret parlayan damarlarında sebat ve teşebbüs kanları cevelan eden gençlerin hedef-i amali daima iktisat olmalıdır.” sözleriyle memleketi kurtaracak yegâne kuvvetin iktisat olduğunu dile getirerek onları bu kararlı girişimlerinden dolayı tebrik etmiştir.

Bunun yanında kitap ilanları genellikle mecmuanın arka ve ön kapağında yer almış ve mecmuanın arka kapağı numaralandırmaya dâhil edilmediği için kaynak kısmında sayfa numaralarına yer verilmemiştir.

Tanıtımı yapılan kitaplar arasında dil ve felsefe ile ilgili kitaplar, hikâye kitapları ve tiyatro oyunları bulunmaktadır. Kitapların tanıtımında okuyucaya sağlayacağı faydadan, eserlerin öneminden, fiyatlarından, temin edecekleri yerlerden kısaca bahsedilmiştir.

²⁷³ Heyet-i Tahririye, “ ‘Gençler Numune-i İntibah’ Şirketi”, Şihâb, C. 2, S. 11, 7 Kânunusani 1328.

Tanıtımı yapılan kitaplardan biri Konya'nın genç yazarlarından Mehmet Muhlis Bey'in "İçtima-yı Marazlar" serisinden "Anadolu Kadınları"²⁷⁴ isimli altı perdelik tiyatro oyunudur. Oyun okuyuculara nefis bir milli komedi olarak tanıtılmıştır. Anadolu kadınının cahillikle dolu ruh hâlini bilmek isteyenlere özellikle tavsiye edilmiştir. Eserin sayfa sayısının yüz altmış sayfayı aşkın olduğu ve fiyatının beş kuruş olduğu belirtilmiştir. Almak isteyenlerin ise Konya'daki kitapçı Toros Toroyan Efendi'ye müracaat etmeleri söylenmiştir.

Eser ayrıca Mehmet Hayrettin Bey tarafından "Anadolu Kadınları Münasebetiyle"²⁷⁵ başlığı altında övgü dolu sözlerle tanıtılmıştır. Hayrettin Bey "Anadolu Kadınları"nın Konya'nın karanlık ve sessiz muhitini bir şimşek gibi çınlattığını söyler. Bunun yanında eseri, terakki fikri adına atılmış ilk adım olarak gördüğünü dile getirerek yazarını da bizzat tebrik ettiğini ifade eder. Öyle ki kütüphanelerin böyle gençlerin hayat dolu eserleriyle dolmasını ister.

Oyunu tam bir hakikat sahnesi olarak görür ve oyunda yer alan şahıslar ile insanların dikkatini çeken "tıp"lerin de hakikatten ibaret olduğunu söyler. Çünkü Hayrettin Bey'e göre yazar "*onların hayatını yaşamış ve yaşatmış*"tır. Bu nedenle oyunda Anadolu kadınlarının acı dolu yaşantısı sergilenir.

Eser, çirkin ve süsten uzak "Anadolu Kadınları"nın ruh hâllerinin, sosyal söz ve hareketlerinin sönük ve acı manzarasının hakikati ve şikâyetidir. Bu nedenle Hayrettin Bey'e göre eseri okuyup hüznlenmemek mümkün değildir. Çünkü eser eğlenceli cümleleriyle dudaklarda tebessümler ve sonrasında şımarık gülüşler yaratırken bir yandan da hakikatin iniltileriyle beyinleri düşünmeye sevk eder ve insanları gözyaşlarına boğar. Ancak Hayrettin Bey'e göre yine de kimse bundan ders çıkarmaz ve öylece güler, eğlenir.

²⁷⁴ Heyet-i Tahririye, "Anadolu Kadınları", *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328..

²⁷⁵ Mehmet Hayrettin, "Anadolu Kadınları Münasebetiyle", *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 37.

Mehmet Hayrettin Bey'in Mecmuaya tefrika suretiyle alınan “Fetih Giray”²⁷⁶ başlıklı dört perdelik manzum tiyatro oyununun bu defa güzel bir şekilde neşredildiği için artık Mecmuada yer almayacağı duyurulur. Bu nedenle eser okuyuculara tavsiye edilerek fiyatının yüz para olduğu bildirilir. Dışarıdan almak isteyenlerin ise idarehaneye müracaat etmesi istenir.

Okuyuculara müjde olarak atfedilen Mehmet Muhlis Bey'in “Hodgam”²⁷⁷ başlıklı hikâyesinin ise mecmuaya tefrika suretiyle alınacağı bildirilir. *Şihâb*'a her zaman yardım elini uzatan muhterem üstadın söz konusu hikâyesinin dikkatle okunması tavsiye edilir.

Mehmet Muhlis Bey'in geçenlerde yayınlanan “İnkılab-ı Efkârdan”²⁷⁸ başlıklı kıymetli eseri de okuyuculara tavsiye edilir. Ancak tanıtım oldukça kısa tutulduğu için eserin konusu ve fiyatı hakkında herhangi bir bilgi verilmez.

Mecmuada tanıtımı yapılan bir diğer kitap Naci Fikret'in kaleme aldığı “Felsefe Karşısında” başlıklı eserdir. Eserin tanıtımı 2-8 numaralı nüshadan başlayarak 9, 10 ve 11 numaralı nüshalarda da devam eder.

2-8 numaralı nüshada yakında basılacak olan eserin içyüzünde ahlak, edebiyat, namus ve insan haysiyeti, memurların psikolojisi, servet, insan geleceği, sosyal hayat prensipleri gibi konuların yer alacağı belirtilir. Sayfa sayısının üç yüz sayfayı aşacağı ve fiyatının altı ila on kuruş arasında olacağı bildirilir. Bir aya kadar adreslerini bildirenlere ise yüzde yirmi ikram yapılacağı söylenir.

Kitabın içinde yer alan bazı kısımların öncesinde *Şihâb*, *Zeka* ve *Babalık*'da yayımlandığı için arzu edenlerin almadan önce o makaleleri okuyabilecekleri belirtilir. Kitabı almak isteyenlerin ise birer kart ile adreslerini mecmuanın idarehanesine veya Evcizade Kitapçı Mustafa Efendi vasıtasıyla Naci Fikret'e bildirmeleri istenir. 9 numaralı nüshada da bir cümleyle aynı yere beyan etmeleri söylenir.

²⁷⁶ Heyet-i Tahririye, “Fetih Giray”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328.

²⁷⁷ Heyet-i Tahririye, “Hodgam”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 48.

²⁷⁸ Heyet-i Tahririye, “İnkılab-ı Efkârdan”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 22 Mart 1329.

10 numaralı nüshada Naci Fikret kitap için altı kuruş gönderen Emin Bey ile Kazım Bey Efendi'ye teşekkürlerini dile getirir ve diğer kişilerin de yardımında bulunmalarını rica eder. 11 numaralı nüshada ise yine fiyat bilgisi, sayfa numarası ve almak isteyenlerin bildirecekleri yer belirtilir.

Mehmet Hayrettin Bey'in tanıtımı yapılan ikinci kitabı “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye”dir²⁷⁹. Eserin yedinci sınıf öğrencisinin kılavuzluğuyla insanlara fayda sağlaması için yayına koyulduğu belirtilir. Bu nedenle tanıtım yazısında yedinci sınıf öğrencisi takdire ve tebriğe layık görülür. Eser ise okuyuculara ve muhitin bütün gençlerine tavsiye edilir.

Söz konusu kitabın tanıtımından önce *Şihâb* tarafından “Mesleğimiz ve Yeni Lisan” başlıklı bir yazı yazılmıştır. Yazıda kısaca Osmanlı edebiyatının tarihi incelenmiş ve “Fecr-i Atı” aleyhine sözler söylenirken “Yeni Lisan” yüceltilmiştir. Sözü edilen yazının “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye”nin içeriğiyle ilgili bir tanıtım yazısı olduğu belirtilmese de işlenen konunun benzerliği ve yazıdan sonra kitabın tanıtımının verilmesi bizce bu yazıyı “*Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye*”nin içerik tanıtımı olarak görülmesine de sebebiyet verir.

Yazının başlangıcında memleketteki gençlerin Fikret, Halit ve Ziya'nın terakki ve olgunlaşma devrine karşı çıktıklarını ve “Fecr-i Atı'nın aleyhine de hücum ederek itiraz ettiklerini yazan *Şihâb*, bu itirazı kendilerinin de haklı bulduklarını dile getirir. Çünkü memleketin meşrutiyet sevinciyle mest olduğu bir dönemde Fecr-i Atı'den sadece “*memlekette edebî, içtimai bir inkılâp*” yapmasını beklediklerini söyler. Ancak acı bir şekilde sessizliğe bürünen Fecr-i Atı'nın dört senelik edebiyat hayatı boyunca böyle bir inkılâbı yapıp yapmadığı konusunu başka bir makaleye bırakacağını söyleyerek Fecr-i Atı'ye isyan bayrağını kaldıran *Genç Kalemler* ve *Türk Yurdu*'nun da ortak ideali olan Yeni Lisan fikrine döner.

“*Tarih-i edebiyat-ı Osmaniyye tedkik edilecek olursa görülür ki her nesil kendinden evvel gelen nesil lisanının daha sadeleşmiş suretini istimal etmiştir.*” diyerek Nefi'nin gazeli ile Cenap'ın “Yakazat-ı Leyliyye”si karşılaştırılır. Görülür ki zamanında edebiyatta hatırı sayılır değişimler

²⁷⁹ Heyet-i Tahririye, “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye”, *Şihâb*, C. 1, S. 4.

meydana gelmiştir. Ancak Edebiyat-ı Cedide'nin yerine geçen Fecr-i Ati'de durum böyle ilerlememiştir. Fecr-i Ati yolunu sadeliğe çevirmesi gerekirken bilinmezliğe ve kapalılığa çevirmiştir. Öyle ki Avrupa'nın felçli ve çirkin muhiti olan Fransa'dan yardım istemiş ve ithalatçılıkla Belçika'yı okumuştur. Bunun üzerine Yeni Lisan'ın, sanatı uçuruma götüren Fecr-i Ati'nin önüne set çekmek istediğini söyleyen *Şihâb*, Türk lisanını yapay görülen, kuralsız yeniliklerden, çirkin cereyanlardan kurtarmak istediğini söyler. Onu milli bir cereyana ulaştırmayı arzu ettiğini dile getirir.

Memleketin istikbali adına atılmış bu yüce gayeyi bir yücelme ve olgunlaşma sayan *Şihâb*, bu girişimleri takdir ederek kendilerinin de bu kutsal amaç doğrultusunda gayret edeceklerini söyler. Mecmuanın ise artık *Yeni Lisan* mesleğinin rahata ermesi için çalışacağını belirterek bundan sonraki nüshalarda Yeni Lisanın maksat ve gayesini birer birer izah edeceğini beyan eder. *Şihâb*'a gönderilecek şiir ve makalelerin de Yeni Lisan tarzında olmasını talep ederek yazıya son verir.

SONUÇ

17 Mart 1328 (30 Mart 1912) tarihinde yayımlanan *Şihâb*, Konya’da yayımlanan üçüncü dergidir. Sosyal, siyasal, fenni ve edebî içeriklerde yazılar ve şiirler yayımlayan mecmua, bir sene içinde 14 sayı çıkararak matbuat âlemine veda eder. Çıkış amacı kendinden önce Konya’da basılan *Barika* (1909) ve *Ufk-ı Ati* (1911) mecmuaları gibi Konya’nın bilim ve kültür seviyesini yükseltmek, Konya gençlerine yazma konusunda cesaret vererek muhitteki basın ve yayın eksiliğini gidermektir.

Şihâb’ın yazar kadrosu henüz okulunu yeni bitirmiş ya da okul sıralarında yer alan gençlerden oluşur. Bu nedenle çoğunun ismi henüz duyulmamış olup kimisi yazdıklarıyla adını burada duyurur. Bunlardan birisi de Namdar Şihab’tır. İlk yazısını bu mecmuada yayımlar ve bu nedenle -bazı araştırmacılara göre- mahlasını derginin isminden alır.

Bunun yanında mecmuada yazan kişilerden kimisinin bilgisine kaynaklarda rastlanırken kimisinin ise bilgisine ulaşılmaz.

Hakkında bilgi bulunabilenler şunlardır: Naci Fikret, Mehmet Muhlis Koner, Namdar Şihâb, Kaytazzade Nazım, Muzaffer Hamid, Abdullah Cevdet, Cemil Sena, Ayaşlı Şakir, Tahsin Nahit, Cevdet Tahir, A. Ragıp, M. Arif, Abdullah Zühdi, Zeki, H. Hulki Amil, Selim Sırrı.

Hakkında bilgi bulunamayanlar ya da sınırlı bilgi bulunanlar: Niğdeli Periklis, Şadan, Seydişehirli Zeki, Rasim Ali, P.E. Mehmet Hayrettin, Nezdet Niyazi, Karamanlı N. Sabri, Ferhunde Nezahat, Mehmet Raşid, Nazım, Rıfat Tahir, Gündoğdu, Abdülhak Rakib, Mehmet Suphi, Aydın. M., M. Arif.

Haklarında her ne kadar bilgi olsa da Naci Fikret, Muzaffer Hamid, Cevdet Tahir, A. Ragıp Akyavaş M. Arif, H. Hulki Amil’in üzerine geniş çalışmalar yapılmamıştır. Umuyoruz ki bu çalışma bir başka çalışmalara da konu olur.

Yazı ve şiirlerinde adlarının kısaltmasını kullanan yazar ve şairler de vardır. Bunlardan M. H. kısaltması Mehmet Hayrettin, R. T. kısaltması Rıfat Tahir’dir. Aydın. M.’nin kim olduğu tespit edilememişken Perikles ve Gündoğdu kişileri hakkında da bilgi bulunamamıştır. Bunun yanında Özcan,

Koçer ve Küçük II. Meşrutiyet Konya'sında Bir Dergi Şahâb isimli kitaplarında M. H. isimli kişinin Muzaffer Hamid olduğunu söylenir. Ancak Naci Fikret'in "Üstad-ı Muhterem Hayrettin Efendi'ye" notuyla "Yeni Lisan" makalesinde M. H. kısaltmalı kişinin "Edebiyatta Muhavvif Dakikalar" başlıklı yazısını eleştirmesi M. H. kısaltmalı kişinin Muzaffer Hamid değil Mehmet Hayrettin olduğunu göstermiştir.

Naci Fikret'in mecmuada hem çok fazla hem de her türde ve her alanda eserler vermesi de dikkate değerdir. Bu nedenle kendisi Konya'nın kültür hazinesidir. Bunun yanında Mehmet Muhlis ve Muzaffer Hamid de derginin her alanında eser veren yazar ve şairlerdendir. Dergide tek yazı yayımlayanlar ise Hulki Amil, Cemil Sena, Şadan, Ferhunde Nezahat, İsmail Zühtü ve Cevdet Tahir gibi yazar ve şairlerdir. Ayrıca mecmuada yazarlar ve şairler arasındaki tek kadın Ferhunde Nezahat'tir ve sadece bir adet şiir yayınlamıştır.

Mecmuada en geniş yer kaplayan türlerden birisi makalelerdir. Derginin yazar kadrosunda yer alan gençlerin felsefeye, sosyal konulara ve edebiyata oldukça meraklı olmaları bu konularda yazılar yazmalarına sebep olmuştur. Bu nedenle mecmuadaki makaleler konularına göre "Toplumsal, Felsefe, Polemik ve Eleştiri" yazıları olarak dört alt başlık altında ele alınmıştır.

Meşrutiyet öncesi ele alınmaya kadın meselesi modernleşmenin etkisiyle ilk defa tartışılır. Mecmuadaki toplumsal yazıların geneline bakıldığında ise II. Meşrutiyet döneminde tartışılan kadının toplumdaki yeri, aile, evlilik ve ahlak meselelerinin burada da işlendiği görülür. Ancak II. Meşrutiyet dönemi ideolojilerin yoğunlaştığı bir dönem olduğu için bu konular Türkçülük, Batıcılık, İslamcılık gibi ideolojilerin etkisiyle ele alınır. Bu nedenle Naci Fikret'in kadınların toplumdaki yerini konu edinen "Mudhike-i Nisâiyyet" başlıklı yazısında İslamcılık ideolojisi ön plana çıkarken toplumdaki izdivaç tarzının ele alındığı Seydişehirli Zeki'nin "İzdivaç" başlıklı yazısında Batıcılık akımı etkili olur. Mecmuadaki felsefe yazılarına bakıldığında onlarda da Batıcılık akımının etkili olduğu görülür. Çünkü eski filozofların bilime dayanmayan görüşleri reddedilerek

mecmuaya konu olan ahlak, iyimserlik, kötümserlik ve benzeri konular fen ve felsefe (bilim) ışığında ele alınır.

Şihâb, çıktığı dönem itibarıyla Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati Dönemi'nin sonlarına ve Milli Edebiyat Dönemi'nin başlarına denk gelir. Bu nedenle mecmuada her iki dönemin etkileri gözlemlenir. Bu arada kalmışlık durumu özellikle mecmuanın “Eleştiri” ve “Polemik” kısmında yer alan yazılarda kendini gösterir. Bu yazılarda kimi zaman Batıcılık ve Türkçülük akımı etkili olurken kimi zaman da Osmanlıcılık ve İslamcılık akımı etkili olur.

“Eleştiri” kısmında yazısı bulunan Mehmet Hayrettin “Edebiyatı Muhavvif Dakikalar” başlıklı makalesinde seçkin bir edebiyat olan Servet-i Fünun’u milletin anlayacağı edebiyattan uzak olduğu için eleştirir. Bunun yerine milletin ruhunu yansıtan, sade üsluplu *millî* bir edebiyatın gelmesini teklif ederek bu yolda Genç Kalemler ile Türk Yurdu’nun adımlarının takip edilmesini gerektiğini söyler. Bu mesele “Polemik” kısmında da devam eder. Örneğin, “Yeni Lisan Münakaşası” adı altında aldığımız Naci Fikret ile Necdî Niyazi arasında yeni lisan ve eski lisan ile ilgili bir tartışma yaşanır. Naci Fikret, Mehmet Hayrettin’in “Edebiyatı Muhavvif Dakikalar” başlıklı yazısında Servet-i Fünun’u seçkin bir edebiyat olarak görmesi ve dilini çok süslü bulması yönünden eleştirir. Ona göre millete ait bir edebiyatın olması mümkün değildir. Çünkü her meslekte olduğu gibi edebiyatın da “*kendine mahsus adamları, müştâgilleri vardır*”. Ayrıca Yeni Lisan hareketi gibi dilin doğal akışını bozmak doğru değildir. Çünkü edebiyatın millete değil milletin edebiyata yönelmesi lazımdır. Bu yazı üzerine Necdî Niyazi de Fikret’i eleştirir. Sırf zevk almak için estetik heyecana gerek olmadığını söyler. Topluma etki edecek, Türklerde büyük heyecan uyandıracak Türkçe eserler verilmesi gerektiğini vurgular. Dil mevzusunda ise lisan üzerine yapılan yeniliklerin kabul edilmesini doğru bulduğunu ifade eder. Hatta yabancı kelimelerin Türkçe karşılığı olmadığı lisanımızda kalmasını ve Türkçeleşmesini uygun görür. Bu da bize gösterir ki öncülerî Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip, Âkil Koyuncu olan Genç Kalemler ve Yeni Lisan hareketinin, Türkçe’nin sadeleşmesi için koydukları ilkeleri Niyazi kabul etmiş ve makalesinde bu

ilkelerden birine yer vermiştir. Yine “Edebiyat ve Şebab” başlıklığında ele aldığımız Mehmet Muhlis ile Namdar Şihab arasındaki münakaşa da buna benzerdir. Mehmet Muhlis edebiyattaki hayal sistemini eleştirirerek gençlerin *hakikati* hayatlarına amaç olarak almaları gerektiğini söyler. Namdar Şihab ise Cenap Şehabettin’in “*Edebiyattan maksat edebiyattır.*” sözünü örnek vererek Servet-i Fünun edebiyatını savunur.

Bu yazılanlardan anlaşılıyor ki “Batıcılık” ideolojisinin etkisiyle Servet-i Fünun tesirini hâlâ devam ettirmektedir. Milliyetçilik hareketi ise “Türkçülük” ideolojisiyle birlikte kısa bir sürede kendini göstermiş ve Konya muhiti gibi bir İç Anadolu Bölgesi’nde etkisini sürdürmüştür. Aynı zamanda bu durum Konya’nın başka şehirlerdeki basın ve yayın ortamını takip ettiğinin de kanıtlamıştır.

Düz yazılarda milliyetçiliğe doğru bir yönelim gözlemlenirken şiirde ise Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati edebiyatının etkisi yoğunluktadır. Mecmuada “Aşk, Ölüm, Tabiat, Vatan ve Diğer” başlığı altında ele alınan şiirlerde hem divan edebiyatının hem Servet-i Fünun edebiyatının hem de Milli edebiyatın tesiri vardır. “Aşk Şiirleri” başlığında genellikle Kaytazzade Nazım’ın divan edebiyatı tarzındaki şiirleri yoğunlukla görülürken “Ölüm ve Tabiat” başlığında daha çok Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati etkisi gözlemlenir. Özellikle ölüm konusunun hastalık kavramı üzerinden verilmesi Cenap Şehabettin’in *Yâd-ı Mazi*, *Zavallı Hasta* gibi şiirlerini akla getirir. Tabiat konusu ise Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati şiirlerinde olduğu gibi hissi bir şekilde ele alınarak tasvirleri gece, mehtap, şafak vesonbahar vakitleri üzerinden karamsar bir tabloyla yapılır. Vatan konulu şiirlerde de Tevfik Fikret’in *Sis* ve *Doksan Beşe Doğru* şiirlerine göndermeler bulunur. Ancak buradaki şiirler daha çok “Türkçülük” ve “İslamcılık” ideolojisi üzerinden ele alınır. Bu nedenle “Ey Hilal”, “Türklük ve Hilale” gibi şiirlerde *Türk*, *hilal*, *Türklük* kelimeleri yoğun olarak görülürken Osmanlı’nın ve İslam’ın övüldüğü, Avrupa’nın ve kilisenin beddualara maruz kaldığı şiirler de yer alır. Bunun yanında mecmuada yeni lisanla yazıldığına dair ayrıca başlık atılan “Çalışmak İhtiyacı” ve “Kurbağalı Çeşme” gibi şiirler bulunur. Yani aşk, ölüm, tabiat gibi ferdi konularda “Batıcılık” ideolojisinin etkisi olurken

vatan ve diğerk konu başlıklı şiirlerde “Türkçülük” ve “İslamcılık” ideolojisi etkili olmuştur.

Şiirlerin biçimlerine bakıldığında vezin olarak aruz ölçüsü ile hece ölçüsünün kullanıldığı görülür. Nazım şekli olarak da uyak, divan edebiyatı nazım şekli ve Servet-i Fünun şairlerinin kullandığı sone, serbest müstezat gibi nazım şekilleri yer alır.

Mecmuada yer alan bir diğerk başlıklar “Hikâyeler” ile “Hatıralar”dır. Yeni Lisan hareketi her ne kadar şiir, eleştiri ve polemiklerde kendine yer bulsa da edebî yazılarda varlığını tam olarak gösterememiştir. Çünkü söz konusu edebî yazılarda Servet-i Fünun ve Fecr-i Aticilerin etkisi sürmüştür. Bu nedenle hikâye ve hatıraların içeriklerinde bolca tabiat tasvirine yer verilmiş ve kimi zaman süslü kimi zaman sade bir dil kullanılmıştır. Ayrıca söz konusu yazılar teknik açıdan da kusurludur. Özellikle o dönemde türlerin tam oturmamış olması bazı yazıların deneme ile hikâye ortasında kaldığını gösterir. Bu nedenle bu başlıklarda yoğunlukla “Baticılık” ideolojisinin etkisi görülür. Ancak Milli edebiyatın etkisiyle bir annenin savaşta şehit olan oğlu anlatıldığı Gündoğdu’nun “Kardeşim Türk Doğu’ya” notuyla kaleme aldığı “Cenkte...” başlıklı hikâyesinde olduğu gibi “Türkçülük” akımı da kendini göstermiştir.

Ülkede yaşanan Balkan Savaşları bazı şiirlerde, manzum tiyatrolarda ve mektuplarda vatan, kahramanlık, intikam, şehitlik gibi konular işlenmesine sebep olmuştur. Bu da dönemin sosyal ve siyasal durumu ile ülkenin içinde bulunduğu hâli bize göstermiştir.

Özetle şunu söyleyebiliriz ki mecmuanın çıktığı dönemde Osmanlı topraklarında yaşanan Balkan Savaşları ve Balkanlardaki Hristiyanların milliyetçi tutumu şair ve yazarları derinden etkilemiştir. Bu nedenle yazar ve şairler Osmanlı İmparatorluğu altında yer alan Müslümanların ayrışmasını önlemek için “İslamcılık” ideolojisi altında Hristiyanlık ile klise unsurlarını yererek İslamiyet ile Müslümanlığı öven, onları birlik olmaya teşvik eden yazı ve şiirler yazmışlardır. Bunun yanında edebiyat alanında başlayan Yeni Lisan hareketi ile İstanbul’da kurulan Türk Derneği ve Türk Ocağı gibi kuruluşlar “Türkçülük” ideolojisinin gelişmesini sağlayarak mecmuada milliyetçiliğin ön planda olduğu şiirler, edebi yazılar ve

makaleler yazılmasına sebep olmuştur. Tanzimatla birlikte başlayan Batı'ya yönelim hareketi ise Servet-i Fünun ve Fecr-i Ati döneminde de devam etmiş ve bu "Batıcılık" fikir akımı mecmuadaki şair ve yazarlarda da etkisini sürdürmüştür. Ancak "Eleştiri" başlığı altında yer alan Naci Fikret'in "Gösterişizm" başlıklı yazısında Ahmet Mithat'ın "Felatun Bey ile Rakım Efendi"deki Felatun, Recaizade Mahmut'un "Araba Sevdası"daki Bihruz ve Ömer Seyfettin'in "Efruz Bey"indeki Efruz tiplerine benzer tiplerin ironik bir şekilde anlatılması mecmuanın önemli bir noktası olmuştur. Çünkü "Batıcılık" fikrinin sonucu olarak ülkede Batılı yazarlara ve şairlere özenen, konuştuğu Türkçenin arasına -belki anlamını dahi bilmediği- yabancı kelimeler sokan, Türkçe kitapları bir kenara iterek kütüphanesini yabancı kitaplarla dolduran kişiler çıkmaya başlamıştır. Naci Fikret bu kişiler için "gösterişizm" gibi yeni bir kavram üreterek eleştirmiştir. Bu da mecmuanın önemli bir noktası olmuştur. Çünkü bu kavram hem Batılı görünen hem de eleştiri içeren bir hava yaratır. Yani bulunduğu döneme bir eleştiridir. Ayrıca mecmuada yapılan bu yeni kelime üretimi bu gençlerin iz bırakmak için uğraştıklarını da gösterir.

Henüz emekleme devrinde olan Konya'nın genç şair ve yazarlarının çıkardıkları *Şihâb* basın tarihimizde yerini almıştır. Bu nedenle mecmuada yer alan ürünlerin kimi zaman acemice olduğu görülse de kimi zaman da usta işi yazılara ve şiirlere yer verildiği görülmektedir. Dergi, geçiş döneminde yer aldığı için birçok dönemin ürünlerini bünyesinde barındırması yönünden önemli bir yere sahipken Yeni Lisan hareketini destekleyerek bu yönde ürünler vermesi bakımından da Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Ayrıca İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerin yanında bir Anadolu şehrinde de böylesine önemli edebi tartışmaların, yazıların ve şiirlerin yer alması ve Konya'daki üçüncü dergi unvanına sahip olması *Şihâb*'in Konya için önemli bir basın ve yayın aracı olduğunu bizlere ispatlamıştır.

Ancak mecmua için şunu söyleyebiliriz ki bu gençlerin kafası karışıktır. Bu nedenle dergi ortak bir sese ulaşamamıştır. Derginin ilk sayılarında divan edebiyatı, Servet-i Fünun ve Fecr-i edebiyatı etkisiyle süslü bir dil görülürken derginin son sayılarına doğru Milli edebiyatın etkisiyle daha

sade bir dil kullanılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle dergide ortak bir sese ulaşılmaması ve çıkarılma konusunda maddiyat sıkıntı çekilmesi mecmuadan istenilen verimin yakalanılmamasına sebep olmuştur. Çünkü dergi, maddi durumlardan ötürü yayınlanma tarihlerinde bir tutarlılık sağlayamamış ve bazı zamanlarda yayına ara vermiştir. Belki böyle sorunlarla karşılaşılmasaydı kendini daha da ileriye taşıyabilirdi. Çünkü mecmuaya gelen mektuplar arasında derginin çok sevildiğine dair yazılar da yazılmıştır. İnkılâp fikriyle yanan gençler, bu hâliyle bile Batı'daki ve çevre şehirlerdeki yenilikleri ve fikirleri takip etmiş ve bunları ellerindeki imkânlarla dergilerine uygulamaya çalışmışlardır.

KAYNAKÇA

A. Şihâb Mecmuasında İncelenen Yazılar

Abdullah Cevdet, “Defter-i Hatıratımdan Bir Parça”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 31-33.

Abdullah Cevdet, “Gurbette”, *Şihâb*, C. 2 S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 94.

Abdullah Cevdet, “Levha-i Elem”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 14 Mart 1328, s. 8-9.

Abdullah Hilmi, “Encam-ı Hayat”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 11.

Abdülhak Rakib, “Kardeşime!..”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 11.

Abdullah Zühdfî, “Sevda-yı Muvakkat”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 93-94.

Abdullah Zühdfî, “Sevda-yı Müebbed”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 119-120.

“Aydın. M, “Mektup”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, s. 134-136.

Aydın, R, “Ey Rehzen-i Ati”, *Şihâb*, C.2, s. 9, 5 Kânunusani 1328, s. 94.

Cemil Sena, “Sehabelerde...”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 119.

Cevdet Tahir, “Ey Hilal”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 117-118.

Ferhunde Nezahat, “Hicrat Dakikaları...”, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 102-103.

H, “Gözlerin”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 9.

Heyet-i Tahririye, ““Gençler Numune-i İntibah’ Şirketi”, *Şihâb*, C. 2, S. 11.

Heyet-i Tahririye, “Abonelerimize”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 96.

Heyet-i Tahririye, “Anadolu Kadınları”, *Şihâb*, C. 1, S. 4.

Heyet-i Tahririye, “Fetih Giray”, *Şihâb*, C. 1, S. 4.

Heyet-i Tahririye, “Hodgam”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, s. 48.

Heyet-i Tahririye, “İnkılab-ı Efkârdan”, *Şihâb*, C. 2, S. 14.

Heyet-i Tahririye, “Şihâb”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 120.

Heyet-i Tahririye, “Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye”, *Şihâb*, C. 1, S. 4.

H. Hulki Amil, “Sergüzeşt”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 92-93.

- İsmail Zühtü, “Bir Yazın Son Çiçeği”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 14 Mart 1328, s. 11.
- Kaytazzade Nazım, “Gazel”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 43-44.
- Kaytazzade Nazım, “Suz u Nale”, *Şihâb*, 10 Temmuz 1328, C. 1, S. 5-6, s. 67.
- Kaytazzade Nazım, “Tahassür (Canan Uyurken)”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s.
- Kaytazzade Nazım, “Zemzeme-i Garam”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 4.
- Gündoğdu, “Cenkte...”, *Şihâb*, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 124-125.
- M. Arif, “Tulu-yı Beklerken”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 14 Mart 1328, s. 12.
- Mehmet Hayrettin, “Anadolu Kadınları Münasebetiyle”, *Şihâb*, C. 1, S. 4.
- Mehmet Hayrettin, “Edebiyatta Muhavvif Dakikalar!”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 50-51.
- Mehmet Hayrettin, “Fetih Giray”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 5-6.
- Mehmet Hayrettin, “Hasan Çavuş”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 77-79.
- Mehmet Hayrettin, “Süleyman Bey”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 89-90.
- Mehmet Muhlis (Koner), “Avrupa Medeniyeti ve Kilise”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 97-99.
- Mehmet Muhlis (Koner), “Edebiyat ve Şebab”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 1-3.
- Mehmet Muhlis (Koner), “Felsefe-i ‘Ulum”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 43-44.
- Mehmet Muhlis (Koner), “Felsefe-i Gayr-ı Müdrike”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 95.
- Mehmet Muhlis (Koner), “Hayat u Aşk”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 78.
- Mehmet Muhlis (Koner), “Hodgam”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 48.
- Mehmet Muhlis (Koner), “İd-i Millî”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 52.
- Mehmet Muhlis (Koner), “İntikam Kışkılcımları”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 22 Mart 1329, s. 132.

- Mehmet Raşid, “Sefil Çocuk”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 95.
- Mehmet Sadık, “Bir Seda-yı İtab”, *Şihâb*, C. 2, S. 11, 7 Kânunusani 1328, s. 111.
- Mehmet Sadık, “Hatırat-ı Mazîden”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 64-65.
- Mehmet Sadık, “Salib”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 327, s. 31.
- Mehmet Sadık, “Son Melce”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 79.
- Mehmet Sadık, “Şair İsmail Kemal”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 7.
- Mehmet Sadık, “10 Temmuz 327 Harîk...”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 3.
- Mehmet Suphi, “Sefalet-i Beşerîyyeden Bir Yaprak”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 12.
- Muzaffer Hamid’in “Büyük Rauf’a”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 118.
- Muzaffer Hamid, “Çalışmak İhtiyacı”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 63.
- Muzaffer Hamid, “Dağ Akşamı (F. Hanıma)”, *Şihâb*, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 123.
- Muzaffer Hamid, “Gel Etme İnfial (Kebuter Aşkına)”, *Şihâb*, C. 2 S. 8, 18 Teşrinisani 1328, s. 88.
- Muzaffer Hamid, “Gençliğin Pîş-i Azmine Duranlara”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 101-102.
- Muzaffer Hamid’in “Şeb-i Matem”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 5.
- Naci Fikret (Baştak), “Ahlak”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 25-26.
- Naci Fikret (Baştak), “Ahlak ve Fazilet”, *Şihâb*, C. 2, S. 11, 7 Kânunusani 1328, s. 105-111.
- Naci Fikret (Baştak), “Ahlak ve Fazilet”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 113-115.
- Naci Fikret (Baştak), “Bed-binî – Nik-binî”, *Şihâb*, C.2, S. 2-8, 18 Teşrinisani 1328, s.81-85.
- Naci Fikret (Baştak), “Fazilet ve Ahlak Makalesinin Bir İstitradi”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 1329, s. 130-131.

- Naci Fikret (Baştak), “Gösterişizm- Meslekî Düşkününe Şaka”, *Şihâb*, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 125-128.
- Naci Fikret (Baştak), “(Hiç!) e Hitab”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s. 89.
- Naci Fikret (Baştak), “Mesut”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 9-11.
- Naci Fikret (Baştak), “Mudhike-i Nisaiyyet”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 55-63.
- Naci Fikret (Baştak), “Münakaşa’nın Felsefesi”, *Şihâb*, C. 1, S.4, 1 Haziran 1328, s. 38-40.
- Naci Fikret (Baştak), “Necdet Niyazi'ye -Cevab-”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 103.
- Naci Fikret (Baştak), “Psikoloji ve Sosyoloji”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 22 Mart 1329, s. 129-131.
- Naci Fikret (Baştak), “Yeni Lisan”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s. 73-76.
- Namdar Şihab, “Fanilik”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 118.
- Namdar Şihab, “Hayat Yolunda”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 6.
- Namdar Şihab, “Hazan-ı Amal”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s.68.
- Namdar Şihab, “Kurbağalı Çeşme”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kânunuevvel 1328, s, 92.
- Namdar Şihab, “Leyle-i Vapesin”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 35.
- Namdar Şihab, “Münakaşa-yı Edebiyye”, *Şihâb*, C. 2, S. 8, 18 Teşrinisani 1328, s. 85-86.
- Nazım, “Avaze-i Nefrîn”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran sene 328, s. 45-46.
- Necdet Niyazi, “Musahabe”, *Şihâb*, C. 2, S. 9, 5 Kanunuevvel 1328, s. 90-91.
- Necdet Niyazi, “Sabahı Beklerken”, *Şihâb*, C. 1, S. 1, 17 Mart 1328, s. 7-8.
- N. Sabri, “Dürdane-i Aşkîma”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 104.
- P. E, “Psikoloji ve Sosyoloji”, *Şihâb*, C.2, S.14, 22 Mart 1329, s.129-131.
- Periklis, “Felsefe-i Ahlakiye”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s.3-5.
- Periklis, “Vazaif-i Şahsiye”, *Şihâb*, C. 1, S. 4, 1 Haziran 1328, s. 41-43.
- Rasim Ali, “Felsefe-i Fenniye”, *Şihâb*, C. 1, S. 3, 3 Mayıs 1328, s. 27-28.

- Rıfat Tahir, “Bir Hatıra”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 22 Mart 1329, s. 132-133.
- Rıfat Tahir, “Gaze-i Tesellî”, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 104.
- Rıfat Tahir, “Sen Uçuyordun”, *Şihâb*, C. 1, S. 2, 13 Nisan 1328, s. 11-12.
- Şadan, “İctima-i Hadisat”, *Şihâb*, C. 2, S. 10, 21 Kânunuevvel 1328, s. 99-100.
- Şakir, “Asar-ı Mazîden ‘Düşündüm’”, *Şihâb*, C. 1, S. 5-6, 10 Temmuz 1328, s. 66.
- Tahsin Nahit’in “Reng-i Şafak”, *Şihâb*, C. 2, S. 11, 7 Kânunusani 1327, s. 112.
- Zeki, “İzdivaç”, *Şihâb*, C. 2, S. 13, 4 Mart 1329, s. 121-122.
- Zeki, “Makbule”, *Şihâb*, C. 2, S. 14, 22 Mart 1329, s. 133-134.
- Zeki, “Şihâb’a Bir Mektub”, *Şihâb*, C. 2, S. 12, 28 Kânunusani 1328, s. 120.
- (İmzasız), “Bu Nüshanın Bilmececi”, *Şihâb*, C. 1, S. 7, 1328, s.

B. Diğer Kaynaklar

- ADIVAR, Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul: Remzi, 1982.
- AKAGÜNDÜZ, Ümüt, *II. Meşrutiyet Dönemi Düşünce ve Kadın Dergilerinde Kadın Tartışmaları (1908-1918)* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2012, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 312549), s. 67.
- AKAGÜNDÜZ, Ümüt, “Kadın ve Kadınlığa Dair II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918)”, *Folklor/Edebiyat*, C. 19, S. 73, s. 63-80.
- AKAGÜNDÜZ, Ümüt “Kadın ve Kadınlığa Dair”, *Folklor/Edebiyat*, s. 74.
- AKBULUT, Uğur, “Osmanlı Basın Tarihine Bir Katkı: Gazetelerin Yayınlanma Amaçları Üzerine (1831-1876)”, *Turkish Studies*, C. 8, S. 5 (2023), s. 32-57.
- AKÇURAOĞLU, Yusuf, “Cevaplarımız-Halide Edib Hanımefendi Hazretlerine”, *Türk Yurdu*, 12 Temmuz 1328, C.1, S.18, s.303.
- AKTAN, Coşkun Can, “Ahlak ve Ahlak Felsefesine Giriş”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1 (2009), 38-59.

- ALTUNTEK, N. Serpil, “İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1 (1993), s. 191-204.
- ARABACI, Caner ve öte, *Konya Basın Tarihi*, Konya: Palet Yayınları, 2009.
- ARGUNŞAH, Hülya ve POLAT, Nâzım Hikmet, II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı, ed. Nâzım Hikmet Polat ve Soner Akpınar, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2019.
- ASIM, Selahattin, “Bir Mesele-i Hayatiye” , *Hak*, S. 109,(30 Haziran 1912), s. 3.
- ASIM, Selahattin, “Kadın ve Cemiyet Hayatı”, *Genç Kalemler*, C.3, No:19, 13 Nisan 1328 / 26 Nisan 1912, s.175-176.
- AYDOĞMUŞ, Abdullah, “Konyalı Şair Yazar Muzaffer Hamid’e Dair (1896- 1934)”, *Merhaba*, C. 15, S. 21 (2015), s. 329-334.
- BATİSLAM, H. Dilek, “Kıbrıslı Şair Kaytazzade Mehmet Nazım Efendi’nin. Mersiyeleri Üzerine Bir İnceleme”, *III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi (Cilt II, 13-17 Kasım 2000)*, Kuzey Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi yayınları, s. 179-190.
- BABİNGER, Franz, *Müteferrika ve Osmanlı Matbaası*, çev. Nedret Kuran Burçoğlu, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 2004.
- BAĞÇECİ, Yahya, “İsyandan İtaate; Kavalalı Mehmet Ali Paşa Babıâli İlişkileri (1841-1849)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 32 (2014), s. 219-231.
- BENEK, M. Kazım, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyet’e Kadarki Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 4, S. 6-7 (2016), s. 28-39.
- BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.

- BİCAN, Merve, *Milli Kimlik İnşası Noktasında Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirleri*, Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2018, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 539440), s. 270.
- BİRİNCİ, Ali, “Namdar Rahmi Karatay’ın Hikâyesi”, *Türk Yurdu*, Y. 101, S. 300 (2012), s. 30-35).
- BODUR, Neslihan, “‘Ufk-ı Ati Mecmuası Üzerine Bir İnceleme’”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 4 (2016) , 160-164.
- BUDAK, Ali, *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı: Lale Devri’nden Tanzimat’a Yenileşme*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2018.
- BUDAK, Ali, “Fransız Devrimi’nin Osmanlı’ya Armağanı: Gazete, Türk Basımının Doğuşu”, *Turkish Studies*, C. 7, S. 3 (Summer 2012), s. 664.
- BULUT, Birol *Zirvenin Işıltısı Yeni Türk Şiirinde Dağ (1860-1908)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2019.
- CEYHAN, Ayhan, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımlarında Hukuki Düzen”, *Türk Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2006, s. 139-155.
- ÇABAN, M. Şevki, “Selim Sırrı Tarcan (1874-1957)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/selim-sirri-tarcan-1874-1957/> (Erişim: 23.06.2023)).
- ÇAKIR, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul, Metis Yayınları, 1996.
- ÇANDIR, Kazım, “Namdar Rahmi Karatay’ın “Geçti Bor’un Pazarı”nda Yer Alan Hiciv Şiirleri Üzerine Bazı Tahlil ve Tespitler”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 23 (2021). 441-472.
- ÇELİK, Ahmet, “Mehmet Zeki Dalboy’un Konyalı Hattatlar Üzerine Makaleleri”, *Merhaba Akademik Sayfalar*, C. 18, S. 13 (2009), 194-208.
- DEMİR, Kenan, “Osmanlı’da Basımın Doğuşu ve Gazeteler”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, Nisan 2014, s. 57-88.
- “Edebiyat Nedir?”, *Maarif Mektepleri*, <https://maarifmektepleri.com.tr/edebiyat-nedir.html> (Erişim: 18.04.2022).

- DEMİRİSOY, Adem, Konya Basınında Afif Evren (1922-1977) (Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 218611).)
- DOĞAN, Abide, “Tahsin Nahit”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2018, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/tahsin-nahit> (Erişim: 23.06.2023).
- Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbaacılığı I: Müteferrika Matbaası*, İstanbul Devlet Basımevi, 1939.
- ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- ENGİNÜN, İnci, *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- ERİSOY, Osman, *Türkiye’ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*. Ankara: DTCTF, 1959.
- ESKİKURT, Ayşegül, *II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Modernleşmesinin Kadınla İlgili Ayetlerin Yorumlarına Yansıması* (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2007, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 210619).
- EVREN, Afif (1968), “Bir Portre, Bir Anı: Naci Fikret BAŞTAK”, *Çağrı*, 1 Aralık 1968, Y: 12, S:131, Güven Matbaası, Ankara
- EYİCE, Semavi, “Ayasofya Camii”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 4 (1991), <https://islamansiklopedisi.org.tr/ayasofya-camii--selanik> (Erişim: 11.12.2022).
- FEDAİ, Harid ve AZGIN, Bekir, *Ruhî-Mecruh –Şiirler- Kaytazzade Nazım Efendi*, KKTC: KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Ferid Vecdi, “Müslüman Kadını”, *Sırat-ı Müstakim*, C.1, S.17, 17 Aralık 1908, s. 270.
- GAZİOĞLU, Duran Can, “Türk Derneği’nin Yeni Lisan Hareketine Katkıları İhmal Mi Edildi?”, *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim*

- Dergisi*, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi 1. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu Özel Sayısı (2018), s. 281-297.
- GÖÇGÜN, Önder, “Yakın Devrin Bir Mütefekkir-Şairi: Ayaşlı Şâkir Efendi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 3, 1986, s. 137-155.
- GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Olympia Yayınları, 2017.
- GÖKALP, Ziya, “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, *Genç Kalemler*, C.2, S. 8, (1911), s.138.
- GÖNENÇ, Aslı Y, “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi” *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* C. 0, S. 29, 2007, s. 63-78.
- GÜNAYDIN, Selma, “Abdullah Zühdi ve Rehğüzâr-ı Matbuatta Adlı Eseri”, *Türk Dünyası*, S. 44 (2017), s. 159-172
- GÜZ, Nurettin, “Türkiye’de Matbaanın Kurulması”, *Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Dergisi*, S. 8-9 (1987) , s. 149-168.
- Halide, Cenap Şahabettin Beyefendiye, *Tanin*, S. 1344, (28 Mayıs 1912), s.4.
- HANİOĞLU, M. Şükrü, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-cevdet> (Erişim: 23.06.2023).
- HARMANCI, Abdullah, “Edebiyatımızda Ara Nesil”, *Medeniyet ve Toplum Dergisi (METDER)*, C. 3, S. 2 (2019), s. 157-166.
- HASAN, Aisha Mumtaz, *Kerküklü Türkmen Şair Mehmed Sadık ve Şiir Kitabı ‘Coşkun Duygularım’ (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)* (Yüksek Lisan Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 505510)).
- İLERİ, Celal Nuri, “Bizde Reculiyyûn” , *Hak*, S. 72, (24 Mayıs 1912) , s. 1.
- İLERİ, Celal Nuri, “Kadınlarımız”, *Matbaa-ı İctihad*, 1915, s.13
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- İNANCIK, Halilcik, *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2005.

- İSKİT, Server, *Türkiye’de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, İstanbul: Devlet Basımevi, 1939.
- İsmi Yazmak İstemeyen Bir Kadın, “Bizde Erkekler”, *Tanin*, S. 1337 (21 Mayıs 1912), s. 3-4.
- İYİDOĞAN, Gülcan, *Celal Nuri’nin Yazılarında İttihat Ve Terakki (Atı Gazetesi 30 Ekim 1918 -19 Mayıs 1919* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 331251).
- Kadınlar Dünyâsı, “Gazeteler ve Kadınlık”, *Kadınlar Dünyâsı*, S. 60, 2 Haziran 1329, s. 1.
- KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret Devir Şahsiyet Eser*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1993.
- KARATAY, Sadrettin, “Kaybettiğimiz Kıymetler: Rahmetli Muhlis Bey”, *Yeni Konya*, S. 3032, 28 Kasım 1957, s. 2.
- KAYA, Mahmut, “Ayasofya Camii”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 35 (2008), <https://islamansiklopedisi.org.tr/revakiyyun> (Erişim: 10. 08. 2022).
- KHALFALLAH, Zoubeir, *Trablusgarp Meselesi ve Osmanlı Kamuoyunun Tutumu (1878-1912)*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 250934).
- KOLOĞLU, Orhan, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- KONER, Özgen (Küçük), “Ölümünün 6. Yıldönümünde M. Muhlis Koner”, *Yeni Konya*, 21 Ekim 1965, Y. 15, S. 5058.)
- KUM, Naci, “Naci Fikret Başta-Ölüm Yıldönümü Vesilesiyle 1891-1948, *Konya*, Y: 14,S. 131-132, s. 27-32.
- KURAN, Ercüment, "Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri", *Türk Dünyası El Kitabı Birinci Cilt*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1992.
- KÜÇÜK, Cevdet, "Balkan Savaşı", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 5 (1992), <https://islamansiklopedisi.org.tr/balkan-savasi> (Erişim: 11.12.2022).

- LABARRE, Albert, *Kitabın Tarihi*, çev. Galip Üstün: İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Metin Kırıatlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.
- “Mehmet Arif Bey (Topçuzade)”, *Konya'nın Velileri, Âlimleri ve Hocaları*, <https://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/mehmet-arif-bey-topcuzade/> (Erişim:23.06.2023)).
- MORTEPE, Gamzenur, *Hak gazetesi (14 Mart - 10 Ağustos 1912) Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun, 2019, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 578221).
- MUŞTA, M. G, *Konya Enerjetizm Felsefe Okulu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,1990.
- NAHİT, Tahsin, “Kadınlarımız”, *İctihad*, C.4, S.70, 4 Temmuz 1329 / 17 Temmuz 1913, s.1535.
- NALCIĞOLU, ULUSOY, Belkıs, “Tanzimat Dönemi Türk Gazeteciliği ve Türk Basınının İlkeleri”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, S. 14 (2005) , 253-267.
- OKAY, M. Orhan, *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- OKAY, M. Orhan, *Kâğıt Medeniyeti*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- ÖKSÜZ, Melek, “İstanbul/Uzunçarşı Yangını (1911) için Trabzon Vilayetinde Toplanan Yardımlar”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 29, 2020, s. 121-148.
- ÖZCAN, Mustafa, KOÇER, Gülsün ve KÜÇÜK Sena, *II. Meşrutiyet Konyası'nda Bir Dergi Şahâb*, Konya: Palet Yayınları, 2016.
- ÖZDEMİR, Mehmet, “Edebiyat ve Siyaset Sarmalında Genç Kalemler-İttihat ve Terakki İlişkisi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 4, S. 2 (2013), s. 435- 455.
- ÖZDİNÇ, Tuba, *Mehmet Muhlis Koner (Hayatı, şahsiyeti, fikirleri)* (Yüksek Lisan Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 331834).

- ÖZKAN, Seçkin, “Millî Kimliğin İnşa Sürecinde “Ocak” Mecmuası”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, “Takvîm-i Vekayî’den 1928 Yılına Süreli Yayınlar ve Edebiyat” Özel Sayısı, e-ISSN: 2602-4616 (2021), 430-447.
- ÖZKAN, Seçkin, “Namdar Rahmi Karatay'ın Hicivlerinde Dil ve Fikir Örgüsü”, *SSD JOURNAL 2nd International Conference on Social Sciences & Humanities (9-11 Temmuz 2021)*, *Bilgi Kitabı*, Ankara: ISPEC Yayınevi 2021, s. 441-472.
- Raife Halil, “Kadınlıkta İtilâ”, *Kadınlığa Doğru*, S. 7, (3 Temmuz 1330), s. 9
- “Ragıp Akyavaş”, *Biyografya*, <https://www.biyografya.com/biyografi/> (Erişim: 23.06.2023)
- RASİM, Ahmet, “Kadınlık Meselesi”, *Hak*, S. 77, (29 Mayıs 1912), s. 1-2.
- PARIN, Kamil, “Cemil Sena Ongun”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2017, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ongun-cemil-sena> (Erişim: 23.06.2023)
- POLAT, Nâzım H., “Osmanlı Dönemi Edebiyat Tarihlerinin Halk Edebiyatına Bakışı”, *Milli Folklor Dergisi*, C. 12, S. 99 (2013), s. 15-30.
- SAMİ, Cevat, “Feminizm Meselesi”, *Hak*, S. 70, (22 Mayıs 1912), s. 1.
- SEFERCİOĞLU, N. Nejat, “Kaytaz-zâde Nâzım’ın “Rûh-ı Mecnûh”unda Mevlânâ ve Mevlevîlik”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 6, 2011, s. 177- 188.
- ŞEHABETTİN, Cenap, “Bizde Nisâiyyûn”, *Hak*, S. 67 (19 Mayıs 1912), s. 1.
- ŞEHABETTİN, Cenap, “Sulhiyyûn ve Nisâiyyûn”, *Hak*, S. 75, (27 Mayıs 1912), s. 1.
- SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban, “Orbay, Hüseyin Rauf”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 33 (2007), <https://islamansiklopedisi.org.tr/orbay-huseyin-rauf> (Erişim: 22.10.2022).
- SOYMAN, Faik ve KONER, M. Muhlis *Muallim Ayaşlı Şakir Hayatı ve Şiirleri*. Konya: Babalık Matbaası, 1933.

- ŞİHÂB, Hakkı Tarık Us Yayınlar Koleksiyonu, no. 2119, HTU no. 0972.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, “Bizde Nisâilik”, *Hak*, S. 71, (23 Mayıs 1912) , s. 1.
- TANSÜ, Yunus Emre, “Dr. Abdullah Cevdet (1869-1932)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, 2023, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dr-abdullah-cevdet-1869-1932> (Erişim: 23.06.2023).
- TELCİ, Cahit, “İsmail Kemal Bey Hakkında Avusturya Devlet Arşivinde Bulunan bir Mektup”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, S. 1 (1996), s. 185-191.
- TİL, Enis Tahsin, *Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: Cümle Yayınları, 2015.
- TOKGÖZ, Ahmet İhsan, *Matbuat Hatıralarım*, der. Alpay Kabacalı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- TONTA, Yaşar A, “Ahmet Rasim’in İbrahim Müteferrika ve Matbaacılık Üzerine Yazdıklarının İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C. 3, S. 1 (1985), s. 153- 167.
- TOPUZ, Hıfzı, Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitapevi, Baskı 6.
- TOPUZ, Hıfzı, *100 Soruda Başlangıçtan Günümüze Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973.
- TOPÇU, Hayrunisa, “Servet-i Fünun'un Şiir Anlayışı Bağlamında Cenab Şahabeddin'in Şiirlerindeki Hasta Kadınlar”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1 (2021), s. 167-183.
- TDK (Türk Dil Kurumu), *Güncel Türkçe Sözlük*, Ankara: 2005, <https://sozluk.gov.tr> (Erişim: 10. 08. 2022).
- ULUSOY, Ahmet, “Millî Mücadele’de Konya ve Konya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 14, S. 78 (2021), s. 242-257).
- UZLUK, Şahabettin, “Son Dönemde Yaşamış Konyalı Mevleviler”, *Semazen*, <https://semazen.net/son-donemde-yasamis-konyali-mevleviler-yakup-safak/> (Erişim: 23.06.2023).

ÜLKER, Çiğdem, “ II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımlarında Kadın ve Evlilik Tartışmaları”, *Tarih Okulu Dergisi*, C. 9, S. 26, (2016), s. 33-56.

ÜZÜMCÜ, Gülben, *Yeni Fikir Mecmuasının Tahlili Fihristi, İncelenmesi ve Seçilmiş Metinler* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, YÖK: Ulusal Tez Merkezi (Tez No. 405676).

YAMAK, Sanem, “Meşrutiyetin Bayramı: ‘10 Temmuz İd-i Millisi’ “, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 0, S. 38, 2008, s. 323-342.

YENİTERZİ, Emine, “Tanzimattan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kadar Konyalı Şair ve Yazarlar”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 10 (2001), s. 77-159.

DİZİN

1

10 Temmuz 327 Harîk 135, 188

A

Abdullah Cevdet...27, 32, 105, 116, 151, 161,
173, 186, 205, 206, 208, 209

Abdullah Hilmi..... 33, 145, 186, 205

Abdullah Zührtü.....27, 33, 141, 142, 186, 208,
210

Abdülhak Rakib 27, 33

Abonelerimize 28, 32, 162, 186

Âfâk, Âsar, Berk, Fevaid, Gayret, Gülşen,
Güneş, Hâver, Mekteb, Malumat, Maarif,
Manzara, Hizmet, Mirsad, Muhit,
Musavver, Mürüvvet, Nilüfer, Nokta,
Sa'y, Sebat, Şafak, Şule, Terakki, Umran
..... 21

Agâh Efendi..... 17

Ahlak 36, 41, 42, 43, 48, 50, 188, 190, 206,
209, 210

Ahlak ve Fazilet..... 43, 48

Ahmet Cevdet..... 19

Ahmet İhsan..... 21, 22, 29, 198

Ahmet İhsan Tokgöz 21, 22

Ahmet Mithat Efendi 19

Ahmet Rasim 12, 59, 198

Ali Budak 13, 15, 16

Ali Suavi 18

Anadolu Kadınları 157, 175, 186, 187, 206,
207

Anadolu Kadınları Münasebetiyle... 175, 187,
206

Asar-ı Maziden 'Düşündüm' 123

Avaze-i Nefrin 129, 207

Avrupa Medeniyeti ve Kilise..... 88, 187, 209

Ayasofya.....39, 88, 89, 193, 195

Aydın. M. 33, 163, 179

Aydın. R. 29, 33

Ayine-i Vatan 20

B

Balkan Savaşı..... 30, 87, 131, 132, 163, 195

Balkan Savaşları... 24, 87, 128, 141, 150, 163,
164, 166, 183

Barika-yı Hakikat.....28, 29

Basiret 19

Bedbinî – Nikbinî.....72, 79

Bilmece 28, 32, 205, 206, 207, 208, 209, 210,
211

Bir Hatıra 162, 189, 210

Bir Mesele-i Hayatiye 58, 191

Bir Mesele-i Hayatiyye 59

Bir Seda-yı İtab 131, 188, 209

Bir Yazın Son Çiçeği 148, 150, 153, 186, 205

Bizde Nisâîlik.....58, 197

Bizde Nisâiyyun.....58, 59

Bizde Reculiyyun.....58

Bulletin Des Nouvelles 15

Büyük Rauf'a..... 133, 188, 210

C

Celal Nuri..... 12, 57, 58, 60, 194

Cemil Sena 33, 120, 121, 180, 186, 210

Cenap Şahabettin Beyefendi'ye 58

Cenap Şehabettin 57, 58, 59, 60, 111

Cenkte 149, 183, 187, 210

Ceride-i Askeriye 20

Cerîde-i Askeriye 20

Cevat Sami 58

Cevdet Tahir 29, 33, 92, 130, 180, 186

Cüzdan 20

Ç

Çalışmak İhtiyacı 31, 137, 188, 207

D

Dağ Akşamı 116, 126, 188, 210

Dağ Akşamı 'F. Hanıma' 116

Dağarcık	20
Defter-i Hatıramdan Bir Parça	161, 186
dergi.....	20, 21, 22, 23, 29, 92, 185
Derme Çatma.....	20
Dürdane-i Aşkima.....	117, 189, 209

E

Edebiyat ve Şebab	107, 109, 187, 206
Edebiyat-ı Cedide ...	31, 98, 99, 100, 103, 106, 178
Edebiyatta Muhavvif Dakikalar...	85, 98, 180, 181, 187, 207
Edebiyatta Muhavvif Dâkikalar	99
Encam-ı Hayat	145, 186, 205
Ey Hilal.....	130, 186, 210
Ey Rehzen-i Ati	139, 186, 208

F

Fanilik.....	124, 189, 210
Fazilet ve Ahlak Makalesinin Bir İstitrâdî..	50
Fecr-i Ati 24, 29, 31, 100, 111, 112, 115, 126,	141, 177, 178
Felsefe Karşısında.....	176, 209
Felsefe-i ‘Ulum.....	77, 187
Felsefe-i Ahlakiyye.....	36, 38, 189, 206
Felsefe-i Fenniye	72, 189, 206
Felsefe-i Gayr-ı Müdrike	85, 90, 187, 208
Ferhunde Nezahat.....	33, 143, 180, 186, 209
Fetih Giray.165, 166, 176, 186, 187, 206, 207	
Française de Constantinople	15
Fuad Rıza.....	33, 209

G

Gaze-i Teselli.....	148, 149, 209
Gazel.....	118, 186, 207
gazete.....	iv, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 29, 30, 51
Gel Etme İnfial	113, 115, 188, 208

,

‘Gençler Numune-i İntibah’ Şirketi...	174, 186
---------------------------------------	----------

G

Gençliğin Piş-i Azmine Duranlara ...	140, 188, 209
Gurbette	116, 186, 208
Gündoğdu.....	33, 149, 179, 183, 187, 210

H

H. 33, 85, 145, 147, 173, 179, 186, 191, 205,	206, 207, 208, 209, 210, 211
Hakem	23
Halide Edip	58
Halit Ziya	21, 29
Halk.....	23, 112
Hamdullah Suphi, ...	58, 197
Hasan Çavuş	166, 167, 187, 208
Hatırat-ı Mazîden	133, 188
Hayat u Aşk	115, 187, 208
Hayat Yolunda	137, 189, 205
Hazan-ı Amal.....	138, 189, 207
Hiç!’e Hitap	134
Hodgam.....	31, 155, 157, 176, 186, 187, 207
Hukuk-ı Umumiye	23
Hulki Amil	27, 33, 92, 120, 121, 147, 180, 186, 208, 210
Hürriyet.....	19, 23, 30, 94, 130
Hüseyin Nureddin	77

I

II. Meşrutiyet.....	iv, 17, 22, 23, 24, 120, 134, 180, 191, 196
---------------------	---

İ

İbrahim Müteferrik.....	14
İbrahim Müteferrika.....	12, 13, 14, 190, 198
İbret.....	19, 23
İctimâ-i Hadisat.....	66
İd-i Millî.....	134
İkdam	19, 21
İnkılab-ı Efkârdan	176, 186, 211
İntikam Kığılcımları.....	131, 187, 210
İsmail Zühtü	33, 153, 180, 186, 205

İstibdat Dönemi	19
İzdivaç	35, 68, 69, 190, 210

J

Johan Gutenberg	11
-----------------------	----

K

Kadınlık Meselesi	59, 197
Kardeşim Nafiz'e	148
Kardeşime	150, 154, 186
Kaytazzade Nazım	33, 112, 113, 114, 118, 119, 186, 187, 193, 205, 206, 207
Keşköl	20
Kırk Anbar	20
Konya iv, v, 23, 24, 28, 29, 90, 91, 93, 117, 121, 136, 175, 179, 180, 182, 184, 191, 195, 196	
Kurbağalı Çeşme	127, 189, 208
Küçük'ün II. Meşrutiyet Konyası'nda Bir Dergi Şahâb	24

L

Le Courier de Smyrmeen	16
Le Smyrne	16
Levh-i Elem	150, 205
Leyle-i Vapesin	32, 121, 189

M

M. Arif	33, 153, 187, 205
Makbule	143, 190
matbaa	11, 12, 15, 18, 22, 23
Matbuat Hatıralarım	22, 198
Matbuat Nizamnamesi	18
Mecmua'î İbritleme	20
Mecmua-i Fünun	20
Mecmua-i Ulum	21
Mehmet Hayrettin	33, 165, 166, 169, 175, 176, 177, 179, 187
Mehmet Muhlis	29, 33, 72, 77, 85, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 107, 109, 110, 111, 115, 131,

134, 155, 157, 175, 176, 180, 187, 196, 206, 207, 208, 209
--

Mehmet Muhsin	33, 207
Mehmet Raşid	33, 123, 187, 208
Mehmet Sadık	33, 124, 128, 131, 133, 135, 136, 188, 205, 206, 207, 208, 209
Mehmet Suphi	33, 155, 159, 188, 206, 207
Mercure Oriental	15
Mesleğimiz	28, 29, 30, 177, 205, 208
Mesut"	155
Meşrik-i İrfan	23
Mirat	20
Mitat-İber	20
Mizan	23
Mudhike-i Nisâiyyet	36, 57
Muharrir	20
Muhbir	19
Muhsin Nahid	33, 209
Musabaka-ı Edebiyye	32
Musâhabe	106
Musiki-i Osmanî	20
Muzaffer Hamid	25, 27, 33, 112, 115, 116, 126, 133, 137, 140, 180, 188, 205, 208, 209, 210
Mümeyyiz	20
Münakaşa'nın Felsefesi	72, 74, 189

N

N. Sabri	33, 117, 189, 209
Naci Fikret .	29, 31, 33, 35, 41, 43, 48, 50, 57, 60, 72, 74, 79, 85, 90, 91, 92, 98, 99, 101, 104, 105, 106, 107, 134, 155, 176, 177, 180, 184, 188, 189, 206, 207, 208, 209, 210
Namık Kemal	18, 19, 100
Necdet Niyazi	33, 104, 105, 106, 107, 189, 208, 209
Nigdeli Periklis	31, 33, 35, 38
Niyazi Berkes	12, 14

O

Osmanlı 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
23, 30, 87, 88, 128, 129, 130, 135, 136,
166, 177, 190, 191, 192, 195

Ö

Öğüt..... 23

P

P. E. 33, 83, 210
Psikoloji ve Sosyoloji 72, 83, 189, 210

R

R.T..... 34, 210
Rasim Ali.....33, 72, 189, 205, 206
Rauf Orbay 132, 133
Recaizade..... 21, 108, 184
Reng-i Şafak 126, 127, 190, 209
Rıfat Tahir 27, 33, 148, 149, 162, 173, 179,
189, 190, 206, 209

S

Sabah 19, 21, 154, 161
Sabahı Beklerken..... 150, 189, 205
Sada-yı Millet 23
Said Efendi 14
Salib” 128, 188
Sefil Çocuk 123, 187, 208
Sehabelerde..... 120, 186
Selahattin Asım 58
Selim Sırrı..... 27, 34, 173, 210
Sen Uçuyordun 148, 190, 206
Serbesti 23
Sergüzeşt 147, 186, 208
Servet’i Fünun 21
Servet-i Fünun 21, 85, 86, 100, 111, 112, 121,
122, 123, 198
Sevda-yı Muvakkat..... 141, 142, 186, 208
Sevda-yı Müebbed..... 142, 186, 210
Son Melce..... 124, 188, 208

Sulhiyyun ve Nisâiyyun 58
Suz u Nale..... 113, 187, 207
Suz u Nâle.....119
Süleyman Bey .. 169, 170, 171, 172, 187, 208,
209, 210

Ş

Şadan..... 31, 34, 35, 66, 67, 180, 190, 209
Şahâb..... iv, v, 23, 24, 196
Şair İsmail Kemal 136, 188, 206
Şakir..... 34, 123, 190, 207
Şeb-i Matem..... 126, 188, 205
Şihâb . iv, v, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 41, 43, 48, 50,
57, 66, 69, 72, 79, 83, 85, 87, 90, 91, 92,
98, 104, 106, 107, 109, 110, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130,
131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 149,
150, 151, 153, 154, 155, 157, 159, 161,
162, 163, 165, 166, 169, 172, 174, 175,
176, 177, 185, 187, 213, 214, 215, 216,
217, 218, 219, 220
Şihab’a Bir Mektup 162, 163
Şinasi..... 17, 100, 106, 107, 108
Şura-yı Ümmet.....23

T

Tahassür..... 113, 114, 187, 206
Tahsin Nahid..... 27, 32, 34, 126, 127, 190
Takvîm-i Ticaret 20
Takvim-i Vakayi 23
Takvîm-i Vekâyi 16, 17
Tanin, ... 23, 58, 194
Tarih-i Edebiyat Dersleri.....98
Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye.....177
Tasvir-i Efkâr 23
Tasvîr-i Efkâr’ı.....17
Tekâmül Matbaası.....25
Telgraf Haberleri.....23
Tercüman, Saadet.....22

Tercümân-ı Ahvâl.....	17
Tercümân-ı Hakikat.....	19
Tevfik Fikret.....	21, 86, 123, 128, 129, 195
Tuhfet-ül Tıb	20
Tulu-yı Beklerken.....	150, 187

U

Ufk-ı Ati	iv, v, 23, 28, 29, 91, 92, 162, 179, 192
-----------------	--

V

Vakâyî-i Mısıriyye.....	16
-------------------------	----

Vazaif-i Şahsiyye	38, 189
ve Yeni Lisan	24, 30, 85, 100, 177, 208

Y

Yadigâr	21
Yeni Gazete.....	23
Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi	14

Z

Zeki ..	31, 34, 36, 69, 143, 144, 162, 163, 180, 190, 210
Zemzeme-i Garam.....	113, 114, 187, 205

EKLER

EK-1 / ŞİHÂB MECMUASI İÇİNDEKİLER TABLOSU

SAYI 1 (17 Mart 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Heyet-i tahririye	Mesleğimiz	1
Rasim Ali	Mahzuziyyet u Keder	2
Mehmet Sadık	10 Temmuz 328 Hariki	3
Kaytazzade Nazım	Zemzeme-i Garam	4
Muzaffer Hamid	Şeb-i Matem	5
Namdar Şihab	Hayat Yolunda	6
N. Niyazi	Sabahı Beklerken	7-8
Abdullah Cevdet	Levh-i Elem	8-9
H.	Gözlerin	9-11
Abdullah Hilmi	Encam-ı Hayat	11
İsmail Zühtü	Bir Yazın Son Çiçeği	11
M. Arif	Tulu'yı Beklerken	12
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 2 (13 Nisan 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
İmzasız	Cülus-ı Hümayun	1
Mehmet Muhlis	Edebiyat ve Şebab	1-3
Periklis	Felsefe-i Ahlakiye	3-5
M. H.	Fetih Giray	5-6
Mehmet Sadık	Şair İsmail Kemal	7
Kaytazzade Nazım	Tahassür Canan Uyurken	8
Naci Fikret	Mesut	9-11
Rıfat Tahir	Sen Uçuyordun	11-12
Gafari Mahmud Subhi	Sefalet-i Beşeriyeden Bir Yaprak	12

Rıfat Tahir	Bilmece	Arka sayfa
-------------	---------	------------

SAYI 3 (3 Mayıs 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Naci Fikret	Ahlak	25-26
Rasim Ali	Felsefe-i Fenniye	27-28
M. H.	Fetih Giray	28-30
Mehmet Sadık	Salib	31
Abdullah Cevdet	Defter-i Hatıratımdan Bir Parça	31-33
H.	Gözlerin (Mabad)	33
Mehmet Suphi	Sefalet-i Beşeriyeden Bir Yaprak	33-34
	Leyle-i Va-pesin	35
Naci Fikret	Temaşa	35-36
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 4 (1 Haziran 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
M. H.	Anadolu Kadınları Münasebetiyle	37
Naci Fikret	“Münakaşa”nın Felsefesi	38-40
Periklis	Vazaif-i İctimaiye	41-43
Kaytazzade Nazım	Gazel	43
Namdar Şihab	Leyle-i Va-pesin	44-45
Nazım	Avaze-i Nefrin	45-47
Mehmet Suphi	Sefalet-i Beşeriyeden Bir Yaprak	47-48
Heyet-i tahririye	Kitap tanıtımı	48
Mehmet Muhlis	Hodgam	48
Heyet-i tahririye	Fetih Giray	Arka sayfa

Heyet-i tahririye	Anadolu Kadınları	Arka sayfa
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 5-6 (10 Temmuz 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Heyet-i tahririye	10 Temmuz	49
M. H.	Edebiyatta Muhavvif Dakikalar	50-51
Mehmet Muhsin	İd-i Bayram	52
Mehmet Muhlis	Felsefe-i Ulum	53
Naci Fikret	Mudhike-i Nisaiyyet	55
	Çalışmak İhtiyacı	63
Mehmet Sadık	Hatırat-ı Maziden	64-65
Şakir	Atar-ı Mazedan	66
Kaytazzade Nazım	Suz u Nale	67
Namdar Şihab	Hazan-ı Amal	68
Mehmet Muhlis	Hodgam	68-72
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 1-7 (1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Naci Fikret	Yeni Lisan	73-76
M. H.	Hasan Çavuş	77
Mehmet Muhlis	Hayat u Aşk	78
Mehmet Sadık	Son Melce	79
Şihâb	Mesleğimiz ve Yeni Lisan	79
Heyet-i tahririye	Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye	Arka Sayfa
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 2-8 (18 Teşrinisani 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Naci Fikret	Bedbini- Nikbini	81-85
Namdar Şihab	Münakaşa-yı Edebîyye	85-86
M. H.	Hüseyin Çavuş	87-88
Muzaffer Hamid	Gel Etme İnfial	88
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 9 (5 Kânunuevvel 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Naci Fikret	“Hiç!” e Hitab	89
M. H.	Süleyman Bey	89-90
Necdet Niyazi	Musahabe	90-91
M. H.	Hasan Çavuş	92
Namdar Şihab	Kurbağalı Çeşme	92
H. Hulki Amil	Sergüzeşt	92-93
Abdullah Zühdi	Sevda-yı Muvakkat	93-94
Abdullah Cevdet	Gurbette	94
A. R.	Ey Rehzen-i Ati	94-95
Mehmet Raşid	Sefil Çocuk	95
Heyet-i tahririye	Felsefe-i Gayr-ı Müdrike!	95-96
İmzasız	İktisadi Bilmece	Arka sayfa
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 10 (21 Kânunuevvel 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Mehmet Muhlis	Avrupa Medeniyeti ve Kilise	97-99
Şadan	İctimai Hadisat	99
M. H.	Süleyman Bey	100
Muzaffer Hamid	Gençliğin Piş-i Azmine Duranlara	101

Ferhunde Nezahat	Hicrat Dakikalar	102
Naci Fikret	Necdet Niyazi'ye Cevab	103
N. Sabri	Dürdane-i Aşkîma	104
Rıfat Tahir	Gaze-i Teselli	104
İmzasız	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 11 (21 Kânunusani 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Naci Fikret	Ahlak ve Fazilet	105-110
-Gedik Paşa- Fuad Rıza	Bayram	107
Mehmet Sadık	Bir Seda-yı İtab	111
M. H.	Süleyman Bey	111
Tahsin Nahit	Reng-i Şafak	112
Heyet-i tahririye	Felsefe Karşısında	Arka sayfa
Heyet-i tahririye	“Gençler Numune-i İntibah” Şirketi	Arka sayfa
Abdullah Cevdet	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 12 (28 Kânunusani 1328)

Yazar	Yazı	Sayfa
Naci Fikret	Ahlak ve Fazilet	113-115
M. H.	Süleyman Bey	115-116
	Ey Hilal	118
Muzaffer Hamid	Büyük Rauf'a	118
Sehabelerde	Fanilik	118
Cemil Sena Sina	Hulki Amil'e	119
Abdullah Zühdi	Sevda-yı Müebbed	119
Zeki	Şihâb'a Bir Mektub	120
Heyet-i tahririye	Şihâb	Arka sayfa
Selim Sırrı	Bilmece	Arka sayfa

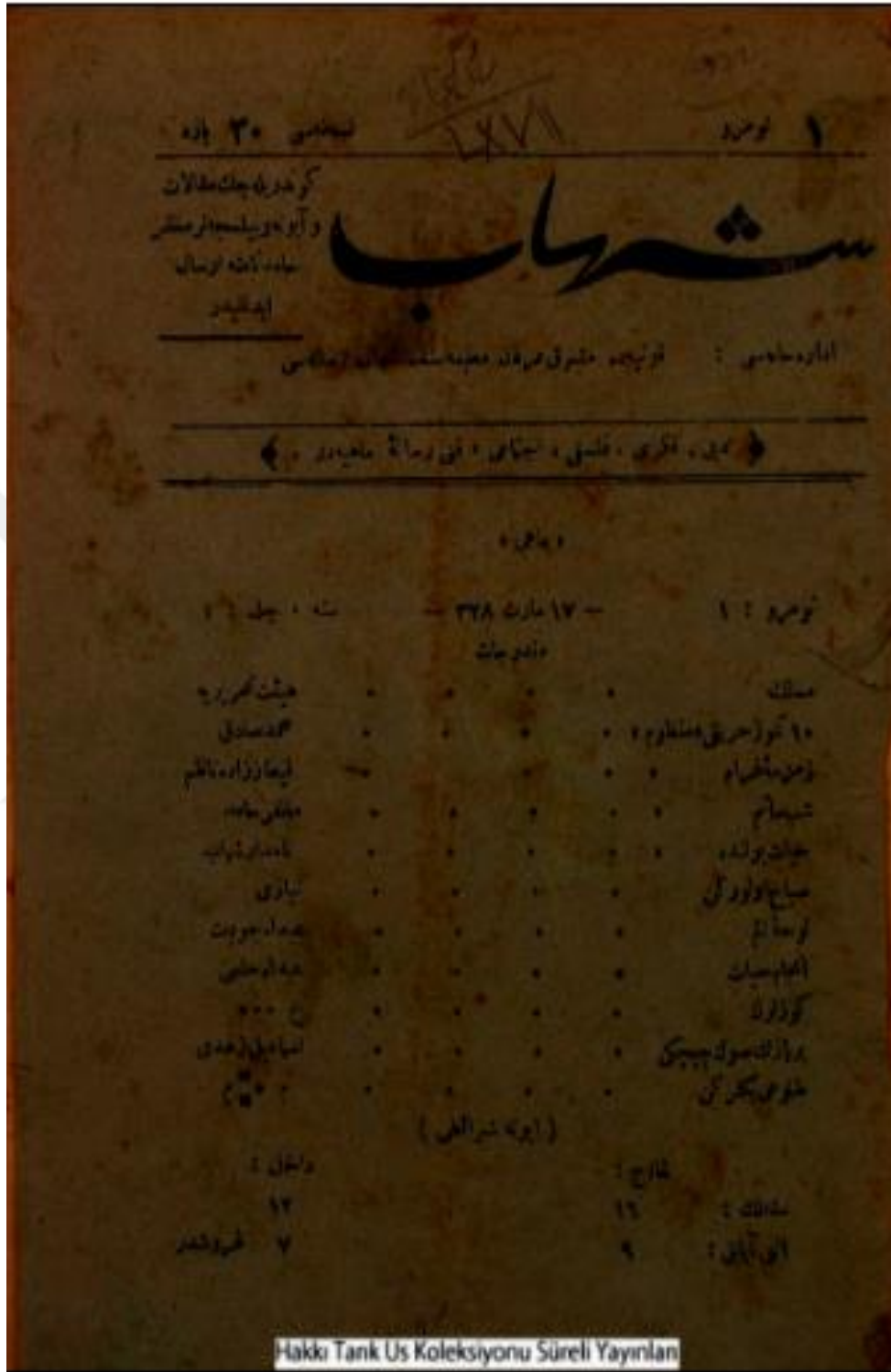
SAYI 13 (4 Mart 1329)

Yazar	Yazı	Sayfa
Zeki	İzdivaç	121-122
Muzaffer Hamid	Dağ Akşamı	123
M. H.	Süleyman Bey	124
Gündoğdu	Cenkte	124-125
Naci Fikret	Gösterişizm Mesleki Düşkününe Şaka	125-128
Necdet Sabri	Bilmece	Arka sayfa

SAYI 14 (22 Mart 1329)

Yazar	Yazı	Sayfa
P. E.	Psikoloji ve Sosyoloji	129-130
Naci Fikret	Fazilet ve Ahlak Makalesinin Bir İstidradi	131
M. H.	İntikam Kışkılcımları	131
Namdar Şihab	Türklük ve Hilale	132
R.T.	Bir Hatıra	132-133
Seydişehirli Zeki	Makbule	133-134
E. M.	Mektup	134-135
H. E.	İnkılab-ı Efkârdan	Arka sayfa
Ayn. H	Bilmece	Arka sayfa

EK-2 / ŞİHÂB MECMUASI FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: Şihâb'ın birinci sayısının dış kapağı.

« البی قلیک اوسته قوبه ری »
 بیدار سکا ایشتہ ای قوبه ای
 برنجده که یک سرری حاوی
 فتح کرای
 اوکفه به یک جهان فادر
 اول مدکن نور کز یادار

§

ایکده برده

(« اگری » جوارنده واسع بر میدان « اوتاغ مایون « اگری » فامی
 شانی مظریک لیری قبول به مشغول « مجلس وکلا « حضور مایونلرند
 مجلسه احترام
 « فتح کرای « اگری فامی سلطان خودتاک حشرلرلرک صالح طرفلده
 اخذ موقع ایتمی ..

آگری فامی

ای اره ومنه شرق ورون یاد
 حشرلرلر سدیگر سزاولار
 « مایندی وار ..

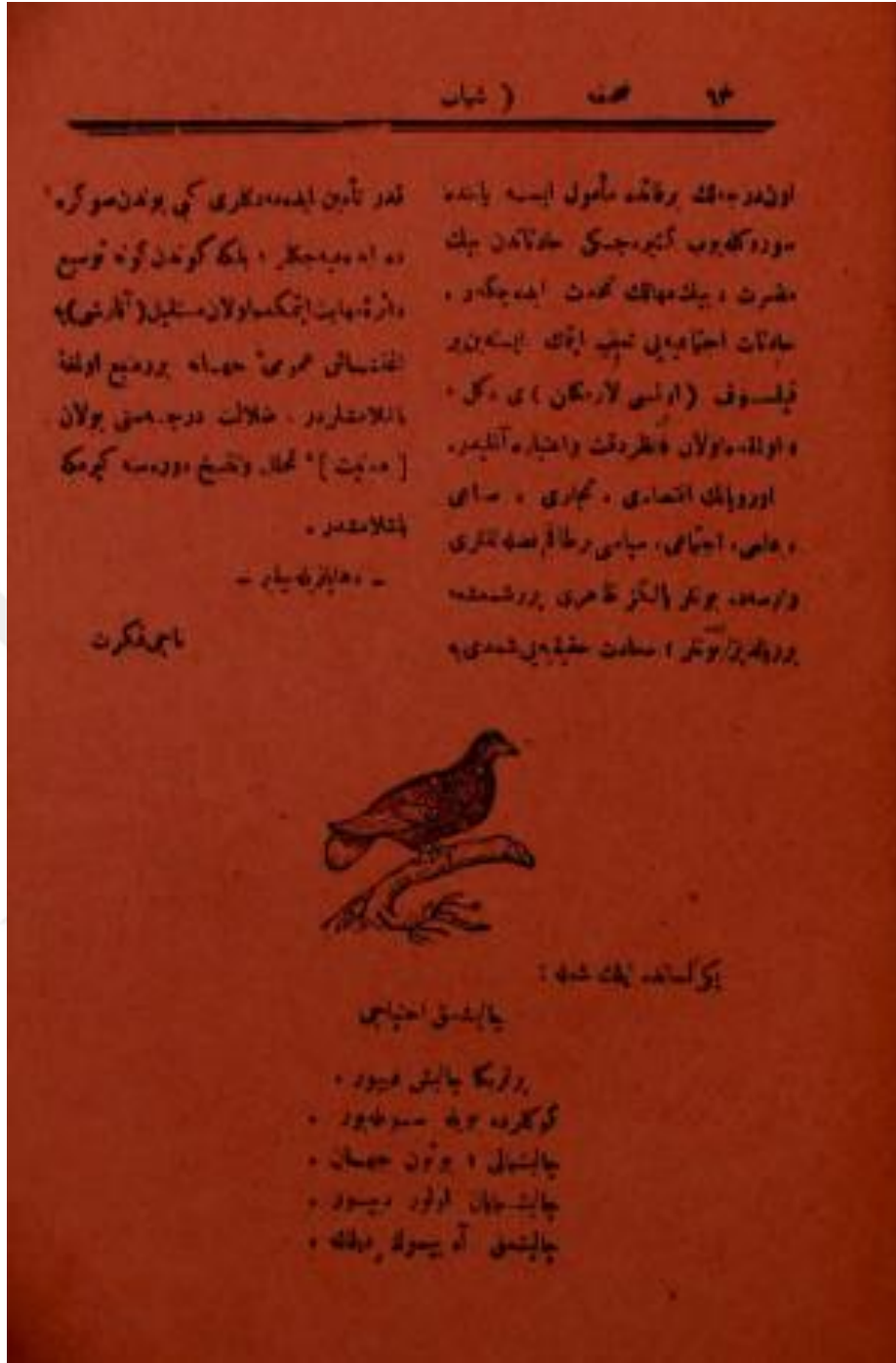
ح ۴

Fotoğraf 4: Şihâb 'ın üçüncü sayısındaki fotoğraf.

Fotoğraf 5: Şihâb 'ın 5-6 numaralı nüshasındaki ördek fotoğrafı.

Fotoğraf 6: Şihâb'ın 5-6 numaralı nüshasındaki daldaki kuş figürü.

Fotoğraf 7: Şihâb'ın 5-6 numaralı nüshasındaki çiçeklerin içindeki kız figürü.

Fotoğraf 8: Şihâb'ın onbirinci sayısındaki çiçek çizimi.